

114
1985

ISSN 0134-1590
საქართველოს
საქართველოს

გეოგრაფია

4

1985

ენათმეცნიერება

საქართველოს
მწერთა კავშირი

სოციალ-დემოკრატიული რევოლუციური და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური უზრუნველყოფის

წელიწადი 61-0

№ 4

აპრილი, 1985 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერალთა კავშირის ორგანო

შინაარსი

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის კვლევითი	4
საკვ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის ანხანაშ მ. ს. გორგაჩიშვილის	
სიტყვა სააკვ ცენტრალური კომიტეტის 1985 წლის 11 მარტის კვლევითი	6
მიხეილ სერგის ამ გორგაჩიშვილის	11
საკვ ცენტრალური კომიტეტის, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის,	
სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს მიხედვით კომუნისტურ პარტიას, საბჭოთა ხალხს	13

პროზა, პოეზია

ბალაქონი ტაბიძე — ილია, ლექსი	16
გიორგი ლეხავაძე — ანხანაშ გუგუშვილის, რომანი, დამსარტული	17
მეზარ კვიციანი — ლექსები	65
გუსტავ ხარაძე — ხეივანი, ლექსი	71
ილია ბურჯანი — გამომგზავნი ლექსის დაბრუნება, მოთხრობა	82
მარიამ ხუციშვილი — ლექსები	89
თეიმურაზ ჯანაშვილი — ცემცხლეტი გავრცელები დედამეცხლეტი, ამგადახდილის	
მოგონებანი	91
ნოდარ ნარსია — ლექსები	119
პირიან კალაძე — ლექსები	122
შარვაშ ანდროსიანი — ორი მოთხრობა, ინგლისურიდან თარგმანი რუსულიდან მახათაძე	123

კრიტიკა, პუბლიცისტიკა

აკაკი ვასაძე — ლექსი — მწერალი	131
სულხან მუსხაიანი — მწერლის ზნეობრივი იმპერატივი	141

მომგონებანი, ფაქტები

სარგო მურმანი — ეპიკური ილია მესხის ცხოვრებისა	146
სულხან ლეიშვილი — ილია მესხისა და გიორგიშვილის ურთიერთობები	156

(იხ. მეორე გვერდი).

მეცნიერება

ვახტანგ გომილაძე — ვახტანგ გორგასლის ოჯახური ქრონოლოგია 161

წიგნების მიმოხილვა

სოლომონ ხუციშვილი — უღვივე წყარო	167
ნორა კობინოვა — შინის ისტორიის კვლევებზე	169
გიორგი ნაფარიშვილი — უკანასკნელი წიგნის მაღლი	174
ზაზა სინარულიძე — ქალმოსილება მართალი სიტყვისა	174

შთავარი რედაქტორის პრინციპული სულაბაუჭი

ს ა რ ე დ ა ქ ტ ო რ კ ო ლ ე გ ი ა :

გრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ამაშუაძე (შთ. რედაქტორის მოადგილე),
მ. ბერძენიშვილი, ალ. გომიაშვილი, ზ. დონანაშვილი, ნ. ეზრაძე
(პ/შგ. მდივანი), ბ. ტალაძე, მ. ლახურიძე, მ. ლეგანიძე, ე. მალარაძე, ლ. მრავალაშვილი, ზ. ნატროშვილი, რ. პატარაძე, ჯ. ჩარკვიანი, ნ. წულუიძე-პირი, ი. ზილბაძე, ზ. ხარანაული, რ. ჯაფარიძე, ზ. ჯიბლაძე.

საქართველოს საბჭოთავო კავშირის
საგარეო ურთიერთობების
მინისტრის პირველი მოადგილე

საქ. სსრ კ. შარტავის
საბ. სსრ. რესპუბ.
პრეზიდიუმის

17.941

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმი

(1985 წლის 11 მარტი)

1985 წლის 11 მარტს გაიმართა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის რიგგარეშე პლენუმი.

ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს დავალებით პლენუმში გახსნა სკკ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს წევრმა, სკკ ცენტრალური კომიტეტის მდივანმა ანხ. მ. ს. გორბაჩოვმა.

სკკ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის კ. უ. ჩერნენკოს გარდაცვალებასთან დაკავშირებით პლენუმის მონაწილეებმა წუთიერი სამგლოვიარო დუმილით სცეს პატივი კონსტანტინე უსტინის ძე ჩერნენკოს ხსოვნას.

პლენუმმა აღნიშნა, რომ საბჭოთა კავშირის კომუნისტურმა პარტიამ მთელმა საბჭოთა ხალხმა დიდი დანაკლისი განიცადა. გარდაიცვალა გამოჩენილი პარტიული და სახელმწიფო მოღვაწე, პატრიოტი და ინტერნაციონალისტი, თანამიმდევრული მებრძოლი კომუნისტის იდეალების გამარჯვებისა და ჭვეუნად მშვიდობის დამკვიდრებისათვის.

კონსტანტინე უსტინის ძე ჩერნენკომ მთელი თავისი სიცოცხლე შეაღწა ლენინური პარტიის საქმეს, საბჭოთა ხალხის ინტერესებს. სადაც უნდა გაეზავნა პარტიას, იგი ყველგან მისთვის ჩვეული თავდადებით იბრძოდა სკკ პოლიტიკის განხორციელებისათვის.

დიდ უფრადღებას უთმობდა კონსტანტინე უსტინის ძე ჩერნენკო იმ კურსის თანამიმდევრულ გატარებას, რომლის მიზანია განვითარებული სოციალიზმის სრულყოფა, ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დიდმნიშვნელოვანი ამოცანების გადაწყვეტა, საბჭოთა ხალხის კეთილდღეობისა და კულტურის დონის ამაღლება, მანების შემოქმედებითი აქტიურობის შემდგომი გაზრდა, იდეოლოგიური მუშაობის გაუმჯობესება, დისციპლინის, კანონიერებისა და წესრიგის განმტკიცება.

კონსტანტინე უსტინის ძე ჩერნენკომ დიდი წვლილი შეიტანა მოძვე სოციალისტურ ჭვეუნებთან უოველმზრვი თანამშრომლობის შემდგომ განვითარებას, სოციალისტური ეკონომიკური ინტეგრაციის განხორციელებას, სოციალისტური თანამეგობრობის პოზიციების განმტკიცებას. მისი ხელმძღვანელობით მტკიცედ და თანამიმდევრულად ზორციელდებოდა სხვადასხვა საწოგადობრივი წყობილების სახელმწიფოთა მშვიდობიანი თანაარსებობის პრინციპები, საკადრისი პასუხი ეძლეოდა იმპერიალიზმის აგრესიულ ზრახვებს, წარმოებდა დაუღალავი ბრძოლა იმპერიალიზმის მიერ თავსმოხვეული გამაღებული შეიარაღების შეწყვეტისათვის, ბრთვისული ომის საფრთხის თავიდან აცილებისათვის, ხალხთა საიმედო უშიშროების უზრუნველყოფისათვის.

თვალისწინებით უფროსხილდებოდა კონსტანტინე უსტინის ჩვენი კომუნისტური პარტიის ერთიანობას, ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიუროს საქმიანობის კოლექტიურ ხასიათს. იგი მუდამ ისწრაფოდა, რომ პარტიას ყველა დონეზე ემოქმედა როგორც შეკრულ, აწყობილ და მებრძოლ ორგანიზმს. მას კომუნისტთა აზრებისა და საქმეების ერთიანობა მიაჩნდა ყველა ჩვენი წარმატების, ნაკლოვანებათა დაძლევის საწინდრად. განუხრელი წინსვლა-განვითარების საწინდრად.

პლენუმმა ხაზი გაუსვა, რომ ამ გლოვის დღეებში კომუნისტები, მთელი საბჭოთა ხალხი კიდევ უფრო მჭიდროდ დაიარაღებინან პარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და მისი პოლიტიბიუროს გარშემო. საბჭოთა ადამიანები სრულიად საფუძვლიანად რაცხენ პარტიას საზოგადოების ხელმძღვანელ, წარმმართველ ძალად და მტკიცედ აქვთ გადაწყვეტილი თავდადებით იბრძოლონ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ლენინური საშინაო და საგარეო პოლიტიკის რეალიზაციისათვის.

ცენტრალური კომიტეტის პლენუმის მონაწილეებმა ღრმა სამძიმარი გამოუცხადეს განსვენებულის ოჯახის წევრებს და ახლოებულ-ნათესავეებს.

ცენტრალური კომიტეტის პლენუმმა განიხილა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის არჩევის საკითხი.

პოლიტიბიუროს დავალებით ამ საკითხზე სიტყვა წარმოთქვა პოლიტიბიუროს წევრმა ამხ. ა. გრომიკომ. მან შეიტანა წინადადება აირჩიონ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივნად ამხ. მ. ს. გორბაჩოვი.

პლენუმმა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივნად ერთსულოვნად აირჩია ამხ. მ. ს. გორბაჩოვი.

შემდეგ პლენუმზე გამოვიდა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივანი ამხ. მ. ს. გორბაჩოვი. მან უღრმესი მადლობა მოახსენა სკკპ ცენტრალურ კომიტეტს დიდი ნდობისათვის და აღნიშნა, რომ ძალზე კარგად ესმის, რაოდენ დიდი პასუხისმგებლობა ეკისრება ამასთან დაკავშირებით.

ამხ. მ. ს. გორბაჩოვმა სკკპ ცენტრალურ კომიტეტს აღუთქვა, რომ ძალღონეს არ დაიშურებს, რათა ერთგულად ემსახუროს ჩვენს პარტიას, ჩვენს ხალხს, დიად ლენინურ საქმეს. რათა განუხრელად ხორციელდებოდეს სკკპ საპროგრამო მითითებები, უზრუნველყოფილ იქნეს მემკვიდრეობითობა სსრ კავშირის ეკონომიკური და თავდაცვითი ძლიერების შემდგომი განმტკიცების, საბჭოთა ხალხის კეთილდღეობის გაუმჯობესების, მშვიდობის დამკვიდრების ამოცანების გადაწყვეტაში, რათა განუხრელად ხორციელდებოდეს კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს ლენინური საშინაო და საგარეო პოლიტიკა.

ამით ცენტრალური კომიტეტის პლენუმმა მუშაობა დაამთავრა.

სსკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური კლავის აბხანაბ მ. ს. გორბაჩოვის სიტყვა სსკპ ცენტრალური კომიტეტის 1985 წლის 11 პარტის პლენუმზე

კვირფასო აბხანაბაძო!

ყოველ ჩვენგანს, მთელ ჩვენს პარტიას და ქვეყანას დიდი გლოვის ვაში დაუდგათ. გარდაიცვალა ერთგული ლენინელი, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს, საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობის გამორჩენილი მოღვაწე, ფაქიზი სულის, დიდი ორგანიზატორული ნიჭის მქონე ადამიანი — კონსტანტინე უსტინის ძე ჩერნენკო.

დიდი და სახელოვანი ზნე განვლო კონსტანტინე უსტინის ძემ. ყოველ უბანზე, რომელიც მისთვის პარტიას მიუძღვნა, სულ უფრო სრულად ვლინდებოდა მისი ნიჭი, ადამიანებთან მუშაობის უნარი. სსკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის პოსტზე ყოფნისას კონსტანტინე უსტინის ძე ჩერნენკო მთელ თავის ძალასა და ცოდნას ახმარდა ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას, ხალხის კეთილდღეობისა და კულტურის ზრდას, სამშობლოს უშიშროების უზრუნველყოფას, ქვეყნად მშვიდობის შენარჩუნებასა და დამკვიდრებას.

კონსტანტინე უსტინის ძე ჩერნენკო თვალისჩინივით უფროსილდებოდა ჩვენი კომუნისტური პარტიის ერთიანობას, ცენტრალური კომიტეტისა და მისი პოლიტიბიუროს საქმიანობის კოლექტიურ ხასიათს. იგი მუდამ ისწრაფოდა, რომ პარტიას ყველა დონეზე ემოქმედა როგორც შეკრულ, აწყობილ და მებრძოლ ორგანიზმს. კომუნისტთა აზრებისა და საქმეების ერთიანობას რაცხდა იგი ყველა წარმატების, ნაკლოვანებათა დაძლევის საწინდრად, შემდგომი წინსვლა-განვითარების საწინდრად.

სტრატეგიული გეზი, რომელიც XXVI ყრილობაზე, ცენტრალური კომიტეტის ბოლო პლენუმებზე შევიმუშავეთ იური ვლადიმერის ძე ანდროპოვისა და კონსტანტინე უსტინის ძე ჩერნენკოს აქტიური მონაწილეობით, კვლავც უცვლელი დარჩება. ამ გეზის მიზანია დავაჩქაროთ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება, სრულყოფით საზოგადოების ცხოვრების ყველა მხარე. საქმე ეხება წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გარდაქმნას. საქმე ეხება საზოგადოებრივი ურთიერთობის, უწინარეს ყოვლისა, ეკონომიკური ურთიერთობის სისტემის სრულყოფას. საქმე ეხება თვით ადამიანის განვითარებასაც, მისი ცხოვრებისა და შრომის მატერიალური პირობების, მისი სულიერი ხასის თვისებრივ გაუმჯობესებას.

ჩვენ უნდა უზრუნველყოფთ ვადამწვევები შემობრუნება სახალხო მეურნეობის გადაყვანაში ინტენსიური განვითარების რელსებზე. ჩვენ მოკლე ვადაში უნდა მივაღწიოთ, მოვალენი ვართ მივაღწიოთ ყველაზე მოწინავე მეცნიერულ-ტექნიკურ პოზიციებს, საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერების უმაღლეს მსოფლიო დონეს.

იმისათვის, რომ უფრო წარმატებით და სწრაფად გადაეწყვიტოთ ეს ამოცანა ჩვენ გვმართებს კვლავც შეუპოვრად სრულყოფით სამეურნეო მექანიზმი და მართვის მთელი სისტემა. ამ გზით წინსვლისას, ობიექტულად გადაწყვეტათაა შერჩევის დროს ჩვენ შემოქმედებითად უნდა გამოვიყენოთ სოციალისტური მეურნეობრიობის ფუძემდებელი პრინციპები. ეს კი ნიშნავს — განუხრელად

ვახორციელებდეთ ეკონომიკის გეგმიან განვითარებას, განვამტკიცებდეთ სოციალისტურ საკუთრებას, ვაფართოებდეთ საწარმოთა უფლებებს, ვამაღლებდით მათს დამოუკიდებლობას და პასუხისმგებლობას, ვაძლიერებდეთ მათს დაინტერესებას მუშაობის საბოლოო შედეგებით. ეს ნიშნავს დაუქვემდებაროთ მთელი ეკონომიკური განვითარება, საბოლოო ანგარიშით, საბჭოთა ადამიანის ინტერესებს.

პარტია განუხრელად განახორციელებს სოციალურ პოლიტიკას, რომელიც მან შეიმუშავა. ყველაფერი ადამიანისათვის, ადამიანის კეთილდღეობისათვის — ამ საპროგრამო დებულებას სულ უფრო ღრმა და კონკრეტული შინაარსი უნდა ენიჭებოდეს. ვასაგებია, რომ ადამიანის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება უნდა ეფუძნებოდეს საერთო საქმეი მისი წვლილის ზრდას. იქ, სადაც ამ პრინციპის გადახვევებს უროგდებიან, ვარდაუვლად ირღვევა სოციალური სამართლიანობა, რომელიც სოციალისტური საზოგადოების ერთიანობისა და სტაბილურობის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია.

პარტიას საშინაო პოლიტიკის ერთ-ერთ ძირეულ ამოცანად მიაჩნია დემოკრატიის, ხალხის სოციალისტური თვითმმართველობის მთელი სისტემის შემდგომი სრულყოფა და განვითარება. ამოცანები აქ მრავალმხრივია. ამ თვალსაზრისით ბევრი რამ კეთდება. მხედველობაში მაქვს საბჭოების როლის შემდგომი გაზრდა, პროფკავშირების, კომკავშირის, სახალხო კონტროლის, შრომითი კოლექტივების გააქტიურება. მაგრამ კიდევ მოგველის დაჟინებით მუშაობა, როგორც დასახული, ისე ახალი მიმართულებებით.

სოციალისტური დემოკრატიის ვალრმაგება განუხრელად არის დაკავშირებული საზოგადოებრივი შეგნების ამაღლებასთან. აღმზრდელობითი მუშაობის ეფექტიანობის მანიშნებელია ის, თუ როგორ მონაწილეობენ მუშევი, კოლმეურნეები, ინტელიგენცია დიდი თუ მცირე პრობლემების გადაჭრაში, როგორ ირჯებიან, როგორ იბრძვიან ნაკლოვანებათა წინააღმდეგ.

საბჭოთა ადამიანების შრომითი და სოციალური აქტიურობის გაზრდა, დისციპლინის განმტკიცება, პარტიოტიზმისა და ინტერნაციონალიზმის გამო-მუშავება — ი, რა არის მთელი იდეოლოგიური საქმიანობის დიდმნიშვნელოვანი ამოცანა.

ამასთან უწინდებურად განხორციელება გადამწყვეტი ღონისძიებები, რათა კვლავაც დამყარდეს წესრიგი, გაიწმინდოს ჩვენი ცხოვრება უცხო მოვლენებისაგან, საზოგადოებისა და მის მოქალაქეთა ინტერესების ყოველგვარი ხელყოფისაგან, განმტკიცდეს სოციალისტური კანონიერება. ამ საქმეში საბჭოთა სახელმწიფო მტკიცე და თანამიმდევრული უნდა იყოს.

მოვალენი ვართ კვლავაც გავაფართოოთ საჯაროობა პარტიული, საბჭოთა, სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მუშაობაში. ვ. ი. ლენინი ამბობდა, რომ სახელმწიფო ძლიერია მასების შეგნებით. ჩვენმა პრაქტიკამ მთლიანად დაადასტურა ეს დასკვნა. რაც უფრო უკეთ არიან ინფორმირებული ადამიანები, მით უფრო შეგნებულად მოქმედებენ ისინი, მით უფრო აქტიურად უჭერენ მხარს პარტიას, მის გეგმებსა და საპროგრამო მიზნებს.

საგარეო პოლიტიკის დარგში ჩვენი კურსი ნათელი და თანამიმდევრულია. ეს არის მშვიდობისა და პროგრესის კურსი.

ჩვენი პარტიისა და სახელმწიფოს პირველი მცნებაა ვუფროსილდებოდეთ და ყოველი ღონისძიებით განვამტკიცებდეთ ძმური მეგობრობას ჩვენს უახლოეს თანამოსაგრეებთან და მოკავშირეებთან — დიდი სოციალისტური თანამეგობრობის ქვეყნებთან. ჩვენ ყოველ ღონეს ვიხმართ, რათა გავაფართოოთ თანამოქმედება სოციალისტურ სახელმწიფოებთან, გავზარდოთ სოციალიზმის როლი და გავლენა მსოფლიო საქმეებში. ვისურვებდით, სერიოზულად გაუმჯობესებულიყოს ურთიერთობა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკასთან, და მიგვაჩნია, რომ ნაცვალგების პირობებში ეს საცნებით შესაძლებელია.

საბჭოთა კავშირი უჭერდა მხარს ხალხთა ბრძოლას კოლონიური ჩაგვრისაგან განთავისუფლებისათვის, და დღესაც, ჩვენი სიმშაითები აზია-აფრიკისა და

ლათინური ამერიკის იმ ქვეყნების მხარეზეა, რომლებიც თავიანთი დემოკრატიული დებულების განმტკიცებისა და სოციალური განახლების გზას ადგანან. მათ შეგობრებად და პარტნიორებად მივიჩნევთ მტკიცე მშვიდობის, ხალხთა შორის უკეთესი, სამართლიანი ურთიერთობისათვის ბრძოლამ.

რაც შეეხება კაპიტალისტურ სახელმწიფოებთან ურთიერთობას, მინდა ვთქვა შემდეგი. ჩვენ მტკიცედ განვაგრძობთ მშვიდობისა და მშვიდობიანი თანაარსებობის ლენინურ კურსს. კეთილ ნებას საბჭოთა კავშირი მუდამ უპასუხებს კეთილი ნებით, ნდობას — ნდობით. მაგრამ ყველამ უნდა იცოდეს, რომ ჩვენი სამშობლოსა და მისი მოკავშირეების ინტერესებს არასდროს არ დავთმობთ.

ჩვენ ვაფასებთ საერთაშორისო დაძაბულობის შენელების წარმატებებს, რომლებიც 70-იან წლებშია მიღწეული, და მზად ვართ ვმონაწილეობდეთ სახელმწიფოთა შორის მშვიდობიანი, ორმხრივ ხელსაყრელი თანამშრომლობის მოგვარების პროცესის განგრძობაში, რომელიც თანასწორუფლებიანობის, ორმხრივი პატივისცემისა და საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის საწყისებზე განხორციელდება. ამ მიმართულებით გადადგმული ახალი ნაბიჯებით შეგვეძლო ღირსეულად აღგვენიშნა პიტლერულ ფაშიზმსა და იაპონიის მილიტარიზმზე დიადი გამარჯვების ორმოცი წლისთავი.

კაცობრიობა ჯერ არასდროს მდგარა ისეთი საშინელი საფრთხის წინაშე, როგორც დღეს არის. შექმნილი მდგომარეობიდან ერთადერთი გონივრული გამოსავალია მოპირისპირე ძალები მორიგდნენ, რომ დაუყოვნებლივ შეწყვეტენ გაძალებულ შეიარაღებას — უწინარეს ყოვლისა, ბირთვულს — დედაშიწაზე, და არ დაუშვებენ მას კოსმოსში. მორიგდნენ პატიოსან და თანასწორუფლებიან საფუძველზე, ისე, რომ არ მოუნდომონ მეორე მხარეს დაჯაბნა და თავისი პირობების თავს მოხვევა. მიაღწიონ მორიგებას, რომელიც ყველას დაგვეხმარება მიუახლოვდეთ ნანატრ მიზანს — ბირთვული იარაღის სრულ მოსპობას და სამუდამო აკრძალვას, ბირთვული ომის საფრთხის სრულ აღკვეთას. ამაში მტკიცედ ვართ დარწმუნებულნი.

ხვალ გენევაში იწყება მოლაპარაკება სსრ კავშირსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის. კარგად არის ცნობილი საბჭოთა კავშირის მიდგომა ამ მოლაპარაკებისადმი. შემძლია მხოლოდ ერთხელ კიდევ დავადასტურო: ჩვენ არ ვესწრაფვით ცალმხრივი უპირატესობის მიღწევას შეერთებული შტატების, ნატოს ქვეყნების წინაშე, არ ვესწრაფვით სამხედრო უპირატესობის მოპოვებას მათთან შედარებით; ჩვენ გვინდა კი არ გაგრძელდეს, არამედ შეწყდეს გაძალებული შეიარაღება, და ამიტომ წინადადებას ვაყენებთ გავყინოთ ბირთვული არსენალები, შევწყვიტოთ რაკეტების შემდგომი განლაგება; ჩვენ გვინდა კი არ შეიქმნას ახალ-ახალ სისტემათა იარაღი, იქნება ეს კოსმოსში თუ დედამიწაზე, არამედ ნამდვილად და მნიშვნელოვნად შემცირდეს დაგროვილი იარაღი.

ვისურვებდით, გენევის მოლაპარაკების მონაწილე ჩვენს პარტნიორებს გავვით საბჭოთა კავშირის პოზიცია და თანხმობით ეპასუხოთ. მაშინ შეთანხმება შესაძლებელი გახდებოდა და მსოფლიოს ხალხები შევებით ამოისუნთქავდნენ.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია თავისი ბუნებით ინტერნაციონალურია. ჩვენს საზღვარგარეთელ თანამოაზრეებს შეუძლიათ დარწმუნებული იყვნენ: მშვიდობისა და სოციალური პროგრესისათვის ბრძოლაში ლენინის პარტია, როგორც ყოველთვის, მჭიდროდ ითანამშრომლებს მოძემ კომუნისტურ, მუშათა და რევოლუციურ-დემოკრატიულ პარტიებთან, იღაწებს მთელი რევოლუციური ძალების ერთიანობისა და აქტიური თანამოქმედებისათვის.

ამხანაგებო! ჩვენს წინაშე მდგომი რთული ამოცანების გადაწყვეტა გულისხმობს პარტიის შემდგომ განმტკიცებას, მისი მორგანიზებული და წარმართველი როლის გაძლიერებას. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია მუდამ ხელმძღვანელობდა და ხელმძღვანელობს იმ ლენინური დებულებით, რომ პრინციპული პოლიტიკა ერთადერთი სწორი პოლიტიკაა. ასეთი პოლიტიკა,

რომლის შემუშავება კოლექტიურად ხდება, თანამიმდევრულად და განუწყობიანად განხორციელდება. პარტია სწორედ ის ძალაა, რომელსაც შეუძლია განათავსოს წინოს ყველა კლასისა და სოციალური ჯგუფის, ქვეყნის ყველა ერისა და ეროვნების ინტერესები, შეაკავშიროს და გააერთიანოს ისინი, მოახმაროს ხალხის მთელი ენერჯია კომუნისტური აღმშენებლობის საერთო საქმეს.

პარტიის პოლიტიკა ემსახურებოდა და მოემსახურება მუშათა კლასის, კოლმურნე გლეხობისა და ინტელიგენციის კავშირის განმტკიცებას, ჩვენი დიდი მრავალეროვანი სახელმწიფოს ხალხთა მეგობრობის განუზრუნველყოფას.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია ყოველმხრივ განავითარებს ახალგაზრდობის შემოქმედებითს ინიციატივას. არ მოაკლებს მზრუნველობას ქალთა შრომისა და ყოფა-ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას, ომისა და შრომის ვეტერანთა მოთხოვნილებებს.

რთულ საერთაშორისო ვითარებაში დღეს განსაკუთრებით საჭიროა ვიქონიოთ ჩვენს სამშობლოს თავდაცვისუნარიანობა ისეთ დონეზე, რომ პოტენციურმა აგრესორებმა კარგად იცოდნენ: — საბჭოეთისა და მისი მოკავშირეების უშიშროების, საბჭოთა ადამიანების მშვიდობიანი ცხოვრების ხელყოფა წააწყდება შემუშავებულ საპასუხო დარტყმას. ჩვენს სახელოვან შეიარაღებულ ძალებს კვლავაც ყველაფერი ექნებათ საამისოდ.

ახლა ფართოდ მიმდინარეობს მზადება სკკპ XXVII ყრილობისათვის. ყრილობაზე განვიხილავთ პარტიის პროგრამის ახალ რედაქციას, განვსაზღვრავთ შემდეგი ხუთწლეულისა და 2000 წლამდე პერიოდისათვის ქვეყნის განვითარების პერსპექტივებს.

დრო მოითხოვს, რომ დაძაბულ, შემოქმედებითს მუშაობას ეწეოდეს ყველა პარტიული ორგანიზაცია, თავიდან ბოლომდე. ყველა უბანზე, ყველგან და ყველაფერში კომუნისტები სამაგალითონი უნდა იყვნენ მოქალაქეობრივი ვალის მოზდით, საზოგადოების საკეთილდღეო კეთილსინდისიერი შრომით, ყველგან ამკვიდრებდნენ მუშაობის ლენინურ სტილს. უწინარეს ყოვლისა, ეს ეხებათ პარტიის კადრებს, პარტიულ და სახელმწიფო ხელმძღვანელებს. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია განუზრუნვლად გაატარებს მომთხოვნელობის, დაკისრებულ საქმისათვის პასუხისმგებლობის გაძლიერების გეზს.

პლენუმის დამთავრების შემდეგ ცენტრალური კომიტეტის წევრები, საოლქო კომიტეტების პირველი მდივნები, პლენუმის ყველა მონაწილენი თავთავიანთ ადგილებს მიაშურებენ, რათა ახალი ენერჯიით მოჰკიდონ ხელი საქმეს. საქმე კი ბევრი გვაქვს. უწინარეს ყოვლისა, საჭიროა წარმატებით დავამთავროთ მუშაობა ეკონომიკური და სოციალური განვითარების წლებვანდელი გეგმების შესასრულებლად და ამით უზრუნველვყოთ მომდევნო ხუთწლეულის მტკიცე სტარტი.

სუსხიანმა ზამთარმა რამდენადმე დააბრკოლა საგვეგმო დავალებათა რეალიზაცია მთელ რიგ დარგებში. მაშინადამე, ახლა საჭიროა დავირაზმოთ, თავი მოვუყაროთ რეზერვებს, დავაბოთ მთელი ძალები, რათა შევავსოთ ხარვეზი და წლის დამლევს მივალწიოთ დასახულ მიჯნებს.

ამხანაგებო, ამ დღეებში ჩვენ კიდევ უფრო მძაფრად ვგრძნობთ, რაოდენ მძლავრი და მონოლითურია კომუნისტთა რიგები, რაოდენ დარაზმული და ერთიანია ჩვენი საბჭოთა ხალხი. ამასწინანდელ არჩევნებში საბჭოთა ადამიანებმა კვლავ ცხადყვეს, რომ ერთსულოვნად უჭერენ მხარს ჩვენი პარტიისა და სახელმწიფოს კურსს. ეს მხარდაჭერა ფრთას გავსხამს და ბევრს გავავლებს.

დღეს ცენტრალური კომიტეტის პლენუმმა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის რთული და დიდი მოვალეობა დამაკისრა. კარგად მესმის, რაოდენ დიდია ნდობა და რაოდენ დიდია ამასთან დაკავშირებული პასუხისმგებლობა. იმედი მაქვს, რომ მომავალ მუშაობაში მხარში შედგებიან და აქტიურად დამეხმარებიან პოლიტბიუროს წევრები, პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატები და ცენტრალური კომიტეტის მდივნები, საერთოდ, პარტიის ცენტრალური კომიტეტი. თქვენს მრავალმხრივ გამოცდილებაში კონცენტრირებულია

ჩვენი ხალხის ისტორიული გამოცდილება. აღვითქვამთ, ამხანაგებო, ერთ-ერთი ჩვენი
 ღონეს არ დავიშურებ, რათა ერთგულად ვემსახურო ჩვენს პარტიულ ინტერესებს
 ხალხს, დიად ლენინურ საქმეს.

ნება მიბოძეთ, გამოვთქვა რწმენა, რომ, ეგებებიან რა სკკპ XXVII ყრი-
 ლობას, ცენტრალური კომიტეტის გარშემო შეკავშირებული ხალხი და პარტია
 ყველაფერს იღონებენ, რათა კიდევ უფრო მდიდარი და ძლიერი იყოს ჩვენი
 საბჭოთა სამშობლო, რათა კიდევ უფრო ღაღად გაშალონ ფრთები სოციალიზ-
 მის აღმშენებელმა ძალებმა.

მიხეილ სერგის ძე გორბაჩოვი

მიხეილ სერგის ძე გორბაჩოვი დაიბადა 1931 წლის 2 მარტს, სტავროპოლის მხარის კრასნოგვარდისკის რაიონის სოფელ პრივოლნოეში, ვლუხის ოჯახში.

მალე 1941-1945 წლების დიდი სამამულო ომის შემდეგ 15 წლისამ დაიწყო შრომითი საქმიანობა. მუშაობდა მანქანა-ტრაქტორთა სადგურის მექანიზატორად. 1952 წელს შევიდა სკკპ რიგებში. 1955 წელს დაამთავრა მოსკოვის შ. ვ. ლომონოსოვის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (იურიდიული ფაკულტეტი), ხოლო 1967 წელს — სტავროპოლის სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტი და მიიღო სწავლული აგრონომ-ეკონომისტის სპეციალობა.

1955 წლიდან შ. ს. გორბაჩოვი კომკავშირულ და პარტიულ სამუშაოზეა. მუშაობს სტავროპოლის მხარეში: ალკ სტავროპოლის საქალაქო კომიტეტის პირველ მდივანად, კომკავშირის სამხარეო კომიტეტის პრობაგანდისა და აგიტაციის განყოფილების გამგის მოადგილედ, ხოლო შემდეგ — მეორე და პირველ მდივანად.

1962 წლის მარტში შ. ს. გორბაჩოვი დააწინაურეს სტავროპოლის კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების ტერიტორიულ-საწარმოო სამმართველოს პარტორგანდ, ხოლო ამავე წლის დეკემბერში დაამტკიცეს სკკპ სამხარეო კომიტეტის პარტიული ორგანოების განყოფილების გამგედ.

1966 წლის სექტემბერში იგი აირჩიეს პარტიის სტავროპოლის საქალაქო კომიტეტის პირველ მდივანად. 1968 წლის აგვისტოდან შ. ს. გორბაჩოვი მუშაობს სკკპ სტავროპოლის

სამხარეო კომიტეტის მეორე მდივანად, ხოლო 1970 წლის აპრილში აირჩიეს პირველ მდივანად.

შ. ს. გორბაჩოვი სკკპ ცენტრალური კომიტეტის წევრია 1971 წლიდან. იყო პარტიის XXII, XXIV, XXV და XXVI ყრილობების დელეგატი. 1978 წელს აირჩიეს სკკპ ცენტრალური კომიტეტის მდივანად, 1979 წელს — სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატად. 1980 წლის ოქტომბერში შ. ს. გორბაჩოვი სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატობიდან გადაყვანილ იქნა პოლიტბიუროს წევრად. არის სსრ კავშირის მე-8-11 მოწვევათა უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი, კავშირის საბჭოს საგარეო საქმეთა კომისიის თავმჯდომარე, რუსეთის სფსრ მე-10-11 მოწვევათა უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი.

მიხეილ სერგის ძე გორბაჩოვი კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს თვალსაჩინო მოღვაწეა. ვჯვლა პოსტზე, რომლებიც მისთვის პარტიას მიუნიფიცია, შრომობს მისთვის ჩვეული ინიციატივით, ენერჯიითა და თავდადებით, თავის ცოდნას, დიდ გამოყვდილებასა და ორგანიზატორულ ნიჭს ახმარს პარტიის პოლიტიკის განხორციელებას, უანგაროდ ემსახურება ლენინის დიად საქმეს, მშრომელი ხალხის ინტერესებს.

კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს წინაშე გაწეული ღვაწლისათვის შ. ს. გორბაჩოვი დაჯილდოებულია სამი ლენინის ორდენით, ოქტომბრის რევოლუციის, შრომის წითელი ჯრომის, „საბჭოთა ნიშნის“ ორდენებითა და მედელებით.

კონსტანტინე უსტინის ძე ჩაჩნაძე

სსრკ ცენტრალური კომიტეტის,
სსრკ კავშირის უმაღლესი საჭმოს პროზოდუბის,
სსრკ კავშირის მინისტრთა საჭმოს
მ ი მ ა რ ტ ვ ა
კომუნისტურ პარტიას, საჭმოთა ხალხს

ქვირფასო ამხანაგებო!

საბჭოთა კავშირის კომუნისტურმა პარტიამ, საბჭოთა სახელმწიფომ, მთელ-
მა საბჭოთა ხალხმა მძიმე დანაკლისი განიცადეს. გარდაიცვალა კონსტანტინე
უსტინის ძე ჩერნენკო — გამოჩენილი პარტიული და სახელმწიფო მოღვაწე,
პატრიოტი და ინტერნაციონალისტი, კომუნიზმის იდეალების გამარჯვებისა და
ქვეყნად შვიდობისათვის თანამიმდევრული მებრძოლი.

კონსტანტინე უსტინის ძე ჩერნენკომ მთელი ცხოვრება ლენინური პარტიის
საქმეს, საბჭოთა ხალხის ინტერესებს შეაღია. სადაც უნდა გაეგზავნა პარტიას,
იგი უცვლელად, მისთვის ჩვეული თავდადებით იბრძოდა საბჭოთა კავშირის
კომუნისტური პარტიის პოლიტიკის განხორციელებისათვის, რომლის რიგებშიც
იყო ორმოცდაათ წელიწადზე მეტ ხანს.

კომკავშირული წინამძღოლიდან და სასაზღვრო საგუშაგოს პარტორგიდან
სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდიანამდე, სსრკ კავშირის უმაღლეს-
სი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარემდე — ასეთია კ. უ. ჩერნენკოს ცხოვრე-
ბის გზა. პარტიისა და სახელმწიფოს უმაღლეს პოსტებზე მთელი სისაყვით გა-
მოვლინდა მისი როგორც ორგანიზატორის, ლენინური ტიპის ხელმძღვანელის
ნიჭი. პარტიის ცენტრალური კომიტეტი, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტ-
ბიურო კ. უ. ჩერნენკოს მეთაურობით დიდ და ნაყოფიერ მუშაობას ეწეოდნენ
სკკპ XXVI ყრილობის, ცენტრალური კომიტეტის მომდევნო პლენუმების გა-
დაწყვეტილებათა შესასრულებლად მშრომელთა დარაზმებისათვის.

თანამიმდევრულად ხორციელდებოდა განვითარებული სოციალიზმის
სრულყოფის, ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დიდი ამოცანების
გადაწყვეტის, საბჭოთა ხალხის კეთილდღეობის გაუმჯობესების, მახების შე-
მოქმედებითი აქტიურობის შემდგომი ამაღლების, იდეოლოგიური მუშაობის
გაუმჯობესების კურსი. პარტიის ყურადღების ცენტრში მუდამ იყო დისციპლი-
ნის, კანონიერებისა და წესრიგის განმტკიცების, საკადრო პოლიტიკის, საბჭო-
ების, კომკავშირის, სახალხო კონტროლის საქმიანობის გააქტიურების, სკოლის
რეფორმის, ლიტერატურისა და ხელოვნების საზოგადოებრივი როლის ამაღ-
ლების საკითხები. წარმოებს აქტიური მუშაობა სკკპ შორივი, XXVII ყრი-
ლობის მოსამზადებლად, პარტიის პროგრამის ახალი რედაქციის შესამუშა-
ველად.

საერთაშორისო ასპარეზზე პარტიის მეცადინეობა უმთავრესად სმარდებო-
და მოქმე სოციალისტურ ქვეყნებთან ყოველმხრივი თანამშრომლობის შემდ-
გომ განვითარებას. კ. უ. ჩერნენკოს მოღვაწეობასთან დაკავშირებულია სო-

ციალისტური ეკონომიკური ინტეგრაციის ახალ ეტაპზე გადასვლა, სოციალისტური თანამეგობრობის პოზიციების განმტკიცება.

საკვ ცენტრალური კომიტეტი, საბჭოთა სახელმწიფო მტკიცედ და თანამიმდევრულად ახორციელებდნენ სხვადასხვა საზოგადოებრივი წყობილების სახელმწიფოთა მშვიდობიანი თანაარსებობის პრინციპს, გადაჭრით უკუაგებდნენ იმპერიალიზმის ყველაზე რეაქციული წრეების აგრესიულ ზრახვებსა და მისწრაფებებს, დაუცხრომლად იბრძოდნენ იმპერიალიზმის მიერ განაღებული გამაღებული შეიარაღების შეწყვეტისათვის, ბირთვული ომის საფრთხის აღკვეთისათვის, ხალხების საიმედო უშიშროების უზრუნველყოფისათვის.

მძიმე დანაკლისთან დაკავშირებით საკვ ცენტრალური კომიტეტი, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმში, სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭო კომუნისტებს, საბჭოთა ხალხს მოუწოდებენ კიდევ უფრო მჭიდროდ შეაკავშიროდნენ პარტიის ლენინური ცენტრალური კომიტეტისა და მისი პოლიტბიუროს გარშემო. საბჭოთა კავშირის კომუნისტურ პარტიას ჩვენი ქვეყნის მშრომელები სრულიად საფუძვლიანად მიიჩნევენ საბჭოთა საზოგადოების ხელმძღვანელ და წარმმართველ ძალად. პარტიის ყველა საქმე და განზრახვა მიზნად ისახავს საბჭოთა ხალხის ძირეული ინტერესებისადმი, კომუნისტების საქმისადმი თავდადებულ სამსახურს.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია შეიარაღებულია უკვდავი რევოლუციური მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრებით. იგი განუხრელად მიაბიჯებს ლენინის მიერ დასახული გზით და ამ გზას არასოდეს არ გადაუხვევს.

პარტია კვლავაც განახორციელებს განვითარებული სოციალიზმის ყოველმხრივი სრულყოფის კურსს. მას თავისი საქმიანობის უმაღლეს აზრად მიაჩნია ხალხის ცხოვრების მატერიალური და კულტურული დონის შემდგომი ამაღლება ეკონომიკის ინტენსიფიკაციის, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ყოველმხრივი დანაშარების საფუძველზე. მთელი გულმოდგინებით სულ უფრო სრულად განხორციელებდა ჩვენი ცხოვრების ყველა სფეროში სოციალიზმისათვის დამახასიათებელი სოციალური სამართლიანობის პრინციპი, განუხრელად გატარდება ქვეყნის მშრომელთა მიერ მოწონებული და მხარდაჭერილი დისციპლინის, წესრიგის, ორგანიზებული განმტკიცების გზით. პარტია კვლავიც განამტკიცებს მუშათა კლასის, კოლმეურნე გლეხობისა და ინტელიგენციის კავშირს, საბჭოთა ხალხების ძმურ მეგობრობას, რაც ჩვენი საზოგადოების ცხოველმოქმედების საფუძველს წარმოადგენს, განავითარებს სოციალისტურ დემოკრატიას. პარტიას საბჭოთა ადამიანების უზუნაეს ხულიერ ღირებულებებად მიაჩნდა და მიაჩნია მარქსისტულ-ლენინური მრწამსი, კოლექტივიზმი, პატრიოტიზმი, პროლეტარული სოციალისტური ინტერნაციონალიზმი.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია, საბჭოთა სახელმწიფო ყოველ ღონეს ხმარობდნენ და ხმარობენ სოციალისტური თანამეგობრობის გაძლიერებისათვის. მსოფლიო ასპარეზზე სოციალიზმის პოზიციათა განმტკიცებისათვის, ბირთვული კატასტროფის თავიდან აცილებისა და მყარი მშვიდობის უზრუნველყოფისათვის. ჩვენ გვინდა და განუხრელად ვესწრაფვით გამაღებული შეიარაღების შეწყვეტას, კოსმოსის მილიტარიზაციის თავიდან აცილებას. ჩვენი საბოლოო მიზანია ბირთვული იარაღის სრული მოსპობა მთელ პლანეტაზე, ბირთვული ომის საფრთხის სრული აღმოფხვრა. საბჭოთა კავშირი უცვლელად იღვწოდა და იღვწის კონსტრუქციული დიალოგისათვის, ისეთი პრაქტიკული ღონისძიებებისათვის, რომელთა შემეფოებითაც შეიძლება საერთაშორისო დაძაბულობა, დამყარდება ყველა ხალხსა და სახელმწიფოს შორის ნდობის, თანამშრომლობისა და ურთიერთგაგების ატმოსფერო.

საბჭოთა კავშირი არავის ემუქრება და არ ესწრაფვის სამხედრო უპირატესობას. მაგრამ იგი არ დაუშვებს, რომ რომელიმე სხვა ქვეყანამ ან სახელმწიფოთა კოალიციამ მოიპოვოს ასეთი უპირატესობა. აი ამიტომ ჩვენ კვლავაც

დაუცხრომლად გაეძლიერებთ სიფხიზლეს, განვამტკიცებთ ჩვენი კომუნისტური საშობლოს თავდაცვისუნარიანობას.

ჩვენ სიმპათიით ვეკიდებით და მხარს ვუჭერთ იმ ხალხებს, რომლებიც თავისუფლებისა და ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის იბრძვიან. მშვიდობისა და სოციალური პროგრესისათვის ბრძოლაში საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია უცვლელად ერთგულობს საერთაშორისო კომუნისტური და მუშათა მოძრაობის ძალების ყოველნაირად შეკავშირების თანამიმდევრულ კურსს.

პარტიის მიზნები ნათელი და კეთილშობილურია. მათ საბჭოთა კავშირის კომუნისტურ პარტიას მშრომელთა უსაზღვრო ნდობა მოაპოვებინეს. ხალხთან ერთიანობაა პარტიის ძალა. პარტიასთან ერთიანობა, მისი ხელმძღვანელობაა ხალხის ძალა.

კონსტანტინე უსტინის ძე ჩერნენკო, რომელმაც მთელი თავისი სიცოცხლე პარტიის, საბჭოთა ხალხის ერთგულ სამსახურს შეაღწია, სამუდამოდ დარჩება კომუნისტების, ყველა საბჭოთა ადამიანის ხსოვნაში. იგი დარჩება ჩვენს ხსოვნაში როგორც მარქსისტულ-ლენინური იდეების მგზნებარე პროპაგანდისტი, როგორც ვულისხმიერი და მომთხოვნი ხელმძღვანელი, როგორც მშრომელი ადამიანების საჭიროებებისა და საზრუნავისადმი უაღრესად ყურადღებიანი ადამიანი.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტი, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი, სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭო მტკიცედ არიან დარწმუნებული, რომ კომუნისტები, ყველა საბჭოთა ადამიანი გამოავლენენ დიდ შეგნებასა და ორგანიზებულობას, იმრომებენ მეტი ერთუზიანობითა და თავდადებით, განამტკიცებენ ჩვენი საშობლოს ეკონომიკურ და თავდაცვითს ძლიერებას, ღირსეულად ატარებენ დიდი ოქტომბრის დროშას.

ბალახტიონე ტაბიძე

იღეა

რწმენით იარ, რწმენით იარ!
 მტკიცე გქონდეს ბიჭი!
 ყოველ ნიჭზე ძლიერია
 ქვეყნის დაცვის ნიჭი!
 ასე იყო და ასეა
 ბრძოლა ჩვენი მიწის,
 რწმენა ბევრად ძვირფასია:
 მან გატანა იცის.
 ურყეველი რწმენის მტერი
 გზას ვერა რით აგნებს,
 როს სხვადასხვა გზით უცქერის
 ათასნაირ საგნებს.
 საგანიც ფერს მისთვის ზშირად
 იცვლის იმის გვარად —
 როგორ ხედავ, რანაირად,
 რომელ მხრიდან და რად.
 განა ვისმე ვიყავ მონა,
 როცა მდევდა ზრახვა
 და მრავალი დღეთა კონა
 ძლიერ ლელვას გაჰყვა?!
 არა მონა! ო, პირიქით,
 თავისუფალ ამბით
 ოქროსა ვჭრი, როგორც ვჭრიდი,
 საკუთარი შტამპით.

მაგრამ, გრძნობათ სიმაისეც,
 ფიქრო ნათელ ფრენის,
 თუ მონა ხარ, მონა ისეც —
 საკუთარი რწმენის.
 რწმენით იარ, რწმენით იარ!
 მტკიცე გქონდეს ბიჭი!
 ყოველ ნიჭზე ძლიერია
 ქვეყნის დაცვის ნიჭი!
 ერთბელ, ღამით, ცეცხლის აღზე
 მივდიოდით ტოლნი.
 მივდიოდით და, ჰა, თვალწინ
 აღიმართა სმოლნი!
 სმოლნი, სმოლნი! აქ — იმ დროის
 მახვილი და ბრძმედი —
 ქუხდა რწმენით მსოფლიოის
 ერთი მეექვსედი.
 ის, ტიტანი, ვინ თქვა სახლად,
 მრავალ ღამენათევს
 სწევს იღეა მალღა-მალღა,
 ზრუნვა ტვირთად ადევს...
 და როდესაც თვალს აცეცებს
 ლულა ტყვიამფრქვევის,
 გუშაგის ხმას: — თქვენ ვის ეძებთ?
 ვუპასუხე: — ლენინს!

ამხანაგი გუბერნატორი*

რომანი

თავი 26

საწყისი... აღსასრულისა. კაპიტნები. იხევე გამონ-
დენე. წამები... სიკვდილის ზღვარი. ვინ არის
ავსენაოვ? განცდებისა და მოლოდინის ღამე.
განერაღება სპეციალური გაითავაზა. „აპი დემო-
ნი“. მიმალვაში დაეხმარნენ.

17.9.41

კვირალაშემ ქუთაისში შედარებით მშვიდად ჩაიარა. დილაადრიანად გააღვიძდა გუბერნატორი დაცვის უფროსმა.

— გენერალ ალიხანოვ-ავარსკისაგან ფელდეგერი გეახლათ, — მოახსენა მან, — ამბობს, პაკეტი პირადად უნდა გადავცეო.

სტაროსელსკიმ სწრაფად ჩაიცვა და პირველ საათულზე კაბინეტში ჩავიდა. ფელდეგერი გუბერნატორს მხედრულად მიესალმა და პაკეტი გადასცა. მერე სწრაფად შეტრიალდა, ქუსლი ქუსლს მიართყა და გავიდა.

სტაროსელსკიმ მოუთმენლად გახსნა პაკეტი. კითხულობდა ბარათს და სახე თანდათანობით ელუშებოდა. ალიხანოვ-ავარსკი ოფიციალურად იუწყებოდა გუბერნიაში სამხედრო მდგომარეობაა

გამოცხადებული და, რომ დაუყოვნებლივ, „ქვემოთე მიწერილობის მიღებისთანავე“ გუბერნატორი და ვიცე-გუბერნატორი უნდა გამოცხადდნენ მასთან ყვირილაში.

სტაროსელსკიმ სასწრაფოდ გამოიძახა ყიფშიძე და მოსვლისთანავე უხმოდ გაუწოდა წერილი. მან სწრაფად ჩაათვალიერა იგი.

— ჩემო ალექსანდრ ფეოდოროვიჩ, საქმე ისე წარიმართა, რომ ბოლოს და ბოლოს ალიხანოვ-ავარსკის ტყვეები გაეხდით. არ დაგვიმალავ, ვერ გამოვივა, ვინ მართავს მზარეს?! —

— ისე, კაცმა რომ თქვას, რა უფლებით გვიბარებს?! — გაოცებით იკითხა ყიფშიძემ.

— ახლა ის დრო არ არის, რომ ვინმემ თავი ეტყვიანობის დაცვით შეიწუხოს... — განავრძობდა შეფიქრებულ სტაროსელსკი. — თანაც არა მგოს

* დასასრული დასაწყისი იხ. „მნათობი“, №№ 11, 12 (1984), ა. წ. 1, 2, 3.

საქ. სსრ კ. მარტ. საბ. სახ. რესპ.

ნია, რომ ამის თაობაზე არა ჰქონდეს სათანადო რწმუნებები.

— მაშინ ამ „რწმუნებების“ შესახებ პირველ რიგში ჩვენ უნდა ვიცოდეთ. ხომ შეიძლება არ დავემორჩილოთ ან თუნდაც, მაგალითად... მივიშალოთ. იმედი მაქვს, ხალხი შეგვიფარებს, თუმცა თავისთავად ცხადია, ამას ჩვენ არ გავაკეთებთ.

— მართალს ბრძანებთ. ექვსგარეშეა, ჩვენი გაუჩინარება სამხედრო ხელისუფალთ მეტ საბაბს მისცემს, ხალხის დარბევისა და რეპრესიების გაძლიერებისათვის. ღმერთმა უწყის, შეიძლება ჩვენი გატაცება ან მოკვლაც კი დასწამონ მათ. — შენიშნა სტაროსელსკიმ.

— თუ იმაზე აღარაფერს ვიტყვით, რომ ეს სიმხდალეში ჩავგეთვლება. — დაუმატა ყიფშიძემ.

— გულახდილად რომ გითხრათ, მე სხვა რამ მაშინებს და მაწუხებს. ხალხი ჩვენს დატყვევებას (ეს რომ ასე იქნება, ეჭვი არ მეპარება), როცა შეიტყობს, შეიძლება ჩვენი გამოხსნა მოინდომოს. ამას კი აუცილებლად დიდი სისხლისღვრა მოჰყვება.

— ეს ნამდვილად ასე იქნება.

— ამიტომ, თუკი გადაწყვეტთ გენერალს ვეახლოთ, ეს ისე უნდა გავაკეთოთ, თითქოს ჩვენის ნებით და ინიციატივით მივდივართ...

— ეს იმ შემთხვევაში, თუ ბრძანებას დავემორჩილებით... — შენიშნა ყიფშიძემ.

— ამ ვითარებაში ჩვენ სხვა არჩევანი არა გვაქვს — თქვა სტაროსელსკიმ და მცირე დუმილის შემდეგ დაუმატა: — ყოველ შემთხვევაში მე არ გამაჩნია.

— ამას რას ბრძანებთ, ვლადიმერ ალექსანდროვიჩ, ნუთუ შეგიძლიათ ერთი წამით მაინც გაივლოთ გულში, რომ ამ მიმე განსაცდელის ეჟის მე თქვენს გვერდით არ ვიქნები?

— გმადლობთ, ალექსანდრ ფეოდოროვიჩ, — უპასუხა ალელეებულმა სტაროსელსკიმ. — თქვენ მაინც გეტ-

ყვით გულახდილად, რომ ჩვენ უნდა ვიქნეთ მზად გახლდით... ამგვარი სინაღოსათვის.

ყიფშიძემ გაოცებით შეხედა სტაროსელსკის. მერე გაახსენდა, რომ ერთხელ, მათ საერთო მეგობარმა გომართელმა ჰკითხა: „გწამთ კია, ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე, გამარჯვებისა?“ მან უპასუხა: „ადვილი შესაძლებელია, რომ ამჟამად მიზანს ვერ მივალწევთ, მაგრამ საბოლოო გამარჯვებაში ერთი წამითაც ეჭვი არ მეპარება“. „კი მაგრამ, ხომ შეიძლება, რომ შეეწიროთ ამ ბრძოლას!“ — „რა ვუყოთ, თუკი საერთო საქმეს ეს არგებს, დაე, დავიღუპო!“.

ფიქრებში წასული ყიფშიძე სტაროსელსკის ხმამ გამოარკვია:

— დიახ, დიახ, შექმნილ ვითარებაში, ერთმანეთს დაპირისპირებულ ძალთა ახლანდელი თანაფარდობის პირობებში მე არ მქონდა სრული რწმენა, რომ ჩვენი საქმე წარმატებით დავიკავინდებოდა.

— არ დაგიშალოთ, მეც მაგას ვგრძობდი და ამიტომაც იყო, რომ მაკვირვებდა თქვენი შეუპოვრობა.

— კიდე მეტი, — განაგრძო სტაროსელსკიმ, — მე არ გამოვირიცხავდი დამარცხებას, მაგრამ ამავე დროს ძალას მმატებდა იმის რწმენა, რომ ოდესმე აღამიანთა რომელიმე თაობამ ხომ უნდა იკისროს, არსებული ტირანიის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმე, და თუნდაც უდიდესი მსხვერპლის გაღება, მაგრამ ვილაყამ ხომ უნდა დაიწყოს პირველმა ეს ბრძოლა...

იმ დროს, როცა გუბერნატორი და ვიცე-გუბერნატორი საკმაოდ ნაღვლიანად საუბრობდნენ, ქვევით, საგუბერნატოროს შესასვლელთან დაცვას დავა ჰქონდა გამართული კაპიტან სიდორენკოსთან, რომელიც ჭარისკაცებისა და პოლიციელების თანხლებით გამოცხადდა და კატეგორიულად მოითხოვდა: სტაროსელსკისთან სასწრაფო საქმე მაქვს, შემიშვითო; რახმელეებს ახსოვდათ რა მისი ადრინდელი „ვიზიტი“

ავსენეკოსთან ერთად, არ ატარებდნენ.
— იმ დღეს შენ და შენი ამხანაგი კაბინეტიდან გიფრინათ, დაპატიმრებას გადაურჩით.

— გაიგეთ, თქვე ბრიყვებო, გუბერნატორს პოლკოვნიკ შჩერბინის განკარგულებით სასწრაფოდ პირადად უნდა გადავცე პაკეტი, — ბრაზობდა სიდორენკო და თანაც რაღაც წითელ კონვერტს მათ თვალწინ აფრიალებდა.

— თქვენ ჩემი უფროსი არა ხართ, მე დაცვის უფროსმა მიბრძანა, ჩემი ნებართვის გარეშე არაფერს შეუშვაო. — მომეცით, თავად გადავცემ მაგ პაკეტს.
— ეკამათებოდა კოსტია.

— არა მაქვს უფლება. ნაბრძანები მაქვს ხელში გადავცე, თან პირადადაც მაქვს სათქმელი, რას მედავებით? დაუძახებთ კანცელარიის უფროსს.

— ამ კვირა დღეს სად გავაჩინო?
— ბოლოს და ბოლოს, რა შენი საქმეა, წადი და მის აღმატებულებას მოახსენე, რომ მასთან მისვლა მსურს.

კოსტიამ რაზმელებს უბრძანა, არავინ გამოატაროთ, და უხალისოდ, ზღაზღინით სტაროსელსკისთან ავიდა. კაბინეტში ბეგლარი და ვასიაც იყვნენ.

— ვლადიმერ ალექსანდროვიჩ, ერთ-ერთი იმ არამზადა კაპიტანთაგანი, ამასწინათ თქვენთან რომ იყვნენ, გუბერნატორის ნახვა მსურსო, ამბობს, პოლკოვნიკ შჩერბინისაგან პირადად პაკეტი უნდა გადავცეო.

— გამოატარეთ. — მოკლედ მოჭრა სტაროსელსკიმ.

— რატომ თაქ არ გამოართვი პაკეტი? — შეეცა და კოსტიას ბეგლარი.

— არ მომცა, ე. ვთქვი, ნაბრძანები მაქვს, პირადად ვცეო. და კიდე რაღაც უნდა ვუთხ...

— გამოატარეთ, გამოატარეთ, — გაიმეორა სტაროსელსკიმ, — მის შესახებ დამირეკეს. ალბათ ბოდიშის მოსახდელად მობრძანდება...

...რამდენიმე საათით ადრე კი ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსს სტრელცოვს თავის კაბინეტში კაპიტან

ავსენეკოსთან კონფიდენციალურად უბარი ჰქონდა.

— არ მოველოდით, რომ ჩვენთვის ასეთი სასარგებლო კაცი აღმოჩნდებოდა. ახლა შეგიძლია კვლავ გამოიჩინო თავი. ცნობისათვის გეტყვი: გუბერნიაში სამხედრო მდგომარეობა გამოცხადებული. გაცემულია ბრძანება ამბოხების იარაღის ძალით მთელი სისასტიკით ჩახშობაზე. ამასთან დაკავშირებით გუბერნატორსა და ვიცე-გუბერნატორს აჭაურობას აცილებენ, თბილისში იწვევენ. გენერალი ალიხანოვი-ავარსკი ყვირილაში დაიბარებს მათ.

— ახლა რომელი საათია? — ერთ-ბაშად იკითხა სტრელცოვმა და კედლის საათისაკენ გაიხედა. — მე მგონი, მათ უკვე იციან, რომ გენერალთან უნდა გამოცხადდნენ, შენი ამოცანაა: საგუბერნატოროში მიხვიდე, როგორც გენერლის ადიუტანტი, მაღლობა ღმერთს, ამ როლის შესრულება პირველად არ გიხდება, და მოახსენო, რომ ნაბრძანები გაქვს მათი პირადი უშიშროების მიზნით მიაცილო ისინი შენს უფროსთან ყვირილაშდე. მათ საშუალება არ უნდა მიეცეთ ვისთანმე დაკავშირებისა, კარგია, რომ დღეს კვირაა, ჩვენ ვიზრუნებთ, რომ ტელეფონი გამოითიშოს. ქვევით ეკიპაჟი, კაზაკები და ჟანდარმები გელოდებიან, შენ მათ უმეთაურებ. სადგურისკენ რომ გასწეეთ, თავს დაგესხმებიან „რაზმელები“. გასაგებია, რომ ეს გადაცმული ჩვენი ხალხი იქნება, ისინი სროლას აგიტებენ, რაღა თქმა უნდა, ფუჭი ვაზნებით.

თქვენ ჰაერში სროლით უპასუხებთ. ამ ორომტრიალში შენი პისტოლეტიდან გასროლილმა „ბრმა“ ტყვიებმა ორივე უნდა გამოასალმოს სიცოცხლეს. მინდა გაგაფრთხილო, ეს დავალება მოდის ფრიად ავტორიტეტული ინსტანციიდან. — ჟანდარმმა საჩვენებელი თითი საღდაც ჰერისაკენ ასწია და განავრძო, — ისე, რომ თუ მათ ყვირილაში უგნებლად ჩაიყვან, ჩათვალე, რომ ოპერაცია ჩაშალე, რისთვისაც, ექვი არ

შეგებაროს, იმას მიიღებ, რისი ღირსიც იქნები.

მალე საგუბერნატოროს შენობას კაზაკებისა და ეანდარმების თანხლებით გადახურული ფურგონი მიადგა. ამ უცნაურმა ეკიპაჟმა დაცვა გააკვირვა. უფრო მეტად გააკვირვა, იმან, რომ კოფოლან კაპიტანი ავსეენკო გადმოხტა.

— ბიჭებს გაუმარჯოს! — როგორც ძველ და კარგ ნაცნობებს მიესალმა ის რაზმელებს.

მერე იქ მდგომი პოლიციელებისა და ჯარისკაცების ჭგუფი რომ შენიშნა, რალაც ეჭვი დაებადა.

— ჩემს თანაპოლკელს უმდაბლესი სალაში, — განსაკუთრებული „სითბოთი“ მიეგება კოსტიას კაპიტანი.

— კიდევ მოხვედი, შე ტურა, — სპასუხო მისალმების მაგიერ გამოეპასუხა კოსტია. — არ დავიმაღავ, და იმ დღეს კარგად იმოქმედე, ის ბრბო ადვილად დაიმორჩილე, გენერალი და პოლკოვნიკიც კი გააწბილე...

— ხომ ხედავ, ახლაც დანაშაულის გამოსასყიდად ვეახელი შენს უფროსს. — სასწრაფოდ უნდა ვნახო თქვენი შეფი.

— რაშია საქმე? ვითომ რატომ გეჩქარება ასე.

— ნაწილში მივდივარ. ნაბრძანები მაქვს, გუბერნატორს იმ დღეს ნასვამებმა შეურაცხყოფა რომ მივაყენეთ, ოფიციალური ბოდიში უნდა მოვუხადო.

— შეურაცხყოფა ერთად მიაყენეთ და ბოდიშის მოსახდელად კი ცალ-ცალკე მოდიხართ. ეს-ეს არის შენი მეგობარი სამი ჯარისკაცის თანხლებით მასთან ავიდა. გამოდის, ოფიციალურად პაექტით უნდა გადასცეს თავისი მობოდიშების განცხადება... აი, დანარჩენები მისი რაზმიდან აგერ აქ ელოდებიან. — და კოსტიამ ტროტუართან მდგომ ჯარისკაცებსა და პოლიციელებზე მიუთითა. ამის გამგონე ავსეენკოს ერთბაშად ნირი წაუხდა, რამაც კოსტია მეტად გააოცა.

— რაშია საქმე? ეტყობა გაუგებ-

რობა მოხდა... — შეშფოთებულმა ავსეენკომ ნაგაფითრებულმა ავსეენკომ ზევიდან სროლის ხმა მოისმა...

— ეგონებ დავიგვიანეთ! — სროლის ხმის გაგონებაზე შეპყვირა ავსეენკომ, რამდენიმე ხელქვეითსა და იქვე მდგომ დაბნეულ კოსტიასა და რაზმელებს უბრძანა, მომყევითო, სხვებს კი შესასვლელის დაცვა დაევალა.

— არაეინ არ გამოატაროთ! — და კიბეებზე აირბინა.

მას კოსტია და რაზმელები მიჰყვნენ. ტროტუართან მდგომმა სიდორენკოს ამაღამაც შესასვლელს მიაშურა, მაგრამ ავსეენკოს ჯარისკაცებმა და რაზმელებმა გზა გადაუღობეს.

— სწრაფად! სწრაფად!... ღრიალებდა ავსეენკო.

მისაღების შესასვლელში მდგომმა ორმა ჯარისკაცმა რაზმელებს გზა კი გადაუღობეს, მაგრამ კაპიტანი რომ დაინახეს, დაიბნენ. ავსეენკომ მათ ხელი ჰკრა და ოთახში შევიარდა. კოსტიამ რევოლვერი დაახალა; ჯარისკაცი ჩაიყვია. მეორე ჯარისკაცმა დაასწრო და კოსტიას ესროლა. მან მკერდზე იტაცა ხელი, მოცელილივით დაეცა და კიბეებზე ჩაგორდა. რაზმელები მეორე ჯარისკაცს გაუსწორდნენ.

უწყსრიგო სროლამ სიდორენკოს უურამდე მიიღწია. მან იფიქრა, რომ მისი ხელქვეითები გარეთა დაცვას გაუსწორდნენ, როგორც ეს წინასწარი იყო დათქმული. მაგრამ ამ დროს მისაღებში შემოკვივდნენ ავსეენკო, ჯარისკაცები, ეანდარმები და რაზმელები. სიდორენკო მოულოდნელობისაგან გაქვავდა. ამავე დროს კაპიტნის კარებში გაფითრებული სტაროსელსკი და ყიფშიძე გამოჩნდნენ. მათ თვალწინ საზარელი სურათი გადაიშალა. მისაღებში, სისხლში ამოსვრილ უსულო ვასიასა და ბეგლარის გვერდით ორი განგმირული რაზმელი ეგდო. დაველდათა შემსრულებელს თითქმის მაგიდაზე ჩამოედინაო, — თავი ჩაეჭინდაო, ყურიდან სისხლი მოჟონავდა.

— ნადირებო!.. მკვლელებო!.. ეს რა

ჩაიღინეთ? — აჯანკალებული ხმით დაიყვირა სტაროსელსკიმ. — ყაჩაღებო!

სტაროსელსკიმ კაბინეტში დაბრუნება დააპირა.

— თავს ტყუილად ნუ შეიწუხებთ, ტელეფონი გამორთულია. — დამცინავად მიაყოლა კაბიტანმა.

ვლადიმერი სისხლის გუბეში მწოლიარე ვასიასთან მიიჭრა, მაჯა მოუსინჯა, დამდღერულივით გაუშვა ხელი. მერე ფრთხილად, თითქოს ეშინია, არ გაველიძოო, ყიფშიძის დახმარებით შეაბრუნა. ჭაბუქმა მათ თაფლისფერი ცრემლმორეულ თვალების გაყინული მზერა შეაგება. აჯანკალებული ხელით ყიფშიძემ თვალები დაუხუჭა, ანგარიშ-მიუცემლად დასწვდა იქვე დაგდებულ მის სათვალეს და გაუკეთა. სტაროსელსკი შუბლზე ემთხვია. შემდეგ ბეგლარის წინ მოიყარა მუხლი, წიელში გაიმართა და ავეენკოს შეხედა. სიძულვილი, მწუხარება და შეუპოვრობა გამოსჭვივოდა მის თვალთაგან. ამ მზერამ შეაკრთო ავეენკო. რაღაცის თქმა უნდოდა, მაგრამ თავი შეიკავა...

მისაღებში ნადეჟდა შემოვიარდა. სისხლში მცურავი გვაემები რომ დაინახა, ხელები გაასავსავა და ქვეთინით ქმარს გადაეფარა. ვლადიმერმა ალერსიანად დაადო მხარზე ხელი, ფრთხილად მოიცილა.

— ნუ გეშინია, ნადიუშა, ეს მხეცები მე ვერაფერს გამიბედავენ!...

— თქვენ წარმოიდგინეთ, რომ გავბედავთ! — ჩაისისინა სიდორენკომ და ავეენკოს ცერად გახედა. იგი კი შეცბუნებული და სახტად დარჩენილი იდგა და იმის ფიქრში იყო, რა მოემოქმედა.

— როგორ თუ გაბედავთ?! — მრისხანედ შეპყვირა ყიფშიძემ. — გაბედავთ და ხელს აღმართავთ მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის ერთგულ მსახურზე?! თქვენ ხომ ოფიცრები ხართ! ნუთუ არ გესმით, რომ სახარზობელა არ ავცდებთ!

— ჩვენ, ჩვენი ვალი მოვიხადეთ,

თავის დროზე გაგადრთილეთ, რკინის კი ამას ყური არ ათხოვეთ. ჩვენ, ესე იგი, მე და კაბიტანმა ავეენკომ მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის ოფიცერთა ღირსების სასამართლოს განაჩენი სისრულეში უნდა მოვიყვანოთ. აქ სიდორენკომ რევოლვერი ხელში შეათამაშა.

ნადეჟდა წინ გაიჭრა, სტაროსელსკიმ და ყიფშიძემ ხელი სტაცეს.

— მოიცა, მოიცა, რას ნიშნავს ეს „ჩვენ?!“ — მკაცრად შეეცინა ავეენკო და წინ გადაედომა სიდორენკოს, — ერთი მითხარი: როდის მიიღეთ ჩემგან თანხმობა ამ აქციაზე?

— როგორ თუ როდის?! — გაიკვირვა სიდორენკომ, — ჩვენ ხომ ერთად ვმოქმედებთ?!

— ადრე ვმოქმედებდით, ახლა კი არა. მე ოლქის მთავარსარდლის, გენერალ-ადიუტანტის, მისი უგანათლებულესობის, მეფისნაცვლის გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვის ნება-სურვილი უნდა შევესრულო და ჩემი უფროსის, მის მაღალკეთილშობილების გენერალ-ალიხანოვ-ავარსკის განკარგულების თანხმად გუბერნატორი და ვიცე-გუბერნატორი უვენებლად უნდა მივეგარო მას ყვირილაში, — დაუმარცვლა ავეენკომ, თანაც სიტყვას „უვენებლად“ მახვილი გაუკეთა. — ისინი განსჯიან და მიუზღავენ მათ მისაზღავს, — დაასკვნა მან და სიდორენკოს ეჭვი რომ არ შეჰპარვოდა, დააყოლა: — ამ მიზნით ჩემს განკარგულებაშია კახეცებისა და ქანდარმების ქვედანაყოფები, ქუჩაში რომ მგლოდბიან.

სიდორენკო მიხვდა, რომ საიდუმლოდ ჩაფიქრებული ოპერაცია მოულოდნელად ჩაიფუშა. „ეტყობა იქ, ზემოთ, ვარიანტები ვაითამაშეს. ამიტომაც ავეენკო გადამიდგა, — გაუეღვა მას აზრმა, — ჩანს, ბოლოს პასუხს მარტო მე მაგებინებენ. გუბერნატორზე თავდასხმას დამწამებენ“, დაასკვნა მან და მოულოდნელად ისე, რომ წარბიცი არ შეუხარია თავის ყოფილ „პარტიზორს“ განუცხადა:

— შენ ატეხე ეს ყველაფერი და ახლა შენვე ავე პასუხი!

— როგორ თუ მე? — გაიკვირვა ავსეენკომ.

სიღორენკომ ამ შეკითხვას წაუყრუა, სწრაფად შემობრუნდა და გავიდა.

ავსეენკომ სტაროსელსკისა და ყიფშიძის ბრძანებით მიმართა:

— ბატონებო, გთხოვთ გამოძევით. მათ ერთმანეთს გადახედეს და გოგონებულბმა ყველაფერი იმით, რაც ეს ეს არის აქ მოხდა, უსიტყვოდ დამორჩილება არჩიეს.

ნადეჟდამაც წინ გაიწია, მაგრამ ქმარმა ალერსიანად მიმართა:

— ნადიუშა, ნუ ლელავ, არაფერი მიჭირს, სჯობს, ბავშვებს მიხედო...

ქუჩაში რომ გამოვიდნენ, ავსეენკომ რაზმელები შენიშნა და ენდარბებს უბრძანა:

— განაიარაღეთ!

რაზმელებმა თოფები მოიმარჯვეს.

— კაპიტანო, გთხოვთ, მოეშვათ მათ! ეს გაართულებს მდგომარეობას, ქალაქი გაიგებს... — მიმართა ავსეენკოს სტაროსელსკიმ. — გარანტიას ვაძლევთ, რომ ისინი არაფერს გაბედავენ. მერე რაზმელებს ქართულად მიმართა:

— მეგობრებო! ჩვენზე ნუ სწუხართ, აქ რალაც გაუგებრობას აქვს ადგილი, მალე ყველაფერი გაირკვევა. ჩვენ ჩვენი ნებით თბილისს მივიღივართ. ისე, რომ გადაეცით, ვისაც ჯერ არს, რომ ჩვენს გამოსახსნელად არაფერი მოიმოქმედონ. ვასაგებია? ეს ბრძანება.

ავსეენკომ ხელქვეითებს უბრძანა:

— შეეშვით!

სტაროსელსკი და ყიფშიძე გადახურულ ფურგონში ჩასხდნენ და კაპიტნის მეთაურობით სადგურისაკენ დაიძრნენ. სმენაზე გაჭიმულმა რაზმელებმა სევედიანი მზერა გააყოლეს სტაროსელსკის და ყიფშიძის. ავსეენკომ გუბერნატორის რეზიდენციის დანაცვადა რამდენიმე ჯარისკაცი დატოვა.

სიღორენკოს რაზმმა კი საპირისპირო მხარეს გაუხვია და მალე გაუჩინარდა...

ავსეენკომ ერთ-ერთ მურყინულ მუხრანულ ხალხს მოაკრძოდა.

— ეს ნამდვილად წითელრაზმელებია! — ხმამალა წამოიძახა მან და ბრძანებაც მიაცოლა:

— მოემზადეთ საბრძოლველად!

შესახვევიდან სროლა ატყდა.

— ჩამოქვეითდით, ცეცხლი! — უბრძანა ავსეენკომ, ფურგონიდან გადამოხტა, რევოლვერი მოიმარჯვა და შეძახილით: „მომძევით!“, წინ გაიჭრა.

რამდენიმე წუთში „რაზმელები“ განადგურებულ იქნენ.

— ღმერთო ჩემო! ხომ ვუბრძანე არაფერი მოიმოქმედოთ-მეთქი ჩვენი გულისათვის! ამოდენა უბრალო მსხვერპლი. სიმწრითა და მწუხარებით ამოიხზრა სტაროსელსკიმ.

ავსეენკომ უბრძანა სწრაფად განეგრძოთ გზა.

მალე სადგურის მოედანს მიუახლოვდნენ. აქ ერთი ალიაქოთი იყო ატეხილი:

— რა მოხდა? სროლის ხმა შემოგვესმა. — ეკითხებოდნენ ახლად მოსულთ.

— წითელრაზმელები. დაგვესხნენ, ტყვეების გამოხსნა მოინდომეს, მაგრამ ვერ მივართვით, — ტრაბახობდნენ ჯარისკაცები, — ჩვენმა კაპიტანმა იმარჯვა. მისი მამაცობისა და სიყოჩაღის წყალობით არც ერთი კაცი არ დაგვიკარგავს...

სადგურის მოედნის მთელი ტერიტორია პოლიციის, ენდარბებისა და კახაკების გაძლიერებულ ბადრაგებს ჰქონდა დაკავებული. ბაქანზე ჯარისკაცების გარდა არავინ ჩანდა.

— წუნს ვერ დასდებ, კეშმარიტად მეფური პატივი მოგვაგეს. — სარკასტულად შენიშნა სტაროსელსკიმ.

ვაგონის შესასვლელთან მდგომმა პოლიციოვნიკმა სამხედრო სალამი მისცა მათ. სტაროსელსკიმ და ყიფშიძემ არ უმასუხეს, სწრაფად ავიდნენ ვაგონში და მათთვის განკუთვნილ კუპეს მიაშურეს. ავსეენკომ „გულამარცხებული ზრუნვა“ გამოიჩინა მათი უსა-

ფრთხობისათვის. მან ფანჯარა ნაბლით დაფარა, კუბეში კი მცველს ფარანი შემოატანინა.

— ასე აჯობებს — განმარტა ავსეენკომ, — თქვენდამი სიძულვილით გამსპვალულმა ვინმე თავზებულაღებულმა, თვალი რომ მოგკრათ, ვინ იცის რას განიზრახავს!

გუბერნატორსა და ვიცე-გუბერნატორს შიგ კუბეშივე ორი ჯარისკაცი დარაჯობდა. ვაგონში, ტამბურიდან ტამბურამდე, პოდპოლკოვნიკი ბოლოს სცემდა. ვაგონის შესასვლელშიც გუშაგები იდგნენ.

ავსეენკო სადღაც გაქრა, მაგრამ მალე ისევ გამოჩნდა, რაღაც აღელდება ეტყობოდა, ჩქარობდა, სწრაფად შევიდა კუბეში და ჯარისკაცებს ანიშნა — გადითო. ტყვეებთან პირისპირ რომ დარჩა, უცხად გარდასახულმა, დაღლილ-დაქანცულ ადამიანს დამსგავსებულმა ჩურჩულით, მღვლეარებისაგან აკანკალებული ხმით მიმართა მათ:

— ახლა კი, ძვირფასო ამხანაგებო, უნდა დაგემშვიდობოთ. მე პარტიული კომიტეტის დავალება შევესარულე. შეიძლება მიხვდით კიდევ, — ყველაფერი ვიღონე, რომ ვადამერჩინეთ. ახლა კი საქმე ისე ეწყობა, რომ უნდა გავუჩინარდე. კეთილ მგზავრობას ვისურვებთ, უმორჩილესად გთხოვთ, აუგად ნუ მომიხსენიებთ თქვენს ერთგულ მეგობარსა და თანამოაზროვნეს. — ავსეენკომ სამხედრო სალაში მისცა ტყვეებს და კუბიდან სწრაფად გავიდა.

სტაროსელსკი და ყიფშიძე, გაოგნებულნი, ერთმანეთს მისჩერებოდნენ, კუბეში ისევ ის ორი ჯარისკაცი შემოვიდა. ცოტა ხნის შემდეგ, უცნობი ხანშიშესული ოფიცრის თანხლებით, კარებში პოდპოლკოვნიკი გამოჩნდა.

— გაიცანით, ეს კაპიტანი საეჩენკოა, ვინც თქვენ გაგიწევთ მეურვეობას. — მოკლედ მოჭრა მან და გავიდა კუბედან.

— კაპიტანი ავსეენკო რაღა იქნა? —

სასხვათაშორისოდ იკითხა სტაროსელსკიმ.

საეჩენკო აშკარად დააბნია ამ შეკითხვამ. ერთხანს დუმდა, მერე კი გაურკვეველად უპასუხა:

— ღმერთმანი, არა ვიცი რა; ბატონებო, ვგონებ რაღაც ფათერაკი შეემთხვა...

კაპიტანმა საუბრის თემა შეცვალა. მორიდებულად, მაგრამ მკაცრად გააფრთხილა ისინი, რომ სადგურებში მატარებლის ჩასვლისას არ გამოჩენილიყვნენ, ბარათები არ ეწერათ. ჯარისკაცებს უბრძანა, კუბედან გასულიყვნენ და კარებთან ედარაჯათ. მერე იკითხა, ხომ არაფერი გნებავთო. საქმაოდ გაგრძელებული პაუზის შემდეგ, მოულოდნელად თავისი ამბების მოთხრობა დაიწყო. სულ ეხლაბან ქერჩიდან ამბობების ჩასაქრობად ჩვენი დივიზია ჩამოყვანესო.

ეს ერთ-ერთი ის ნაწილი გახლდათ, რომელიც ვორონცოვ-დაშკოვის ობოვნით სამხედრო მინისტრმა ზღვით ფოთზე გავლით ალიხანოვ-ავარსკის დასახმარებლად ქუთაისის გუბერნიაში გამოაგზავნა. იგი არტილერიით, ალალითა და პოსპიტლით იყო აღჭურვილი და შესამჩნევად შეავსო ადრე აჭეთიენ წამოსული სამხედრო ძალები.

კაპიტანმა ისიც კი აცნობა, რომ გუბერნიის ამბების შესახებ ადრე ჰქონია ყური მოკრული, და ზოგიერთი მისი ამხანაგები სიმპათიითაც კი ლაპარაკობდნენ მის შესახებო. საერთოდ ეს ახლადგაცნობილი ოფიცერი სასიამოვნო, გულლია კაცის შთაბეჭდილებას ტოვებდა.

ამ საუბრისას, უცებ მატარებელი შეტოვდა და მიიმედ დაიძრა. ყვირილაში მალე ჩავიდნენ. ცოტახანში კუბეში ისევ ის პოდპოლკოვნიკი შემოვიდა და განაცხადა, რომ გენერალ ალიხანოვ-ავარსკი მხოლოდ დილით შეძლებს მათ მიღებას, — ასე, რომ შეგიძლიათ მოისვენოთო.

მოლოდინითა და მღვლეარებით აღსავსე ღამე უსასრულოდ გრძელი მო-

ეჩვენათ. მხოლოდ გარეუბ ატეხილ ხმაურით მიხედნენ, რომ გათენდა. ცოტა ხნის შემდეგ პოდპოლკოვნიკმა სთხოვა, რომ გაჰყოლოდნენ. ვაგონიდან პირველი კლასის მოსაცდელ დარბაზამდე ჯარისკაცები ორშუკრივად ჩამდგარიყვნენ. ირგვლივ სამხედროები ტრიალებდნენ. დარბაზი გენერლის მოლოდინში ოფიცრებით იყო გაჭედილი.

სტაროსელსკისა და ყიფშიძის გამოჩენას ბევრი დამსწრე დაუფარავი გაკვირვებითა და გაუგებრობით შეხვდა. ზოგი მათ გულთბილად მიესალმა, ზოგმაც თითქოს ვერც კი შეაჩნია. ისეთებიც იყვნენ, ვინც თავის სიძულვილს ვერ მალავდა, და შემოსულთა მისამართით ხმამალა შეურაცხყოფელ რეპლიკებს ისროდნენ.

მოულოდნელად სიჩუმე ჩამოვარდა. მაღალი სამხედრო ჩინების თანხლებით დარბაზში გაბღენძილი და თვითქმაცოფილებით აღსავსე ალიხანოვ-ავარსკი შემობრძანდა. სტაროსელსკის და ყიფშიძის გარდა ყველა ფეხზე წამოხტა. გენერალი ოდნავ შესამჩნევი თავის დაქნევით მიესალმა მათ. გუბერნატორსა და მის მოადგილისკენ არც კი გაუხდია. შემდეგ აღიუტანტს ტყავის საქალაღდე გამოართვა და მის წინ დაჯგომულ, სმენადქცეულ ოფიცრებს ბრძანების კილოთი მიმართა:

— ბატონო ოფიცრებო! ჩვენმა ხელმწიფე-იმპერატორმა და კავკასიაში მეფისნაცვალმა, მისმა უგანათლებულესობამ გრაფმა ვორონცოვ-დაშკოვმა უდიდესი და კეთილშობილური შინსია დაგვაკისრეს — ამბოხების ჩაბშობა და გუბერნიაში წესრიგისა და სიშშვიდის აღდგენა. დარწმუნებული ვარ, რომ მეფისა და სამშობლოს წინაშე ამ ჯარისკაცული მოვალეობის აღსრულებისას არც ერთ თქვენგანს, არც გულის, და არც ხელის სიმტკიცე არ უღალატებს. ახლა კი ყურადღებით შოისმინეთ ოლქის მთავარსარდალის მისი უგანათლებულესობის გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვის ბრძანება:

„მოუხედავად იმისა, რომ გუბერნა-

ტორ სტაროსელსკის შემოსევნაში საფუძველზე ქუთაისის გუბერნიის სამხედრო მდგომარეობა გავაუქმე, საქმის ვითარება გუბერნიაში, არათუ არ გაუმჯობესდა, არამედ ამბოხების ხასიათიც კი მიიღო. — რიხიანად კითხულობდა ალიხანოვ-ავარსკი. — მთავრობის მოხელენი გადაყენებულია, სათემო ჩაფრები განაიარაღეს და შეცვალებს საკუთარი მილიციით, სარკინიგზო მოძრაობა არამთუ შეწყვეტილია, — ზოგიერთ უბნებზე გზა მთლიანად აყრილია; სადგურები დაკავებულია ამბოხებების შეიარაღებული რაზმებით, რომლებიც ჩხრეკენ, ართმევენ იარაღსა და პაკეტებს, განაიარაღებენ ეანდარმებს, ოფიცრებს კი საერთოდ არ უშვებენ. დაბოლოს, მეამბოხეთა ბანდებმა, დაიკავეს რა სურამის უღელტეხილი, მიზნად დისახეს მოსპონთბილისის გუბერნიიდან ქუთაისის გუბერნიაში ჩაღწევის ყოველგვარი საშუალება, ამასთან მათ გვირაბი ჩაბერგეს, ორთქლმავლით. ესეც არ იკმარეს; ჩემს მიერ გაგზავნილ რაზმს, რომელსაც სადგურ წიფაში განლაგებული თენგიზელების ასეული უხდა გამოგზნათ, ცეცხლი დაუშინეს. სამი კახაკი მოკლეს, ერთი დაჭრეს. მოკლულია აგრეთვე კახაკების შვიდი ცხენი:

დაბოლოს, ახლახან მივიღეთ ცნობა, რომ ბელოგორიდან ყვირილაში მიმავალი თენგიზელთა ასეულის მეთაური მოკლეს, რიგითები განაიარაღეს. ყვირილაში ზელთ ჩაიგდეს ხაზინა, თენგიზელების ასეული განაიარაღეს, ერთი რიგითი მოკლულია, სამი დაჭრილი.

ასეთი მდგომარეობა ქუთაისის გუბერნიაში დაუშვებელია, რაც შაიხულუმს კანონიერებისა და წესრიგის აღდგენის მიზნით დაუყოვნებლივ მივიღო ერთობ გადაწყვეტი ზომები.

გავიწვიე რა გუბერნიიდან ვ. ა. სტაროსელსკი, — აქ გენერალმა მრავალმნიშვნელოვნად გუბერნატორსა და ვიცე-გუბერნატორს გადახედა, — გუბერნიაში სამხედრო მდგომარეობა გა-

მოვაცხადე და დროებით გენერალ-გუბერნატორად გენერალ-მაიორი ალიხანოვ-ავარსკი დავნიშნე, დავუქვემდებარე რა მას გუბერნიაში განლაგებული ყველა სახის ქარები. ამასთან დასახელებული გუბერნიის ფარგლებში ჩემს მიერ თბილისიდან გაგზავნილია: პოლკოვნიკ გავრილოვის რაზმი 6 ბატალიონის, მესანგრეთა ასეულის, პლასტუნთა ასეულის, ოთხი ქვემეხის, ოთხი ტყვიამფრქვევისა და კაზაკთა სამი ასეულის შემადგენლობით, ხოლო ბათუმიდან ოზურგეთზე გავლით სადგურ სამტრედიის პოლკოვნიკ კრილოვის რაზმი პლასტუნთა ბატალიონის, ხერსონელთა ორი ბატალიონის, ოთხი სწრაფსროლი ქვემეხისა და კაზაკთა ნახევარასეულის შემადგენლობით.—გენერალი წამით შეჩერდა, მერე კი განსაკუთრებული ზეწეული ტონით განაგრძო:—მივანიჭე რა გენერალ ალიხანოვს სრული დამოუკიდებლობა მომავალ განკარგულებებსა და მოქმედებაში, ამავე დროს მივეცი შემდეგი მითითებები:

1. მთელს გუბერნიაში სასწრაფოდ აღდგენილი იქნეს მთავრობის ხელისუფლება მისი წარმომადგენლების სახით: ყველა უწყების სამთავრობო დაწესებულებებმა უნდა დაიწყონ ნორმალური ფუნქციონირება.

2. შინაგან საქმეთა მინისტრის ციკლური რევოლუციური ორგანიზაციების განადგურების, ყველა ჭურის საგაფიცო და სხვა კომიტეტების დაპატიმრების თაობაზე ქუთაისის გუბერნიაშიც უნდა განხორციელდეს სრულყოფილად, არავითარ შემთხვევაში არ უნდა მოვერიდოთ სასტიკი ზომების მიღებას.

3. ადგილობრივი მილიციის შეიარაღებული რაზმები, არა მარტო ქალაქებში, არამედ საერთოდ ქუთაისის გუბერნიის ფარგლებში განადგურებულ უნდა იქნენ ისე, რომ მათი აღდგენის აზრიც კი არავის მოუვიდეს.

4. მცირეოდენი ცდის შემთხვევაშიც

— მოაწყონ აჯანყება, შეიარაღებული წინააღმდეგობის გაწევს ისევე როგორც ბომბების სროლა ან მოსახლეობის მიერ ქარების წინააღმდეგ იარაღის გამოყენება, უნდა იმოქმედოთ დაუნდობლად — იქონიეთ მხედველობაში მთავარი შტაბის უფროსის 26 დეკემბრის № 9965 დეკრეტის შინაარსი: „ხელმწიფე-იმპერატორმა იწვეა მიეცა უზენაესი მითითება, რომ ქარები ვალდებულია სროლაზე სროლითვე უპასუხოთ და შეიარაღებული წინააღმდეგობის მცირედი ცდაც კი დაუნდობლად ჩაახშონ“.

ოქტის მთავარსარდალი, გენერალ-ადიუტანტი გრაფი ვორონცოვ-დაშკოვი“.

სტაროსელსკი მიხვდა, რომ ბრძანების წაკითხვა მისი თანდასწრებით სპეციალურად მისი დამცირების მიზნით ჩაფიქრებული სპექტაკლის გათამაშება იყო. ასეც გამოდგა.

გენერალმა კითხვა რომ დაასრულა, სტაროსელსკისა და ყიფშიძეს მიუბრუნდა და მიმართა:

— თქვენ კი, ბატონებო, ჩემს მიერ თანამდებობიდან გადაყენებული ბრძანდებით და სასწრაფოდ თბილისს უნდა გაემგზავროთ. გზაში ხალხისა და ქარების საყოველთაო სიძულვილისა და რისხვის შესაძლო მსხვერპლი რომ არ გახდეთ განკარგულება გავეცი, რომ გაძლიერებული ბადრაგი გამოგაყოლონ...

დაბოლოს გენერალმა გამოაცხადა:

— თავისუფალი ბრძანდებით, ბატონო ოფიცრებო, დაუყოვნებლივ შეუდექით ბრძანების შესრულებას!

ასე, ამგვარად, გრაფმა კრავის ქურქი ზოიშორა და თავისი მგლის არსი გამოაშკარავა, ტიპური დამსჯელისა და მეფის თავდადებული სატრაპის საზე გამოავლინა. მაგრამ ამ მომენტშიც კი თავის ფლიდ, ორპირ ბუნებისათვის არ უღალატნია, ეგრეთწოდებული ლიბერალობის კიდევ ერთი დასაბუთება მოინდომა, და სტაროსელსკის პირადი ბარათი მისწერა, რომელიც მისი და-

ვალეებით გუბერნატორისათვის მატარებელში უნდა გადაეცათ.

როგორც კი სტაროსელსკი და ყიფშიძე იმავე გზით, და იმავე საგულდაგულოდ მოწყობილი დაცვით ვაგონში დაბარუნეს, ოფიცერმა ვლადიმერ ალექსანდრეს ძეს პაკეტი გადასცა. მან ის სწრაფად გახსნა, წერილი ჩათვალიერა, მერე კი მიუბრუნდა ყიფშიძეს და ხმაბალა წაუკითხა:

„მის აღმატებულებას ვ. ა. სტაროსელსკის! — წერდა გრაფი. — მოწყალეო ხელმწიფევე, ვლადიმერ ალექსანდროვიჩ! ამ წერილის მიღებისთანავე, ეთხოვ თქვენს აღმატებულებას, გადაბაროთ გუბერნია ვიცე-გუბერნატორს“...—აქ სტაროსელსკიმ კითხვა შეწყვიტა და ყიფშიძეს მიმართა: — უნდა ვივარაუდოთ, რომ თქვენ, ძვირფასო ალექსანდრე ფეოდოროვიჩ — თქვენს და განაგრძო, — „ანდა დროებითი გენერალ-გუბერნატორის მიერ შერჩეულ სხვა პირს და ქალაქ თბილისში გამოემგზავროთ. დარწმუნებული ბრძანებოდეთ ჩემს თქვენადმი პატივისცემასა და ერთგულებაში.“

გრაფი ვორონცოვ-დაშკოვი“.

* * *

...ავსეენკომ ის-ის იყო დატყვევებული სტაროსელსკი და ყიფშიძე თან გაიყოლია, რომ ნადედას მძიმე, დამთარგუნველი სევდა შავ კაეშნად შემოაწვა გულზე. მოეჩვენა, რომ უკვებ რაღაც უცნაურ ცარიელ სივრცეში აღმოჩნდა, რომელშიც ვერავითარი ხმები ვერ აღწევდნენ. შეშინებული და გაოგნებული ბავშვების ღრმად დაშუბრებულ სახეებს მისჩერებოდა, მაგრამ მათი ტირილი, ვიშვიში და ვაივაგლანი მის სმენას ვერ სწევდებოდა, ვერ აღიქვამდა. ეს რომ შენიშნეს, ბავშვები დედის მისცვივნდნენ, კოცნა და ალერსი დაუწყეს.

— დედიკო, დედიკო, ძვირფასო, საყვარელო, რა დაგემართა?...!

ნადედა, როგორც იქნა, გამოერკვა და ახლა თვით დაუწყაო შვილებს დამშვიდება:

— არაფერია, ჩემო ^{წარქვეშულნი} ~~მეგობრებო~~ ^{მეგობრებო}... წუთიერმა სისუსტემ მძლია...

აღლევებული ბავშვები დედას მიეკრნენ, მხოლოდ ბორისი ცდილობდა მამაკაცური სიღინჯით დაევიროთ თავი, თუმცა სახე მთლად ვაფთოტებოდა და ქვემო ტუჩი სატირლად უთრთოდა.

— ნუ გეშინიათ, აი ნახავთ, ყველაფერი რიგზე იქნება, ყველაფერს გაარკვევენ და ჩვენი მამიკოც მალე დაგვიბრუნდება — ამშვიდება შვილებს დედა, თუმცა თვითონ ამისა არ სჯეროდა.

— როგორ უსინდისოდ, თავხედურად ექცევიან ჩვენს მამიკოს, რას ერჩიან, რისთვის ჩაგრავენ ასე, რა დააშავა? ის ხომ მართალ საქმეს ემსახურება! — ტირილითა და აკანკალებული ხმით ამბობდა ელენე.

ნადედა ტახტზე ჩამოჯდა და კვლავ უსიამო ფიქრების ტყვეობაში მოექცა. ხილვათა ქაოსში მოულოდნელად ავსენკოს ფიგურა ამოტივტივდა...

უკვებ ტელეფონის ზარის წეარუნი გაისმა, რამაც ყველა შეაერთო, იგი ხომ აღრე გამოთიშული იყო!

ყურმილი ნადედამ აიღო.

— ქალბატონო სტაროსელსკიაია! — გაისმა ყურმილში, — გამარჯობათ. მაიორი ვლასოვი გახლავართ პოლიციის სამმართველოდან. თქვენი ყოფნა საგუბერნატორის შენობაში მიზანშეწონილად ბავშვებითურთ არ მიგვანია. სხვა არა იყოს რა, მართალია, შენობას იცავენ, მაგრამ უსაფრთხოების გარანტიას ჩვენ ვერ მოგცემთ. ამიტომაც გირჩევთ — ხვალვე დასტოვოთ ბინა.

— ჯერ ერთი, ჩემი სახელი და მამის სახელი თქვენთვის ცნობილი უნდა იყოს, მეორეც: საინტერესოა, სად გვიბრძანებთ გადასვლას? — აღშფოთდა ნადედა. — თქვენ გგონიათ, რომ გუბერნატორ სტაროსელსკის გაუსწორდით არა? საქმე უკვე მორჩა, გათავდა, გეშლებათ, მოწყალეო ხელმწიფე! ღრმად გეშლებათ!

— რასა ბრძანებთ, რასა ბრძანებთ, ნადედა კონსტანტინოვნა! — გათამა-

შეხვედრის ადგილებით წამოიძახა პოლიციელმა. — ჩვენ მხოლოდ თქვენი უსაფრთხოების საკითხი გვაწუხებს...

— მაშინ ნება გვიბოძეთ, ჩვენ თვითონ გადავწყვიტოთ, როგორ მოვიქცეთ.

— როგორც გინებოთ... — პოლიციელმა ყურმილი ჩამოკიდა.

— უზრდელი!... — გაცხარდა ნადედა. მეორე დღეს, დილით, მთელი ოჯახი ჩვეულებისამებრ სასადილოში მაგიდას მიუსხდა, ყველა ერთდებოდა მაშის დაცარიელებულ სავარძლისკენ გახედვას. მძიმედ ჩამოწოლილ სიჩუმეში სვაძდნენ ჩაისი, მხოლოდ სამოვრის გაბმული შიშინი ისმოდა და შთაბეჭდილება იქმნებოდა, თითქოს ოთახში მიცვალებული ასვენიაო.

ამ დროს ვიღაცამ კარზე დააკაკუნა. ყველა შეკრთა, დაიძაბა. კაკუნი განმეორდა... ნადედა რატომღაც ფეხაკრეფით მივიდა კართან და იკითხა:

— ვინ არის?

— მე ვარ, ავსეენკო!

— ისევ ეს ავი დემონი... — ჩუხად ჩაილაპარაკა ნადედა, კარების გაღებას არ ჩქარობდა.

— ქალბატონო, გთხოვთ!

თავზარდაცემული ბავშვები გაქვავდნენ. ბოლოს ნადედამ კარი გაუღო. ამჯერად კაპიტანს ვერ იცნობდით. მეტად კორექტული და მორიდებული გახლდათ... ჯერ დიასახლისს სამხედრო სალაში მისცა, მერე ბავშვებს თავი დაუქნია.

— მაპატიეთ, ბავშვებო, — თითქმის ალერსით მიმართა მათ, — გთხოვთ, წუთით მეორე ოთახში გახვიდეთ.

შეცხუნებულ, შეშინებულ ბავშვებს არ უნდოდათ დედის ამ ავ დემონთან* პირისპირ დატოვება.

— ნუ გეშინიათ, ბავშვებო, მე სრულებითაც ისეთი არ ვარ, თქვენ რომ გგონივართ... მე თქვენი მეგობარი გახლავართ.

კაპიტნის ამ სიტყვებში იმდენი სითბო და გულწრფელობა იყო ჩაქსოვილი, რომ ბავშვებმა ეს მათთვის დამა-

ხასიათებელი უშუალოდ უშეშველდა. რალაცნაირად უცებ დამშვიდდნენ, თუმცა ოთახიდან გასვლას არ ჩქარობდნენ.

— გადი, შეილებო... — უთხრა მათ ნადედა და უკიდურესად დამაბული იქვე მდგომ ტახტის კიდეზე ჩამოჯდა.

ავსეენკო ფეხზე დგომას განაგრძობდა.

— უპირველესად ყოვლისა, თქვენს წინაშე ბოდიშის მოხდა მსურს, გთხოვთ, მომიტყევთ, რომ უხეშობა და უტაქტობა გამოვიჩინე, — დაიწყო მან, მერე წამით შეჩერდა და განაგრძო: — სამწუხაროდ, ამას მოითხოვდა საქმის ვითარება და კონსპირაციის მოსაზრებები. მე მართო არ გახლდით, ჩემს გვერდით პოლიციის აგენტი სიდორენკო იყო.

კაპიტნის ამ ტირილამ დიასახლისის მხოლოდ სარკასტული ღიმილი გამოიწვია. კაპიტანმა თითქოს ეს არ შეიმჩნია და განაგრძო:

— გუშინ აქ თქვენი ქმარი გარღვეულ სიკვდილს გადავარჩინე, ეს, თქვენთვის, მე მგონია, ნათელი უნდა იყოს, გუშინვე ჩემი მეშვეობით, მეორედ გადაურჩა იგივე საფრთხეს, აქედან სადგურისაკენ როცა მივემართებოდით. ახლა უნდა გაგაფრთხილოთ, — ის ამჟამად ისეთი ადამიანების ხელშია, რომლებიც ყველაფერს იღონებენ იმისათვის, რომ „კანონიერ“ საფუძველზე მას სიცოცხლე მოუსპონ, მაგრამ განაჩენის სისრულეში მოყვანა ვლადიმერ ალექსანდროვიჩის ამჟამინდელი თახამდებობრივი და საზოგადოებრივი სტატუსის გათვალისწინებით მეფის რესკრიპტის გარეშე არ შეიძლება. ამიტომ ვირჩევთ, სასწრაფოდ გაემგზავროთ პეტერბურგში, ყოველნაირი ღონე იმპაროთ იმისათვის, რომ იმპერატორთან აუდიენცია მიიღოთ და ქმრის პატივს გამოსთხოვოთ.

ნადედა თითქოს რაღაც ბურანში გახვეული უსმენდა ამ სიტყვებს. აზრები ერეოდა, გონებას სრული ქაოსი და-

ერეული

ეუფლა. „ღმერთო ჩემო, ეს რა ხდება? ჩემს უსაყვარლეს, ყველაზე ძვირფას ადამიანს სიკვდილი ემუქრება! არა, ეს შეუძლებელია, რის გულისთვის? როგორ შეიძლება ასეთი უსამართლობა მოხდეს!“. ნაღვედა ძლივს იკავებდა თავს, რომ არ ეყვირა, არ სცემოდა ამ ადამიანს, რომელმაც, მისი აზრით, ამდენი უბედურება მოუტანა მას და მის ოჯახს; არ ეთქვა ყველაფერი, რასაც ფიქრობდა თვით მასზე და ყველაფერზე, რაც ირგვლივ ხდებოდა. კაპიტანმა, თითქოს ნაფიქრალს მიუხედავ, დინჯად წარმოთქვა:

— მე მესმის, თქვენ მიგაჩნიათ, რომ ყველა თქვენი უბედურების მიზეზი მე ვარ. მერწმუნეთ, რომ ეს ასე არ არის. ვლადიმერ ალექსანდროვიჩი და მე თანამოაზრეები ვართ. ერთ სამართლიან საქმეს ვემსახურებით.

— მოწყალეო ხელმწიფე, თქვენმა ფარისევლობამ ყოველნაირ ზომას გადააჭარბა,— დაიწყო ნაღვედამ, მის აკანკალეულ ხმაში ნებისყოფის დაძაბვის მიუხედავად აღშფოთება და რისხვა გამოსჭვიოდა, — რატომ მეუბნებით ყველაფერ ამას მე, თქვენს მსხვერპლს? შესანიშნავად უნდა გესმოდეთ, რომ არც ერთ თქვენს სიტყვას არ ვენდობი. უბრალოდ თქვენ და თქვენმა შეგობარმა ნადავლი ვერ გაიყავით. იქნებ უმჯობესი იყო ჩვენთვის ყველასთვის ერთად მოგესპოთ სიცოცხლე.

— თქვენ სრული უფლება გაქვთ არ მენდოთ: მაგრამ ოდესმე დარწმუნდებით რომ მე თქვენი გულწრფელი შეგობარი ვარ. ამა თვით განსაჯეთ, შეხომ რამდენიმე წუთის შემდეგ დაგტოვებთ და, ალბათ, ჩვენი გზები სამუდამოდ გაიყრებიან. უფრო მეტი, ამ წუთში მე თავად საფრთხე ემუქრება, მაგრამ ჩემს მოვალეობად ჩავთვალე შეთხოვა, სასწრაფო ზომები მიგელოთ თქვენი მეუღლის, ჩვენთვის ფრიად ძვირფასი ადამიანის გადასარჩენად...

— როგორც ჩანს, თქვენ სადისტური სურვილი გამოძრავებდათ, როცა აქ მობრძანდით, გინდოდათ დამტკბა-

რიყავით საკუთარი ნაწილი და ბოროტად უთხრა ნაღვედამ. მერე ფეხზე წამოდგა, თმებზე ხელი გადაისვა, თითქოს უსიამოვნო ფიქრები მოიცილო და მტკიცედ განაცხადა: — არა! მე ამ სიამოვნებას არ მოგანიჭებთ! რაც არ უნდა დაემართოს ჩემს საყვარელ ქმარს, მე მზადა ვარ თავი შევწირო იმ საქმეს, რასაც ის ასე უანგაროდ ემსახურებოდა.

ავსეენკომ გაოცებული და აღფრთოვანებული მხერა მიაპყრო ამ ახალგაზრდა, პატარა ტანის ქალს, მერე სამხედრო სალამი მისცა და ოთახიდან სწრაფად გავიდა.

„მართლაცაა, რისთვის მობრუნდა? — ცოტა რომ დამშვიდდა, ფიქრებმა გაიტაცეს ნაღვედა, — ეს ხომ ფაქტია, რომ მან ჩემს თვალწინ გადაარჩინა სიკვდილი ვალადია და მისი მეგობარი...“

ამ დროს საწოლი ოთახიდან ატირებული ბავშვები შემოვარდნენ. კარს უკან გამოსულებმა მოისმინეს დედისა და კაპიტანის საუბარი.

კარებზე კვლავ ვიღაცამ დააკუნა, ოთახში ისევ ავსეენკო შემოვიდა. სახე გაფითრებული ჰქონდა. კარი მოიხურა და გასაღებით სწრაფად დაკეტა. ბავშვებმა ტირილი შეწყვიტეს და მოსულს გაკვირებულებმა, შეშინებულებმა შეხედეს.

მან ნაღვედას მიმართა:

— როგორც ჩანს, ჩემს კვალს პოლიციამ მიაგნო. ისინი აქეთ მოემართებიან. ახლა ბევრი რამ თქვენზეა ქალბატონო დამოკიდებული, — ან მომეხმარეთ, ან გამეციეთ. — წყნარად თქვა ავსეენკომ.

ბავშვებმა კითხვით სავეს მხერა დედას მიაპყრეს, რას მოიმოქმედებს ის? ნაღვედა მერყუებდა. მას ერთიმეორის საწინააღმდეგო ფიქრები და გრძნობები დაეუფლა. „ეს იქნებ მორიგი ფარსია, ან ეს კაცი მართლაც ჩვენი შეგობარია?“ კარებზე ვიღაცამ ძლიერად და მომთხროვნელად დაარახუნა. ნაღვედა მყისივე გამოერკვა.

— იმ ოთახში შედიოთ...— ჩურჩულით უთხრა მან კაპიტანს და მოპირდაპირე კარებზე მიუთითა.

ავსეენკო სწრაფად მიიშალა კარებს უკან.

— ვინ არის? — ხმაძალა იკითხა ნადეჟდამ.

— ნუ გეშინიათ, ეს მე ვარ, მაიორი ვლასოვი.

ნადეჟდამ კარი გააღო და ვლასოვი სასადილოში ხუთი პოლიციელის თანხლებით შემოვიარდა.

— მადლობა ღმერთს, თქვენ ცოცხლები ბრძანდებით! — არტიტულად, ყალბი პათოსით დაიძახა მან და პირვეარი გადაიწერა — ის სადღა არის?

— ალბათ ავსეენკო გყავთ მხედველობაში, არა? ეს-ესაა აქედან გავიდა, გამარჯვებთ რაშია საქმე?

— საქმე ის არის, რომ ეგ ავსეენკო არ არის და არც ალიხანოვ-ავარსკისის აღიუტანტია. ეგ საშიში ბოროტმოქმედი. — სხაპასხუპით მიაყარა ვლასოვმა, თანაც თვალებს აქეთ-იქით აცეცებდა. რა გითხრათ, რატომ მოვედლო?

— დაჩოქილი მევედრებოდა, დაპატრონებით მემუქრებიანო... ვიცი, საცაა გუბერნატორი დაბრუნდებო, მიშუამდგომლეთ, რომ ჩემი თავხედური საქციელი მომიტევოსო და ბევრი რამ სხვაც მპატიოსო, — დინჯად უპასუხა ნადეჟდამ.

ეს რომ გაიგონეს, პოლიციელებმა მრავალმნიშვნელოვნად ერთმანეთს გადახედეს.

— ჩვენ, რა თქმა უნდა, დიდ ბოდიშს ვიხდით, — ხაზგასმული შორიდებით წარმოთქვა მაიორმა და ოდნავ წამოწითლდა, — ჩემს თავს ნებას მივცემ, შეგეკითხოთ: სად შეიძლება ახლა ის იყოს?

— აბა რა ვიცი? მე ხომ გითხარით ეს-ეს არის აქედან გავიდა-მეთქი. შესაძლოა, სადღაც ქვემოთ საართულში მიიშალა. ოთახები დიდხანია ცარიელია.

— გარეთა დაცვამ გვითხრა, რომ ის

აქ შემოვიდა შენობაში და ^{გარეთს} ~~შევიდა~~ მოსულა — შენიშნა მაიორმა, მერე მიუბრუნდა ორ პოლიციელს და უბრძანა — თქვენ აქ დარჩით, ნადეჟდას კი მოზოდისშების კილოთი მიმართა:

— ამას, ქალბატონო, თქვენი უსაფრთხოებისათვის ვაკეთებ. ვინ იცის, რას მოიმოქმედებს სასოწარკვეთილებაში ჩაეარდნილი ბოროტმოქმედი!

ამის თქმა და პოლიციელებთან ერთად კორიდორში გავარდა.

ოთახში დარჩენილებმა ბოლოთის ცემა დაიწყეს, თანაც ყოველ კუთხეს აჩერდებოდნენ.

ნადეჟდა და ბავშვები მათ თვალს არ აცილებდნენ.

— თაშარა, მარია, ბორის, უკვე ძილის დროა, შემდეგ ფრანგულად დამატა: ლენა, კომოდის ზევითა მარჯვენა უჭრაში ეზოში გასასვლელი კარის გასაღები დევს. გადაეცო...

ბავშვები ხმის ამოუღებლად გავიდნენ. ცოტა ხნის შემდეგ მაიორი კვლავ გამოჩნდა.

— ვერ გამიგია, ცამ უყო პირი თუ დედამიწამ, სად უნდა იყოს? ყველა სართული ვნახეთ, ყველა ოთახი დავიარეთ, სხვენიც კი გავჩხრიკეთ. სახელი გარშემოტყმულია. ნამდვილად ვერსად წაგვივიდოდა.

მერე ცოტა ყოყმანის შემდეგ ნადეჟდას მიმართა: — იქნებ შიშობთ, რომ თუ გასცემთ, ბოროტმოქმედი რაიმე ზიანს მოგაყენებთ? — და დიასახლისის დაძაბული მზერა რომ დაიჭირა, უყოყმანოდ განაგრძო:

— ის ხომ იმ ოთახში იშალემა?!

„მოასწრო, ნეტავ, გასვლა?“ — გაიფიქრა ნადეჟდამ და ყოველი შემთხვევისათვის დროის მოგება გადაწყვიტა.

— ეს რას ნიშნავს, მოწყალეო ხელმწიფევ? მე არავისა არ მეშინიან. გამოდის, რომ გატყუებთ!

— რასა ბრძანებთ, რასა ბრძანებთ, ქალბატონო! ეს რამ გაფიქრებინათ? — ყასილად დაირცხვინა მაიორმა, მერე კი ჭიქურ შეეკითხა:

— ის ვისი ოთახია?

— მისი აღმატებულების კაბინეტია.

— თქვენის ნებართვით ჩვენ მაინც...

— არა, ვერ მოგცემთ ნებართვას, — გააწყვეტინა ნადეჟდა. — რას იტყვის გუბერნატორი? ის წუთი-წუთზე შეიძლება დაბრუნდეს და დიდად უკმაყოფილო დარჩება, როცა გაიგებს, რომ მის აპარტამენტებში ჩხრეკის უფლება დაგართეთ.

— ჩვენ ჩხრეკას არც ვაპირებთ, მხოლოდ დავათვალიერებთ კაბინეტს, მერწმუნეთ, ის ჩვენს საქციელს გაამართლებს, — მიუგო მაიორმა, — ჩვენ ხომ ბოროტმოქმედს დავეძებთ, რომელმაც გუშინ პოლიციელების მთელი რაზმი ამოხოცა.

— აი, თურმე რაში ყოფილა საქმე! მას ხომ ჩემი ქმრის მოკვლაც შეეძლო!

— რა თქმა უნდა, მაგრამ ამჟამად თქვენს ქმარს არაფერი ემუქრება...

ამასობაში ელენეც შემოვიდა. მან მრავალმნიშვნელოვნად შეხედა დედას.

— აი, ამას ჰქვია წესი და რიგი! გამოდის, რომ გუბერნატორი ბანდიტებს ჩავარდნია ხელში, თქვენ სად ბრძანდებოდით, ახლა მაინც რას უყურებთ?! გამარკვიეთ, რა ხდება ჩემი ქმრის თავზე? სად არის ის ამჟამად? — ჩაეკითხა ნადეჟდა.

მაიორმა მხრები აიჩეჩა:

— ერთი კი ვიცი, რომ მისი აღმა-

ტებულება გენერალ ალიხანოვ-ავარსკისთან გახლავთ... მერე შეჩერდა და განაგრძო:

— მაპატიეთ, მაგრამ მაინც ვთხოვთ, უფლება დამართოთ იმ ოთახში შევიხედოთ.

— თუ მაინცდამაინც ჩემი არ გჭერთ, მიბრძანდით.

მაიორმა ყოველ შემთხვევისათვის გუბერნატორის კაბინეტში შესვლისაგან თავი შეიკავა და ხელქვეითებს უბრძანა, ოთახი დაათვალიერეთო, მალე პოლიციელები უკან დაბრუნდნენ და მაიორს მოახსენეს იქ არაფერი არისო.

— ოთახში კარია, რომელიც კიბით ეზოში გადის. ახლა ის დაკეტილია. — შენიშნა ერთ-ერთმა პოლიციელმა.

მაიორი გაფითრდა. თავის შეცდომას მიხვდა. სწორედ ეს გასასვლელი არ იყო დაცული. გული მოუვიდა თავის თავზე, როგორ მომივიდა ესაო. „შომიტყვევთო“, წაიბურტყუნა და მხლებლებითურთ გარეთ გაეარდა. ცოტა ხნის შემდეგ მეზობელ ქუჩიდან სროლა მოისმა.

— ნუთუ?!.. წამოიძახეს შეშინებულმა ბავშვებმა.

— შესაძლოა!... გამოეხმაურა მათ დედა. მის ხმაში დაუფარავი მღვლეარება იგრძნობოდა.

თავი 27

ერთგულება. საზინაო ჯანაშია. მეგობრის მხარი. სიფიანაის ოჯახში. ქუთაისელს სიამთე ახსოვთ. როგორც ბაშის ვირთხები. სასიხარულო ცნობა.

ოთახში ყველა შინამოსამსახურე შეიკრიბა. ისე დაწებებულნი ჩამწყვიდნენ, თითქოს პანაშვიდიო. თვით მზარეული სეითი, მთვარესავით გაბადრული, სახეზე კეთილი ღიმილი რომ უერთოდა და რავეკლური დარბაისლობით გამოირჩეოდა, ისიც კი დღეს უჩ-

ვეულოდ აღლევებული და მოლუშული იყო.

— შენი ჭირიძე, — დაიწყო მან, — ქალბატონო ნადია, ეს-ეს არის უბნის ზედამხედველი აქ მოეთრია... გვიბრძანა, თქვენი ღუბი აქ არ ვნახოთ. ჩვენ რომ ვუთხარით, ასე არ გამოვაო, დაგ-

ვემუქრა: „აქ თუ კიდევ დამხვდით, ყველას დაგიჭერთო“. ჩვენ მაინც გადავწყვიტეთ არ მივატოვოთ, ყაბულსა ვართ, უხელფასოდ გემსახუროთ.

ბავშვების გადიამ თავი ვერ შეიმაგრა, აქვითინდა, ნადედას მუხლებზე დაუჩოქა...

— დამტოვეთ, ღვთის გულისათვის, დამტოვეთ!...

— თალიკო, გენაცვალე, რა დაგეძართა, რას სჩადი? ადექი, თუ ღმერთი გწამს, ადექი! — დაიბნა ნადედა.

— ბავშვების გარეშე ერთ დღესაც ვერ გავძლები ვერ მივატოვებ მათ, ჩემს პაწია ადას ვერ დავთმობ! ეგენი ხომ საქაროდან ჩემს კალთას არ მოსცილებიან... ყველაფერს გაფიცებთ, სთხოვეთ, რომ დამტოვონ!...

ბავშვები ტირილით შემოეხვივნენ გადიას, ეფერებოდნენ, კოცნიდნენ...

— მე?... მე...! აბა რა შემიძლია, უძლურს?... — უმწეოდ გაასაცავა ხელები ნადედას. — მე თვითონ ტყვე ვარ აქ... აი... ალბათ უახლოეს დღეებში ყველაფერი გაირკვევა... ვლადიმერს... — აქ უკვე მანაც თავი ველარ შეიკავა და ქვეითინით მეორე ოთახში გავარდა.

დღე ილეოდა... ნადედა ადგილს ვერ პოულობდა, ოთახში აქეთ-იქით აწყდებოდა. მერე ფანჯარასთან გაჩერდა, გარეთ გაიხედა, შეერთა, გაფითრდა, ანგარიშმიუცემელმა შიშმა აიტანა, ნამდვილად ეს ასე იყო, თუ განწყობილების ზეგავლენით მოეჩვენა, მაგრამ რალაც უცნაურად გამოიყურებოდნენ ამ საღამო ეპოს ცა და თავად ქალაქი. კიდით კიდემდე ცა საშინლად მოლურშულიყო. კუბრივით შავი ღრუბლები სამგლოვიარო ძაძებს რომ მოაგონებდა ადამიანს, აქეთ, მის სახლისკენ მოექანებოდნენ, აი, ცოტაც და მას სუდარასავით გადაეფარებოდნენ. ჩამავალი მზის აღმაცერ ყვითელ სხივებისაგან გარემოს მკვდრის ფერი დასდებოდა.

— ღმერთო, ჩემო, ეს რა ხდება?! — სასოწარკვეთილებით ჩაიჩურჩულა

ნადედას და ხელი აღმართა. გადასაწერად, მერე სწრაფად დაღუშვა და, თითქოს იმისათვის, რომ ეს მისკენ წამოსულ უბედურების მომასწავებელი ღრუბლები შეეჩერებინა, მძიმე ფარდანიერვიული მოძრაობით ჩამოაფარა ფანჯარას. მერე სწრაფად შემოტრიალდა და იქვე ტახტზე ჩამოჯდა. მაგიდასთან მსხდომი ბავშვები შეშფოთებულნი დედას მისჩერებოდნენ. გოგონები მას გვერდით მიუსხდნენ, მოეფერნენ, მიუაღერეს, დაკოცნეს, მხოლოდ ბორისი, ღინჯად იჯდა. მაგიდასთან, ხელებში თავი ჩაერგო და რალაც მწარე ფიქრებს მისცემოდა.

ნადედას არაჩვეულებრივი სიციხადით წარმოიდგინა და მთელი თავისი არსებით შეიგრძნო თავს დატეხილი განსაცდელის სიმძაფრე და მოეჩვენა, რომ თითქოს მათი სიმძიმით წელში მოიხარა, დაპატარავდა კიდევ.

— დავიღუბეთ, ჩვენი საშველი აღარსაიდან ჩანს! — პატარა თამარის ცრემლნარევიმა სიტყვებმა დედას გული დაუწვა. „არა ეს უკვე აღარ ვარცა, ნამდვილად ეგოიზმს, სულმოკლეობას ვიჩენ. ჩემი ვალოდია ამ სასოწარკვეთილების ტყვეობაში ყოფნას არაფრით არ მაპატიებს, მეც ხომ ჩემი მოვალეობა მაკისრია, თუნდაც უმამოდ დარჩენილი შვილების მიმართ“ — გაიფიქრა ნადედას. ბავშვებს მიეფერა, ყველას ერთად, მოეხვია გულში ჩაიკრა და უკვე მტკიცე ხმით უთხრა: — არაფერია, შვილებო, ღმერთი მოწყალეა, არ გაგწვირავს...

ცხადი იყო, რომ შექმნილ ვითარებაში საგუბერნატოროს შენობაში დარჩენა მართლაცდა საარისკო იყო. არავითარი გარანტია არ არსებობდა იმისა, რომ შეამბოხე გუბერნატორის ოჯახს ვინმე ბოროტმოქმედი შავრაზმელი ან თვით ხელისუფლების მიერ წაქეზებული ნაძირალა არ გაუსწორდებოდა. პოლიციის უფროსმა ხომ ყველაფერზე ხელი დაიბანა, თავიდან მოიხსნა პასუხისმგებლობა. აკი ასე თქვა: თქვენს უსაფრთხოებას ვერ უზრუნველვყოფო.

„უნდა დავტოვოთ აქაურობა, — მაგრამ სად გადავიდეთ? ვისთან? ამ არეულ დროს გაბედავს კი ვინმე შერისხული გუბერნატორის ოჯახის შეკედლებას? — კვლავ მწარე ფიჭვებზე გაიტაცეს ნადია, — უცნაურია, სხვა დროს მოსვენება არ იყო ტელეფონის ზარებისაგან, ახლა კი რა ღმერთი გაუწყრათ, ყველამ ასე რომ მიგვატოვა და მოგვიტოლა?!“ — ვაჟიშვილს სთხოვა, აბა, ერთი შეამოწმე, გამორთული ხომ არაა ტელეფონიო. ნამძინარევი ზორისი მიიმხედ წამოდგა, ტელეფონთან მივიდა და ყურმილი აიღო. ცენტრალურმა სადგურმა უპასუხა.

— მუშაობს, — გულისგარეთ თქვა ზორისმა და ისევ მაგიდას მიუჯდა.

კარებზე ვილაყამ მორიდებით დააკაკუნა, როგორც ეს ამ ბოლო ხანებში იყო, რაღაც უსამოვნების მოლოდინში, ყველა იძაბებოდა, ახლაც შეკრთნენ. ელენე ადგილიდან წამოხტა, მაგრამ დედამ გააჩერა და თვითონ გაალო კარი. შესასვლელში ძაძვებში ჩაქმული, დამწუხრებული ქალი გამოჩნდა, შავი შალი ხაზს უსვამდა მის სიფერმკრთალეს, ხელში რაღაც ფუთა ეჭირა.

ნადედამ იცნო: ბეგლარის ქვრივი და სახლში შეიპატიჟა. ქალმა ფუთა იჭვე, კარებთან დადო. ქალები დიდხანს უხმოდ იდგნენ პირისპირ. მერე ნადედა სტუმარს გადაეხვია, გულში ჩაიკრა, ორივეს ცრემლები წასვდა. ბავშვებიც ატირდნენ. დიასახლისმა დამწუხრებული სტუმარი სკამზე დასვა, შუქი აანთო. სტუმარმა ხილაბანდის წვერით ცრემლები მოიწმინდა...

— ჩემი ბეგლარის ნეშტის გადასატანად ჩამოვედით, — ძლივს ამოიღულულა. მერე როგორც იქნა, სული მოითქვა და აკანკალებული ხმით განაგრძო:

— ქალბატონო ნადია. ჩემს ბეგლარს თავისიანებით უყვარდით, განსაკუთრებით ბავშვები. — იგი წამით შეჩერდა, ამოიხსრა და ისევ შეიმშრალა თვალები.

— ამ არეულობის დროს, ჩვენზე უმეტესად ჩვენს სოფელში უმეტესად უნებას. თანასოფლელებმა დამაბარეს გადმომეცა, რომ ისინი საიმედოდ შეგიფარებენ და არაფერს გაგიჭირვებენ.

— გმადლობთ, ჩემო კარგო, ძვირფასო აღამიანებო...

ამ დროს კარებში კვლავ მორიდებული კაკუნი გაისმა.

— მობრძანდით! — შეეხმაურა ნადია. ოთახში ფეხაკრეფით, შემოვიდა ახალი სტუმარი, ფორმის ქუდი მოიხადა, მორიდებულად მიესალმა.

— ნება მიბოძეთ გაგეცნოთ: — პლატონ ყიფიანი გახლავართ, ვლადიმერ ალექსანდროვიჩის თანამშრომელი, საგანგებო საქმეთა მოხელე...

ნადედამ სთხოვა, დაბრძანდითო. სტუმარმა დიასახლისს თავი დაბლა დაუქრა, მერე ხელზე ეამბორა და ჩამოჯდა. თვლი უნებურად მტირალი გლეხის ქალისკენ გაეპარა. ნადედამ ეს შეამჩნია:

— ჩვენი დაცვის უფროსის — ბეგლარის ქვრივი გახლავთ.

პლატონი წამოდგა, მგლოვიარე ქალს ხელი ჩამოართვა:

— ეიზიარებ თქვენს მწუხარებას...

— ალბათ გაგიკვირდებათ, ქალბატონო, რატომ მოვედი თქვენთან, — მკირე ღუმლის შემდეგ მიმართა სტუმარმა ნადედას, — ვლადიმერ ალექსანდროვიჩის ღრმა პატივისცემამ და სიყვარულმა მომიყვანა. ჩემის ვარაუდით, თქვენი აქ დაჩვენა მიზანშეუწონელია... მოსალოდნელი ხიფათის თვალსაზრისითაც — მოვალეობად მიმაჩნია, ჩემთან გადმობრძანება შემოვთავაზოთ. მართალია, ასეთი დარბაზები არ გამაჩნია, მაგრამ, როგორც იტყვიან, სიყვარული და პატივისცემა იყოს, თორემ სივიწროვე რა ბედენაა.

სტუმრის კეთილი, სანდომიანი სახე რაღაც შინაგან სითბოს ასხივებდა.

— კი... მაგრამ... — დიასახლისს ყელში რაღაც მოაწვა, სუნთქვა გაუძნელდა, სიტყვა გაუწყდა.

— მესმის, ქალბატონო, ვანა არ შე-

სმის. თქვენ თითქმის არ მიცნობთ. არადროს და არაფრით არ გამომიხატავს ჩემი თქვენდამი კეთილი განწყობილება, მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავდა, რომ მე სხვაზე ნაკლებ მიყუარდა, პატივს ვცემდი და ვერთგულებდი მის აღმატებულებას.

— ხომ გესმით ის საშიშროება... რაც შეიძლება... რომ... თქვენ გყავთ ოჯახი... დაიწყო დაბნეულად ნაღვედამ.

— რას ბრძანებთ, ქალბატონო, განა ქროსტიანები არა ვართ? ნათქვამია, ერთი ხის ჩრდილში ბევრი მოიხვეწება. რად ველირებთ... ადამიანები, თუ შიშისა და სიმბაღის გამო მიიშველებში ერთმანეთს ხელს არ გავუწვდით? მხარს არ აუბამთ. ჩვენმა კერძო მეგობარმა გომარტელმა, რომელიც იძულებული იყო ქალაქი დაეტოვებინა, მითხრა, რომ მშვიდად იქნება, თუკი თქვენ ჩემთან გადმოხვალთ. სხვებმაც, მათ შორის ალექსანდრე ყიფშიძის ნათესაებმაც, თბილისიდან მიდევნეს, გთხოვენ უარს არ მითხრათ, არ გამაწბილოთ.

— რა ბრძანებდა, რაღა თქმა უნდა, მადლობელი ვარ... ძლივს ამოთქვა ნაღვედამ. მერე თვალცრემლიან ბეგლარის ქერვის მიუბრუნდა:

— გამადლობთ, ჩემო ღვირფასო. გადაეცით თქვენს თანატოლებს ჩემი უმდაბლესი სალამო. რე მიწყენთ, მე, ალბათ, ბატონ პლატონის წინადადებას მივიღებ. უახლოეს წანს შორი გზა მომელის და ქუთაისიდან გამგზავრება ჩემთვის უფრო მოსახერხებელი იქნება. — თითქოს თავს იმართლებსო, დაასვენა დიასახლისმა.

სტუმარს ეწყინა, მაგრამ არ შეიშინია. წამოდგა, თავი დაუკრა და კარებისკენ მიმედ გაემართა.

— დეიდა, ფულია დაგვიწყდათ, — შენიშნა თამარმა.

— არა, შეილო, ეს თქვენ მოგიტანეთ.

— რას ბრძანებთ, რას ბრძანებთ! — შესაბაზა ნაღვედამ. — ალბათ, თქვენ თვითონ გიჭირათ... და...

სტუმარმა საყვედურით სავსე შეგება ნაღვედას და მანაც კარისკენ წაიღობის გადახდა.

პლატონიც წამოდგა.

— აჲ, ამრიგად, მოვილაპარაკეთ, მოემზადეთ, ხვალ გამოვივლი, — თქვა მან და დაემშვიდობა.

როგორც ახლობლები, ისე გულთბილად მიიღეს ყიფიანებმა სტაროსელსკები. დიასახლისი — ნატალია გავრილოვნა — ქუთაისის წმინდა ნინოს სასწავლებლის აღზრდილი, ინტელიგენტი ქალი, სიყეთის განსაზიერება გახლდათ. ქერა თმებით დამშვენებული მისი ლამაზი, ნატიფი სახე სითბოსა და თანაგრძობას ასხივებდა...

მთელს საღამოს ოთახში შერებილი სტუმარ-მასპინძლები ბუბონენ ქალაქში დატრიალებულ უბედურებაზე, სისხლისმღვრელ ამბებზე, თავისთავად ცხადია, რომ მათ განსაკუთრებით ვლადიმერ ალექსანდრეს ძეს სვე-ბედი აწუხებდათ. რა ამბავია მის თავს და რა მოვლის მას უახლოეს ემას? ბევრნაირი ვარაუდი და ვარიანტი გამოითქვა.

ამ დროს სადარბაზოდან ზარის ხმა მოისმა. პლატონი გავიდა და მალე უკან შემობრუნდა. ქალბატონ ნაღვედას ვილაც გოგონა კითხულობსო.

— ნინო!... — გახარებული ნაღვედა შეეხებო ჩაცმულ ქალიშვილს გადაეხვია. — ჩემო ღვირფასო, ჩემო კარგო! ბავშვებიც ნინოს შემოეხვივნენ.

— შენ, ალბათ, ჩვენს თავზე დატრიალებული უბედურების შესახებ ყველაფერი იცი... — დაიწყო ნაღვედამ და თვალები ცრემლით აევსო.

— ვიცი, ქალბატონო ნადია, ამიტომაც ჩამოვედი... — შემდეგ დაირცხვინა და პატარა დაწულ კალათზე მიუთითა. — ეს დედამ გამოუგზავნა ბავშვებს...

— ღმერთო ჩემო, რისთვის შეწუხდით...

ნინო შეცბა, მერე ოდნავი წყენით უპასუხა:

— ჩვენ თქვენთვის უცხონი ხომ არ ვართ? ხომ ნათქვამია: კეთილი გულით მოძღვნილი მცირედიც შეიწირებისო...

ნინოს მოსვლასთან დაკავშირებით შეწყვეტილი საუბარი განახლდა. მალე მასში სტუმარიც ჩაერთო. ბათუმის ამბები მოუთხრო... შემდეგ აჩქარდა: წასვლა დააპირა, — ბათუმის მატარებელზე არ დამგვიანდესო, და სანამ გავიდოდა, ჩასჩურჩულა ნადეჟდას: თქვენთან სალაპარაკო მაქვსო. ნატალიამ გულით სთხოვა, ერთი-ორი დღე დარჩიო, ხომ ხედავთ, ნადეჟდა კონსტანტინეს ასულსა და ბავშვებს როგორ გაეხარდათ თქვენი ჩამოსვლაო.

— ჩვენ თავად სტუმრები ვართ და მასპინძლებს ვაწუხებთ, მაგრამ გავბედავ და გთხოვ დარჩე, — ჩაერთო ლაპარაკში ნადეჟდა. ბავშვებმაც დაუწყეს თხოვნა: დარჩიო. ნინო ბოლოს და ბოლოს დაეთანხმა. მერე ნადეჟდასთან განმარტოვდა და მთელი თავისი ბოლო თავგადასავალი მოუყვა. უამბო, რომ მამას გამოუტყდა თავისი არაღეგალური მუშაობის თაობაზე და მის გაოცებას საზღვარი არა ჰქონდა, ასეთი პასუხი რომ მიიღო: «ვიცი, შვილო, ყველაფერი ვიცი».

თურმე მამაც კომიტეტის წევრი ყოფილა და ვლადიმერ ალექსანდრეს ძეც კარგა სცნობებია. — მან თქვენთან დიდი მოკითხვა დამაბარა და კომიტეტის სახელით გთხოვათ, ქუთაისში დარჩენა სახიფათოაო და ბათუმში ჩამობრძანდით, ამხანაგები საიმიდოდ შეგიფარავენო. ძალიან გთხოვთ, ქალბატონო ნადეჟდა, უარი არ გვითხრათ — შეეხვეწა ნინო.

— დიდი მადლობა, ჩემო ძვირფასო, მაგრამ მე უახლოეს ხანში პეტერბურგში გამგზავრება მომიწევს. ჩემს ვლადიმერს დიდი ხიფათი ემუქრება და იქ შეწყალება უნდა ვთხოვო... აქ ნადეჟდას სიტყვა გაუწყდა, აქვითინდა, ნინო ჩაებუტა და მასაც ცრემლით აევსო თვალი.

მეორე დღეს დიასახლისობა ნინომ ითავა. სურსათის საყიდლოდ აქვენი ვილა. ჭერ ფურნეში შეიარა. აქ ახალ-გამომცხვარი პურის სასიამოვნო სურნელი იდგა. რიგში მყოფთ ეტყობოდათ, რომ ყველა კარგად იცნობდა ერთმანეთს, პურის გამოცხობის მოლოდინში სჯა-ბაასი გაებათ. ყველა ახლად მოსული იქვე საუბარში ებმებოდა. ნინოს გამოჩენამ საყოველთაო ყურადღება მიიპყრო. შენიშნეს, რომ აქაური არ უნდა ყოფილიყო და დიდის ყურადღებით აათვალიერა-ჩაათვალიერეს. ნინო შეკრებილთ თავაზიანად მიესალმა, იკითხა, — პური მალე იქნებაო? ახლავეო — უპასუხეს. მერე ერთ-ერთი ყველაზე ცნობისმოყვარე ქალი შეეკითხა, შვილო, შავებში რატომ ხარო. ნინო დაიბნა, წამოწითლდა, იმის თქმა, რომ შეყვარებული მომიკლესო, ვერ გაბედა.

— დიდი ხანი არ არის, რაც მშა გარდამეცვალა, — უთხრა. ყველამ თანაგრძნობით შეხედა. მერე დაინტერესდნენ, სადაური ხარო.

— ბათუმიდან ვახლავართ, ყიფიანებთან ვსტუმრობ, ავერ რომ ცხოვრობენ.

— მათ ამ დღეებში ჩვენი გუბერნატორის სტაროსელსკის ცოლშვილი შეინიხნეს...

— სწორედ მათ სანახავად ჩამოვედი. — მოუგო ნინომ.

ამ დროს ხაბაზი გამოვიდა და თბილი პურები გამოიტანა. ნინო რიგის ბოლოსკენ გაემართა, მაგრამ ხალხმა არ ქნა: რიგგარეშე აიღეთო, ხაბაზი ვერ მიმხვდარიყო, რა მოხდა, რატომ მიაგეს ასეთი პატივი ამ ვილაც უცხო გოგონას.

— სტაროსელსკებისათვის პურს ყიდულობს.

— რას ამბობთ, ჩვენი ლადოს ოჯახისათვის?! — და სახე გაებადრა. — რამდენი გენბავს?

— თორმეტი გირვანქა.

— ქორწილია? — გაიხუმრა ხაბაზმა.

— აბა როგორ გინდა, ყოფიანებთან ერთად ათზე მეტნი იქნებიან.

ხაბაზმა პური აწონა, ნინოს გადასცა და თან დააყოლა:

— ფული საჭირო არ არის.

— როგორ თუ არ არის საჭირო?!

— შეიცხადა ნინომ.

— წაიღე პური და ყოველდღე მოდი. ასეთი აღმინებებისათვის პურს კი არა, სიცოცხლეს რავე დაიშურებს კაცი. „ხაზეიკას“ დიდი მოკითხვა გადაეცი. უთხარი, მეპურე სალამს ვითვლის-თქვა.

ნინო გაჭირვებულა, ფული მაინც შეაძლია, მაგრამ არაფერი გაუვიდა. ხაბაზი მტკიცე უარზე იდგა, მას სხვებმაც დაუჭირეს მხარი.

ნინომ ქუჩა გადასერა და სანოვანის საყიდლად ღუქანში შევიდა, ფასებს თვალიერება დაუწყო. მალე აქვე შემოვიდა ხნიერი ქალი, რომელიც გოგონას ფურნეში გამოელაპარაკა. მან მელტქნეს რაღაცა ჩასჩურჩულა. ის ნინოსკენ გამოემართა და ჰკითხა:

— რას გვიბრძანებთ?

— ხუთი გირვანქა ხორცი, სამი გირვანქა კარტოფილი, გირვანქა კომბოსტო, ნახევარი გირვანქა სტაფილო და სამი კაპიკის მწვანელი.

მელტქნემ ყველაფერი მარჯვედ აუწონა, კოხტად შეფუთა, კალათში ჩაუწყო.

ნინომ საფულე გახსნა, მაგრამ მელტქნემ ხელი სტაცა: არ გახედო.

— ეს, ასე ვსთქვათ, ფეშქეში იყოს, მერე ნისიად, რაც უნდა და რამდენიც უნდათ წაიღონ. სტაროსელსკებს გადაეცი, აი ჩვენი ლადო, რომ დაბრუნდება, ანგარიში მერე გავასწოროთ-თქო.

ეს ყველაფერი ნინომ ნადეცდას რომ მოუყვა, იმან ჭერ უსაყვედურა, მაგრამ მერე თქვა:

— ღმერთმა ქნას, ჩემი ვალოდია მშვიდობით დაბრუნდეს და განა ამ შესანიშნავ ხალხს ვალში დავრჩებით?!..

სალამოუამს ნადეცდამ ბავშვებთან ერთად გასეირნება გადაწყვიტა. ნატალიას სახე მოელუშა.

— არ გირჩევთ, გვიანაა...
გასვლა. თქვენთვის მაინც, მამაკაცის გარეშე, სახიფათოა. მოითმინეთ, საცა პლატონი გამოჩნდება და გაგყვებით.

— შორს არ წავალთ. აქვე სადარბაზოსთან გავისეირნებთ. ბავშვები ძილის წინ ცოტა ჰაერს მაინც ჩაისუნთქავენ...

— არა უშავს რა, ქალბატონო ნატალია, მე ვაყვები!

— აი, ნამდვილი კავალერი! — მხიარულად შეეგებნენ ამ წინადადებას ბავშვები.

— დარწმუნებული იყავით, ერთ მხლალ მამაკაცს მაინც დავაფრთხოვ,

— ხუმრობდა ნინო.

ბელიზელჩაყიდებულნი ნადეცდა, ნინო და უფროსი ქალიშვილები (ბორისს და ადის უკვე ეძინათ) დაცარიელებულ ქუჩაზე ნელა მისეირნობდნენ. წყნარი საღამო იდგა. ოდნავი, სასიამოვნო სუსტი იგრძნობოდა. ნამგალა მთვარეც ამოიწვია... ქუჩის ბოლოს რომ გასცდნენ და მოსახვევს მიუახლოვდნენ, ნინო უცებ დაიძაბა. კონსპირატორის ალლოთი იგრძნო, რომ ვიღაცა უთვალთვალებს. ნინო ოდნავ ჩამორჩა და სწრაფად მობრუნდა. ბინდ-ბუნდში ლანდი იქვე გაქრა. ნადეცდამ დაინახა თუ არა, რომ ნინო შეჩერდა, ბავშვებთან ერთად უკან დაბრუნდა.

— რა მოხდა, ნინო? — შეშფოთებით იკითხა მან.

— მგონია, გვითვალთვალებენ.

აქ მათ შენიშნეს ქუჩის მეორე მხარეს ვიღაცა ატუზულიყო. ჩანს, ვერ გადაეწყვიტა, მოახლოებულყო, თუ უკან გაბრუნებულყო.

ნინომ მკვებედ შესძახა:

— რა გნებავთ, ვაჰბატონო?!

ამ შეძახილმა უცნობს გადაწყვიტოლება მიალბინა:

— ნადეცდა კონსტანტინოვნა, — გაუბედავად დაიწყო მან, — მამატიეთ, მგონი, შეგაშინეთ.

— ბიბერთი! — სიხარულით წამოიძახეს ბავშვებმა.

— აქ რას აკეთებ? — გაუცვირდა ნადედას.

— მე... და ზოგიერთ სხვას... დაიწყო დაბნეულად ბიბერთმა, — დავალე-ბული გვაქვს... თვალი არ მოგაშორეთ.

— ვინ დაგავალათ?

ბიბერთმა პასუხი დააყოვნა, მერე კი სასხვათაშორისოდ წაიბურტყუნა:

— ამხანაგებმა!

ნადედას თვალზე ცრემლი მოადგა.

— რა ისმის, რასა იქმს ჩვენი ბატონი ლადო?

— ჭერჭერობით არაფერი ვიცით. ამბობენ მას და ყიფშიძეს გაასამართლებენ... მე კი ამ ცოტახანში პეტერბურგს მივემგზავრები...

— პეტერბურგს? რისთვის?

— სერიოზული საქმე მაქვს... —

აარიდა ზუსტ პასუხს თავი ნადედას: მალე ყველანი ყიფიანების სახლთან მივიდნენ.

— ნახვამდის, კარგად ბრძანდებოდეთ! — დაემშვიდობა მათ ბიბერთი და გაუჩინარდა.

რეაქციის შავი ძალები მთელის სისასტიკით მძევინვარებდნენ. ცნობილია, რომ ასეთ ვითარებაში ადამიანები დიდი ფსიქოლოგიური გამოცდის წინაშე აღმოჩნდებიან ზოლმე. მსგავსი რამ მოხდა საგუბერნიო სამმართველოს მოხელეთა შორისაც.

მდგომარეობა კიდევ უფრო დაძაბა იმ გარემოებამ, რომ ბევრმა მათგანმა მიიღო შეტყობინება — „გამარტებებისა და ჩვენებების“ მისაცემად ეანდარშერიისში გამოცხადდითო.

იმ დღეებში საგუბერნატოროს საქმიანობა მთლად პარალიზებული აღმოჩნდა. მოხელეები მხოლოდ ფორმალურად ცხადდებოდნენ სამსახურში. და მთელ დღეს ჩინებისა და წოდებების მიხედვით ჭგუფებად შეკრებილნი თავიანთ სვე-ბედზე მსჯელობას ანდომებდნენ. ისინი შიშმა აიტანა, ვაითუ დაეკარგათ არა მარტო სადღესობა, არამედ სახელით კეთილდღეობათ. ამას

ვინ ჩივის: განსაძლეულნი ვართ და ნილი თვით თავისუფლება და სიცოცხლეც კი, და აი. ამ დაუოკებელმა შიშმა მათში მთელმარე სხვადასხვა ინსტიქტები გააღვიძა და გააცხოველა. ბევრ მათგანს ერთგვარად ჩამოაცალა ნილაბი, გამოაჩინა მათი ნამდვილი სახე, მერე კი თითქოს უხილავი სკალპელით გაკვეთა და ჩაიხედა მათს სულსა, გულში და აზროვნებაში. და ულმობლად დღის სინათლეზე გამოიქანა მათი ჭეშმარიტი მეობა. საბოლოოდ გამოჩნდა, თუ ვინ რას წარმოადგენს და რად ღირს. ზოგი, ვისაც იცნობდნენ, როგორც რაინდსა და გაბედულს, აღმოჩნდა მხალღი, და უსინდისო. ზოგიც, წმინდანად რომ მიაჩნდათ, სულმდაბლად და გამყიდველად მოველინათ.

ერთ-ერთი კოლეგის კაბინეტში მოხელეებს მოეყარათ თავი და მჭიდრო წრე შეეკრათ. მათი საუბარი ყორანთა ჩხაილოს მოავგონებდა ადამიანს. გეგონებოდა, ცოტაც და აი, ერთმანეთს დაერევიან, დაბდღენიან და თვალებს დაუკორტნიან.

თავმჯდომარის ადგილზე ერთ-ერთი მათგანი წამოსკუბებულიყო. სიტყვებს მაგარად მოკლული ტუჩებიდან ძლივს კრიდა; თანაც დაძაბულობისაგან თვალეები გადმოცვენაზე ჰქონდა. ამიტომაც რალაკით გომბეშოს წააგავდა, მას ბატონ პოლტარაინად მიმართავდნენ.

— არა, ბატონებო, ისე არ არის საქმე, სერგეი პეტროვიჩს რომ ჰგონია, — ჩაიყვირა მან, — მისი მაღალკეთილშობილება გენერალ ალიხანოვ-ავარსკი „ასე უბრალოდ“ არ მოსპობდა საგუბერნატორო დაცვას. და „ასე უბრალოდ“ ბადრაგით არ მიიწვევდა თავისთან გუბერნატორსა და ვიცე-გუბერნატორს. წყალი არ გაუჟვა, ისინი დაპატიმრებულნი არიან და სახრჩობელა არ ასცდებათ!

— უეჭველია! — დაემოწმნენ შეკრებილნი.

— ჩამოხრჩობით ვერ ჩამოახრჩობენ, არ შეიძლება — მათი ჩინი და

თანამდებობის სტატუსი ამის უფლებას არ იძლევა. აი დახვრეტით კი დახვრეტენ! — თითქოს ვერდიქტი ამის თაობაზე უკვე ხელთ აქვსო, ავტორიტეტულად დაასკვნა ვილაყამ.

— რაზან მათ ასეთი სისასტიკით დასჯიან, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ზოგიერთ ჩვენთაგანსაც „ასე უბრალოდ“ არ დაიბარებდნენ ჟანდარმთა სამმართველოში, — არ ცხრებოდა პოლტარანინი, ლაპარაკობდა ამას და თან ერთ დამნაშავეს, ხანგრძლივი ავადმყოფობისაგან ჩონჩხადქცეულ ჩინოვიცს თვალს არ აცილებდა, — რაღა თქმა უნდა, კარგი დღე ზოგიერთ ჩვენთაგანსაც არ დაადგება, განსაკუთრებით თქვენ, ანატოლი სერგეევიჩ.

ამის თქმა და ჩინოვიცი გველნაკებენივით წამოვარდა.

— მთელი სიცოცხლე თქვენ, პოლტარანინო, შარს მდებდით, ახლა კი დრო იხელთეთ, რომ ანგარიში გამისწოროთ. საინტერესოა, რატომ პირველ რიგში მე უნდა ვაგო პასუხი და არა თქვენ, მიხაილ პეტროვიჩ? თქვენ ხომ ყველაფერზე კვირს უკრავდით უფროსებს!

— მე?! — შეიცხადა მან, — მე რა შუაში ვარ? — გომბეშოს კიდევ უფრო დაეღმანჭა ისედაც ასიმეტრიული სახე. ერთი წარბი ზეუითყენ გაეჭვა, მეორე — ძირს დაეშვა.

— და ამას ამბობთ თქვენ, — განაგრძობდა „ჩონჩხი“, — ჩემი უახლოესი მეგობარი? ნუ გეშინიათ, პასუხს თუ მომთხოვენ, ნუ ღელავთ, მე არ ვიტყვი, რომ ჩვენ მეგობარები ვიყავით.

— „მეგობარები“, გაიგონეთ რა სისულელეს ჩმახეს, — იუარა გომბეშომ, — მე თქვენი მეგობარი არასდროს არ ვყოფილვარ და არც ვიქნები!...

— დარჩენილიყო ეგ დალოცვილი სოფლის აგრონომად. არა, ჩვენდაჭირად გადაწყვიტა, „ამა სოფლის ძლიერთა“ შორის გაძრომა. გუბერნატორის თანამდებობას წაეპოტინა. ერთი მითხარით, საინტერესოა, მე რაზე უნდა

ვაგო პასუხი, იმაზე, რომ ვერ ვხვდებით მის მეტიჩრობას? — თითქოს თავისთვის ჩაილაპარაკა ჩინოვიცმა, თუთიყუშოვით ცხვირი და ნიკაპი რომ ჰქონდა.

— ნება მიბოძეთ შეგეკითხოთ, როგორ და რანაირად „ვერ იტანდით?“ — მიმართა მას ჰალარა, მოკლედ შეკრუქილმა მოხელემ, რომელსაც ვასილი ანდრეევიჩად იხსენიებდნენ.

— იქნებ ეს იმაში გამოხატება, რომ თუთიყუშოვით წარამართა იმეორებდით: „მისმა აღმატებულებამ ასე ბრძანა“, „მისმა აღმატებულებამ ასე მიგვითითა“, „ახ, ნამდვილი გენიოსია“, „ღმერთო ჩემო, რა ჰქუის კოლოფია!“

— მერე თქვენ თავად კი არ აქებდით მას? მის განკარგულებებს არ ასრულებდით? — გაკაპასდა ჩინოვიცი.

— სწორია. აუგად არასოდეს მომიხსენებია. ყველა მის დავალებას პირნათლად, კეთილსინდისიერად ვასრულებდი და ამას დღესაც არ ვმაღავ.

ლაპარაკში ერთი ტანმორჩილი მოხელე ჩაერია, თავი ბლიარდის ბურთივით გლუვი და მოპრიალებული ქონდა. ერთმანეთთან ახლო მიჯრილ, ღრმად ჩამჯდარ თვალებს არავის უსწორებდა.

— წელან, — დაიწყო მან თავისი ჭრილა ხმით, — „მადამ“ სტაროსელსკია შემომხვდა. ერთი გენახათ, რა თავაზიანად მომესალმა, მაგრამ ვერ მივართვი. გვერდზე ჩაუფარე, ვიცი, იმ არც კი ვიცნობ. ისე გაწითლდა, მეგონა, ცოტაც და სისხლი ჩაექცევა-მეთქი.

ხანშიშესულმა მოხელემ წარბი შეკრა. წვერზე ხელი გადაისვა და ირონიულად შენიშნა:

— სისხლი ჩაგექცევა, აბა რა მოგივა, როცა ასეთ უსინდისოებასა და უზმადურობასთან გექნება საქმე. ნოვიალიანსკო, თქვენ ხომ ლამის შინაურად იყავით მათთან მიღებული. ლამემდე სტაროსელსკებისაგან ველარ გამოეტეოდით ხოლმე. ვახშამს მიიერთმევდით, მეორე დღეს კი ხოტბას ასხამდით: ოხ, რა ინტელიგენტი და განათლებული

ოჯახიანო, ნადეცდა კონსტანტინოენა ხომ ნულარ იტყვიტ, რა შესანიშნავი დიასახლისი და მანდილოსანია, რა სტუმართმოყვარე ქალბატონიაო, მარტო მის მიერ მოხარშული შინდის მურაბა რად ღირსო, ახლა კი ველარცა სცნობთ!

— აბა მაშინ მე რა ვიციოდი, ვიანესლავ გეორგიევიჩი, რომ მოლაღატეები ყოფილან!

— ღმერთო ჩემო, უყურე ერთი ამას! თქვენ არ იყავით, რომ გაიძახოდით, მე მათ იღებებს ვიზიარებო, ამტკიცებდით, ხალხმა ბოლოს და ბოლოს თავისუფლად ამოიხუნთქაო, როგორც იქნა ჩვენს საზოგადოებაში დემოკრატიული საწყისები მკვიდრდებო, ვლადიმერ ალექსანდროვიჩი სიკეთისა და წესიერების განსახიერებაო, ეჰ, რომელი ერთი ჩამოვთვალაო?

— მერე რა? ალბათ, მაშინ ასე იყო საჭირო ლაპარაკი...

— იცით, რა ჰქვია ამას?

— ჩემთვის სულერთია, რაც ჰქვია! — ნაძირალობა!

— ბატონებო, გესმით! შეურაცხყოფას მახყენებს! — შეჰყვირა თავმოტყულებილმა.

— თქვენ ისე ამბობთ უარს უფროსებზე, თითქოს ვინმე პასუხისგებაში გაძლევთ მათთან ურთიერთობისათვის.

— დინჯად, თითქმის ფლეგმატურად წამოიწყო ძველმა მოხელემ, რომელსაც ორად გაყოფილი წვერი, ფუმფულა ბაყენბარდები და უღუაშები ჰქონდა.

— რა იცით, სერგეი პეტროვიჩი, რომ არ მიგცემენ პასუხისგებაში? მაშინ რატომ გვიბარებენ ჟანდარმერაში?

— სულ ტყუილად დავობთ, ბატონებო! ერთი რამ ცხადზე უტხადესია — დაიწყო ისევ ვიანესლავ გეორგიევიჩმა, — აქედან ყველას გვიფრენენ. მერე კი ვისაც რა ეკუთვნის, უკლებლივ იმას მიუზღავენ.

— ციხეში რომ მიკრან თავი, ჩემ. საბრალო, უმწეო კატიას რა ეშველება? ის ხომ დაიღუპება უბედური, — აკრუსუნდა ნოვიპლიანსკი. ჭიბიდან ვე-

ერქვესული

ება ცხვირსახოცი ამოიფურჯა და დაიწყო ლიანებული შუბლი მოიწმინდა. მერე, თითქოს ახალა გამოერკვაო, ხმაილალა, ისტერიულად წამოიკივლა.

— რისთვის უნდა გამაკომბირონ? ციხეში რისთვის უნდა ამომაყოფინონ თავი? გუბერნატორი მეამბოხე რომ იყოს, მე რა შუაში ვარ, უფრო მეტიც, ხომ ყველამ იცით, რომ მას არ ვენდობოდი.

— ძალიან სჭირდებოდა თქვენი ნდობა!

— საყვედურიც კი გამომიცხადა, მისი დანაშაულებრივი ხასიათის დავალება რომ არ შევასრულე...

— მან თქვენ დაგსაჯათ სიზარმაცისა და უნიჭობის გამო და კიდევ ენატანიობისათვის, — მიუგო წვეროსანმა, — და კიდევ მლიქვნელობისათვის. გუბერნატორმა კაპიტეტიდან გამოგადგოთ, როცა თქვენ გლეხებისაგან აღებული რაღაც ძღვენის გადაცემა სცადეთ. გიბრძანათ, ყველაფერი უკან წაველოთ... თორემ პასუხისგებაში მიგცემთო!

— ვიცი, თქვენ გინდათ, რომ მე ციხეში ჩამაგდოთ არა?... ნეტავი ვიცოდე, ამით რა შეგემატებოთ. ის მიიხი იფიქრეთ, რომ მის შეილებს მამამისისაგან დიდი ქონება დაჩიებათ, ჩემები კი შეიძლება შიმშილით ამოწყდნენ.

— აი, ინებეთ, შვიშარა და ეგოისტის ცხოვრების, ასე ვთქვათ, კრედო, ფორმულა. მუდამ შზადა აქვს საკუთარი სინდისის წინაშე მოსახერხებელი გამართლება მონახოს თუკი, რა თქმა უნდა, სინდისი გააჩნია. და კიდევ, იცით, რას გეტყვით, მოლით, და თავს ძალიანაც ნუ მოისაწყვლებთ, — საკმაო გულმოდგინეობით ყველგდით გლეხებს, ისე, რომ აუცილებლად პატარა კაპიტალი გექნებათ შეკოწიწებული.

— ბატონებო, ხომ გესმით, ისე შეურაცხყოფას მახყენებს. ხედავთ, რა დამცველი აღმოუჩნდა მეამბოხე გუბერნატორს? მის გულისთვის თავის კოლეგასაც კი არ ინდობს.

— ეჰ, რაც გინდათ ისა სთქვით, მაგრამ პასუხს ერთიანად ყველას გვაგე-

ბინებენ, — კიდევ ერთხელ გაიმეორა ვიარსლაე გეორგიევიჩმა, — მხოლოდ ერთი რამ მადარდებს — ციხეში არ ამოგვყოფინონ თავი.

— ნეტა ვიცოდე, რა განსხვავება იქნება ციხეში იჯდები, თუ გარეთ იქნები, როცა ეგრეთწოდებულ თავისუფლებას საპყრობილეს დამსგავსებენ. — ჩაერია საუბარში აქამდე ხმა რომ არ ამოულია, დარბაისელი, დინჯი კაცი.

მისმა შენიშვნამ ყველა გააოცა. არაფერი მსგავსი რამ არ უთქვამს, ახლა კი...

— ასეთი ლაპარაკი არ გეკადრებათ, სცდებით, პლატონ ივანოვიჩ, სცდებით. დღეს, როცა ჩვენი ხელმწიფე პატრონის მეცადინეობით სამართლიანობა ზემოშობს მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის უწყების ჩინოვიკს არ შეჭყერის ასეთი სიტყვების ხმაარება. ეს ხომ იგივე წითელი კრამოლა! — თქვა ეს ძველმა მოხელემ და თავის ორად გაყოფილ წვერზე ხელი გადაისვა.

— მით უმეტეს, ასეთი რამის გაბეღვა მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის უერთგულესი მსახურების თანდასწრებით, — კვლავ აიყვინდა პოლტარანიჩი. უცებ მან რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, ხელი მაგიდას დაჰკრა და დაიყვირა:

— ჩვენ ამას არ მოვითმენთ!

— ეს ვინ „ჩვენ“? — ეს, თქვენ ვერ მოითმენთ? ცნობილი მექრთამე, ორპირი და მლიქვნელი! — გაცხარდა პლატონი.

— როგორ მიბედავთ?! მე თქვენი სიტყვების შესახებ ვაცნობებ იქ, სადაც ვერ არს!

— ნუ მაშინებთ, შეგიძლიათ შეატყობინოთ! უფრო მეტს გეტყვით: თქვენ გსმენიათ ოდენამე, რომ უფროსები შემექოს? — ჯიქურ იყითხა პლატონმა. ყველა დადუმდა. მერე ერთერთმა მოხელემ ჩაიხურტყუნა:

— თქვენგან საერთოდ არაფერი გავგვიგია რა. ბაიუშივით იჯექით.

— დღეს კი საქვეყნოდ ვაცხადებ,

რომ ყოველთვის ქედს ვიხრბიდი და ახლაც ვეთაყვანები მის აღმკვეთს. ბას, ვლადიმერ ალექსანდრეს მე სტაროსელსკის, როგორც ბრწყინვალე აღმომანსა, დიდ შოლვაწესა და მოქალაქეს.

ამ მოულოდნელმა ტირილმა ზოგი გაახარა, ზოგი შეაერთო, ზოგიც შეაშინა და აღაშფოთა კიდევ. ბევრიც შოკში ჩააგდო.

— დიახ, დიახ, ვამაყობ, რომ მისი ხელმძღვანელობით ვმუშაობდი, — განაგრძობდა გაბრწყინებული სახით პლატონი.

— ვიცით, ვიცით, რა საიდუმლო კავშირიც გქონდათ მეამბოხე გუბერნატორთან — გესლიანად დაიწყო გომბეშომ, — აბა თუ ერთად არ მუშაობდით და ერთი საერთო „საქმე“ არ გავეშორებდათ, მაშინ როგორ მოხდა, რომ მისი ოჯახი შეიხიზნეთ? იქნება იუაროთ, თავად გვესტუმრენო?

— არავითარ შემთხვევაში, მე თითონ მივედი და უმდაბლესად ვთხოვე ჩემთან საცხოვრებლად გადმოსულოყვნენ. რამდენადაც მათ სხვადასხვა ნაძირალები, ისეთები, როგორიც თქვენ, პოლტარანიჩო, და სხვა თქვენისთანები ბრძანდებით, მათ განაღებრებით ემუქრებოდნენ.

— აი, ეს მესმის! მართალი გითხარათ, ასეთ თავდადებას თქვენგან არავინ მოელოდა. — ერთ-ერთის მიერ ამ წარმოთქმულ სიტყვებში დაუფარავი აღფრთოვანება იგრძნობოდა.

— მერედა, იცით, რა შეიძლება მოჰყვეს თქვენს ამ გადაწყვეტილებას, ამ ეგრეთწოდებულ „კეთილშობილ საქციელს“?! — დამრიგებლური ტონით უთხრა იმან, წვერი ორად რომ ჰქონდა გაყოფილი, — თქვენ ისე მოიქცით თითქოს საკუთარი ცოლ-შვილის ბედი არაფრად გიღირთ.

— გაგონილა, სხვისი შვილების გულისათვის საკუთარი ოჯახი საფრთხის წინაშე დააყენო, — ლოთის ჩაბრინწული ხმით წარმოთქვა ანემიური გარეგნობის კაცმა, რომელსაც საქმაოდ გაჰუჭყყინებული თეთრი პერანგი ეცვა

და პალსტუხიკ გვერდზე მოჰქცეოდა. — ღმერთმა მაშოროს ასეთი «კეთილ-შობილებმა!»

— თქვენ მართალი ბრძანდებით, — დაიწყო სიბრაზისაგან აკანკალებული ხმით გომბეშომ, — უფლება რომ მქონდეს, სტაროსელსკების შთელს ბუნაგს ამოვწყვეტდი.

— მადლობა ღმერთს, რომ თქვენ, — სისხლმონყურებულ წურბელას — ამის უფლება არა გაქვთ. — დიწხად მოუტრა პლატონმა.

— ხომ ზედათ, ბატონებო, ჩვენ შორის, ჭეშმარიტ პატრიოტებს შორის, მეფისა და სამშობლოს შენიღბული მტერი აღმოჩნდა. — ხმამალა წამოიძახა თავმოტყვეპილმა და სკელი თითო პლატონს მიაშვრა.

— ანათემა მას!

— ანათემა... ანათემა...! — დასჩხავლეს დანარჩენებმაც.

— ვიცი, უცნაურად მოგეჩვენებათ, მაგრამ ბევრჯერ მიფიქრია, რა ლამაზი სიკვდილია, თუ გინდ საბრჩიბელაზე, თუ გინდ დახვრეტა! — თითქოს თავისთვის მეოცნების კილოთი შენიშნა ახალგაზრდა მოხელემ.

— მართლაცდა, ჩვენი ცხოვრება განა ცხოვრებაა? კანცელარიის ვირთებზე ტყუილად კი არ გვეძახიან. — გამოეხმაურა მას მეორე ახალგაზრდა, — აბა ერთი მითხარით, რა ფასი აქვს ჩვენი სიცოცხლეს? საქმე ის არის, ისე მოკვდე, რომ სიცოცხლე ნათელ, კეთილშობილურ მიზანს შესწირო. და შთამომავლობამ გმირად გალიაროს.

— მერედა, ვინ გიშლის, რატომ არ სწირავ მაგ შენ სიცოცხლეს? ამაზე ადვილი ახლა არაფერია. — სარკასტული ღმილით გამოეხმაურა ვიღაც მოხუცი.

— საქმე ისაა, რომ ხეირიანად არ ვიცი, როგორ უნდა გავაყეთო ეს. აღბათ, იდეურობა მაკლია, ისეთებმა, როგორიც არიან სტაროსელსკი, ყიფშიძე, და იმათ, ვისთანაც ისინი არიან დაკავშირებულნი — წითელრაზმელებმა და მათმა ხელმძღვანელებმა — კა-

რგად იციან, რისთვის იწოდებიან, რა მიზანი ამოძრავებთ. და არაფერს გახდა, რას უნდა შესწირონ თავი...

— მომეშვით, თქვენი ჭირიძე, ოლონდაც სიკვდილი არა! მე, საშინლად შეშინია სიკვდილის...

— თქვენ, ბატონო კირილე შოთავეიჩი, მართალია, კაცებს მიეკუთვნებით, მაგრამ ვაეკაცობისა არაფერი გცხიათ რა, ისევე, როგორც ყატა ვეფხვის ოჯახიდანაა, მაგამ აბა ვეფხვთან რა შესადარია?!...

— ბატონებო შეხედეთ, ერთი ამ ლაწირაკს, ჭერ დედის რძე ტუჩებზე არ შემოიბია და რა შეურაცხყოფას მიუყენებს მაშის ტოლ კაცს...

კამათი ღამის იყო ისევე უნდა გამძაფრებულყო, რომ უეცრად კარებიდან ხმა გაისმა...

— ბატონებო, თუ შეიძლება წუთით უფრადლებმა!

ერთდროულად ყველამ კბით იბრუნა პირი. კარიბჭესთან იდგა ახალგაზრდა კაცი, რომელიც აი, ეკვე რამდენი ხანია ისე შემოსულიყო, რომ არავის შეუმჩნევია და უსმენდა კოლეგების დისკუსიას.

— ნეტავ ვიცილდე ამდენს რა გალაპარაკებთ და რა გაკამათებთ?! სულ ახლახანს, აქეთ რომ მოვდიოდი, მეგობარი შემეხვდა. მან მიაპბო, რომ გუშინ თბილისში პირადად უნახავს სასტუმრო „ორიანტში“ მისი აღმატებულება ვლადიმერ ალექსანდროვიჩი... უსაუბრია მასთან, თურმე იქ, ასატუმროში, ცხოვრობს, თავს დიდებულად გრძნობს და მშვენიერ ხასიათზეც ბრძანდება...

ყუმბარის აფეთქება, აღბათ, ისე ვერ დააფრთხობდა აქ დამსწრე საზოგადოების უმრავლესობას, როგორც ამ მოულოდნელმა ახალმა ცნობამ შეაყებუნა და შეაყრთო ისინი. ჩამოეკარდა სამარისებური სიჩუმე, თითქოს ყველა თავისმა საკუთარმა ფიქრებმა გაიტაცა, ბევრს სახე დაუგრძელდა და ყბები გვერდზე მოექცა. ახალგაზრდა კი განაგრძობდა:

— ვლადიმერ ალექსანდროვიჩი ყო-

ველდუ რესტორანში საზეიმო მიღებებსა და რაუტებს აწყობს...

უბად სირუმე ჩონჩხის ისტერიულმა შეყვლებამ დაარღვია:

— ეს შეუძლებელია მტკნარი ტყეილია...

— შეუძლებელია — წამოიყვირა გომბეშომ.

— შეუძლებელია... შეუძლებელია... გაისმა აქეთ-იქიდან...

— როგორაა შეუძლებელი, — მშვიდად, აულელებლად განაგრძობდა ახლად მოსული, — როცა მისმა აღმატებულებამ უამბო ჩემს მეგობარს, რომ გრავმა პირადად მოუბოდიშა: ის, რაც მოხდაო, ყველაფერი რალაც გაუგებრობის შედეგიაო: სიბოვა, წყენა გულში არ ჩაიდოო: მერე ურჩია, აქ, თბილისში, ცოტა დაისვენეთ, გაერთეთ, გული გადააუღლეთ და რაღაცნიმე დღის შემდეგ კვლავ გუბერნიის მართვას დაუბრუნდითო...

— ო, უოკლის შემალე უფალე ჩვენო, ყველაფერი შეტრიალდა — შექალადა ღმერთა თავმოტკეპილმა და გაფაციცებით პირყერის წერა დაიწყო.

დამსწრეთ უტრი მოკრული ჰქონდათ, რომ მეფისნაცვალი გრაფი ვორონოვ-დაშკოვი სტაროსელსკის მფარველობსო (ამა ამდენს აქამდე როგორ უთმენდაო) და ამ ახალგაზრდის მონაყოლი ენიშნათ და დაიქერეს; ამიტომ ყველა ერთად აყყანდა და ახმაურდა ერთმანეთს ლაპარაკს არ აცლიდნენ, ახლა უკვე ეცილებოდნენ სტაროსელსკის ხოტბას, თითქოს აი ამ წუთს არ თელავდნენ და არ ანადგურებდნენ, სასიკვდილოდაც კი იმტებდნენ.

ვილაცამ გაუბედავად ტაშიც კი შემოკრა.

— თავიდანვე დარწმუნებული ვიყავი, რომ სანთელ-საქმეველი გზას არ დაკარგავს...

— რა მოხარული ვარ, რომ სამართლიანობამ ბოლოს და ბოლოს გაიმარჯვა...

— თითქოს უკუნეთი შვის სხივმა გაანათაო...

— ო, როგორ მიხარია!...

— ღმერთო ჩემო, გულოდან რა სიმძიმე მომეხსნა!

პოლტარანინმა პრესპაიე მაგიდას დაუკაუნა, უურადლება მოითხოვა და დაიწყო:

— ბატონებო! რა ბედნიერებას მოვესწარით, რა სიხარულს, ჩვენი უშესანიშნავეაი და უჭკვიანესი, გულთბილი და კეთილი უფროსი მისი აღმატებულება ვლადიმერ ალექსანდროვიჩი კვლავ ჩვენთან იქნება, ბატონებო, ვაშა! მას სხვებიც გამოეგზაურნენ.

ბევრი, შეშინებული, პლატონ ყიფიანს უტრიალებდნენ, ელაქუცებოდნენ, გუბერნატორი ნამდვილად მას დააწინაურებდნენ, უფროსად დაგვიგამსო, შეიძლება, დავესმინოს მასთანო, მერე რა გვეშველებათო...

ეჭვა ვარეშა, რომ ზოგიერთ აქ დამსწრეთ მართლაც გაუხარდა, ახალი ამბავი, რასაკვირველია ეს ესამოვნა პლატონსაც, მაგრამ სადღაც არ სჭეროდა, გუმანიო ხედებოდა, რომ ცნობა სინამდვილეს არ შეეფერებოდა...

პლატონმა განზრახ თავი შეიკავა და საგუბერნატორიოში ვლადიმერ ალექსანდროვიჩის თაობაზე გაგონილი ამბის შესახებ ნადედა კონსტანტინოვას არაფერი უთხრა. ვაითუ ტყუილი გამოადგეს, — ფიქრობდა პლატონი, — ეს კი ახალი სასტიკი ელდა იქნება მისი მეუღლისათვისო.

ნადედა პეტერბურგს გამგზავრების თადაროგს შეუდგა, გადაწყვიტა, რომ ბავშვებს დროებით უიფიანებთან დატოვებდა. რა ელის მას დედაქალაქში, შეძლებს კი ქმრის ხედრის შემსუბუქებას?

ამ ფიქრებიდან ფრთხილად გაღებული კარის კრიალმა გამოარკვია.

— ქალბატონო ნადია, სტუმარია თქვენთან, — უთხრა ნინომ.

— ვინ არის? — შეშფოთდა ნადედა.

— ნუ გეშინიან, ჩვენი კაცი ჩანს.

ერეკნული

— მობრძანდეს.

ოთახში ნადედასათვის უცნობი, საშუალო ტანის კაცი შემოვიდა. თავაზიანად მიესალმა.

— ამხანაგების დავალებით ვარ მოსული. მთხოვეს, პირადად გადმომეცა ეს პაკეტი.

ნადედამ სასწრაფოდ გახსნა იგი და ოთხად დაკეცილი ქალაღი ამოიღო. ბარათი მოკლე გამოდგა: „ვლადიმერ ალექსანდროვიჩს ვუბრუნებთ ვალს“. ხელმოწერა არ ჰქონდა. კონვერტში ფული იდო. გაცემულმა ნადედამ აიხედა, მაგრამ ოთახში უკვე აღარავინ იყო. კარს ეცა და ნინოს შეეფეთა.

— რა იქნა?

— წავიდა. რამ შეგაშფოთათ?

— დიდი თანხა დატოვა.

— რასა ბრძანებთ? — ეშმაკურად გაიღიმა გოგონამ. — მე კი გადმომცა, ქალბატონ ნადიას უსურვეთ კეთილი მგზავრობა და წარმატება პეტერბურგშიო.

— ეს რაღა? — იკითხა ნადედამ და კარებთან დადებულ ვეებერთელა კალათზე მიუთითა.

— ესეც მან დატოვა, მგზავრობაში დასჭირდებო.

კალათში იდო შემწვარი გოჭი, ქათმები, კვერცხები, ლორი, ჩურჩხელეები, ფელაშუში, ჭადი...

ნადედამ ნინოს ხანგრძლივი, თბილი მზერა მიაპყრო: — ამ ხალხს რომ კარგად არ ვიცნობდე, შეიძლება მწყენოდა კიდეც, მაგრამ როცა იცი მათი გაუგონარი და გასაოცარი გულკეთილობა, მათი უანგარობა, კეთილშობილური ადამიანური სწრაფვა, აბა, მადლობის მეტი რა მეთქმის!.. ნადედა, ცრემლი რომ დაეშალა, ჭერ მიბრუნდა, მერე უეცრად შემოტრიალდა და ნინო მაგრად გულში ჩაიხუტა, ამით თითქმის მთელი „ეს ხალხი“ გულში ჩაიკრა.

სტუმარ-მასპინძელმა ის-ის იყო ისაძლიეს, რომ მოულოდნელად ყიფიანებისას მათი ვლასოვი გამოცხადდა.

მისმა გამოჩენამ ყველამ გააოგნა, შეაშფოთა. ის განსაკუთრებული თავაზიანობით მიესალმა ნადედას და ერთგვარი საზეიმო ტონით განაცხადა:

— დავალებული მაქვს, ქალბატონო ნადედა კონსტანტინოვნა (ამჭერად სახელი და მამის სახელი არ დავიწყებია) მოგახსენოთ, რომ თქვენი ქმარი, მისი აღმატებულება ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე სტაროსელსკი გთხოვთ, ბავშვებითურთ ჩამობრძანდეთ მოსთან თბილისში, სასტუმრო „ორიანტი“.

ნადედა მოულოდნელობისაგან გაშრა, გაშეშდა, ლაპარაკის უნარი დაეარგა, მერე გაჭირვებით ხელახლა იკითხა:

— თბილისში?.. სასტუმროში?..

— სწორედ ასე. დღესვე ინებებთ გამგზავრებას?

— მე?.. რაღა თქმა უნდა... ამწუთსვე... ძვირფასო ბავშვებო, სასწრაფოდ გამეზადეთ სამგზავროდ, მამიკოსთან მივდივართ. — დაბნეულმა ჭერ ერთ ადგილზე იბორიალა, მერე ბავშვებს ეცა, კოცნა დაუწყო. ყველა საერთო სიხარულმა მოიცვა. თვით პატარა ადაც კი, რომელსაც ვერა გავგო რა, დახტოდა, ფეხებში ებლანდებოდა.

— ქალბატონო ნადედა კონსტანტინოვნა, იჩქარეთ, მატარებელი საათნახევარში გავა. თუ ნებას მოგვეცემთ, ბილეთებს ჩვენ შევიძენთ, გაგაცილებთ კიდეც...

ცოტა ხნის შემდეგ სტაროსელსკები პოლიციელთა ეკიპაჟით, მათორის თანხლებით, სადგურისკენ გაემურნენ. მათ უკან ფაეტონით მოსდევდა ყიფიანების მთელი ოჯახი.

— იმ დღეს, ქალბატონო, ჩანს, ავსიეცემო სასტიკად შეგაშინათ. — გაუბედავად დაიწყო მათორმა, რომელიც აქამდე დუმდა.

ნადედა და ბავშვები უნებურად სმენად იქცნენ.

— რა თქმა უნდა, ის იმ ოთახში იმალებოდა, — განავრძობდა პოლიციელი, — მერე კი სათადარიგო შესასვლელიდან სცადა მიმალვა, მაგრამ ჩვენ

მინც შევიპყართ, მართალია, დაპრი-
ლი...

— ახლა როგორ გრძნობს თავს? —
მოულოდნელად აღმოხდა თამარს.

პოლიციელმა გოგონას გამომცდელად
შეხედა.

— თბილისში გავაგზავნეთ, როგორც
განსაკუთრებით საშიში ბოროტმოქმე-
დი. რა თქმა უნდა, მაშინ თქვენ ყვე-
ლას სიკვდილით დაგემუქრათ, არა? —
თითქოს სტაროსელსკების საქციელის
გამართლებას ლამობსო, ჩაილაპარაკა
მეიორმა, პასუხი რომ არ მიიღო განა-
გრძო: მხოლოდ ჩვენმა ღრმა პატივის-

ცემამ თქვენდამი და მისივე აღმსარებელ-
ლებისადმი ვლადიმერ ალექსანდროვიჩს
ჩისადმი გვაძულა არ მიგველო ვადა-
მპრელი ზომები. ამის გამო საშიში სა-
ხელმწიფო დამნაშავე კინალამ ხელი-
დან დაგვისხლტა.

— აი, თურმე რაშია საქმე, კომპენ-
საციის მიღება სურს. — რატომ იმაზე
არ ლაპარაკობს, რომ საგუბერნატო-
როს ბინიდან გამოგვაგდო, — თავის-
თვის ფიქრობდა ნაღვედა, მაგრამ არა-
ფერი უპასუხია, მით უმეტეს, რომ
ეკიპაჟი ამასობაში სადგურს შიდადა.

თავი 28

საპარტიული? არა... სასტუმრო.
წიფილი. თვითგასამართლების

„თხოვნის გარეშე“. გველის
მცდელობა. დაშვებულება.

შუადღე კარგა გადასული იყო, რო-
ცა მატარებელი, რომლითაც სტარო-
სელსკი და ყიდშიძე გამოამგზავრეს,
თბილისის სადგურის ბაქანთან ჩამოდ-
გა. აქაც, როგორც ქუთაისში, პერონი
წინასწარ სამოქალაქო პირებისაგან გა-
ეთავისუფლებიათ. ვაგონთან მხოლოდ
ქანდაკეები, ჭარისკაცები და პოლიცი-
ელები ტრიალებდნენ.

— ალბათ, პირდაპირ ციხეში გვიკ-
რავენ თავს! — ნახევრად ხუმრობით,
ნახევრად სერიოზულად თქვა ყიდში-
ძემ.

— ილარიონ ივანოვიჩის წერილის
მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, არა მგო-
ნია — გამოეხმაურა სტაროსელსკი, —
ყოველ შემთხვევაში თქვენ მსგავსი
რამ არ გემუქრებათ.

დამხვედრთა ამალით სადგურის მო-
ედანზე გავიდნენ, სადაც მათ ფაეტონი
ელოდა. დაცვის ოფიცერი მათ წინ და-
უჭდა, ქანდაკე კოფოზე მოექცა, ცხე-
ნონები ეკიპაჟს გარს შემოერტყნენ
და კავალკადა გზას გაუდგა.

ფაეტონი სასტუმრო „ორიანტთან“

გაჩერდა. სტაროსელსკიმ და ყიდშიძემ
ერთმანეთს მრავალმნიშვნელოვნად გა-
დახედეს. ეს უკვე სასიკეთო რაღაცას
ნიშნავდა. ახლომახლო კაცის ჭკანება
არ იყო, ჩანს, საამისოდ წინასწარ მიე-
ლოთ ზომები. პოლიციის ერთ-ერთმა
მოხელემ სასტუმროს ვესტიბიულშივე
გამოართვა ყიდშიძეს თბილისური მი-
სამართი და ხელწერილიც დაადებინა
ქალაქიდან გაუსვლელობის თაობაზე.
სტაროსელსკის სასტუმროში დარჩენა
შესთავაზეს. მეგობრები გულთბილად
დაემშვიდობნენ ერთმანეთს.

— არ ვიცი, ხვალ რა მომეღის, —
დაიწყა ოლეგებულმა ყიდშიძემ, —
ისიც არ ვიცი, რამდენი წლის სიცოც-
ხლე მიწერია, მაგრამ, მერწმუნეთ, მიე-
ლი ჩემი ცხოვრების მანძილზე გამყვე-
ბა თქვენდამი უღრმესი პატივისცემა
და სიყვარული, ძვირფასო ვლადიმერ
ალექსანდროვიჩ. მთელს ჩემს მოღმას
უუანდერძებ, არ დაგვიწყონ და მუ-
დამ მოგიგონონ თქვენ, როგორც რუსი
ხალხის სახელოვანი შვილი, მისი ყვე-
ლა საუკეთესო თვისებების მატარებელი.

განა ოდესმე ქართველი ხალხი დაივიწყებს იმას, რომ თქვენ, უცხო ტომის წარმომადგენელმა, ასე უსაზღვროდ, მთელი სულითა და გულით შეიყვარეთ ჩვენი ხალხი, ასეთი თავგანწირვით უერთგულეთ მას...

ყიფშივე გადაეხვია სტაროსელსკის, აკოცა, მერე ხელი მაგრად ჩამოართვა და სწრაფად გასცილდა.

სტაროსელსკის სასტუმროში ყოფნა პატიმრობას ჰგავდა: მეზობელ ოთახში მას პოლიციის ოთხი გადაცმული აგენტი სდარაჯობდა, ორი უბნის ზედამხედველი და სამი გოროდოვოი მისი ნომრის წინ ვესტიბიულში და კიბის მოედანზე გამულმდებით მორიგეობდნენ. ბაღრაგს პოლიცემისტერი მარტინოვი ხელმძღვანელობდა. ის სტაროსელსკის არწმუნებდა, რომ ეს ყველაფერი მისი უსაფრთხოებისათვის კეთდება, ვითომცდა შურისძიებით გახელებული „პატრიოტების“ თავდასხმის თავიდან ასაცილებლად.

მძიმე განსაცდელისა და დიდი უბედურების დღეებში ბოლოს და ბოლოს სიხარულით გასტივოსნებული ერთი დღე გათენდა, როცა ქუთაისიდან სტაროსელსკისთან მისი ოჯახი ჩამოვიდა. ისინი იქვე, სამოთახიან ნომერში მოათავსეს. ტრაგიკული და თან გულამაჩუყებელი იყო მათი შეხვედრა. გვიან ღამემდე ეპუქუეობდნენ, ეფერებოდნენ და ეალერსებოდნენ ერთმანეთს, უყვებოდნენ განცილს, იცოდნენ რა, წინ კიდევ მძიმე დღეები მოელოდათ, შეგნებულად მომავალზე ლაპარაკს ყოველი ღონით თავს არიდებდნენ.

დადგენილი რეჟიმის თანახმად, სტაროსელსკი, თუკი სასტუმროდან გასვლას დააპირებდა, მარტინოვის ნებართვა უნდა მიეღო, თან ბაღრაგს გააყოლებდნენ ხოლმე.

სასტუმროს ფულს თვითონ იხდიდნენ, ამიტომ, ეკონომიის მიზნით და რომ ბავშვების თაობაზე უფრო მშვიდად ყოფილიყვნენ, სტაროსელსკებმა ნებართვა ითხოვეს შვილები თავიანთ მეგობრებთან გოგოლ-იაკოვლევებთან

გადაეყვანათ. ამ ოჯახშიც [ქ] შინა — მძილი ხნის მეგობრობა და ახლანდელი მეგობრობა აკავშირებდათ. ამ თხოვნის დაკმაყოფილება სათანადო ორგანოებმა შესაძლებლად ჩათვალეს.

ვიღრე სტაროსელსკი აქ საშინაო პატიმრობაში იმყოფებოდა, იქ, ქუთაისში, სასწრაფო გამოძიებას აწარმოებდა მეფისნაცვლის საგანგებო კომისია, რომელსაც მეფისნაცვლისავე ახალი თანაშემწე სენატორი მიცკევიჩი ხელმძღვანელობდა. ერთდროულად მუშაობდა სამხედრო-საძიებო კომისიაც. და აი, ისინი ერთსულოვან წინასწარ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ „სტაროსელსკიმ უღალატა მეფესა და იმპერიას, მიემხრო რევოლუციურ მოძრაობას, ხელი შეუწყო მის განვითარებასა და გაფართოებას“.

ამრიგად, თუკი სასამართლომდე მივიდოდა საქმე, სტაროსელსკისა და ყიფშიძეს სიკვდილით დასჯის განაჩენი არ ასცდებოდა.

* * *

მეფისნაცვლის კაბინეტში სამნი იყვნენ: თავად გრაფი, მიცკევიჩი და გენერალი შირინკინი. ვორონცოვ-დაშკოვს წინ ედო კომისიების გამოძიების შედეგები — სქელტანიანი „საქმის“ ტომები. პოლიციის გამგე თავის აღფრთოვანებას ვერ ფარავდა, სახზე ღიმილი უკრთოდა, მთელი თავისი არსებით გამოხატავდა კმაყოფილებას: „ბოლოს და ბოლოს, მე ზომ მართალი აღმოჩნდიო“.

მაგრამ, ღმერთო ჩემო, ეს რა ხდება?! ილარიონ ივანეს ძემ მოულოდნელად, სრულიად აშკარად, უინტერესოდ და სწრაფად გადაფურცლა მრავალგვერდიანი, სქელტანიანი „საქმის“ ტომები, სასხვათაშორისოდ თვალი გადაავლო რამდენიმე გვერდს და მერე გაკრული ხელით რეზოლუცია მიაწერა: „საერთოდ ვეთანხმები მოხსენების დასკვნას და იმის გამო, რომ მას უკვე მოჰყვა ბ. ბ. სტაროსელსკისა და ყიფშიძის თანამდებობიდან დათხოვნა მა-

თი თხოვნის გარეშე, შესაძლებლად მი-
მაჩნია ეს საქმე ძიებით შეწყდეს. გრა-
ფი ვორონცოვ-დაშკოვი“.

შირინკინი თვალს ადევნებდა, თუ
რას წერდა გრაფი და სახეზე გრძნო-
ბათა მთელი გამა: გაკვირება და გაო-
ცება, აღელვება და აღშფოთება გამო-
ეხატა!

— მომიტევეთ, თქვენო ბრწყინვალე-
ბავ!... — მხრების აჩეჩით დაიწყო
გენერალმა, მაგრამ გრაფის მკაცრმა
მზერამ მყისვე გააჩუმა, პროტესტის
გამოთქმა ველარ გააბედინა.

მეფისნაცვალმა „საქმე“ მიცვევიჩის
გადასცა და დააყოლა:

— არქივში!

— მომიტევეთ, თქვენო ბრწყინვალე-
ბავ! მაგრამ ეს ხომ ჯერჯერობით მხო-
ლოდ წინასწარი დასკვნაა, ძიება ჯერ
არ დამთავრებულა! — სხაპასხუპით,
კიდევ არ გამაჩეროსო, მიაყოლა შირი-
ნკინმა.

თითქოს ეს სიტყვები არც კი გაუგო-
ნიო, გრაფმა უფრო დაბეჯითებით გა-
იმეორა:

— არქივში!

შირინკინი მიხვდა, რომ მისი პრო-
ტესტი და აღშფოთება უფროსს არა-
ფრად ეპიტნავა და ვაცლა ამჯობინა.
სწრაფად წამოხტა, ქუსლი ქუსლს შე-
მოჰკრა და გრაფს მიმართა:

— ნებას მომცემთ, წავიდე?

ილარიონ ივანეს ძემ, ისე, რომ ზე-
დაც არ შეუხედავს, თანხმობის ნიშნად
თავი დაუქნია.

— თქვენო ბრწყინვალებავ! — რო-
გორც კი შირინკინი გავიდა კაბინეტი-
დან, დაიწყო მიცვევიჩმა, — ჩემ თავს
ნებას მიცემ შეგახსენოთ მისი იმპე-
რატორობითი უდიდებულესობის სას-
ტიკო მითითება სტაროსელსკის თაობა-
ზე...

— მოწყალეო ხელმწიფევ, თუკი
სწორად მიგვიხედით, თქვენ მირჩევთ
გავმართო დიდი სასამართლო პროცესი
და გავასამართლო... საკუთარი თავი.
განა მე არ დავიჩემე მისი გუბერნატო-
რის პოსტზე დანიშვნა, თუმცა ზევით

ამის წინააღმდეგნი იყვენენ. ეს მე შევი-
ცი მას ხელზე საბუთი ჩემი გუბერნატო-
რით, რომ ყველა მის წინადადებას და
პირობებს ვლტბულობდი. სად წაუხვალ
ამას? მერედა, განა ჩემი ჩანაფიქრი
დროს მოგების თაობაზე, იმაზე, რომ
ძალას მოვიკრფედით და მერე საბო-
ლოდ ლახვარს ჩავცემდით რევოლუ-
ციას, არ გამართლდა?

— ყველაფერს მივხვდი, თქვენო
ბრწყინვალებავ! აბსოლუტურად სწო-
რი ბრძანდებით. ერთბაშად ვერ აღვი-
ქვი თქვენი მოსაზრებების მთელი სი-
ღრმე და სიბრძნე. მომიტევეთ. — წა-
რმოთქვა ეს ტირილი მიცვევიჩმა და
„საქმეს“ ხელი დაავლო.

— იზრუნეთ, რომ სტაროსელსკიმ
უახლოეს ხანში დატოვოს ჩვენი სამე-
ფისნაცვლის ფარგლები, თუ ეს არ
მოხდება, ძნელი იქნება მისი უსაფრ-
თხოების გარანტირება. მართალია, კი-
დეც რომ მოკლან, ეს ჩვენი საზოგა-
დობისათვის ვერაფერი დანაკლისი იქ-
ნება, მაგრამ ამ აქტმა შეიძლება ზოგი-
ერთ თავქარიანს, რომელიც საქმის ფა-
ქტიურ ვითარებაში არ არის გარკვე-
ული, გონება დაუბნოს და მეც, რო-
გორც მის პროტექტს, ანგარიშის გას-
წორება მომიხდომოს. ხომ იყო პრეცე-
დენტი, როცა გოლიცინი ძლივს გადა-
ურჩა ტერორისტებს... — თქვა ეს გრა-
ფმა და რაღაც უცნაურად, ნერვიულად
ჩემად ჩაიხიბხიბა.

გაცოფებული და წინასწორობიდან
გამოსული შირინკინი პოლიციის სამ-
მართველოში დაბრუნდა. კაბინეტში
ადგილს ვერ პოულობდა. ვერ გაეგო,
რა მოხდა, რომელმა ზამბარამ ან კბი-
ლანამ ასე კარგად გაწყობილ მექანიზ-
მში სათანადოდ ვერ იმოქმედა სტარო-
სელსკისა და ყიფშიძისადმი ანგარიშ-
სწორებაში, და ასე ფუტყად ჩაუარა ამ-
დენმა შრომამ და გარჯამ. „გამოდის,
რომ მაჯობეს. ნუთუ ხელმწიფის ეს
მოლაღატე ხელიდან ცოცხალი უნდა
გავვისხლტეს? მერედა, რა მოვახსენო

ზემოთ, ჩემს უფროსებს, ევრაფერს გავხლი-მეთქი? მფარველები ჰყავს-მეთქი? ვინ? დაეასახელო? მერე? ვინ იცის, როგორ შეტრიალდება საქმე? არა, რაღაც არ უნდა დამიჯდეს, უნდა გავუსწოროდე. და ეს ისე უნდა მოხდეს, რომ ვითომც ჩვენ აქ არაფერ შუაში ვართ...”

მრავალი ვარიანტი გათვალა... და... გაახსენდა: „გრიანოვი! აი, კაცი, რომელიც თავდაიწყებამდე გაბოროტებულია თავისი მამის, კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსის გენერალ გრიანოვის მკვლელობით, რაც რევოლუციონერებმა განახორციელეს ამ დღეებში. აი, ვინ გამოდგება შურისმაძიებლად. „თუ საქმე საქმეზე მივა, აქ ჩვენს უწყებას სრული ალიბი ექნება“.

იქვე ადიუტანტს უბრძანა, პოლკოვნიკი გრიანოვი მომიძებნე და სთხოვე, ჩემთან მოვიდესო. ისიც, ცხენზე ამხედრებული, ბრძანების შესასრულებლად გაეშურა. ერთი საათიც არ გასულა, რომ გრიანოვი პოლიციის სამმართველოში მოვარდა.

— ასე, ამგვარად, პოლკოვნიკო, — მიმართა მას შირინკინმა, — ჩვენი შესანიშნავი და დაუფიწყარი ადამიანი, პატრიოტი და მეფის ტახტის თავდადებული მსახური, თქვენი მამა, გენერალი ბანდიტების მსხვერპლი გახდა. ისინი განსაკუთრებით გახელდნენ მას შემდეგ, რაც იმპერატორმა პირადი აუდიენციის დროს ის შეაქო და სტაროსელსკი სასტიკად გაიციხა. და აი, პეტერბურგიდან დაბრუნებისთანავე მას ანგარიში გაუსწორეს... აქ პოლიციის გამგე დააკვირდა პოლკოვნიკს — რა შთაბეჭდილებას ახდენს ჩემი ნათქვამიო. შეამჩნია რა, რომ იგი გაფითრდა და ქვედა ყბა აუცახცახდა, კმაყოფილებით განაგრძო:

— ჩვენი არაოფიციალური ცნობების თანახმად, ყუმბარა, რომლითაც ბანდიტმა ჯორჯიაშვილმა თქვენს მამას სიცოცხლე მოუსწრაფა, სტაროსელ-

სკის საქარის ლაბორატორიაში წყვეტა და მზადებული...
ბიგლინიძე

ამ ცნობამ დიდად აღაშფოთა გრიანოვი. პოლკოვნიკმა ძლივს ამოილულულა:

— იმედია, ჩვენი ხალხისა და ტახტის ბოროტი გენია სიკვდილით დასჯას ვერ ასცდება. ამაზე ხომ იპერატორის ნებაც არსებობს?

— საქმეც სწორედ ისაა, რომ სტაროსელსკის, როგორც იტყვიან, „ყველაფერი ჩამოაწერეს“.

პოლკოვნიკმა პოლიციის გამგეს გაკვირვებული მზერა მიაპყრო.

— დიახ, დიახ... გარეწარი ჯორჯიაშვილს სიკვდილით დასჯა არ ასცდება, ხოლო იგი, ვინც მას ბოიბი ჩაუდო ხელში, დაუსჯელი რჩება.

— ეს როგორა?!

— სრულიად უბრალოდ, ჩემთვის ცნობილია, რომ ქუთაისის ყოფილი გუბერნატორისა და ვიცე-გუბერნატორის დანაშაულებრივი ქმედების წინასწარი გამოძიების დასკვნა არქივს ჩაბარდა.

— კი, მაგრამ, მისი იმპერატორობით უდიდებულესობის აზრი ამ საკითხზე უგულვებელყოფილია? ეს ვინ გაბედა?

— გთხოვთ, ამ საქმეში მე ნუ ჩამრევთ, — ყასიდად შეშინდა გენერალი. მერე კი, თითქოს ხმამალა ფიქრობსო, განაგრძო:

— ასე და ამგვარად, ჩათვალეთ, რომ დღეს თუ არა ხვალ ეს მეფისა და ტახტის მოლაღატე და გამყიდველი თავისუფალი იქნება და, რაღა თქმა უნდა, სასწრაფოდ გაუჩინარდება... — სინანულით და თავის ქნევით დაასკვნა შირინკინმა.

— არა, ეს არ მოხდება! — სიბრახისაგან აკანკალებული ხმით წარმოთქვა გრიანოვმა და შირინკინს შეხედა. მის მზერაში ამ უკანასკნელმა მტკიცე გადაწყვეტილება ამოიკითხა. პოლკოვნიკს აღელვებისაგან სახეზე წითელი ლაქები დაასხდა. — თუკი კანონის ძალის გამოყენება ვილაცხას არ

სურს და მამაჩემის სიკვდილი არაფრად მიიჩნია, მე გავუსწორდები იმას, ვინც, თქვენი თქმისა არ იყოს, ზომბი ხელში ჩაუღო არამზადას. მე მას პირადად გავუსწორდები!

— რას ამბობთ, ახალგაზრდავ? რამე სისულელე არ ჩაიდინოთ, თავი არ დაიღუბოთ! — ფარისევლური შეწუხებით და ყალბი დატუქსევით დაიწყო შირინკინმა და იქვე განაგრძო: — მართალია, თქვენს მოქმედებას მრავალი ჰუმანიტარი პატრიოტი მოწონებითა და თანაგრძნობით შეხვდება, მაგრამ... მე... მე მაინც არ გირჩევდით...

ყველაფერი ეს კვლავ ისეთი ტონით წარმოთქვა პოლიციის გამგემ, რომ წაქეზებას უფრო ჰგავდა, ვიდრე დამოშვინებას.

მალე აღშფოთებულნი გრიაზნოვი პოლიციის სამმართველოდან გავიდა.

იმ დღეს ვლადიმერმა და ნადეჟდამ თბილისელი მეგობრების ნახვა გადაწყვიტეს. სათანადო ნებართვის მიღების შემდეგ, ბაღრაგის თანხლებით ცოლქმარი სასტუმროდან გავიდა. ამ დროს „ორიანტის“ რესტორანში ოფიცრების დიდი ჯგუფი შევიდა. მათ მოღუშული და დაღვრემილი პოლკოვნიკი გრიაზნოვი მიუძღოდა.

სამხედროებმა ოფიციალტებს რამდენიმე მაგიდის გაერთიანება დაავალეს, დააწყობინეს სუფრა და სმა გაჩაღდა. სულ მალე იქაურობას შეზარხოშებულთა ყაყანი მოედო. მიუხედავად იმისა, რომ პოლკოვნიკი ყველაზე მეტს სვამდა, სიმთვრალე მაინცდამაინც არ ეტყობოდა.

— რაშია საქმე, თქვენო კეთილშობილებავ? — მიმართა მას აპრეხილულვაშებთანმა მაიორმა, — ღვინო არ გეკიდებათ, ვითომც წვეთიც არ დაგილევიათ.

— ეს ნერვიული დამაბულობის ბრალია, მეგობარო, — უპასუხა გრიაზნოვმა.

— ეს როგორ?

— განა არ იცით, რომ ზღაპრულად აღმოჩნდა ლინი საქმის ჩადენის წინ აღამიანს ალკოპოლი არ ეკიდება?

— საინტერესოა, რა „სისხლიანი საქმე“ უნდა ჩაიდინოს თქვენმა კეთილშობილებამ? — ირონიით იკითხა მეორე მოქვიფემ...

— წინადადება მაქვს შევცავთ გენერალ გრიაზნოვის შესანდობარო, მხედართმთავრისა, მეფის ტახტისა და სამშობლოს უერთგულესი შვილის, დიდი პატრიოტის, ჩვენი მეგობრის მამის, რომელიც ამ დღეებში ვერაგულად მოკლეს...

ყველანი ფეხზე წამოდგნენ და სულმოუთქმელად დაცალეს ჭიჭები.

— ვერაფერი გამიგია, როგორ მოხდა, რომ იმ ნაძირალა ჯორჯიაშვილს იქვე არ გაუსწორდნენ. სასამართლო იქნებაო. ამას რა სასამართლო სჭირდება, ნეტავი ვიცოდე.

— გასასამართლებელი და ჩამოსახროზი მართო ეგ არ არის...

— პოდა, ამიტომაც, ბატონო ოფიცრებო, — ხმამაღლა, მთელის სერიოზულობით მიმართა შეკრებილთა გრიაზნოვმა, — მე გადაწყვიტე დღეს განვახორციელო ჩაფიქრებული შურისძიება. დიახ, დიახ, სრულად უნდა მივუზლო მამაჩემის მკვლელს, და, რაღა თქმა უნდა, არამთუ არ დამძრახავთ, არამედ მხარსაც დამიჭერთ!

— რა თქმა უნდა, მაგრამ რანაირად, როგორ? — გაისმა ხმები, — ის ხომ ციხეში ჰყავთ გამოკეტილი...

— მასთან საქმე არა მაქვს, — დაიწყო გრიაზნოვმა, — უნდა გავუსწორდე იმას, ვინც მას ხელში ზომბი ჩაუღო, და ვითომც აქ არაფერ შუაშია, ვითომც ტახტისა და სამშობლოს წინაშე დანაშაული არ მიუძღოდეს, დღეს იგი ყოველგვარ პასუხისმგებლობისაგან გაათავისუფლეს და ამ სასტუმროში ოჯახით განცხრომას მისცემია...

— თქვით, ბოლოს და ბოლოს, ვინაგყავთ მხედველობაში, რა იგაგებით გველაპარაკებით? — ახმაურდნენ ოფიცრები, — ხომ იცი, ჩვენი მეგობრის

მტერი — ჩვენი მტერიცაა. მეფისა და სამშობლოს მოღალატე კი ორგზის მტერია!

— მე ვხედები, ვისზეა ლაპარაკი, — თანაგრძნობით ჩაილაპარაკა მაიორმა, — რა თქმა უნდა, სტაროსელსკიზე, ამ მოღალატეზე და გველზე.

— აი, თურმე პოლკოვნიკს ვინ ჰყოლია მხედველობაში! ამ ვაებატონთან ყველა ჩვენგანს აქვს თავისი ანგარიში... და არა მარტო მაგასთან...

— ის თავის გველის წიწილებთან ერთად ამ საატუმროს აპარტამენტებშია გამოკეცილი...

— დიახ, ეს ასეა, ბატონებო, უფრო მეტიც, როცა მისი დანაშაულებრივი ქმედობის შესახებ ყველაფერი გაირკვა, ზოგიერთებმა მის მფარველობაზე ახლაც კი არ აიღო ხელი, საგასგებოდ იცავენ. კაითუ ვინმემ რამე დაუშავოს ან ღმერთმა დაიფაროს, არავინ მოიტაცოს! ხა-ხა-ხა!... გადაიხარხარა და უღვაშები აიგრიხა თავისივე ხუმრობით აღფრთოვანებულმა გაღწევილმა მაიორმა.

— ასეთ გარეწარს ტყვეობით კი არ უნდა გაუწიორდე, აი ამ ბოთლით უნდა დაუჩეჩტვო რევოლუციური თავი! — აღრიღდა ტანმორჩილი კაპიტანი და შემპანურის სავეს ბოთლი ისეთი ძალით დანარცხა იატაკზე, რომ ვახეთქილი ბოთლის ხმა რესტორანში მყოფთ სროლად მოეჩვენათ და შეერთნენ.

— რაღას ველოდებით? გავუმასპინძლდეთ, როგორც ეკადრება... — წამოიძახა კაპიტანმა, წამოხტა და ბარბაცით რესტორნის კარებისკენ გაემართა.

— არა, მეგობრებო! ეს მე უნდა მოვეულო მაი ბოლო! — შეეკამათა მათ გრიანოვი და წინ გაიჭრა. მას სხვებიც მიჰყვნენ და სასტუმროს მეორე სართულს მიაშურეს.

მთვრალი ოფიცრების კამპანია რომ დაინახა, დაცვის უფროსს მარტინოვს ფერი ეცვალა, შეეშინდა.

— საით, ბატონებო? — მიმართა მან ოფიცრებს.

— გზა... — შეუღრინა გრიანოვმა,

— თქვენ რომ მეურვეობთ, იმასთან მაქვს ზოგი რამ გასარკვევი!

— შინ არ გახლავთ...

თითქოს ნათქვამი არც კი გაუგონიო, გრიანოვმა ისრო რევოლვერი ნომრის კარს ეცა და ტარით ჯახჯახი ატეხა. თან ღრიალებდა: გააღეთო! შემდეგ ოფიცრთა მთელი ზროვა კარს მიაწყდა, შენგრეეც კი სცადეს, მაგრამ ამაოდ.

— აქი ვითხარით, რომ შინ არ არის მეთქი, აჰა, თვითვე დარწმუნდით. — მარტინოვმა კარი გააღო და მომხდურები ნომერში შეუშვა.

მათ გაჩხრიკეს იქაურობა, საწოლების ქვეშაც კი შეიხედეს, კარალები დაათვალიერეს. დარწმუნდნენ რა, რომ ოთახებში არავინ იყო, მარტინოვს ჩააცოდნენ, არ შეიძლება არ იცოდეს, სად წაივდა სტაროსელსკი, მისამართი გვითხარით.

— სტუმრად წავიდნენ.

— სად, ვისთან?.. მალე, მისამართი

მარტინოვი ჯერ დაიბნა, მერე კი პირველ რაი თავში მოუვიდა, ის მისამართი მოსცა. ოფიცრებმა გაასაფხულეს მიაშურეს. მარტინოვი კი ტელეფონს ეძებრა, მეფისნაცვლის სასახლის დაცვის მორიგე ოფიცრს დაუკავშირდა. შექმნილი მდგომარეობა დაწვრილებიდან აუწერა, სთხოვა, ვისაც ჯერ არსა ზომების მიღება შეატყობინეო, ჩემი ძალებით ვერაფერს გავხდებო...

ცოტა ხანში ვერონიკოვ-დაშკოვს თანაგმომეშვენი მიეცვივნა, დაურეკა და მოახსენა „ორიანტში“ შექმნილი სიტუაციის შესახებ. ისიც მოუყვა, რომ მიღებული ცნობების თანახმად, რესტორანში ოფიცრები ვილაც მფარველზე ლაყობდნენ, — არ ვიცი, ვინ ჰყავდათ მხედველობაში, — მასაც გაუწიორდებითო... — დასძინა მან.

— ახლა რაღას იტყვით, — სწორე ვიყავი თუ არა ჩემ გადაწყვეტილებაში — ნიშნის მოგებით შენიშნა გრაფმა — ეს მე ვყავდი მაგათ მხედველობაში, მე. სალდაფონს იმდენი სახელ-

მწიფეობრივი აზროვნება ვინ მისცა, რომ ღრმად ჩასწვდეს სიტუაციას.

— მართალა ბრძანებთ, თქვენო ბრწყინვალეებო!

— არავითარ შემთხვევაში სტაროსელსკიზე თავდასხმა არ უნდა დაეუშვათ. გაიგონ, რომ ძალაუფლება ჩვენს ხელთაა და ეს პარტიზანობა არ გაუვათ...

მაღე „ორიანტთან“ ეანდარმებისა და სამხედრო პატრულის ვაჟიერებულ რაზმი მოვიდა.

ცოტა ხნის შემდეგ კიდევ უფრო გაბეღებული ოფიცრების ხროვა კვლავ სასტუმროში შემოიჭრა.

— როგორ გაბედეთ ჩვენი მოტყუება! — გაჰყვიროდნენ ისინი და მარტინოვის ცხვირწინ რევოლვერებს ატრიალებდნენ. თუმცა ისეთი ენერგიულაობით აღარ მოქმედებდნენ, როცა დაინახეს სასახლიდან მოსული გაძლიერებული სამხედრო პატრული. ეტყობოდათ, ალკოჰოლიც გამოსვლოდათ თავიდან.

ამ დროს სტაროსელსკის ეკიპაჟი გამოჩნდა. ოფიცრები ეცნენ მას, მაგრამ დაცვამ ისინი ახლოს არ მიუშვა. სტაროსელსკებმა ძლივს მოასწრეს თავიანთ ნომერში შესვლა და კარების ჩაკეტვა, რომ გრიანოვმა და მისმა რამოდენიმე მეგობარმა მოაბერებს დასხლტომოდნენ დაცვას, კვლავ მათი ნომრის კარებს ეკვეთნენ, და როცა ვერაფერს ვახდნენ, რევოლვერის ტყვიით დაცხრილეს იგი. გამბეჭებული ოფიცრები დაცვამ და სამხედრო პატრულმა რის ვაივავლახით გაიყვანეს სასტუმროდან...

— თუ ღმერთი გწამთ, აღარ გაბედოთ ნომრიდან გამოსვლა, ჩვენ ვერ უზრუნველყოფთ თქვენს უსაფრთხოებას. — არწმუნებდა მერე სტაროსელსკებს მარტინოვი...

იმ ღამესვე სასახლიდან გამოგზავნილმა სპეციალურმა ფელდგერმა მარტინოვს სასწრაფო პაკეტი მოუტანა. მას აცალბდნენ უზრუნველყო, რომ სტაროსელსკის 24 საათის განმავლო-

ბაში სამეფისნაცვლოს ფაქტებს და ეტოვებინა. რალა თქმა უნდა, ამ განკარგულებამ უსაზღვროდ გაახარა დაცვის უფროსი და ეს მითითება დაუყოვნებლივ შეატყობინა კლადიმერ ალექსანდრეს იეს.

ცოლ-ქმარი გვიან ღამემდე ბუობდა როგორ მოქცეულიყვნენ, ბოლოს გადაწყვიტეს, რომ კლადიმერ ალექსანდრეს იე მარტო გამგზავრებულყო, ნადეჟდა კი დროებით მეგობრებთან შეაფარებდა თავს; სადაც მათი ბავშვები იყვნენ.

მეორე დილით დაცვის გაძლიერების მიზნით, დამატებითი ძალები გამოგზავნეს, სტაროსელსკი და მისი მეუღლე ფაქტონით ბადრაგის თანხლებით სადგურისაკენ გაეშურნენ. თბილის-მოსკოვის მატარებლის გასვლამდე სულ ცოტა დრო იყო დარჩენილი, როცა ისინი ვაგონთან მიიყვანეს. ეანდარმებმა „აკ“ შეკრებილი ცნობისმოყვარეები გაუანტეს. და აი, დადგა ცოლ-ქმრის განშორების ეამი „ვინ იცის, იქნებ სამუდამოდ ვემშვიდობებით“. — გაუღელვა მათ აზრმა. მარტინოვმა ვაგონში შესვლა შესთავაზა. კუპეში ორი ეანდარმი იჭდა. სტაროსელსკის დანახვაზე, ფეხზე წამოხტნენ და სამხედრო სალაში მისცეს. მარტინოვმა მათ გარეთ გასვლა უბრძანა და თვითონაც გამოჰყვა.

მეუღლესთან პირისპირ დარჩენილმა კლადიმერმა აღელვება ვეღარ დაფარა. — ნახვამდის, ჩემო ძვირფასო! — ეს უფრო ამოთვრას გავდა, ვიდრე სიტყვებს...

— რა თქმა უნდა, ნახვამდის, და არა მშვიდობით, — რაც შეიძლება მხნედ უბასუხა ნადეჟდამ.

— შეილებს გაუფრთხილდი...

— დარდი ნურაფრის გექნება, მთავარია შენ გვევდე კარგად...
ორივე დადუმდა. თითქოს ადრე რამდენი რამ ჰქონდათ სათქმელი, მაგრამ ყველა საჭირო სიტყვა სადღაც გაჰქრა. კლადიმერმა ცოლის ხელი ფრთხილად მიიზიდა და თითები დაუყოცნა. ნადე-

საქონელში

ვდამ მეორე ხელი სახეზე მოუთათუნა, მერე შეერღზე მიეყარნო და გაყუჩდნენ. ორივეს ისე მოეჩვენათ, თითქოს მთელი სამყარო ამ პატარა კუბეთი შემოიფარგლაო... უცერად სადგურის ზარის რეკვამ გამოარკვია ისინი და მწარე სინამდვილე შეაგრძნობინა. მისი თვითვული ბგერა ბედისწერის მძიმე დარტყმასავით აღიქვეს. კიდევ წამიღდა ვლადიმერს მატარებელი გააქანებს.

ნადეჟდას ცრემლები მოერია და სწრაფად გავიდა კუბედან.

იმ დღეს ძლიერი ქარიშხალი მძვინვარებდა. ისეთი გააფთრებით ვძვინვარებოდა ყველაფერს, თითქოს იქაურობის მოსპობა, ხეების ამოძირკვა და შენობების დანგრევა სურდა. ქარი აწყდებოდა სიმონ თოლორდაევს ქოხს, გადამწვარი ოდის ნაფოქვარზე რომ იდგა. ის ამ შემოტევას მხოლოდ იმიტომ უძლებდა, რომ რამდენჯერაც ეკვეთებოდა ზუზუნით ქარი, კედლების განიერ ხვრელებშიც ადვილად გაინავარდებდა ხოლმე. აქ, ქოხში, უფრო ციოდა, ვიდრე გარეთ. კუთხეში იჯდა ორად მოკუნტული, ძონძებში გახვეული თებრო. ხანდახან ისეთი ხველა უტყდებოდა, რომ ლამის ახრჩობდა, მთელი ტანით თრთოდა; იქვე გვერდით, ტახტზე, ძველ ფარაქაფარებული ვილაც კაცი იწვა. ქოხში თინა ტრიალებდა. გოგონას ძველი, გაცრეცილი კაბა სიცივისგან ვერ იცავდა. იგი შუაცეცხლის დანთების თადარიგში იყო. შემას აწყობდა, ნაფოტსა და ხმელ ფოთლებსაც იხმარებდა. აი, აბედი აილო, კვესი გაპკრა, ციციანათელასავით აინთო ნაპერწკალი. მერე ხელის აქეთ-იქით ქნევით გააჩალა. ცოტაც და ცეცხლი აგიზგიზდა, ალმა შეშაზე მზიარული როკვა იწყო. ზედადგარზე ლობიოთი სავსე ქვაბი შედგა, მერე იქვე სამფეხა სკამზე ჩამოჯდა, ცეცხლის ალს მიაშტერდა და მოგონებებისა და ოცნებების მორევში ჩაიძირა. მის ლამაზ სახეს ხან

რალაც ჩრდილი გადაეფარებოდა. წინა ნაც სინათლით ვაცისკროვდებოდა.

...გახსენდა, იმ დღეს თავის სახლთან ყავარჯნებზე დაყრდნობილ პეტკოს მოულოდნელად რომ შეეფეთა. მართალია, ძალიან გამოცვლილიყო, მაგრამ თინამ მაშინვე იცნო. ახლა მის წინ იდგა მალალი, ძალზე გამბდარი მამაკაცი. ეტყობოდა, მძიმე ავადმყოფობა გადაეცინა. ეს გაყვითლებული, ცალფეხა კაცი მხოლოდ შორეულადლა მოგაგონებდათ იმ მძლავრ, ჯან-ლონით სავსე ვაჟკაცს. „ღმერთო ჩემო, რა დამართვია ამ გოლიათს!“ — გაიფიქრა გოგონამ. თვალნათლივ წარმოუდგა მონასტერში მომხდარი ამბავი, მისი კეთილშობილური საქციელი, — ქალიშვილი სირცხვილსა და გაუბედურებას რომ გადაარჩინა. რამდენჯერ უფიქრია თინას იმ დღეზე, რამდენი კეთილი გრძნობა აღძვრია მას ამ კაცის მიმართ, ის კი არა, მის გახსენებაზე გული გამალეებით ბეგრჯერ ასძგერებია. ვერ გაეგო, ეს უბრალო მადლიერების გრძნობა იყო, თუ უფრო მეტი რამ... და აი, ის კაცი, ახლა დაუძღვრებული და ხეიბარი, მის წინაა. თითქოს განვლილმა თვეებმა დაიწყებდა მისცა ყველაფერი, მაგრამ თურმე ეს ასე არ ყოფილა. თინას ამ შეხვედრამ სული აუფორიაქა, გაწითლდა, გული აუჩქარდა.

— თინა, ეს შენა ხარ? — შეეხმინა პეტკო.

— ჰო, მე ვარ!

— გამარჯობა...

— გავიმარჯოთ... — ექოსავით გამოეპასუხა გოგონა.

— ეს რამდენიმე დღეა, რაც ქუთაისის ჰოსპიტლიდან გამოვეწერე. ძლივს ჩამოვალწიე აქამდე. სიმონმა მითხრა, ჭრჭერობით ჩემს სახლში შეგიკედლებო... — თქვა პეტკომ და შეცბა, სიტყვა გაუწყდა. თინა მიუხვდა, სევდიანი მზერა მიაპყრო ქოხს. მართალია, საღალა სახლი? საღალა კედლები?

— ესლა დარჩა ჩვენი ოდისგან. — თითქოს თავი იმართლა ქალიშვილმა.

მერე უცებ გამოერკვა, დაფატურდა:

— ეს რა ზარბაზანი მოგიტანია? — გაეხუმრა პეტკო.

— მოიზომე! — და ზაურმა ომბოხი ავადმყოფის ტახტს მიაყუდა.

— ყოჩაღ, ბიჭო! — აღფრთოვანდა პეტკო და ხელი საგულდაგულოდ გათლილ და გაშალაშინებულ ხის ფეხს გაუსვა.

— დიდი მადლობა, ძმაო...

— რაც მართალია, მართალია, კეთილი ბიჭი ხარ! ღმერთმა მოგვეცა ბედნიერება და სიხარული, — არ დაიშურეს ქალებმა მადლობის სიტყვები. ზაურმა დაირცხვინა, და ეს რომ დაეფარა, გაიმეორა, — მოიზომე, მოიზომე!

პეტკო ლოგინიდან წამოიწია, სცადა ტაკვი ხის გამოფულრულ ნაწილში მოერგო. ზაური და თინა ეხმარებოდნენ. მას სიმწერის ოფლმა დაასხა. ოსტატმა თავისი ნახელავი შეათვალიერა, რაღაცა მოზომა.

— მოიხსენი!

პარკიდან პატარა ნაჯახი და სატეხი ამოიღო. მუშაობაში ეტყობოდა, რომ დურგლობაში გვარიანად იყო გააწვდილი, ფულურთა ცოტა გააფართოვა, გააღრმავა, მერე ტილოც ჩააფინა, ნაიარევი რომ არ სტყენოდა, ხელახლა სთხოვა პეტკოს, მოიზომეო.

— არა უჭირს რა, მიეჩვევი და ივლი კი არა, ირბენ კიდევ, — დაამხედა ზაურმა ავადმყოფი.

თინამ შეატყო, რომ ყოველივე ამან პეტკო დაღალა და სიფითრემ გადაჰქარა სახეზე.

— დაისვენე, პეტკო... გენაცვალე, — მზრუნველად უთხრა თინამ.

ისიც წამოწვა, ხელი გაოფლიანებულ შუბლზე მოისვა და თვალები მილულა.

კარი ისევ გაიღო და ახლა ორი შეიარაღებული ჯარისკაცი შემოვიდა.

— „ექზეკუტორები“ მოვიდნენ, — თვალები გაახილა და ღიმილი შეაგება პეტკომ.

— ღმერთმა ყველას მოუვლინოს

ასეთი „ექზეკუტორები“ ჩველასა-
რაცა თებრომ.

— ტარასი, ტრიფონ, ძვირფასებო, ცეცხლთან ჩამოყეპით, გაითოშებოდით ამ ქარბუქში.

მათაც თოფები კარებთან მიაყუდეს და ხელები ცეცხლს მიაფიცეს. ოთახის კუთხიდან ჯაბუ გამოვიდა.

— გამარჯობათ, ბიჭებო!

— შენა ხარ, ჯაბუ? გავიმარჯოს! — როგორც ძველ ნაცნობს, ისე მიესალმნენ ჯარისკაცები. ფარაჯის ჯიბეებიდან ქონისა და შვიი პურის ნაჭრები ამოიღეს.

— ე ბიჭო, რისთვის შეწუხდით, ჭადი გვაქვს, აგერ ლობიოც იხარშება. — თქვა თებრომ.

— არა უშავს, დედი, ვალში არ დავრჩები. აი, წამოვდგები ფეხზე... — პეტკომ წამით დახედა თავის ცალ ფეხს, მერე კი განაგრძო:

— მადლობთ, ბიჭებო, რაც მართალია, მართალია, საჭმლის საქმე მთლად კარგად არა გვაქვს, თანაც ამ ჭადს ჭერ-ჭერობით რატომღაც ვერ შევეწყვე, ეტყობა, გემო ვერ გავუგამ. — გაიღიმა პეტკომ.

— მიირთვი, მიირთვი...

— რა ბედნიერებაა, რომ თქვენ ასეთი კარგი და კეთილი ბიჭები შეგვხვდით, — თქვა ჯაბუმ, — ზოგს ადამიანები კი არა ნამდვილი მხეცები შეხვდნენ. გლახების უკანასკნელ სარჩოს ართმევენ, აბუჩად იგდებენ...

— მართალი ხარ, — სიტყვა გააწყვეტინა პეტკომ, — ისე ექცევიან, თითქოს მათსავით გაჭირვებული მუშები-სა და გლახების შვილები არ იყვნენ. ჯარისკაცებს ისინი მტრები ჰგონიან. ჩვენ კი, ბოლშევიკებმა, ვერ შევქელით, სალდათთა ძირითადი მასებისათვის კარგად აგვეხსნა, რომ ჩვენ ერთი საერთო მტერი გვყავს — ცარიზმი!

— მართალი ხარ, პეტკო, — დაეთანხმნენ ტარასი და ტრიფონი, — ჩვენ, ჯარისკაცებმა თოფები ოფიცრებსა და მდიდრებს რომ მოვუღეროთ, მაშინ მე-

ფეს დიდი ხანია იმ პირგამომპალი ტა-
ხტიდან გადმოვაგდებდით.

— ალიხანოვის ქარისკაცებმა კი ჩვენ-
ნი სოფლები გადაბუგეს, — ჩაერთო
საუბარში ჯაბუ, — ხოცავენ და ელე-
ტენ უდანაშაულო ხალხს.

— ეპ, ნეტა როგორ არის ჩვენი
მფარველი და მეგობარი, ძვირფასი
ლადო, — ამოიხრა ზაურმა, — ყო-
ფილიყო ის აქ, უჩვენებდა მავათ სე-
რის.

— ღმერთმა ჯანი და ბედნიერება მი-
სცეს. რამდენი წიკეთე გეახსოვს მის-
გან. ჯერ იყო და ვაზი გადაგვირჩინა
და შიმშილი აგვაცდინა, ახლა რამდენი
დარბევისაგან და სისხლის ღვრისა-
გან იხსნა ხალხი, იმას ვილა მოთვლის,
— გამოეხმაურა ზაურს ჯაბუ.

— ამბობენ, იმ საცოდავს ჩვენი გუ-
ლისათვის ჩამოხრჩობა ელისო.

— სისხლისმსმელი ალიხანოვ-ავარ-
სკისაგან ყველაფერი უბედურებაა მო-
სალოდნელი, — ჩაურთო თებრომ.

— ვერ გაბედავენ!

— ამბობ, ვერ გაბედავენო? ახლა
რალა დაუშლით, ვერა ხედავ, ჩვენ უკ-
ვე ძალა აღარა ვართ, გავგანადგურეს.
— შენიშნა ჯაბუმ.

— რეეოლუციონერებს წუწუნი არ
შეჰფერით, დამარცხებამ ბევრი რამ
გვასწავლა, — დაიწყო პეტკომ, — და-
მიჭერეთ, მოვა დრო და ჩვენ სათქმელს
კიდევ ვიტყვი. სტაროსელსკებს, მა-
დლობა ღმერთს, მგონია, არაფერი
უჭირთ. აი, გუშინ ზაგორუციომ გაზეთ
„ვოლიას“ ორი სხვადასხვა ნომერი მო-
იტანა ვლადიმერ ალექსანდროვიჩისა
და ნადეჟდა კონსტანტინოვნას სტატი-
ებით.

პეტკომ თინას ანიშნა და იმანაც კა-
რადის ქვევიდან დაეუჭული ფურცლე-
ბი ამოიღო.

— პირდაპირ გასაოცარია, თავად
სიკვდილის საფრთხე ემუქრებათ, ჩვენ
კი მაინც არ გვივიწყებენ, რუსეთის
ყველა პატიოსან ადამიანს მოუწოდებ-
ენ, რომ ჩვენს დასაცავად აღსდგნენ.—
თქვა თინამ, ხელისგულით გაზეთის
გვერდი გაასწორა და პეტკოს გადას-

ცა, — წაიკითხო. მან ხამამდე დაიწყო
ყო კითხვა:

„თქვენ გესმით, რუსეთის მოქალა-
ქენო, — წერდა ვლადიმერი, — მსხვე-
რპლთა კენესა, მათი ქმრების, მამების,
ძმების მოთქმა. მერე-და იციოთ, ასე ვე-
ლურად რისთვის ისჯებიან ისინი? იმი-
სათვის, რომ ქართველები შეგნებუ-
ლად, შეუპოვრად და თავდაუზოგავად
მიდიოდნენ თავისუფლების მოპოვების
გზით. ყოველგვარი სეპარატიზმისგან
შორს მდგომნი, ისინი მოითხოვდნენ
თავისუფლებას მთელი რუსეთისათ-
ვის“.

— შესანიშნავი სიტყვებია! — გა-
ისმა კარებიდან ვილაცის ხმა. ეს სიმო-
ნი იყო, ორ ამხანაგთან ერთად შეუმჩ-
ნევლად რომ შემოსულიყო. გაოცებუ-
ლებმა, ყველამ მათეკნ იბრუნა პირი.
— ეს სწორია! — თქვა სიმონმა. —
ჩვენ ხომ მარტო საეუთარი თავისუფ-
ლებისათვის არ ვღვრიოთ ამდენ
სისხლს...

პეტკომ კითხვა განაგრძო:

„გამოეხმაურეთ, რუსეთის მოქალა-
ქენო, თქვენი ძმები — ქართველები,
სრული უფლებით ელოდებიან თქვენს
თანაგრძობას: ნუ განაცდევინებთ ახალ
ტანჯვას — ძმური გრძნობების გაცრუ-
ებას, რის შემდეგ ისინი ზურგს შეგა-
ქევენ. დუმილი ამ დროს საშინელი
რამ არის.“

ველური ანგარიშსწორება საქართ-
ველოში აუცილებლობით არ იყო გა-
მოწვეული. რისთვის მოხდა ეს ბარბა-
როსული ანგარიშსწორება, რისთვის?

გამოეხმაურეთ, რუსეთის მოქალაქე-
ნო, თქვით თქვენი სიტყვა, შეაჩვენეთ,
დაგმეთ დამნაშავეები და პასუხისმგე-
ბელნი. გაერთიანდით სიმართლის მო-
თხოვნაში“...

პეტკო დადუმდა... სიჩუმე ჩამოვარ-
და, მერე ყველა აღაპარაკდა. ეტყო-
ბოდათ, წერილის სიტყვები გულში
ჩასწვდათ.

— აი, კეშმარიტად ღვთისნიერი
ადამიანი. ღმერთმა დიდხანს აცოცხ-
ლოს და ბედნიერება მისცეს. — ლო-

ცვასავით წარმოთქვა თებრომ და პირველი გადიწერა.

— ახლა პეტკო, სტაროსელსკის ცოლის წერილიც წაიკითხე. პირდაპირ გულში ჩამწვდომია.

— წაიკითხე, პეტკო, წაიკითხე! — გაიხმა ხმები.

იმანაც მეორე გაზეთი გადაშალა და დაიწყო:

„ჩვენ მოგვიწოდებენ ჩვენი დების დასაცავად. ნუთუ თქვენ, რუსო ქალებო, გულგრილნი დარჩებით? ნუთუ არ გამოექომაგებით დებს, ნუთუ გულგრილად წაიკითხავთ გაუთავებელ ამბებს იმის თაობაზე, თუ როგორ აწამებენ მცირეწლოვნებს? გამოეხმაურეთ, აღიმადღეთ თავისუფალი და თამამი ხმა, დაე, თქვენი პროტესტი ქუბილის ექოსავით მოედოს საქართველოს ველებსა და ხეობებს“.

— ნუთუ მოიძებნება ამ სტრიქონების წამკითხველი თუნდაც ერთი ქალი, რომელსაც გული ტკივილისაგან, შეურაცხყოფელი გრძობისგან არ აუთრთოლდება, არ აუტოკდება?!

— ყოჩაღ, ქალბატონო ნადია! — აღელვებით წარმოთქვა ტასიკომ.

„...ქალებო! ვინც არ უნდა იყოთ, — რუსები, ქართველები, სომხები, მუსულმანები, — განაგრძობდა პეტკო, — თქვენსკენაა მომართული ჩემი გულის ტკივილი და ძახილი. ყველა უნდა გავერთიანდეთ! ჩვენ უნდა მოვითხოვოთ: შეწყდეს ძალადობა! ჩვენ უნდა მოვითხოვოთ დამნაშავეების დასჯა, იმათი, ვინც შეურაცხო უდანაშაულო ქალების ღირსება, ვინც პატივი აწყარა მათ.“

მე მტკიცედ მწამს, რომ ჩვენი ხმა არ დარჩება ხმად მლალადებლისა უდაბნოსა შინა, რომ ის გამოხმაურებას სპოვებს ყველას გულში, ვისაც ჰყავს დედა, და, ან ქალიშვილი. მე მჭერა — ქვეყნად ქეშარიტების არსებობისა და რომ საბოლოოდ იზვიმებს იგი“.

შეკრებილნი დიდის ყურადღებით და მღელვარებით უსმენდნენ პეტკოს. ქალები ვიწვიებდნენ და თავებს აქნევდნენ, ხილაბანდის ბოლოთი ცრემლებს

იმენდდნენ. კაცები მოყვებულნი შეიკუმხნენ.

სტაროსელსკების წერილებმა ყველა იქ მყოფი დამუხტა და შთაუნერგა რწმენა, რომ მოძალადეებს საყადრისი სასჯელი არ ასცდებათ, რომ არავითარ რეპრესიებს არ ძალუძთ ხალხის აბოზოქრებული ტალღის ჩახშობა, ადრე თუ გვიან, ცარიზმი აღიგვება პირისაგან მიწისა!

— პო, შვილო, — ზეაწეული ტონით დაიწყო თებრომ. — იცოდე, მარტო იმის ფიქრით, რომ შენ, ჩემს შვილს, რაიმე ხიფათი შეიძლება შეგემთხვეს, დედის გული იმდღერება და იდაგება, მაგრამ დედის ვალი მაიძულებს გითხრა: — იძიე, შვილო, შური! იძიე შური ამდენი უდანაშაულო მსხვერპლისა და შელახული პატივისათვის. ღმერთმა ხელი მოგიმართოს და ჭირი გაშოროს, დამილოცნიხარ!

სიმონი დედასთან მივიდა, ჯერ თავი მკერდზე დაადო, მერე დაიჩოქა მის წინ. თებრომ ხელით თავზე წრე შემოხაზა, პირველი გადასწერა...

* * *

რევოლუციური მოძრაობის არნახული გაქანებით შეშინებულმა თვითმპყრობელობამ შენიშნა, რომ მასები გადაწყვეტი დარტყმისათვის მოუშადადებელი აღმოჩნდნენ, მათ მოქმედებაში აშკარად იგრძნობოდა შეუთანხმებლობა. ამით დაუყოვნებლივ ისარგებლეს რეაქციის ბნელმა ძალებმა და კონტრშეტევაზე გადასვლა გადაწყვიტეს. მალე სისტლიანი რეპრესიები თავს დაატეხა ხალხს. განსაკუთრებით კი ბოლშევიკური პარტიის წინააღმდეგ ქვეყნდობდა ერთიმეორეზე უფრო სასტიკი „ბრძანებულებები“, „რესკრიპტები“, „უქვეშევრდომილესი მოხსენებები“, „განკარგულებები“... „იფეთქებს თუ არა აჯანყება...—ბრძანებდა უაგვუსტონესი მთავარსარდალი ნიკოლოზ მეორე, — თავი უნდა მოუყაროთ რეზერვებს და იმოქმედოთ, ვიდრე მთელი წინააღმდეგობა და ყველა მოწინააღმდეგე არ იქნება აღგვილი პირისაგან მიწისა.“

ჩანასახშივე დაუნდობლად უნდა ჩახშობილ იქნას ნებისმიერი აჯანყების ცდაც კი, თანაც ეს ისეთი სისასტიკით უნდა გაკეთდეს, რომ დაკარგონ მისი ხელახალი მოწყობის ყოველგვარი სურვილი“.

რევოლუციის ჩახშობის ერთ-ერთი მთავარი ორგანიზატორი და სულისჩამდგმელი, მინისტრთა საბჭოს მამულისძე, თემქლომარე გრაფი ვიტე, ამტკიცებდა, რომ, რაკი ამბობება დაიწყო, საჭიროა ვიმოქმედოთ... „ყოველგვარი სანტიმენტალობის გარეშე“... „როცა წარმოებს ხოცვა-ჟლეტა ბარეკადებთან, სამხედროები უნდა დარჩნენ, პირველ ყოვლისა, სამხედროებად და ჯარი ჯარად. სხვაფრივ ეს უკვე ჯარი აღარ იქნება. მათ უშუალო მეთაურებს ჩვენ ვერ მოვთხოვთ ბისმარკისებულ დიპლომატიურ ნიჭს“. ვიტეს მთავრობამ საიდუმლო ცირკულარების მთელი სერია გამოსცა, რომლებიც სასამართლოსა და ძიების გარეშე აკანონებდნენ დახვრეტას, დაპატიმრებებს, აღმინისტრაციულ გასახლებებს. 1905 წლის 15 დეკემბერს სამხედრო მინისტრის სახელზე გამოცემული ცირკულარით ჯარებს ევალებოდათ „ყოველგვარი მერყეობის გარეშე უწყსრიგობის დაუყოვნებლივ აღსაკვეთად იარაღი გამოიყენებიათ“.

რეპრესიების სისტემის სრულყოფაში, მის გამკაცებაში „ნიჭისა“ და შესაძლებლობისადგეარად თავიანთი წვლილი შექმნა და ყველას, ვინც კი ძალაუფლების საკესთან იღგა. შინაგან საქმეთა მინისტრი დურნოვო ადგილობრივ ხელისუფალთ ურჩევდა დაუყოვნებლივ „...იარაღის ძალით მოესპოთ მემბოხეები, ხოლო წინააღმდეგობის გაწყევის შემთხვევაში — გადაებუგათ მათი სახლები“. „...ამჟამად აუცილებელია, — ბრძანებდა იგი, — ერთხელ და სამუდამოდ აღმოიფხვრას თვითნებობა, ესე იგი, ახლა დაპატიმრებებით მიზანს ვერ მივალწევთ. შეუძლებელია ასობით და ათასობით ადამიანის გასამართლება...“

რეპრესიების გამძაფრებულმა თავისი წვლილი შეიტანა მეფისნაცვალმა ვორონოვ-დაშკოვმაც. მან მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის სახელზე „უმდაბლესი“ წინადადება წამოაყენა: „...ჯარების მოქმედებას უწყსრიგობის დროს ჰქონდეს არა გამაფრთხილებელი, არამედ დამორგუნველი ხასიათი“. ეს წინადადება თვითმპყრობელს იმდენად მოეწონა, რომ არაჩვეულებრივად ლაკონიური და მეტად „მეტყველი“ რეზოლუცია დაადო: „დიხა!“ დიდის აღფრთოვანებით მიიღო მან გრაფის ის წინადადებაც, რომელიც ითვალისწინებდა ჰაერში უტყვიო ვაზნებით სროლის აკრძალვას, რათა „...შეიარაღებული ჯარების მოქმედებას სამხედრო ძალის ნამდვილი გამოყენების ხასიათი ჰქონოდა და არა დაშინებისა“.

დღეები დღეებს მისდევდა... ღვარად მიედინებოდა ადამიანთა სისხლისა და ცრემლის ნაკადი, დამსჯელი მანქანა მთელის დატვირთვით მუშაობდა. ადამიანებს განუეთხავად ხვრეტდნენ. მეფის ნება-სურვილის თანახმად სამხედრო სარდლობას ეკისრებოდა სასიკვდილო განაჩენების სასწრაფოდ სისრულეში მოყენა, რათა ვერ მოესწროთ თვითმპყრობელის ისეთი „წერილობანებით“ შეწყუბება, როგორც შეწყულების თხოვნებით დროის წართმევა გახლდათ.

— იზრუნეთ იმაზე, — ნათქვამი იყო საგანგებო მითითებაში, — რომ ასეთ საქმეებზე ხელმწიფე-იმპერატორის სახელზე არ იგზავნებოდეს დეპეშები.

ალბათ, ამ მოსაზრებებით ხელმძღვანელობდა კრონშტადტის სამხედრო გენერალ-გუბერნატორი ივანოვი, როცა ჩიოდა — სესტორეცეთან პოლიტიკური დამნაშავეების ჩამოხრჩობისას წარამარა გვიხდება სახრჩობელების გამართვა და დაშლაო, ამაზე კი ბევრი დრო იკარგებოდა...

ასე, ამგვარად, რევოლუციამ, მართალია, დიდი და მძიმე დარტყმა აგვამა თვითმპყრობელობას, საფუძვლიანად შეარყია მეფის ტახტი, მაგრამ თვი-

თონაც დამარცხდა, თუმცა შექმნა მტკიცე საფუძველი მომავალი გადაწყვეტი შეტაკებისათვის. პროლეტარიატმა და მისმა ავანგარდმა — ბოლშევიკურმა პარტიამ დიდი პოლიტიკური გამოცდილება მიიღეს. როგორც შემდგომში დიდმა ლენინმა ზუსტად, ღრმად და ხატოვნად აღნიშნა, რუსეთის პირველი რევოლუცია დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გენერალური რეპეტიცია იყო.

რეპეტიციის აღვირახსნილი თარეშის პირობებში პარტიის მთავარი ამოცანა იყო განადგურებისაგან გადაერჩინა კადრები, მებრძოლი რაზმები. მრავალი რევოლუციონერი ღრმა იატაკქვეშეთში გადავიდა. ზოგი საზღვარგარეთ, კერძოდ, საფრანგეთში, პარიზში, ემიგრაციაში აღმოჩნდა; ეს ქალაქი განსაკუთრებით იმით იზიდავდათ, რომ იქ ამ დროს ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი მოღვაწეობდა.

პოლიტიკური ემიგრაციის გაძლიერება, განსაკუთრებით კი პარიზში, სადაც მისი ცენტრი იყო, მეფის საზღვარგარეთულ აგენტურას მოსვენებას არ აძლევდა. ფარულმა მეთვალყურეობამ და ჯაშუშობამ აქ ჰემმარტად გლობალური ხასიათი მიიღო. საქმე კუროიზებამდეც კი მიდიოდა. მაშინდელი სახელმწიფო საბჭოს თავმჯდომარე ვიტე იგონებდა, რომ როცა პარიზში სამსახურებრივ საქმეზე ჩავედი, ვინმე მანუილოვმა წინასწარ ბოდიში მომიხადა, „არ გავვირისხდეთ, თუ შეატყობთ, რომ ფარული აგენტები გითვალთვალებენო“.

ეკროპაში რუს რევოლუციონერებზე ოხრანის ნადირობას შეუერთდა კაიზერის პოლიციაც, რომელსაც ფონ მაღანი შეეფიქრა. ის მეფის ოხრანის საზღვარგარეთული აგენტურის შეფს, პარიზში რადავეს სისტემატურად გადასცემდა ცნობებს გერმანიაში რუსული რევოლუციური ემიგრაციის საქმიანობის შესახებ. თავის დროზე ბერლინელმა ქაშუშებმა დააპატიმრეს და მე-

ფის ხელისუფალთ გადასცეს ბოლშევიკი კამო.

სტაროსელსკი გასამართლებას რომ გადაურჩა, მას შეეძლო რევოლუციურ მოძრაობას ჩამოშორებოდა და „ახალი ცხოვრება“ დაეწყო, მაგრამ ეს მან არ ისურვა, რადგან ეწინააღმდეგებოდა მის ბუნებას, მისი ცხოვრების კრედოს...

თბილისი რომ დატოვა, ვლადიმერ სტაროსელსკი ერთხანს პეტერბურგში დაფუნდა. აქ ხშირად გამოდიოდა მოხსენებებით გურიის აჯანყების შესახებ, იბეჭდებოდა პრესაში.

1906 წლის 20 თებერვალს პეტერბურგის გაზეთმა „ბირჟევე ვედომოსტიმ“ გამოაქვეყნა საუბარი სტაროსელსკისთან. ვლადიმერ ალექსანდრეს ძემ მკითხველებს დაწვრილებით მოუთხრო ქუთაისის გუბერნიაში აჯანყების სოციალურ-ეკონომიკური ფესვების შესახებ. კორესპონდენტის შეკითხვაზე, თუ რას წარმოადგენს კავკასიის ახალი დამპყრობელი ალიხანოვ-ავარსკი, სტაროსელსკიმ მთელი გულწრფელობით უპასუხა: „ჩემი აზრით, ეს არის ხიშტის, როგორც დამამშვიდებელი ღონისძიების, შეუდრეკელი მომხრე. ასეთი შეხედულებების ადამიანები კავკასიაში ცოტა როდია. ეს თავგამოდებული პოლიციელია, რომელიც თვლის, რომ ძალა წესრიგის აღდგენის საუკეთესო საშუალებაა“.

აქვე დავძენთ, რომ სახალხო სასამართლოს გადაწყვეტილებით ალიხანოვ-ავარსკი და გეგამოვი სიცოცხლეს გამოასალმეს.

1907 წელს სტაროსელსკიმ ეურნალ „ბილოვ“-ში გამოაქვეყნა ორი ვრცელი ნარკვევი „გლუხთა მოძრაობა ქუთაისის გუბერნიაში“ და „თავისუფლების დღეები ქუთაისის გუბერნიაში“. ამ მასალების დასტამბვა იმის ერთ-ერთი მიზეზი გახლდათ, რომ ხელისუფლებამ ეს ეურნალი დახურა.

სტაროსელსკი მალე პეტერბურგიდან ეკატერინოდარში გაემგზავრა. აქ

1907 წელს ბოლშევიკური პარტიის რიგებში შევიდა. ის კოოპტირებულ იქნა რსდმპ ყუბანის საოლქო კომიტეტის შემადგენლობაში და საოლქო კომიტეტის მდივნადაც აირჩიეს, შემდეგ კი რსდმპ ჩრდილო კავკასიის კავშირის კომიტეტის თავმჯდომარედ. იმავე წელს ჩრდილო კავკასიის ორგანიზაციიდან ის არჩეულ იქნა რსდმპ მეოთხე („მესამე საერთო რუსეთის“) კონფერენციის დელეგატად, რომელიც 1907 წლის 18 ნოემბერს ჰელსინგფორსში გაიხსნა...

ეკატერინოდარში ყოფნისას ის კვლავ ოხრანკის მეთვალყურეობის სფეროში მოექცა. აი, რა მოახსენა შინაგან საქმეთა მინისტრმა სტოლიპინმა ნიკოლოზ მეორეს: „7 თებერვალს ქალაქ ეკატერინოდარში წააწყდნენ ჩრდილო კავკასიის სოციალ-დემოკრატიული კავშირის 17 წარმომადგენლის შეკრებას. მათ შორის აღმოჩნდა ქუთაისის ყოფილი გუბერნატორი სტაროსელსკი, რომელიც, აგენტურული მონაცემებით, აღნიშნულ კავშირს სათავეში უდგას“.

შონარქი, ამ შეტყობინებამ წონასწორობიდან გამოიყვანა: „ერთი შეხედვით, ეს შეამბოხე, რომელმაც ამდენი დავიდარაბა და უსიამოვნება მოგვაცენა, კიდევ ბოგინობს და თავის შავბნელ საქმეზე ხელი არ აუღია“.

გაუსევა რა მორთმეულ სიაში ლურჯი ფანჭრით ხაზი სტაროსელსკის გვარს, მიაწერა: „იმედია, ის დაპატიმრებულია“.

...მართალია, სხვებთან ერთად სტაროსელსკიც დააპატიმრეს, მაგრამ მისი ბინის გაჩხრეკისას პოლიციელებს ყვარიალაში გადაცემული ვრონცოვ-დაშკოვის წერილი ჩაუვარდათ ხელში, რომელშიც გრაფი ფრიალ მეგობრულად მიმართავდა სტაროსელსკის; ამან „კანონის დამკველები“ დააბნია. სიფრთხილეს თავი არა სტკივო, და ყოველ შემთხვევისათვის სტაროსელსკი პატიმრობიდან დაუყოვნებლივ გაათავისუფლეს. ხოლო როცა „ზევიდან“ მის დაპატიმრებაზე კატეგორიული განკა-

რტულება მოვიდა, გვიანლა იყო, სტაროსელსკიმ, რომელიც მთელი მთელი საფრთხის თაობაზე მისმა მეგობრებმა ბიბლიეიშვილმა და ტიმონინმა გააფრთხილეს, ეკატერინოდარიდან პეტერბურგს მიამურა, საიდანაც ფარულად მარსელს გაემგზავრა, იქიდან კი პარიზში ჩავიდა. აქ ის ბოლშევიკური პარტიის ემიგრანტულ ცენტრს დაუკავშირდა, რომელსაც ლენინი ხელმძღვანელობდა და პარტიულ მუშაობაში თავდავიწყებით ჩაება...

ბოლშევიკების ვაზიერ

დადგა 1916 წელი... კვლავ მომწიფდა გრანდიოზული, გადამწყვეტი რევოლუციური შეტაკებების პერიოდი. იგრძნო რა ეს, თვითმპყრობელობამ გაამკაცრა რეპრესიები, განსაკუთრებით კი რევოლუციური მასების ავანგარდის — ბოლშევიკური პარტიის წინააღმდეგ.

...იმ დღეს ნიკოლოზი, ეცნობოდა რა ოხრანკის საზღვარგარეთული აგენტურის პოლიციის საგანგებო დეპარტამენტის მიერ წარმოდგენილ მოხსენებას და თანდართულ სიას რსდმპ გამოჩენილი მოღვაწეებისას, რომლებიც ემიგრაციაში იმყოფებოდნენ, სულ უფრო და უფრო იღუშებოდა. ბოლოს ქალაქი მაგიდაზე დააგდო და კაპიტეტში ლამის სირბილი დაიწყო. თვალები სიბრაზით აენთო. შინაგან საქმეთა მინისტრი მოკლე, აჩქარებული ნაბიჯებით გვერდით მისდევდა.

— ეს პოლიციისა და ჟანდარმერიის, პირადად თქვენი, განსაკუთრებით კი თქვენი წინამორბედების უნიჭობისა და დოყლაპიობის პირდაპირი შედეგია, — რომ ამბოხების ამდენი გამოჩენილი მეთაური, ტახტისა და სახელმწიფოს მოღალატე დაუსჯელნი დაგვიჩვენ და ხელიდან გაგვისხლტნენ. უცხოური პოლიტიკური ემიგრაცია სულ უფრო და უფრო იზრდება! — ცხარობდა ნიკოლოზი.

ნიკოლოზი კვლავ მაგიდას მოიქცა და ისევ „მოხსენებას“ წაავლო ხელი.

— ვერაფრით ვერ ამიხსნია, როგორ მოხდა, რომ ჩვენი მართლმსაჯულების ბასრ მახვილს გაეჭყენენ ლენინი და მისი-მეუღლე! დახეთ ერთი ამას! ეს მერამდენჯერ მხვდება მოლაღატე სტაროსელსკის გვარი, ორმოცდამეშვიდე ნომრად რომ შეუტანიათ სიაში. ვერ გამოვიდა, რანაირად ხდება, რომ მიუხედავად ჩემი არა ერთი ბრძანებისა, იგი ახერხებს თავის დაძვრენას, ჯერ კიდევ ცოცხალია და ამდენ ზიანს გვაყენებს.

— როგორც ამასწინათ მომახსენეს, პარიზში გამოდის თურმე ლემკიებით თავისი ქუთაისის გუბერნატორობის შესახებ... — ჩაურთო მინისტრმა.

— ვიცი... ვიცი... — გააწყვეტინა ნიკოლოზმა — ლაყბობს რაღაც პრეზიდენტობაზე „საქართველოს რესპუბლიკაში“, და კიდევ, ღმერთო ჩემო, ეს რა მკრეხელობაა... როგორ ბედავს ამას, რომ ამბობს, თითქოს საქართველოს თავისუფლებისმოყვარე ხალხი გმინავდეს ჩემს უღელქავეში...

— აბა, რა მეთქმის... თქვენ სიმართლეს ბრძანებთ და სამართლიანად გვსაყვედურობთ, რომ ეს ჩვენი დიდი დანაშაულია, როცა ასეთ სახელმწიფო თანამდებობაზე მყოფი მოლაღატე გამოდგა და დაუსჯელი გაგვისხლტა ხელიდან. მართალია, დამნაშავეები სასტიკად დაისაჯნენ...

— დაისაჯნენ?... — მოუთმენლად წამოიძახა ნიკოლოზმა. — მაგრამ ის ხომ ცოცხალი და უვნებელია! ეგ ქამელეონი ეგა, ტახტის ერთგულად რომ მოჰქონდა თავი, სინამდვილეში კი გვალატობდა და რევოლუციონერებს მიჰყიდა სული! პირდაპირ გაუგონარი ამბავია.

— დიახ, დიახ, ეს ყველაზე საწყენი და გულსატეხია...

— უფრო მეტიც... ღმერთო ჩემო! როგორ მოხდა, რომ თურმე კაცი, რომელიც დედაჩემის სიცოცხლეზე ხელის აღმართვას ლამობდა, ჯერ ისევ ცოცხალია! მე კი დედოფალს ჯერ კიდევ რამდენიმე წლის წინათ ვუთხა-

რი, რომ მან თავი მოიკლავს, ~~რამდენიმე~~ აღარ არის-მეთქი... — თეიმურაზი ~~მე~~ აქ მრავალმნიშვნელოვნად გადახედა მინისტრს და დასძინა — კმარა, გვეყო, მოვრჩეთ...

ნიკოლოზს ამით რისი თქმაც სურდა, მინისტრმა კარგად გაიგო...

პარიზში გარიბალდის ქუჩას მთელ სიგრძეზე ორ თანაბარ ნაწილად მწვანე გაზონი ჰყოფს. მასზე ერთრიგად გამწკრივებულან ჭადრები. ქუჩა ძირითადად ოთხ-ხუთ სართულიანი სახლებითაა განაშენიანებული. ამიტომაც იგი ამ დიდ ქალაქში თავისი განსაკუთრებული სიმყუდროვით გამოირჩევა. ერთ-ერთ სახლში ქვედა სართულის ერთ-ერთი ბინის კარებზე ამბრა „სტაროსელსკის მხატვრული ფოტოგრაფია“. კარებზე მიმაგრებული ზანზალაკის წყარუნი აუწყებს, რომ კლიენტი მოვიდა, რომელიც აპარატურით გავსებულ ფოტო-აპელიეში ხვდება. აქვეა სტაროსელსკის ოროთახიანი ბინა. პირველი ერთდროულად საწოლი ოთახიცაა და სამუშაო კაბინეტიც. არ შეიძლება კაცმა ყურადღება არ მიექციოს მის უბრალო მოწყობილობას: ერთი კედლის გასწვრივ დგას რკინის საწოლი, იქვე მარჯვნივ პორტრეტი ჰკიდია. ტახტი, რამდენიმე ხის სკამი, წიგნებით სავსე კარადა და პატარა მაგიდა, რომელიც სამუშაოდ და სასადილოდ გამოიყენება, ეს არის და ეს. მეორე, პატარა უფანჯრო ოთახში, უფრო საკანს რომ ჰგავს, ვიდრე ბინას, ცხოვრობენ რუსეთიდან ჩამოსული ვლადიმერ ალექსანდრეს ძის ქალიშვილი ელენე და მეფის ობრანკის მიერ დევნილი, საქართველოდან გადმოხვეწილი ნინო.

საბჭოთა სახელმწიფოს გამოჩენილი მოღვაწე, სახალხო განათლების პირველი კომისარი ანატოლი ვასილის ძე ლუნაჩარსკი თავის დროზე იგონებდა, რომ სტაროსელსკი პარიზში სარგებლობდა სოციალ-დემოკრატ ბოლშევიკების განსაკუთრებული ავტორიტეტით.

თა და პატივისცემით. ყველა შემთხვევაში, როცა საჭირო იყო განსაკუთრებული მორალური თვისებების მქონე ადამიანის ავტორიტეტის მოშველიება, ვთქვათ, სამედიკატორო სასამართლოს დროს, სტაროსელსკის ირჩევდნენ, „შემიძლია უწყუყმანოდ დავდასტურო, — წერდა ლუნჩარსკი, — რომ ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი აგრეთვე დიდი პატივისცემით ეკიდებოდა ვლადიმერ ალექსანდრეს ძეს და დიდად აფასებდა მას...“

...იმ დღეს, სტაროსელსკი მედიკატორულ სასამართლოს თავმჯდომარეობდა, თავის ტყვილი დაეწყო და შინისაკენ მიიჩქაროდა.

სახლში მისვლისთანავე ტაბტზე წამოწვა, თვალები დახუჭა და თითებით საფეთქლების სრესა დაიწყო.

— რა დაგეშართა, მამიკო? — შემფოთებით ჰკითხა ელენემ.

— გეთყვა, ფარდას გადასწიე, შუქი თვალეში მცემს და მაიღიანებს. ერთი აბიკ მომიტანე, იქნება თავის-ტყვილი გამიჩეროს.

ელენე მეორე ოთახში გავიდა და როცა უკან აბითა და წყლით საესე ჰიჭით ხელში შემობრუნდა, ნახა, რომ ვლადიმერ ალექსანდრეს ძეს თვალეში დაეხუჭა, ეტყობოდა სთვლემდა. ელენემ ყველაფერი ეს იქვე პატარა მაგიდაზე დადო, მერე კვლავ მეორე ოთახში საბნის გამოსატანად გავიდა, იქ დიდხანს არ დაყოვნებულა და ამიტომ ძალიან გაუკვირდა. როცა ოთახში ვილაე უცნობი შენიშნა, ჭოლგითა და შლაბით ხელში, რომელიც უკვე გასვლას აპირებდა.

— მომიტევეთ, მადმუაზელ, — დაიწყო მან ჩურჩულით თავის მართლებას, — ასეთი უცერემონიო შემოჭრისათვის... ატელიეში შემოსვლისას ზანზალაქმა დაიწყოარუნა, მაგრამ არავინ გამოემხმებოდა. ვიფიქრე, ვერ გაიგეს-მეთქი და გადავწყვიტე შემოვსულიყავი... მაესტრო კი თურმე ისვენებს, მომიტევეთ. სტუმარმა ელენეს მდაბ-

ლად დაუტრა თავი, და წაყვალდა.

ელენემ გაიფიქრა, რომ ეს მამის ერთ-ერთი კლიენტი იქნებოდა და ჩუმიდ ჰკითხა:

— რა გნებავდათ. მე გადაეცემ... მამა ცოტა უჭკიფოდ გახლავთ!

ამ დროს ვლადიმერ ალექსანდრეს ძემ თვალი გაახილა.

— ვინ არის?! — იკითხა ვლადიმერ ალექსანდრეს ძემ — ჩაბნელებულ ოთახში უცნობი რომ შეამჩნია.

— მე ფირმა „ილუსტრაციენ პარიზის“ წარმომადგენელი გახლავართ — გამოეხმაურა იგი, მოვედი, რომ თქვენთან წინასწარ მომელაპარაკა პარიზის ხედების დიდ დაკვეთაზე. ვწუხვარ, რომ შეუძლოდ ბრძანდებით.

— ამ ბოლო დროს რაღაც უცნაური თავის ტყვილი და სახსრების კრუნხვა მოსვენებას არ მაძლევს... — თქვა ვლადიმერ ალექსანდრეს ძემ, — წამოჯდა, მაგიდიდან აბი და ჰიჭა აიღო. — მომიტევეთ, მაგრამ საქმეზე ლაპარაკი ახლა არაფრით არ შემიძლია.

სტუმარმა ბოდიში მოიხადა, სხვა დროს გამოვივლიო, თქვა და სწრაფად გავიდა.

— არადა ეს დაკვეთა პირდაპირ მისწრება იქნებოდა, — შენიშნა ვლადიმერ ალექსანდრეს ძემ, — აბი პირში ჩაიღო და წყალი მოსვა. — ერთი რამ კი გასაოცარია, — ნუთუ ასეთი განთქმული ფირმა, რომელიც ასე კარგად მიცნობს, ხედების გადაღებას სთავაზობს, რომლებსაც მე არასოდეს არ ვაკეთებ... ნახატების რეპროდუქციები სხვა საქმეა...

ელენე მამის გვერდით, ტაბტზე ჩამოჯდა და ხელზე მიეფერა. მალე მან ჩათვლიმა, მშვიდად სუნთქავდა. ელენე ფეხაკრფით გავიდა ოთახიდან.

ნახევარი საათიკ არ იყო გასული, როცა მამამ დაუძახა:

— თუ ღმერთი გწამს, ცივი წყალი მომიტანე. მთელი გულ-მუცელი მეწვის... თავიკ მისკდება.

ელენემ ჰიჭას ხელი დაავლო, სამზა-

რეულოში გავარდა და მყისვე შემობრუნდა. ვლადიმერ ალექსანდრეს ძემ წყალი ხარბად დალია.

— მამიკო! ძალიან გაფითრებული შეჩვენები...

— თითქოს ცეცხლი მიკიდა, შეგნეულობა მეწვის, გულიც მერევა...

კარებში ნინო გამოჩნდა. სტაროსელსკი ასეთ მდგომარეობაში რომ დაინახა, შეშფოთდა:

— რა მოხდა?...

— არ ვიცი — დაბნეული გამოეხმაურა ელენე.

ავადმყოფს პირის ლებინება დაეწყო.

— ნეტავი მალე მოვიდეს იური რომანოვიჩი. შეგვიპირდა, დღეს შემოვივლიო...

— აი, ისიც! — სიხარულით შესძახა ორივემ, როცა კარებში ოჯახის მეგობარი, ექიმი კერვილი დაინახეს, რომელსაც, ხელში როგორც ყოველთვის, ნესესერი ეჭირა. სწრაფად მივიდა ავადმყოფთან, მაჯა გაუსინჯა, ყელში ჩახვდა... მერე ჰკითხა, დღეს რა ქამე, ხომ არაფერმა გაწყინაო?

— დილით რომ ვისაუხმე, მის შერე პირში არაფერი ჩამიდვია...

ექიმმა ნემსი გაუკეთა. ბევრი წყალი ასეა. მალე ლებინება შეწყდა და ავადმყოფსაც ჩასთვლია. ყველანი მერე ოთახში გავიდნენ.

— საოცარია, — თქვა იური რომანოვიჩმა, — მოწამვლის აშკარა ნიშნებია. მითხარი, ლენოჩკა, მამის ფორთოჩეაქტივებში შედიან ციანიტები?

— მე მგონი, რომ არა, — მთლად მტკიცედ ვერ უბასუხა ელენემ, — მაგრამ რა მნიშვნელობა აქვს ამას?

ამ დროს ვლადიმერ ალექსანდრეს ძემ ისევ მოიხშო ელენე. კვლავ ლებინება აუტყდა, სიცხემაც აუწია, ქოშინი დაეწყო, ენა აეწვა, თავი ისევ საშინლად ასტკივდა, რვალის გუგები უჩვეულოდ გაუფართოვდნენ. ექიმმა კუჭი ამოურეცხა, კვლავ გაუკეთა ნემსი... ავადმყოფის საწოლს მთელი დამე ელენე და ნინო არ მთაცლებიან. მხო-

ლოდ გათენებისას ოდნავ უკარგავდა და მიიძინა.

შუადღე იყო, როცა სტაროსელსკიმ გაიღვიძა. ძალიან ცუდად გამოიყურებოდა ლოყები ჩავარდნოდა და მთელს სახეზე ისევ სიყვითლე გადაკარავდა... მალე იური რომანოვიჩი მოვიდა.

— არ დაგიმალავთ, ვლადიმერ ალექსანდროვიჩ, — დაიწყო მან, — მაგრამ აშკარად მოწამვლის ნიშნები გაქვთ. ერთი მითხარით, ჩემთვის ეს ფრიად მნიშვნელოვანია, შედის თუ არა თქვენს ქიმიკატებში ციანიკალიუმი?

— რატომ შეკითხებით ამას, მე მხოლოდ პირამიდონი დავლიე, თავის ტკივილი რომ გამეყუჩებია.

— ხომ შეიძლება, შეცდომით...

— რა შეცდომა?! აი, ეს აბები, — და ელენემ მერე ოთახიდან ქალაღის პაკეტი გამოიტანა.

ექიმმა ყურადღებით შეამოწმა წამალი. მერე მაგიდიდან ჰიქა აიღო, უსუნა, სინათლეზე ვახვდა...

— მეგობრებო, სიმართლეს გეტყვით: მართალია, ცხოვრებამ ბევრ რამეში მიმუხტოლა, — აბა მარტო ჩემი ერთადერთი ბიჭის, ბორისის თვითმკვლელობა რად მიღირდა, დაიწყო ვლადიმერ ალექსანდრეს ძემ, — მაგრამ მიუხედავად ყველაფრისა, მე იმ მხდალებსა და პესნიმისტებს არ ვეკუთვნი, რომ თავის მოწამვლა მეცადა...

— ასე რატომ აკვირდებით ამ ჰიქას? — იწყინა ელენემ, — როცა ნახა, რომ ექიმმა ისევ ჰიქა აიღო ხელში — მე ის გულდაგულ გამოვრეცხე, ვიდრე მამას წყალს მივაწოდებდი. მამამ სულ ცოტა მოსება, აბს დააყოლა, როცა ის ფირმის აგენტი წავიდა.

— რომელი აგენტი? — იკითხა ნინომ.

— მამასთან მოსალაპარაკებლად შემოიარა. ნახა, რომ შეუძლოდ იყო და სწრაფად წავიდა.

— შენ იცნობ მას? — ღიანტიერეს და ნინო.

— არა... პირველად ენახე... — ფო-

რმა „ილუსტრაციის“ წარმომადგენელი ვარო.

დაღლილმა და დასუსტებულმა ვლადიმერ ალექსანდრეს ძემ კვლავ მილულა თვალები...

— შენგან არ მივირის, ლენოჩკა, როგორ დატოვე ეს უცნობი კაცი მარტოდ მამაშენთან, — უსაყვედურა ნინომ.

— რა უნდა დაეშავებინა მას მამაჩემისათვის?!.. მერედა, მე ხომ არ დამიპატივია, შემთხვევით აღმოჩნდა ოთახში...

— ხომ გაგვაფრთხილეს, ფხიზლად იყავითო. აქ, პარიზში, ჩვენი პოლიტიკური ემიგრაციის წინააღმდეგ ათასნაირი ჭურის პოლიციის აგენტები მოქმედებენ. ისინი ყველაფერს მოიმოქმედებენ... განსაკუთრებით ახლა, როცა რუსეთში ასე დაიძაბა მდგომარეობა...

— მაგრამ ეს ხომ ფირმის აგენტი იყო...—უკვე იშვებულად თქვა ელენემ.

— რითი დაასკვნი, თუ არ იცნობდი. მე, მაგალითად, ეჭვი მეპარება ამაში...

— რა გაკამათებთ? — ჩაერია ლაპარაკში იური რომანის ძე, — სულ ადვილია ამის დადგენა. გულახდილად გითხრათ, მეც არ მომწონს ამ სიტუაციაში მაგ ფირმის აგენტის ასეთი მოულოდნელი გამოჩენა...

რამდენსაც მეტს მსჯელობდნენ, ეჭვი სულ უფრო მეტად უღვივდებოდათ. ამიტომ გადაწყვიტეს, რომ დაუყოვნებლივ გაეღოს იური რომანოვიჩი ფირმაში და ყველაფერს დააზუსტებ; მართლა გამოგაზავენეს თუ არა მათ თავიანთი აგენტი. ორ საათსაც არ გაუვლია, ეჭმი დაბრუნდა და შეცბუნებულმა თქვა, რომ არავენ გამოუგზავნიათ...

— მაშასადამე... ეს კაცი იყო... — ნინომ წინადადება არ დაამთავრა...

...უკვე რამდენიმე თვეა, რაც ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე ავადმყოფობს და მთელი პოლიტიკური ემიგრაცია მწვავედ განიცდის ამას. მართალია,

ყოველდღე და მზრუნველობა არაა, პარიზის საუკეთესო ექიმებიც იბრძვიან მის გადასარჩენად, მაგრამ ნელ-ნელა მიიხსიციცილის შუქი ჭრება...

ექიმი კერავალი უკვე დარწმუნებულ იყო, ვლადიმერ ალექსანდროვიჩის მოწამვლის მცდელობააო, მაგრამ იმის გამო, რომ მან ჭიჭიდან მხოლოდ ოდნავ მოსვა, საწამლავმა მხოლოდ დააჩქარა დაუძლურებულ ორგანიზმში მიმდინარე დამოუხველი პროცესები...

ამბობენ, ადამიანი მარტო კვდება, თავის თავს უკვდებაო. ისეთებს, კი, როგორც ვლადიმერ ალექსანდრეს ძეა, გარდაცვალებისას თან მიჰქვთ სიცოცხლის ნაწილი მათი, ვისაც ესოდენ უყვარდათ ის და ასეთი პატივისცემა ჰქონდათ მისი...

...შემოსასვლელი კარის ზანზალაქის წყარუნი გაისმა. ქალიშვილები შეერთნენ. ელენე კარებისკენ გაეშურა. ზღურბლზე ორმოციოდე წლის მალაღლი, ბრგე მამაკაცი იდგა. ჩანდა, პარიზელი არ უნდა ყოფილიყო.

— გამარჯობათ. თუ არ ვცდები, თქვენ სტაროსელსკის ქალიშვილი ბრძანდებით! — იკითხა მან რუსულად, ელენესათვის ბავშვობიდანვე ასე ნაცნობი ქართული აქცენტით, — მე კოტე გახლავართ.

— გამარჯობათ, მამაკაცი, მაგრამ ვერ გიცანით.

— ეს არც არის გასაკვირი. სამაგიეროდ, თქვენს ოჯახს მთელი საქართველო იცნობს, პატივსაცემს და ეთაყვანება. მე ახლახანს ჩამოვედი პარიზს და აუცილებლად მინდა მოვიჩინებო ჩვენი მეგობარი ვლადიმერ ალექსანდროვიჩი.

— მობრძანდით...—მაგრამ ის ძალზე მძიმე მდგომარეობაშია, სიკვდილის პირასაა... და ქალიშვილი აქვითინდა.

— რა მითხარით ეს — შეწუხდა სტუმარი და თბილად ჩამოართვა ელენეს ხელი.

— შეიძლება ვნახო?!
— გათხოვთ.

ვიდრე ოთახში შევიდოდნენ, სტუმარი წამით შეყოვნდა:

— ქალბატონო ელენე, გთხოვთ მიიღოთ ეს ნობათი, — თქვა მან, — და პატარა შეკრულა გაუწოდა. მისში საქართველოდან, პეტერბურგიდან და მოსკოვიდან ვლადიმერ ალექსანდროვიჩისადმი კეთილი სურვილები, მოკითხვები და პატარა ფულადი თანხაც არის, აქ ბევრი მეგობრის წერილებია, მათ შორის მაქსიმ გორკისაგანაც.

— რას ბრძანებთ, რატომ შეწუხდით? — წერილებისათვის დიდი მადლობა, მაგრამ... ფული...

— მე მხოლოდ დავალემა შეეასრულე, — თქვა სტუმარმა და ხელი ფაქიზად დაუჭირა ელენეს, რითაც არ მისცა უფლება შეკრულა უკან დაებრუნებია.

ამ საუბარმა ნინოს ყურამდეც მიაღწია, ერთბაშად ნაცნობმა ხმამ შეაცხრა. ის ატელიეში შემოვიდა...

— კოტე! შენა ხარ?... — მერე გაასწორა, — თქვენ ბრძანდებით?

— ჰო... — დაიბნა სტუმარი. — მე... ნინო? ნუთუ შენა ხარ, ნინო? — და გაკვირვებულმა და გაოცებულმა ხელები გაშალა.

ერთმანეთს გადაეხვივნენ.

— ჩემო ძვირფასო, „ყაჩაღანა“, თითქმის სულ არ შეცვლილხარ!

— არ დაგავიწყდათ ჩემი კონსპირაციული სახელი? — გაეღიმა ნინოს. — დიხრითო ჩემო, როგორ გაჰადარავებულხარ!

— რას იზამ, ხუმრობა ხომ არ არის ათი წელი კატორღა... — შენ რატომ ხარ შევებში?

ნინომ თავი დაბარა.

— სულ თავის ვასო პეტროვს გლოვობს, — თქვა ელენემ.

სტუმარმა აჩაფერი უპასუხა, მხოლოდ დაკვირვებული მზერა მიაპყრო ნინოს.

— აქ რას გავჩერებულვართ, შემობრძანდით, ამხანაგო კოტე, შემობრძანდით, — შეიპატივია დიასახლისმა. —

მერე ავადმყოფს მიმართული სტუმარი გეწვია საქართველოდან!

ვლადიმერ ალექსანდრეს ძეს უცებ სახე გაუნათდა, ღიმილი აუთამაშდა.

— გამარჯობათ, ამხანაგო ლადო!

— გამარჯობათ, — ხმადბლა ქართულადვე მიუგო სტაროსელსკიმ, ხელის ჩამორთმევა სცადა, მაგრამ დამძიმებული მარჯვენა არ დაემორჩილა... სტუმარი დაიხარა და ხელზე ემთხვია...

ელენეს ცრემლი მოერია.

— ამხანაგო ლადო! მთელი საქართველო სიყვარულსა და მოკითხვას გითვლით.

— გმადლობთ, გმადლობთ. როგორ არის ჩემი წამებული, ჯვარცმული საქართველო... თუმცა სასიამოვნო ცნობებიც მივიღე...

— შემიძლია გაგახაროთ, ვლადიმერ ალექსანდროვიჩი, ახლა საქართველოში მთელს რუსეთთან ერთად ახალი, მძლავრი რევოლუციური ძალები აზობოქრდნენ. 1905 წლის მძიმე გაკვეთილს ამოდ არ ჩაუვლია, და პირდაპირ გეტყვით, ახლოვდება გამარჯვების ეამი...

— ეჰ, სამწუხაროდ, ვერ მოვესწრები... — სევდიანად ჩაილაპარაკა სტაროსელსკიმ.

— რასა ბრძანებთ, რასა ბრძანებთ, ამხანაგო ლადო! აქეთ რომ მოვდიოდი, პეტერბურგში გავიარე, ამხანაგები მოვინახულე. მათ მითხრეს, რომ როცა რევოლუცია გაიმარჯვებს, სტაროსელსკი მიწათმოქმედებთ კომისარი იქნებაო.

ამაზე ავადმყოფმა, არაფერი უპასუხა, მხოლოდ სევდიანად გაიღიმა.

— სამშობლოში რომ დაბრუნდებით, გთხოვთ მდებლად დაუტყრათ თავი და ჩემი მზურვალე მოკითხვა და სიყვარული გადასცეთ ყოველ თქვენს თანამემამულეს... ვაზს მოეფერეთ, თითოეულ ხეს... ფოთოლსა და ბალახსაც კი, ყველაფერი მიყვარს საქართველოსი: ხალხი, მიწა, თითოეულ კენჭსაც კი... კიდევ რაღაცა უნდა ეთქვა, მაგ-

რამ ეტყობა ძალა აღარ ეყო, მისუსტებული მიყუჩდა.

— ამხანაგო ლადო, ამას თქვენ თვითონ ეტყვიტ საქართველოს, როცა ჩამობრძანდებით.

გულჩუყებულმა ვლადიმერმა მისუსტებული ხმით თქვა:

— ეპ, ნეტავ კი მელირსოს დაბრუნება... აქ მცირე პაუზა გააკეთა, — თუნდაც მიცვალეხს. მინდა დავიმარხო საქართველოში იმ ოთხი ალვის ხის ძირში, რომლებიც მე დავრგე ჩემი სანერგის წინ... ვინ იცის, ტანი როგორ აიყარეს?..

1916 წლის 26 აგვისტოს შეწყდა ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე სტაროსელსკის გულის ფეთქვა...

სულ ცოტა ხნით აღრე გამოესალმა სიცოცხლეს, ვიდრე მოწამე გახდებოდა მთელი მისი სიცოცხლის მიზნის, ოცნების განხორციელების, რევოლუციის გამარჯვებისა!

მადლიერმა საბჭოთა საქართველომ არ ღივიწყა მისი ნათელი სახელი...

საუ რის ყოფილი სანერგის სამმართველო მ ორსართულიანი სახლის შესასვლელს დიდი ასოებით აწერია: „ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე სტაროსელსკის სახელობის საქართველოს სსრ მებაღეობის, მევენახეობისა და მელენეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის საქარის საცდელი სადგური“.

შენობის წინ, ოთხი ალვის ხის შუა, მაღალ პოსტამენტზე შემდგარია გრანიტისა და ბრინჯაოში სამუდამოდ დაბრუნებული ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე. გარშემო კი წითელი მიხაკების „ხანძარია“.

აპოლონისაგან

ამრიგად თხრობა დასრულდა, წერტილი დასმულია. სინანულითა და გულისტკივლით ეგმშვიდობები ვლადიმერ სტაროსელსკის, რომელიც ასე ძლიერად შევიყვარე და რომელიც ჩემთვის ესოდენ ახლობელი და მშობლიური გახდა. სათქმელად ადვილია, ისე კი თხუთმეტ წელიწადზე მეტია,

რაც გამუდმებით ჩემთანაა, თავისი სიხარულით, სევდით, ჰირ-ვარდნილიდან, როცა დაეწერე და გახეთ „პრაოდის“ ორ ნომერში გამოქვეყნე დოკუმენტური მოთხრობა მასზე: „წითელი გუბერნატორი“.

შემდგომში მუდამ მაინტერესებდა ეს ქეშმარიტად შესანიშნავი ადამიანი, მისი არაჩვეულებრივი ბედი; განვაგრძობდი მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ მასალებისა და დოკუმენტების მოძიებას, მათ საფუძვლიან შესწავლას. მრავალწლიანი მუშაობის შედეგად იშვა რომანი „ამხანაგი გუბერნატორი“.

მიზნად არ დამისახავს და არც იმის პრეტენზია მაქვს, რომ ამომწურავად გადმომეცა მოვლენებით მდიდარი მთელი მისი, როგორც პირადი, ისე საზოგადოებრივი ცხოვრება. შემოვიფარგლე ვ. ა. სტაროსელსკის ბიოგრაფიის იმ პერიოდით, რომელიც საქართველოსთან უშუალო კავშირშია, — მისი მოღვაწეობით, როგორც მეცნიერ-აგრონომისა, ხოლო შემდეგ 1905 წლის რევოლუციის აქტიური მონაწილისა, როცა მას ქუთაისის გუბერნიის გუბერნატორის პოსტი ეკავა და, იყო რა დაკავშირებული ბოლშევიკურ ორგანიზაციებთან, მთელი ძალებით ხელს უწყობდა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ბრძოლას.

თავის დროზე, კონსპირაციული მოსაზრებებით, ყველას როდი შეეძლო სცოდნოდა სიმართლე მისი ორნაირი მდგომარეობის შესახებ, როგორც მეფის გუბერნატორისა და... რევოლუციონერის. სწორედ ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ მისი როლი და დამსახურება დიდი ხნის განმავლობაში არ იყო საკმარისად ცნობილი და სათანადოდ შეფასებული. მხოლოდ იმის შემდეგ, როცა ზოგიერთი მეცნიერ-მკვლევარის მეცადინეობით აღმოჩენილი და გამოქვეყნებული იქნა საარქივო დოკუმენტები სტაროსელსკის მოღვაწეობის შესახებ, ბევრი რამ მისი პიროვნების ირ-

გელივ ნათელი გახდა და, თავისთავად ცხადია, ინტერესი მისი კოლორიტული ფიგურის მიმართ გაიზარდა. ჩვენი აზრით, დიდი როლი ამ საქმეში შეასრულა ჟურნალ „ნოვი მირის“ პუბლიკაციებმა (1966-1967 წწ.), ი. ბრაინინისა და ფ. ლიშანოვის მიერ მიკულეულმა დოკუმენტებმა მათივე კომენტარებით. არ შეიძლება არ მოვიხსენიოთ ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი ს. მაღლაკელიძის კოლოსალური შრომა. მან მისხალ-მისხალ შეაგროვა ყველაფერი, რაც ვ. ა. სტაროსელსკის შეეხებოდა და საქართველოს სსრ კენტრალურ სახელმწიფო არქივში შექმნა ამ მოღვაწის უმდიდრესი ფონდი. აქვე იხაზება ვ. ა. სტაროსელსკის პირადი არქივის მასალები, რომლებიც სახელმწიფო არქივს გადასცეს მისმა ქალიშვილებმა ადამ და თამარმა. უდავოდ საინტერესოა გამოცემლობა „მერანის“ მიერ 1981 წელს გამოშვებული ვ. ა. სტაროსელსკის ამისშვილის — ვ. დემუროვა-სტაროსელსკიას წიგნი „გუბერნატორი-რევოლუციონერი“ და სხვა ავტორების ზოგიერთი ნაშრომი.

ჩემთვის ვ. ა. სტაროსელსკის ცხოვრების, აზროვნებისა და ქმედების შესახებ ინფორმაციის დაუშრეტელი წყარო გახლდათ ქართული პერიოდული პრესა, მისი თანამებრძოლებისა და თანამედროვეების, ძველი ბოლშევიკების, აგრეთვე მწერლებისა და საზოგადო მოღვაწეების, მგალითად, დ. კლდიაშვილია, ივ. გომართელის, ნ. კეცხოველის, დ. ანთაძისა და სხვათა მოგონებანი.

რალა თქმა უნდა, ფართოდ ვსარგებლობდი დოკუმენტებითა და გამოცემებით, რაც 1905-1907 წლების პერიოდს ეხება. პარიზში ორგზის სამსახურ-

ებრივი მივლინების დროს დავინტერესდი ამ ქალაქში მისიეტიკულ-პოლიტიკური ემიგრანტიზმის განხილვას ვინახულე სახლები ალფონს დოდესა და გარიბალდის ქუჩებზე, სადაც ის სხვადასხვა დროს ცხოვრობდა. ვიყავი ვ. ი. ლენინის სახლ-მუზეუმში მარი-როზის ქუჩაზე. მუზეუმის გამგესთან ანდრე ლეჟანდრთან საუბარში გამოიჩინა, რომ ელაღიმერ ალექსანდრეს ძე აქ ხვდებოდა ლენინს. ამას ადასტურებს ა. ვ. ლუნჩარსკიცი. „ელაღიმერ ილიას ძე დიდ პატივს სცემდა და ძალიან აფასებდა მას“, — წერდა ლუნჩარსკი მოგვიანებით, როცა ლენინის პარიზის ემიგრაციის პერიოდს ეხებოდა. ელაღიმერ სტაროსელსკის ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ვ. მენჟინსკისთან, ვ. კარპინსკისთან და სხვა გამოჩენილ ბოლშევიკ მოღვაწეებთან.

თავისთავად ცხადია, მე, როგორც მხატვრული ნაწარმოების ავტორმა, უფლება მივეცი ჩემს თავს ზოგიერთი ქრონოლოგიური დარღვევა დამეშვა, ისეთი პასაჟები და მოქმედი პირები შემეტანა რომანში, რომლებიც კიდევ უფრო სავსედ და რელიეფურად წარმოაჩენდნენ რევოლუციურ სულსა და ბრძოლის სიმბაფრეს, რითაც ხასიათდებოდა 1905 წლის სახალხო მასების მოძრაობა ქუთაისის გუბერნიაში, კერძოდ, გურიისი, ეგზომ ფართო რეზონანსი რომ ჰქონდა. ამ უმნიშვნელოვანეს სოციალური ძვრებისა და მოვლენების ფონზე მე შევეცადე შემექმნა რუსი ხალხის შესანიშნავი შვილის, რევოლუციონერ-ინტერნაციონალისტის სტაროსელსკის სახე, სახე იმ ადამიანისა, რომელსაც უსაზღვროდ უყვარდა საქართველო. ქართველი ხალხი. შევძელი მუ არა ამის გაკეთება, დავ მკითხველმა განსაჯოს.

მეზარ კვიტიციანი

პეპელა ჩურლიონისის ქაბლთას

ბაბბის ფოჩებს ჩამოიშლის
მზე უღონო — თეთრი ქარვა,
გამოხედავს ობობას ქსელს,
ამბობს: ვარ და კიდევ არ ვარ...

დაფეთქილმა ყვავილებმა
დაგახვიეს ოქროს მტვერი,
შეგიტყუეს, გათამაშეს,
გაგაბრუეს, დაითვერი.

ვინ მოგწყვიტა მინდორს მწვანეს,
ვინლა დაგიბრუნებს ხალისს,
შენ გაზმორებს, რად ვარ მოწმე
სასიკვდილო ამ ფართხალის.

თავზე ქინძისთავისტოლა
იწვის წყვილი მარგალიტი;
გადიწვერა, გადაქანდა
ფრთები, რითაც ცაში ვლიდი.

რბილ ხავერდზე, ყავისფერზე,
წერტილები — შავი, ბორდო...
თუ იცოდი, ზურგი შენი
ასე ვისმა ხელმა მორთო.

ფრთების ბოლოს ლურჯწინწკლება
შემოავლო თეთრი ქობა...
თქმა არ უნდა, დალოცვილმა,
იცის ხატვა და შემეკობა.

წესი მოგდგამს, ჩაბნელებულ
ფულუროში ტოვებ ნაგრამს;
სულ ოდნავი კმარა სუსხი,
მიწას სოველს რომ გაგაქრას.

დღეს დაფრენდი, შენ დაგაზრო
ცივმა ქარმა ბალტიისამ,
ვერ აიღებ წელს მრწყვეტილს,
ვერ იქროლებ, ვერას იზამ.

შენ ვერაფერს გაიხსენებ,
მოსახედად იცლი ველარ,
ცხადი მოსდევს სიზმრებს ჩვენსას,
შენ მუდმივი ძილის ტყვე ხარ.

სულს ლევ აქვე, ღია ცისქვეშ,
და თვალებიც გრჩება ღია...
ვერც სიკვდილის იგრძენ მოსვლა,
არც გაჩენა გაგიგია.

ქველი სასაფლაო

(ლიტვა)

ნემანს გაღმა გძინავს,
პანა იადვიგა...
თუ გაკითხავს ვინმე,
წაგიქციოს ჭიჭა.

უფლის კართან მისულს,
საქორწინოდ მოსილს,
თავზე მოწყენილი
გაღვას ანგელოსი.

ცხელ ლოყაზე ცრემლის
ველარა გრძობ ცოცვას...
ვისი ხელი ფურცლავს
შენს დაკრეცილ ლოცვას.

მოგიქარგა ხავსმა
მიწა ორი ადლი;

ცივა, არცრა ესმის
მარმარილოს გათლილს.

მზე გადევლო არყებს,
პირი დაიბანა,
გულზე რომელ ყვავილს
დაიბნევი, პანა...

არ პარპივარ...

რას მიქვია ნეტარება,
ავიცდენდი, რომ იყოს;
რა ვქნა, ეჭვი მეპარება,
ვინმემ ლექსში მომიგოს.

ვერც უეკლო ვარდს შეხვდებით,
ვერც გაზაფხულს უმარტოს.

ვინც იმღეროს უკეთესად,
ხელიც მას მოუშართოს.

ხევეა მიჭირს. არ ვარგივარ —
მხენელად, არც ტყის მკაფარად...
არც ის ვიცი — ყველაფერში
ეჭვი რამ შემაპარა.

მერნეხეთ...

სახელის მონა, მაძიებელი,
მერწმუნეთ — ყველა არის დებილი,
ატალახებულ მათ კვალს მივიღო,
სულაც არა ვარ მე ვალდებული.

თან არ იკლებენ სმასა და ჭამას,
სულ გამოჩენა, სულ წინა პლანი...
ყველა ფალაენობს, შეძლებდა ამას
რა ყარამანი ან რა ყაფლანი.

ამოდ ხარჯეს ამდენი ქება,
დასდებ, წყლად მიდის მათი კრებული,

დახედავ — საპნის ბუშტივით ქრება
სიბრიყვე, მათგან გაფიქრებული.

დაქენენ ფოთლები, თითქო დაცხათო,
დნება სიცოცხლე — ჭაჭვი ნაქლიბი...
მეც შემძლია ეთქვა, განვაცხადო —
არ ვარ დებილი მათზე ნაკლები.

წყალწაღებული, შეუსმინარი,
მეც დავებალაზობ იმთ ნახირში,
და, საერთოდაც, არავინ არი
ჩემი სალანძლი და საძრახისი.

თუმცაღა პირის კი ვიცი გემო,
მაძებარი ვარ სიიაფესი,
ვისაც სმა-ჭამა შეშურდეს ჩემი,
ნუ მოაკლდება ჩემი ტრაპეზი.

თავის და ფულის არ მიყვარს ზოგვა,
ღმერთმა იცოდეს, არ ვარ ქვაწვია,

თუ მაინც შურით შემხედოს ზოგმა,
იმან ჩაიცვას, მე რაც მაცვია.

ვერ გავიმეტებ, გველსაც, ბოლომდის,
მე რომ ვცლი, იმ შხამს ვერავინ შესვამს,
არ შემძლია ვიყო ბოროტი,
ტანჯვას ვერავის ვუსურვებ ჩემსას.

რისთვის

ყურს უგდებ ჩვილის უაზრო ტიტინს,
იცი ამ საქმის თავი და ბოლო...
არ დაიჭირო — პეპელას ჩიტი
თავშესაქცევად დასდევდეს მხოლოდ.

არ დაიჭირო — შეგარბევს კვლავაც
ჭუთუთოებზე მომსკდარი დილა;
დაიშრიალებს, ადგება, წაევა,
შენთან დარჩენას რამდენი ცდილა.

უცხო სათქმელად და შესადარად,
რომ ვერ იხსომებ, განძი რა და რა,
თუ არსად, არსად არ უნდა დარჩეს,
უფალმა რისთვის ჩამოატარა.

ვაპ, თუ სურვილიც ამოქრეს ჩემში
და აღარ მექნეს ნიჭი მოგნების...
ვერ ამატირებს და ველარც შემშლის
ეს სილამაზე გამაოგნები.

კამათი ერთი ქვლის გამო

ურცხვად მარწმუნებთ: დიდი ძეგლია...
მე გეუბნებით: სისაძაგლეა...
ვერ მაღავთ ღიმილს და გაოცებას:
სიმაღლე, ზომა თუ რა აკლია?..

არ მომდის თვალში, რაც უნდა აქოთ,
რაგინდ იძახოთ: ფორმა, პლასტიკა...
რა საჭიროა აღიაქოთი,
ჩვენ ორში ერთი ცდება სასტიკად.

ამაობის არ ვიქცეთ მდევრად,
სად დამალავენ, თუ რამეს ქმნიდი...
ბევრი მინახავს ამაზე ბევრად
პატარა, მაგრამ ნაღდი და დიდი.

შესაფერ ამინდს უცდის ყოველი,
ნერგი კეთილი ხარობს ან ხმება,
ზუსტად ასეა სიტყვა, ყვაველი...
არ გვიწერია ჩვენ შეთანხმება.

ოცი წელი დიდი დროა,
ოცდაათი მეტია,
კიდევ ბევრი მოვა დარდი,
გულში თუ დამეტია.

ოციც გავა, რაც გახდები,
ისე გავედეს მტერია...
ოცდაათზე უკაცრავად,
შავი ჭკარი გწერია.

გინდ დავაკვდე, არ გამომდის
მე ცხოვრება გონითი,

ვახვავებდი მაღლს და ცოდვას,
არასოდეს ვწონიდი.

არც ამაზე, არც იმაზე
თავი არ დამიღია,
ბოლოს დაგემს, უღალატო
ცხოვრება ამითია.

ოცი წელი დიდი დროა,
ოცდაათი მეტია,
მე გაექრები, შენ სულ ასე
იშრიალებ, მეღვია.

გარინდვა

(ზანტაზია)

წყალში არეკლილ რკინის სვეტებზე ტოკავს ნავსაბაძი.
 ბროლი გამდნარი — გადახსნილია წიაღი მწვანე.
 ჭავლები გადავლაზე იკლავება სილის ნაოჭები.
 უნდა ვუცადოთ მოწმენდილ ამინდს, ღიას, უქაროს,
 დაგვიბრდეს დანთქმას ზურმუხტი მშვიდი და მოსარკული —
 ყველა სულიერი, კენჭი ყოველი, ბალახის ენა,
 მწვანედ გასროლილი, ასავსავებული, გარკვევით ჩანდეს,
 რომ გზა გავიგნოთ, ვიცოდეთ ზუსტად — საით მივდივართ.
 ვიდრე გავიყინეთ, ვიდრე ქვამარილად ქცეულა მუხლები,
 დავეშვათ თავქვე ოკეანის შრილა ფსკერზე, პირბნელ უბეში.
 გაგსრიალდებით, თავად ჩრდილებს ჩრდილი აღარ გაგვედევნება,
 დახვეულს, ქაფით აშიშინებულს ვერ ვნახავთ ტალღებს
 და არც ნაპირი, შეფარებული ფიჭვნარს ნაპირი გავვიფენს ბილიკს.
 არ დაგვანათებს ჩამოწეული და გაყინული ცრემლები ქარვის.
 არც ერთ მახეში ჩვენ არ მოვეყვებით და ვერც დაგვწვდება
 ტყვიებასმული და დაბრეცილი რომებზედ ბადე.
 ჩავვიხვევს გულში ტყე დაწვეული ლამინარიის,
 ვრილი, სრიალა, სიზმარშიც რომ არ უნახავს გვალვა.
 დაიიალეო? დანისნულ თვალებს მომანათებდი,
 შემიდგებოდა, გადარეცხილი წყლით, ღიპი ზურგი,
 ყურს მიუვადებდი რქოვანი დრუნჩის ნებიერ სუნთქვას.
 ჩვენი ტრიალი, ერთად ყოფნა, გააოცებთ დანარჩენ თევზებს.
 გარიდებულებს მიგვიხვდებიან, რომ არა ვართ მათი ჭილაგის.
 თუ რამ ვინდომე, თავს მოვამბრუნებ, განიშნებ თვალით,
 მიმიხვდე უნდა, ჩვენ სიტყვის თქმა არ დაგვირდება,
 თევზისთვის თვალი მეტია, ვიდრე კაცთათვის ენა.
 ღვთის დადგენილი თუმც დარღვეული გვექნება წესი —
 მიწაზე დარჩეს მიწის ნაშობი და წყლისა — წყალში, —
 დაყვინთულებმა, არა მგონია, ვინანოთ რაზე.
 იქაც იქნება ხან სიხარული, ხან საწყენი მცირეოდენი.
 ასე მეზობლობს ტანჯვა და ღზინი, ალბი და ყინული,
 ხორცი და ძვალი, ცხადთან — ზმანება გულდასაწყვეტი.
 სურვილი იქნეს და კლდეც იქნება ჩვენი სამყოფი,
 მინდორიც, თეთრად აყირავებული, კიდევებშემოცილი.
 წყალს ნულარ იკითხავ, დაგვიტანს, ვერსაით წაუვალთ,
 ლაყუნების ბერვა ვერ აუთავდება, გაგეტანჯავს —
 ყბებში გაღვილი-გარჩენილი, ახრქიალებული სილა.
 მზე პირცეცხლიანი, სიზმრად გვექნება ჩაყოლილი,
 ნიჭარის ღრუშილა გაიკრიალებს მისი მჭრალი ჭიატი,
 აანდათან მიგვაიწყდება, მზულით რომ გარბოდა ცაზე.

ჩვენც თანდათან მივავიწყდებით ნაპირზე დარჩენილებს,
 ამბავი, თქმულებაც არ დარჩება ჩვენი კაცთა მოდგმას.
 ასე სჯობს, ფრინველად ქცევა არ არის იმდენად სანდო —
 სადმე უთუოდ შეგავლებენ ადამიანები თვალს.
 იქნები ცივი, ვიქნები ცივი, მოუხელთებელი,
 ვერავინ გაიგებს ასავალ-დასავალს, საშუაფელს ჩვენსას.
 ხახადალებული ნაპრალეზიდან შემოგვანათებს
 სიმდიდრე მუნჯი, ხელდაუჯარები, დაუჯერებელი.
 ძარღვებით დაქსელილ, დაცხავებულ ფილტვს გაგვასხენებს
 მარჯნის უფოთლო, დატიტვლებული ტოტები...
 ვინ მოთვლის, კიდევ რამდენ თაობას, ფენას ამოიცოხნის
 წყლის შლამიანი, ხავსდაფენილი, უძლომელი ფაშვი,
 რამდენი ტანჩაკირული სხეული შეწყვეტს ფშვინვას და რბევას.
 ცახცახა, ცისარტყელსავით გადახსნილი აქტინია,
 რა გრაფაშიაც არ უნდა ჩასვან იქ, მალლა, სხვებმა,
 ჩვენთვის ყვავილი იქნება უცხო, შექთამთოველი.
 რასაც ვიზილავთ, ვერ ვავიხსენებთ უმრავლესობას,
 ნაცნობთაც ბლომად გადაეყვებით. გაილანდება —
 ზღვის ცხენი შავი, ხორკლებდაყრილდი ვარსკვლავი ზღვისცე,
 საფერფლესავით დაკრული ფსკერზე და გაფარჩხული,
 სულს რომ უბერავ, ნაკვერჩხალს ასე გადასდის ფერი.
 გაწელავს კისერს და გამოგვხედავს კუ ნალვლიანი,
 შეტორცებული დაღარულ ბაჟანს, უჭერს სკაფანდრი
 და ტანში წურავს, თითქოსდა სხვისი აწევსო ტვირთი.
 თავზე გადაგვივლის მედუზას გაფლამული ჭალი,
 თანთალა შიგნულზე იისფერი ძაფები აყრია...
 გვიშველის უსაშველიად გამძლე უნარი — შეგუება.
 დღისა და ღამის გარჩევასაც იოლად ვისწავლით;
 ფერდებდასალტული, შავბოლოდაშვებული ლაგუსტი
 საბუღარიდან რომ გამოხობხდება საშოვარზე
 და დაკუთხულ, ბროწეულის მარცვლებად ჩალაგებულ
 თვალებს დააცეცებს, გვეცოდინება — ღამეა უკვე.
 კიბორჩხალების ლეგიონს თავზე შეუძმართავს
 ალესილი, დაკბილული მარწუხი; მიჯრით იკეცება —
 ჭურღმულებში საბლოტილოდ გამოსხმული ბუსუსა კლანჭები.
 ისიც შეგვიძლია გავიგოთ — წელიწადის რა დროა.
 შლამში მოფუთფუთე, გაპოხილი ჭიების სხმარტალს
 როცა შევესწრებით, უეჭველია, მალე აიჭრებიან,
 გავსებულ მთვარეს ამცნობენ დაღუპვას, გაცოფებას...
 მაშინ გაიხსენოთ შექანგულ ფოთლებში გატარუნული,
 დატენილ ჭიქნებად ჩამოგრძელებული ყურძნის მტევნები.
 იმ ერთის ნება წარმართავს ყოველს, არ იღლება,
 აღარც ბეზრდება — თვალუწვდენელი შავი გობელენი —
 გაშლილი, მოძრავი, ხატოს და შალოს, ხატოს და შალოს...
 დაძირულ კუნძულს ფოსფორის ღველფი აბრდღვიალებს;
 შეკრთები, რამდენი დატკეპნილა დაბრულ-ჩაბოცილი.
 გაფხენი ხელში, ჩონჩხი იმათი მყიფე ცარცია,
 აპრილებულ, ბრმა დაფას რომ კენკავს, დაფარავს

და ასევე იოლად იშლება; მუჭში მოჭეპვილ ჩვარს
 გასდის შემღვრეული კირის ნაწერი, რძის შხეფები...
 ფსკერზე ვართ კვლავ. ადგილზე გვაქვავებს, მოგვებჭინება
 ჩახლართული, შავ-შავი ფოლაქებით დალაქავებული
 რვაფეხას ერთადერთი თვალი, მოტიკტიკე საათივით
 დატანებული მრგვალ, ნაღმივით გატიკნილ მუცელში.
 შიშით დავაქქვარდებით ორგვერდიანი ბრტყელი ხამანჭის
 ცალფა მუზარადს, ზედ სილის ნამცეცები ყრია;
 ვინ გააპო შუაზე, ვისი ვახშამი იყო საბრალო...
 ლეჭვა და გავლა, გავლა და ცვენა ნაწყვეტ-ნაწყვეტი,
 შთანთქმა, მონელება, მილი უწყვეტელი, მთლიანი.
 ქვას მიჰკვრია, შესწებებია კრიჭაშეკრული ჭროლა ნიქარა,
 მარილით, ცრემლით შემოგარსული უმწიფს მარგალიტი.
 აგუბებს გუგუნს მოლუსკის კოშკი, ყრუ, გამობუგული,
 ყელში ჩაჰფენია ვარდისფერი ატლასი — სადაფის მწუხრი,
 ზურგი მისი, წახნაგებიანი, წრეებად დაგორგლილი,
 გაოცებს, ისე ჰგავს აჭრიალებული ხომალდის საჭეს, —
 ბზინავს, რაღა უშლის — დატრიალდეს წალმა და უკუღმა...
 იქ თუ ჩავალწიეთ, მერე ზლაპარია მოძებნა ჩვენი.
 მშვილდის ლარივით უნდა გადაგვიკილდეს გრადუსი ყველა.
 წრეა ოკეანე, ტრიალებს ქამი, წრეში ჩაწურული,
 ოლონდ შეიძლება გაირღვეს წრე და დრომ ნელა გაეონოს.
 თუ დაშლა გიწევს, სულერთია, სადაც დაიშლები,
 დაჩიხულ გულს ელვა დაგიჩეხავს თუ ჭვილთი სამკაპა.
 რადგანაც გისწრებ... ოცდაათი წლით... მოხდება მოსახდენი —
 შენ უნდა იხილო სოველი მტვერი — ბოლქვი ავარდნილი
 დამრეცი ბორცვიდან როგორ იღეჭება, ლაგდება თანდათან.
 მე ვიშვი პირველად — პირველი მე უნდა გადავეშვა.
 მომყევი... წყალს დაგკრათ დაწმენდილს წითელი ფარფლები.

ხეობი

I

ღმერთო, როგორი წუთიერი არის ცხოვრება,
შეყვარებულნი
სიყვარულსაც ვერ მოასწრებენ.

მაგრამ როგორი ხანგრძლივია
იგი ჩვენი ტკივილებისთვის.

როგორ არ ჰყოფნის დიდ საქმეებს
ერთი ცხოვრება,
მაგრამ როგორი ხანგრძლივია
იგი ჩვენი წვრილმანებისთვის.

რაც კი ვიცხოვრე,
იმდენ ხანს რომ მგლებში მეცხოვრა,
ხომ ძმად ჩამთვლიდნენ,
ხომ აღარასდროს მიმტყუნებდნენ,
არ გამწირავენ.

მე მგელს კაცს როგორ შევადარებ,
მაგრამ განა მხოლოდ იმიტომ,
რომ ორივესი მეშინია და ვეკრძალები,
უფრო იმიტომ,
რომ ამ არსებებს
მეტი ასხვავებს,
ვიდრე არის შედარების მათის მიზეზი.
მგელი თავის ზნეს არასოდეს არ გამოიცივლის
და ის — ზნეს თვისას ვინც ერთგულებს,
ხომ მართალია,

და მართალი ხომ მშვენიერიც არის და სანდოც...
 დამნაშავეა,
 თავის ზნეს ვინც მალიმალ იცვლის,
 და დამნაშავე
 მართალს აბა ვით შევადარო!

ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

რაც ხალხში ვიცხოვრე,
 იმდენ ხანს რომ ტყეში მეცხოვრა,
 ზეებს ხომ მაინც გავარჩევდი ერთმანეთისგან...
 ვიწროილებდი მეც იმათთან,
 დღეს გაცნობილი
 ახალ თვისებით ზვალე აღარ გამაკვირვებდა.

რაც ხალხში ვიცხოვრე,
 იმდენ ხანს რომ ცაში მეცხოვრა,
 ვიკიაფებდი მეც ვარსკვლავად,
 მაგრამ საბრალოს
 მაინც მიწისკენ მექნებოდა მზირალი თვალი,
 ვით მგლის ყმუილი
 და მარტოხის ხვეწნა-შრიალი...

რადგან:
 ესაა მიწა,
 მე აქ მცივა და აქა მცხელა,
 ესაა ხალხი,
 ჩემი მტრები და ჩემი ძმები
 და რად ვებძოლო,
 ან სულმოკლედ რატომ მიყვარდეს,
 განა მათ არ შემქმნეს პოეტად,
 თავიანთი უბეში ხელით?!

რადგან:
 მე ვწერ ადამიანებზე,
 საამისოდ მე აღმძრავს
 ჩემი ახირებული თვისება,
 რომ მათ ვეკუთვნოდე.
 მე ვწერ ადამიანებზე,
 საამისოდ მე აღმძრავს
 მათი ახირებული თვისება —
 განიცადონ, ეწამონ...
 და ვილაკებში აღმოაცენონ უნარი,
 რომ მათი ვნებები
 თანაგრძნობით აღიწეროს.

რადგან:
 მე ვწერ ჩვენს ბაღზე,
 ჩვენი ეზოს ზეებზე ვმდერი...

როს მეზობლები
მიჯნის ლობეს შეაკეთებენ
და მუხის ბოძებს ხენეშა-ხენეშით ამოძირკვავენ,
ყორეს დადგამენ,
ანდა რკინის მარგილებზე
ბადეს ჭიმავენ,
თუკი ძველ მიჯნას ზუსტად გაპყვენენ,
თუ არ შესცოდეს
და თუკი ერთმაც
გოჯისხელა მეზობლისკენ არ გადასწია,
ტყებთან მაშინ მეზობლები
და ლაპარაკს მოუმატებენ,
ტყებთან ძვლებიც წინაპრების
და შეიძლება
სალამოხანზე
ღვინოც გაჩნდეს იმათ ტაბლაზე...

მე ვწერ ჩვენს ბაღზე,
ჩვენი ეზოს ხეებზე ვმღერი...

ორი პანტა და სამი კიდევ ვაშლის ხე გვედგა.
ესენი იყვნენ ჩვენი ეზოს პატრიარქები.
განსაკუთრებით ერთი:
დიდი მსხალტკბილი პანტა,
ეზოს შორეულ კუთხეში რომ იდგა დარაჯად
და მეზობლების ხეების ჩრდილს რომ არ უშვებდა.
ყველაზე მძლავრი და მაღალი
მთელს ჩვენს უბანში,
რომლის უდაბურ ილიებში
ხის ბაყაყი დალაჯუნობდა
და რომლის ძირშიც
სისხლფიცხელი ჭინჭრის ტევრი იდგა დარაჯად.

მე არასოდეს მიმიდგია იმისთვის კიბე,
მხოლოდ ქვემოდან შევეყურებდი,
ვით საოცრებას,
პაპის ნატრული
იმ პანტაში ვხედავდი პაპას,
მაამაყებდა,
კოდალები რომ ეხვეოდნენ
და რაკარუკით
უფრო მეტად იღუმალს ხდიდნენ.
ოღონდ ეგ იყო,
რომ იმ პაპას
ეგრერიგად ვერ შეჰხედავდი,
ხოლო, თუ ნატერა ერთხელ მაინც აგხდებოდა,

იგრძნობდნენ მხოლოდ ნესტიანი ლაქები შენი, რომ უყვარხარ და
 თანახმაა მისაყრდნობელად.
 უფრო პატარას
 გაგიბედია წვერზე ხელის მოთათუნება,
 ძალღით შემერთალი
 მის მუხლებსაც შემოჰხვევიხარ,
 იმას კი შენთვის თავზე ხელი ჩამოუშხია,
 თითქოს მიწაზე გამაგრებდა და გამკვიდრებდა.
 და შენც
 იმ ხელის სითბოთი და სიმძიმით გრძნობდი,
 რომ უპატრონო არ იყავი და მაიმუნი.

მეორე პანტა დემოკრატი პაპა იყო —
 ლმობიერი, ალერსიანი...
 იმის ტოტებზე
 ბევრი შარვლის უბე გავცვიეთ,
 ჩიტის ბუდეშიც ჩაცვაე ჩემი დამწყები ცხვირი
 და ჩემებილებიც
 უამრავჯერ ავიპატიეე.

ეს პაპა იყო კალატოზი,
 ყიდულა ერქვა,
 ნაბდის ქუდიდან
 უცვეთელი ქალარა უჩნდა...
 თორმეტი წლისა დამაყენეს ქვის მიმწოდებლად
 და მეც ვაწვდიდი,
 მოწიწებით, ორივე ხელით,
 ვით ოქროს გვირგვინს,
 ანდა ვით წყალს ზიარებზისას...
 როგორ მიყვარდა,
 როგორ მინდოდა, რომ იმისთვის შეამებინა!

III

რა მნიშვნელობა აქვს,
 თუ რა წარმოდგენს ოჯახის და გვარის სიმბოლოს
 თუ რა არის
 იმის გერბზე ამოკვეთილი.
 რაც გინდა იყოს,
 სამსახური უნდა ერთგულად,
 კამარაშეკრულ ვეფხვსაც ისე,
 როგორც ვაშლის ხეს.

ჩვენი ოჯახის გერბი იმ დროს
 საზაფხულო ვაშლის ზე იყო,
 უსუსური, მგრძნობიარე, თავდაუცუკი...
 ყველანი იმის მოსაპარად მოდიოდნენ

ახლომაზლოდან,
 ან სად წავიდოდნენ, მთელ სოფელში ერთადერთი
 როდესაც იყო!

სად წავიდოდნენ აბა ლამის მეხრეები,
 ანდა ლამით მოთევზავენნი,
 ლამით საქმეგამოლუღნი?
 ჩვენ ვიცავდით გააფთრებით, თავგანწირულად,
 შუალამისას ლოგინიდან წამოვხტებოდით
 და მომხედურებს მგლებივით თავს დავაცხრებოდით.
 ხან ჩვენ ვჯობნიდით, ხან ისინი,
 ვიდრე ზაფხული
 არ დააცხრობდა ვნებებს ჩვენსას
 და ვიდრე ქარი
 ბოლო ვაშლს დაბლა მიწაზე არ დაანარცხებდა,
 დავიღალეთ იმის დაცვით და იმის მოვლით,
 იმის უღვთოდ დაღუწილი ტოტების კრეფით
 და გაქერქილი ტანისათვის
 მალამოს დებით.

პაპაჩემის პირველი ცოლის დარგული იყო.
 იმ საცოდავს მოეტანა თავის სოფლიდან.

დედისერთა ყოფილიყო,
 მომკვდარიყო უცხო ჩიტივით...
 იმის ნამზითვარ ხალიჩაზე
 თითი ბევრჯერ მიტარებია,
 ხან ძილის წინ,
 ვიდრე უცებ შეუქს ჩამიჭრობდნენ
 და ხან კიდევ წამდაუწუმ ავადობისას.

რადგან:

ის რა ზაფხული იქნებოდა,
 თვალში რამე არ ჩამეარდნოდა.
 დახუჭვას ვერ ვასწრებდი ხოლმე?
 ბოლო წამამდე
 მსურდა ხოლმე განსაცდლის ქვრეტა?
 გაიკითხავდნენ,
 წამიყვანდნენ მაწოვარ ქალთან,
 ოღონდ გოგოს დედა უნდა ყოფილიყო
 აუცილებლად,
 რადგან ეგონათ, რომ ვაჟის დედას
 ცხარე რძე ჰქონდა.

დავწევბოდი.

ჩავუდებდი ქალს თავს კალთაში
 და ვუცდიდი

პირველ წვეთის გამოცხადებას.

ჩემი მზერა და იმ რძის წვეთი
 სადღაც გზაში ხედებოდნენ ერთურთს,
 სახეზეც ბევრი დამკეშია გზასაცდენილი.
 ვინამებოდი, ვირიდებდი,

ვიდრემდის გუგა
 წუბიანი თეთრი რძით არ ამევსებოდა...
 მაგრამ მაშინ?
 მაშინ რა იყო?
 ექსკურსიაზე რომ წაგვასხეს
 ბედნიერი გოგო-ბიჭები...
 როცა ვერავენ ვერ მიმასწრო
 ავტობუსის ღია სარკმელთან
 დაჯდომა და გაამაყება,
 როცა სარკმილიდან ბოლომდე თავგადაყოფილმა
 ტყიან ვიწროში
 რალაც ტოტი მოვიხვედრე გახელილ თვალში
 და ჩაეშხამე
 მთელი გზაც და ექსკურსიობაც.

ის რა ზაფხული იქნებოდა,
 ფეხი რომ არ გამეჭრა ხოლმე:
 ჭიბეში ხურდა მეყარა და
 მივდიოდი სოფლის ცენტრისკენ
 (ალბათ რალაც საოცნებო რამის საყიდლად),
 მხიარული, ბედნიერი, ოცნებიანი...
 რომ უცებ,
 ჩვენი ჩრდილიანი ორღობის ბოლოს,
 ვიდრე მთავარ ქუჩისაკენ გადავუხვევდი,
 ზედ ღობის პირას
 (იქ რა მინდოდა,
 იქ სავალი გზა ხომ არ იყო),
 მწვანე ბალახებს შეხამებულ
 ბოთლის ნამტვრევს შევახიე შიშველი ფეხი...
 მაგრად გამეჭრა,
 მწვანე ფოთლებზე დარჩა ჩემი წითელი სისხლი...
 მივყავდით,
 მე კი
 თვალი ისევ მისკენ მეჭირა —
 ობლად ვტოვებდი ჩემს სისხლს იქ და
 ჩემს მტერს კიდევ შურის უხდელად...
 მას შემდეგ რიდი და შიში მაქვს სიხარულისა,
 რიდი და შიში...
 კიდევ რისა?
 — დანაშაულის!

თავს დამნაშავედ სულ პირველად
 დედაჩემის წინაშე ვგრძნობდი,
 რომელიც იმდენად ჭეშმარიტებისმოყვარე იყო,
 რომ ცდილობდა გავერკვიე,
 თუ როგორი ძნელი იყო მისთვის ცხოვრება.
 იმდენად არაპრაქტიკული,
 რომ საზოგადოებრივ საქმეებში იყო ჩაფლული,

გულუბრყვილო:
 რადგანაც მუდამ
 ღია ჰქონდა სახლის კარი მათხოვრებისთვის,
 რომელნიც იმ დროს
 უამრავნი დიოდნენ ყველგან
 და რომლებსაც
 ამაყად მე მოვუძღვებოდი...
 და თან ისე ვიზრდებოდი,
 დანაშაულის შეგრძნება რომ
 მქონოდა მუდამ:
 „ძია ზაქროს დღეს უსალმოდ რად ჩაუარე?!“

IV

— უარესი უნდა მექნა, თქვენი დედა კი...
 შემოულრინა ხალხს,
 როგორც კი საპატიშროს კარში შეუშვეს.
 როგორც კი იგრძნო,
 რომ უკვე ველარ მისწვდებოდა
 ველარც ფურთხი, ველარც მუშტი,
 ველარც გინება.
 ყაჩაღი იყო... კოლის მკვლელი,
 სწორედ ახლახან დაიპირეს და დაბაში ჩამოიყვანეს.
 — „იმის შინელი მირჩვენია
 შენს კაცობასო“, —
 ეთქვა ცოლს ამისთვის,
 ამ უბედურს
 საყვარელთან როცა მიესწრო.
 ამასაც ხანჭლით დაეკუწა — ამ უბედურსა.
 და გაყაჩაღდა...
 ხოლო თავქვეზე
 ძნელი არის თავის დაჭერა.

— უარესი უნდა მექნა. თქვენი დედა კი...
 შემოულრინა ხალხს,
 რადგანაც ამათ წინაშე
 თავს არავეითარ დანაშაულს არ აყვედრიდა.
 რას ერჩოდნენ,
 რად ლანძღვდნენ, რად აგინებდნენ?
 რად ესროდნენ, რაც კი ხელში მოხვდებოდათ,
 რატომ იწვევდნენ?
 ველარ გაიგო,
 ყველაფერი ერთმანეთთან ვერ მოარიგა.
 ველარ გაიგო,
 რომ ხალხი მუდამ ხალხი არის
 და ორმაგად ხალხად იქცევა,
 როდესაც თვალწინ

უმწეოს და გათელილს ხედავს.
„უარესი უნდა მექნა, თქვენი დედა კი...“

V

შეხედეთ, ერთი,
რა თვისება აღმოაჩნდათ პატარა საგნებს:
თითის წვერებზე იწვეიან იმათ ზურგს უკან,
ვისკენაცა გვაქვს გულისყური,
ვისაც თვალით ვაბედნიერებთ.
-- ეი, ვიროო! — ამას როდღი იძახიან
თავაზიანნი,
პეი, ბატონო, ბატონო,
ვითომ ჩვენსკეც მოიხედეთო,
შეგვაშჩნიეთო...
მაგრამ რაიმე წაგვადგმევიანებს იმათკენ ნაბიჯს?

ის ქლიავები
ქუჩის მხარეს, კუთხეში გვედგა,
იქვე გვქონდა
ძროხებისთვის შემოლობილი.
ლამით,
როდესაც სხვა ხეები
უშველებელ სვავებივით
ფრთებს დაკეცავდნენ,
ეზოს ეს კუთხე
უძინარი ბავშვივით იყო,
საქონლის ფშვენა და ფრუტუნი,
ადგომ-დაწოლა
და ქლიავების ჩამოცვენა
დიდ სამყაროს ესიტყვებოდა...
ძროხის მონებვას
ხმელ მიწაზე ქლიავის ხმა ენაცვლებოდა...
სულიერები იყვნენ თითქოს ეს ქლიავებიც,
ისე იწვედნენ
თავისუფალ ცის ნაჭრისთვის
ლობებს იქით.
ლობებს იქით ჩემთვის სულ სხვა ქვეყანა იყო,
სულ სხვა ჰაერი და ხეებიც სულ სხვანაირი...
შენი ქლიავი,
დავარდნილი მეზობლის მხარეს,
უკვე შენი აღარაა...
შენ ეძახი, შენსკენ უხმობ,
როცა დილით საარაყედ აგროვებ ხოლმე,
მაგრამ მეზობელიც ახმაურებს
იქ თავის ჭურჭელს
და თქვენ,
როგორც მტრული ქვეყნის მესაზღვრეები,

ტოვებენ ნაცარს...
ბოლო არა აქვს ამ ამოსვლებს,
ისე, როგორც მათ მოთმინებას.

VI

შურისძიება დაერქმევა
ნეტავ იმ განცდას,
რა განცლითაც ის პანტები გავაჭრევენეთ?
ჭერ ის მოვჭერით,
ხის ბაყაყი რომ ჰყავდა მდგმურად
(იმისი ხმა შერე არსად გამიგონია),
ვაშლები კი თავისით გახმნენ...
თითქოს კიდევეც ვამუნეთ,
რადგან არ გვინდოდა მათი დაკარგვა,
მაგრამ არა და არ გაიზარეს.

იმ პანტების ნამყოფ ჰაერში
ათასობით ვარსკვლავი დაჩნდა,
თითქოს უთვალავწვივება ჩიტებს,
ტოტებს რომ იყვნენ მთელი გრძნობით ჩაჭიდებულნი,
მოულოდნელად ფეხებქვეშ ხე გამოაცალეს...

არა, შურისძიებით არ მოგვიტრია ჩვენ ის ხეები,
მაგრამ რალაც მინამგვანი, ალბათ, ერია...
ჩვენ იმ ხეების სისხლით გავწმინდეთ
გზა მომავლისა.

„თვითონ ველარ ისხამენ და
ახალ ნერგებს კი გვიჩაგრავენ.
იმ დიდ პანტას
გამხმარი ტოტი რომ ჩამოსკდა,
ორი კარგი ნერგი მოტეხა,
ჰოდა მოვჭერით...“
„ეხ, ისეთ პანტას სადღა ნახავ,
იწვიათი ჭიში იყო, ტკბილი, ტკბილი,
ბადაგსაც კი ვაღუღებდით ხოლმე, თუ გახსოვს“.
„თქვენი ვაშლი მეც მომიპარავს,
ერთხელ, მახსოვს, თევზზე ვიყავით...“
„რა ჭიში იყო, კაცო, თითქოს სხვაც მიჭამია,
მაგრამ ის მაინც სულ სხვა იყო,
ტკბილიც იყო, შეავეც ერია...“
„ის ვაშლის ხე აღარ გიდგათ?
სამნაირი ვაშლი რომ ესხა
და ერთ სახელს რომ ეძახოდით?“
ერთხელ, მახსოვს, იმ პანტაზე ავედი და
ჩამოსვლით კი ველარ ჩამოვედი,
დავიძახე,

ილია ჩურუა

გაქვევებული ლექსის დაბრუნება

მოთხრობა

მთელი კვირა მივცურავთ ოკეანეში. რაიმე სიახლისა თუ გართობის ძებნაში ტურისტები აქეთ-იქით დაწრიალებენ. საბოლოოდ მაინც ყველა გზა მუსიკალური სალონისაკენ მიდის. წითლად მოხასხასე ღრმა საეარძლებში მოკალათებულნი, წყნარ, ინტიმურ საუბარში ლუდსა და კოკტეილს შეექცევიან ან ჰადრაკსა და პრეფერანსს თამაშობენ.

აქვე, გვერდზე, რეპეტიციას გადის ქართული ახალგაზრდული საეხტრადო ანსამბლი „ორიველა“. რეპეტიცია ჰქვია, თორემ იგივე კონცერტია; მე თუ მკითხავთ, უფრო საინტერესო, რადგან ბიჭები შიგადაშიგ თავიანთი სიმოვნებისათვის მღერიან. ახლა, ამ წუთშიც, საეარძლებში, ნახევრად წამოწოლილი, უკვე მონატრებულ ჰანგებს იხსენებენ; იმ ძალდაუტანებელი სიმსუბუქით, რასაც მხოლოდ მუსიკის ნიჭმომადლებლნი ახერხებენ ზოლმე. ქალაქურ-სუფრული სიმღერების საამო პოპული აკინძა.

ამ სიმღერებს გერმანელი ტურისტები პირველად ისმენენ, სულ უფრო მეტი ინტერესით უგდებენ ყურს. ზოგიერთმა თამაშსაც მიანება თავი, წინა საეარძლებში გადმოინაცვლა.

უცხოელებმა, ცხადია, არ იციან, რომ ანსამბლის სახელი ძველი გუთონისდედურიდან მოდის; რომ ეს სიმღერა

სალონებში არ სრულდება. მას გაშლილი სივრცე და საყუთარ თავთან განმარტობა სჭირდება, ბრჭყვიალა საესტრადო ინსტრუმენტებთან მეზობლობაც ეხამუშება. და მაინც ეს მოხდენილი, თავაზიანი ბიჭები რამდენიმე თვეა ზღვებისა და ოკეანეების უკიდვგანო სივრცეებში აპნევენ მშობლიური მიწის ჰანგებს. და შორეულ მხარეებს, უცხო ადამიანებს ესმით, რომ სადღაც არის ქვეყანა და ხალხი, რომელმაც იცის ეშხიანი სიმღერის გემო და ფასი.

სამი გალალებული ხმა — ერთი ქალისა და ორიც ვაჟის — რბილი, მჭრქალი სინათლით სავეს სალონში სიმღერას სიმღერაზე ქარგავს. ყველა სულგანაბელი უსმენს.

ვეუსმენ მეც, თითქმის ერთიანი მიწის სამზერ კედელთან მჯდომი. აქედან განსაკუთრებით კარგად ჩანს წყლის უსაზღვრო, ლურჯი სივრცე და მისი ნაორთქლის ნისლოვანებით ოდნავ შემღვრეული ცა. მუხლებზე მიზის პატარა გერმანელი ბიჭი, რომელსაც ძალიან რუსული სახელი — ბორია ჰქვია; როგორც ამიხსენს, მამამისის მოსკოველი მეგობრის პატივსაცემად.

სამგზავრო ლაინერზე, სადაც თავი მოუყარია ათას ორასამდე ადამიანს, ბორია ერთადერთი ბავშვია. ამიტომ

ხელიდან ხელში გადადის, ყველა მას ეალერსება და ესიყვარულება. ბიჭი კინოფილმიდან გადმოსულ პატარა პრინცსა ჰგავს: აბრეშუმით რბილი და მბზინავი თავთუხისფერი თმა მხრებზე დაჰყარია. ოდნავ ოვალურად ამობურცულ შალალ შუბლს ქვემოდან შემოგვტყერით ონავრული ნაპერწკლებით სავსე თვალები, რის გამო მათი ფერის დადგენა არც ისე ადვილია. მოქნილი, ბიჭურად თელი ტუჩების მოხაზულობა წარამარა ეცვლება, რადგან ბორიას არსება ერთიანად სავსეა ცნობისმოყვარეობით, სურვილითა და ნდომით. ამ წუთებში კი, გულსტკივილით უნდა მოგახსენოთ, არცთუ ისე სახალისო საქმით არის დაკავებული. აგერ, რამდენი ხანია უგემურად ლეკავს ლორის ბუტერბროდს, დედამისმა ხელში რომ ძალით ჩაუღო ჩემთან გამოგზავნამდე. რამდენჯერაც არ სცადა ბუტერბროდის თავიდან მოცილება, იმდენჯერ დედის ფხიზელ მზერას წააწყდა. ერთხელ მამამისმაც დაუქნია თითი. ბორიამ ამოიხრა და, ბედს შერეგებულმა, მთელი დარჩენილი ულუფა ძალით ჩაიტენა პირში. ეს დემონსტრაციულად გააკეთა: საგარძელზე შეხტა და თითქოს დაღლისაგან გაჩერებულ ყბას ხელები მიაშველა, ვითომ ძალისძალად ამოძრავა. მთელი საღონი გულიანად იცინის. ჩვენი შეხვედრა და დამეგობრება ერთი იქნა. იმ საღამოს, ჩვეულებისამებრ, დასასვენებელ გემბანზე ვიჭექი. ვახტიდან თავისუფალი ულიანოვსკელი მატროსი ტოლია მშობლიური კოლეჯის სანახების სილამაზეზე მიყვებოდა გატაცებით. ამ დროს საიდანღაც ამოგვიძვრა ხუთი-ექვსი წლის ბიჭი, რომელსაც ილიაში ამოეჩარა შუაზე გაკეცილი, ფერადნახატებიანი მუყაო და მოგრძო კოლოფი. გამოველაპარაკეთ, მაგრამ მან ჩვენი ვერ გაიგო, ჩვენ კი დევ მისი. მდგომარეობიდან ისევ სათამაშომ გამოგვიყვანა. შეზღონგები ერთმანეთისაკენ მივწიეთ და მათი წინა ხიდურებისაგან შეკრულ პატარა მოედანზე მუყაო გავშალეთ. იგი მაყუ-

რებით გაქედული იპოდრომში აღმოჩნდა. მის სარბიელს სამი ფეხი უნდა რებად დაყოფილი წრე უვლიდა გარშემო. ყუთშიც სამი ფერის არაბული ჯიშის ცხენი აღმოჩნდა დამწყვედულო, კისერზე გართხმული ნორჩი ეოკეებით. ჩვენც მაშინვე ცხენოსნებად ვიქცეთ. ბიჭმა წითელი ბედაური აირჩია, ტოლიამ — შავი, მე კი, როგორც მიხვდით, თეთრი შემხვდა. და აჰა, გავორდა პლასტმასის მსხვილი კამათელი. პირველი სროლის უფლება, რა თქმა უნდა, ბორიამ მიიღო. მაშინვე ექვსიანზე დასვა, რაც მასზე ნაკლებ არც ჩვენ გავგხარებია.

— აინ, ცვი, დრაი... — ხითხით-ხითხითით გადათვალა ბიჭმა ექვსი უჯრა თავის წრეზე.

ტოლია პირველ სროლაზე სამიანს დასჭერდა, მე კი დევ—ორიანს. ამანაც სიხარული მოგგვარა ყველას. ასე რომ, ბიჭის ცხენი თავიდანვე დაწინაურდა. სინამდვილის წინაშე შეეცოდავით, თუ იმასაც არ ვიტყვი, რომ ჩვენი მოწინააღმდეგის წინ გაქრას ტოლიაც უწყობდა ხელს. თავის გამჭრიახ მზერას გაგორებულ კამათელს გააყოლებდა და თუ შეატყობდა, ბიჭისა მცირეზე ჯდებოდა, ჩვენი კი დიდზე, კამათელი აუცილებლად ძირს გადაგორდებოდა, ხელის მოუხელთებელი მოძრაობით. ამაზე კრინტსაც არ დავძრავდით, რომ კამათლის ძებნაში რამდენჯერმე გემბანზე არ დამჭირებოდა ხოხვა. ბორიასათვის არც ის გვიგრძნობინებია, რომ თამაშის ერთი, არსებითი წესი თავიდანვე იყო დარღვეული. საქმე ის არის, რომ ერთ-ერთი დამარცხებული ეოკეი თითქმის ხუთ ფუთს იწონის, მეორე კი ას კილოგრამზე მეტს. ბორია კი... ერთი სიტყვით, წავხდით ოდითგან ცხენოსნობით განთქმულ ხალხთა წარმომადგენლები: ფინიში პირველმა პატარა ეოკემ გადაჭრა.

ბორიას გამარჯვება ფეხზე წამოდგომითა და მხურვალე ხელის ჩამორთმევით აღენიშნეთ იმდენ ხალხში. ცერ-

მონიალი უფრო საზეიმი აღმოჩნდა, ვიდრე ჩვენ ვფიქრობდით. თანამედროვე მუსიკა, რომელიც ჩვეულებრივ მთელი დღე ისმის რეპროდუქტორებიდან, ამ მომენტში ფრიად რიტმულად და ენერგიულად ეღერდა.

ეს იყო და ბორიას გარეშე, შემდეგ, დღე არ ყოფილა. დამინახავდა თუ არა, გამოიქცეოდა, ფეხებში მომედებოდა ან მკერდზე შემომახტებოდა. ნავსადგურებში შესვლისას ერთიანად გაქედნილ გემბანზეც ვუპოვნივარ არაერთხელ. ლაცბორტზე შევაყენებდი და, არცთუ შიშის გარეშე, ხელს მაგრად მოვხვევდი. ერთხელ, ბომბების ნავსადგურში, გაგრძელებული შეხვედრის სანახაობით დაღლილს, ჩემს მკლავებში ჩაეძინა.

კაიუტაშიც ვისტუმრე. საგულდაგულოდ ვადამალული ერთადერთი ჩურჩხელა მივართვი, რამაც ბორიას უსაზღვრო ცნობისმოყვარეობა გამოიწვია. მიმიკის ენით კარგა ხანს ვუხსნიდი, თუ ვისთვის შექმნა იგი ქართულმა ბებია. ბიჭმაც, იცოცხლეთ, იმ გამზმარ ჩურჩხელას დღე აყარა თავისი აღმასა კბილებით. ვუსახსოვრე მცირე ზომის ქედური ნამუშევარიც — ვეხვს შეჭიდებული მოყმე... ჩემს ქალ-ვაჟსაც გაეცნო. კარგა ხანს, დაუფარავი ინტერესით შეჰყურებდა მათს ფოტოს საწოლის თავზე. ეტყობა, რომელიმე თანატოლად მიიჩნია, რადგან მეორე დღით საჩუქრით მომადგა კარზე. ეს გახლდათ ასი (არც მეტი, არც ნაკლები!) პაწაწკინტელა მუყაოს ნაჭერზე გადატანილი რეპროდუქცია ჰოლანდიური სკოლის ფერწერული სურათისა. მასზე გამოხატულია ზღვის ამობოქრებულ სტიქიონს შებმული ძველებური აფრებიანი ზომალდი...

ახლა კი ჩემს მუხლებზე მოკალათებული ბორია სულგანაბული უსმენს უცხო სიმღერებს. წინ გაწვდილი კისრის ძარღვები დაპბერვია, ტუჩებს ისე აკმაკუნებს, თითქოს სურს მომღერლებს აჰყვასო.

— ტურფავ, ტურფავ, რაქმეფდურე, მოაქურე ჩემსკენ ნაფეხკლნიყენკენ
მესიამოვნა ამ უბრალო და კეთილ-
ხმოვანი სიმღერის გაგონება. ალბათ, გერმანელებსაც მოეწონათ, რაკი ტაში მოსწყვიტა.

ამ წუთმა გამახსენა ერთი თითქმის მივიწყებული ამბავი. აღარ მაგონდება, ვინ მიაშბო, სად და როდის. ის კი ვიცი, ომის ცეცხლიდან არის გამოტანული. ერთ დროს მოთხრობის დაწერასაც ვაპირებდი, მაგრამ ვერ გავბედე, რადგან დაუჭერებელს ჰგავდა და თანაც მე თავად არ ვანმეცადა. ახლა კი, ოკეანის შუაგულში, გერმანელი ტურისტებით გაქედნილ გემზე, როცა მუხლზე ახალი გერმანიის შვილი მიზის, ამბავმა თითქოს სუნთქვა დაიწყო.

ეფრეიტორი გერპარტ კრაუზე, ჩვეულებისამებრ, მარტო გამოვიდა სასერიზოდ. პროფესიით მუსიკოსს, — მართალია, ხელმოცარულს, მაგრამ მაინც მუსიკოსს, — უყვარდა საღამო ხანის მყუდროება, როცა მანამდე სივრცეში არეულად მორიალე ხმები თანდათან იწმინდებდა და ბინდის დადგომით შეძრული ჩიტების ერთიან ქვილიად ან ზღვის ტალღების საამო, შრიალად იქცევა.

ასეთ დროს გერპარტს ეუფლებოდა სულის ნახად ამფორიქებელი გრძნობა, რომელიც ბუნდოვნად აახლოებდა რაღაც სამუდამოდ დაკარგულთან, მაგრამ მაინც ძნელად დასათმობთან. ძველი კაპელმაისტერი ხვდებოდა, რომ ეს იყო რაიმე მნიშვნელოვანის შექმნის წადილი, რომელსაც მთელი მისი სიცოცხლის მანძილზე ფრთები არ ჰყოფნიდა და რომელიც წლებთან ერთად თანდათან ნელდებოდა. ყველაფერი საბოლოოდ დამთავრებულად მაშინ მიიჩნია, როცა ორმოცდაათს კარგა გვარიანად გადაცილებულ კაპელმაისტერს რაიხის უკანასკნელი რეზერვისტის ფორმა გადააცვეს და აჟ, ჩრდილოეთის ზღვის ერთ პატარა ტუნძულზე ამოაყო-

ფინეს თავი, ტყვეთა ბანაკის მცველად-
ეფრეიტორის ტანსაცმელს აქამდე ვერ
შეჭგუებოდა. იმის წარმოდგენაც უჭი-
რდა, მართლა საჭიროების შემთხვევაში
როგორ უნდა ამოეღო ბუდიდან რევო-
ლვერი ცოცხალი ადამიანის გასამეტე-
ბლად. საბედნიეროდ, საჭმე ჭერჭერო-
ბით აქამდე არ მისულა. კუნძულზე
საომარი ვითარებისათვის უცხო სიწყ-
ნარე სუფევდა. არც ტყვეებს ეჭირათ
თავი გამომწვევად. და ესოდენ მოუ-
ლოდნელ სიმშვიდეში ჩაძირული კა-
პელმაისტერის! გულში ისევ გაიფაჩუ-
ნა მიძინებულმა იმედმა. ასეთი გასეი-
რნების ემს თითქოს უბრუნდებოდა
ახალგაზრდობის განწყობილება, რაღა-
ცით შთაგონებას რომ ჰგავდა.

„ვინ იცის.. ვინ იცის!“ — მწველი
იმედით გაეხმაურებოდა ყურში უნე-
ბურად დარხეულ ჰანგს, მაგრამ სასწა-
ული მიანიც არ ჩანდა...

გერპარტმა ფეხს აუჩქარა, რადგან
ჰორიზონტს მიბჯენილი უზარმაზარი
მზე ზღვის ზედაპირზე აპარპალდა უკა-
ნასკენელი, გამოსათოვარი შუქით.
გაახსენდა, რომ სადღაც ახლოს არიან
მისაღმი შეურიგებელი მტრობით სავ-
სე ადამიანები. დღის სინათლეშემოძა-
რეული კუნძულის საწაპირო ზოლს ახ-
ლა მხოლოდ დაფიონი აჩენდა მერთა-
ლად. კაპელმაისტერიმა თვალი დაადგა
პლაჟიდან შეთხელებული ნაძენარისა-
კენ გამბულ ვიწრო გზას, სადღაც რომ
უჩინარდებოდა. არა, გერპარტმა იყო-
და, რომ ეს გზა ზედ ტყვეთა ბანაკს
ადგებოდა. უნებურად უკან მოიხედა,
მაგრამ გამოვლილი გზითვე დაბრუნება
უფრო გრძლად და სახიფათო ეჩვენა.
გაახსენდა, რომ ბანაკის მახლობლად
ყოველთვის დაბოროილებდნენ სამორი-
გოდ გამწესებული მცველები. ფეხის
თრევა-თრევეთ დაადგა ბილიკს.

ნაძენარში რომ შევიდა, დღის მიბ-
ნედილმა შუქმა კიდევ ერთხელ იფე-
თქა წამით. გერპარტის გაქვეყნულ
მზერას შერჩა რამდენიმე ნაძვისა და
მათ შორის ვაწოლილი ულაზათო ბა-
რაკის შავი სილუეტები. როგორც კი

მცირე აღმართი აათავა, ბარაკის სიღ-
რეში ერთადერთი ლურჯი მწველი
აქიატდა ცივად. გულს ბაგა-ბუგი გაა-
ქონდა. გამახვილებული სმენა მხოლოდ
ერთ რამეს მიჰყურადებოდა — სხვის
ფეხის ხმას. ხელი უნებურად რევოლ-
ვერისაკენ წაიღო... მაგრამ სწორედ ამ
დროს გაიგონა სიმღერა. ყურს არ და-
უჭერა. შედგა და, წინ გადახრილი,
სმენად იქცა. არა, ეს ნაღდად არ იყო
გერმანული სიმღერა. არც ჰოლანდი-
ურს ჰგავდა. რაღაც სხვა იყო: უცხო,
სიმშვიდის მომგვრელი და თან ნაღვ-
ლიანი.

„ალბათ მათებურია“, — რატომღაც
შეგებით ამოისუნთქა კაპელმაისტერმა
და თითქოს ერთბაშად მხრები დაუმსუ-
ბუტდა. უფრო თამამად განავრძო გზა
და მხოლოდ მაშინ შეჩერდა, როცა
ტყვეები დალანდა. მკრთალ ლურჯ
შუქს ოდნავ მოესირობა მათი გარინდუ-
ლი ფიგურები. ეტყობოდა, გადაჭრილ
ხეზე ისხდნენ, ზურგით. ალბათ, თავა-
ლებულნი მღეროდნენ, რადგან უცხო
სიტყვები და ჰანგი სადღაც ზემოთ
გადადიოდა, ნაძენარის თავზე.

კაპელმაისტერი უკვე სიამოვნებით
უსმენდა. ერთადერთი, რაც აშინებდა,
ის იყო რომ სიმღერის დამთავრებამდე
არ შეემჩნიათ... უცებ ლურჯ შუქს რა-
ღაც გადაეფარა წამით და გერპარტმა
კარგად გაარჩია ერთბაშად ადგილზე
წამომართული ტყვე. იგი თითქოს შე-
მობრუნდა კიდევ და კაპელმაისტერმა
სული გაჰმიღა.

— ეფრეიტორი! — გარკვევით გაი-
გონა მან.

ეს ხმა ტყვიასავით მოხედა გულზე
გერპარტს და უნებურად ხელი რევო-
ლვერს იტაცა, მაგრამ, მისდა გასაოც-
რად, ტყვეები არ განძრეთლან. მხო-
ლოდ ერთხელ ოდნავ შექანდა სიმღე-
რა, რომელიც ახლა უფრო ხმაშალა
ისმოდა. კაპელმაისტერი ისევ დამშვი-
დდა. ალბათ — ის ტყვე ჭარისკაციც,
რადგან კვლავ ძველ ადგილზე ჩაქდა.

ასე მოულოდნელად მოვლენილმა
უშფოთველობამ მოხუც კაპელმაისტ-

ტერს გუნება გამოუცვალა. უნდოდა სიმღერა კიდევ ერთხანს გაგრძელებულიყო, მაგრამ ტყვეები მორჩნენ. არც ახლა განძრეულან. მხოლოდ ის ერთი წამოდგა ისევ და უკვე სხვა, აშკარად გამოცვლილი ხმით წარმოთქვა:

— ბიჭებო, ძია გერპარტი!

თავისი სახელის გაგონება ესიამოვნა. კეთილგანწყობილების დადასტურება იგრძნო ამით. გაუქვირდა და გაუხარდა კიდევ. მაგრამ ეჭვმა მაინც გაჰკრა — ძნელად დასაჭერებელი ეჩვენა, მით უმეტეს, რომ სხვა ორი სიტყვის მნიშვნელობა არ ესმოდა.

ბოლოს ტყვე ჯარისკაცები ერთად წამოიშალნენ ფეხზე და გერმანელისაკენ შემობრუნდნენ. თმაჭალარა კაპელმაისტერი შეატოკა მათმა უხილავმა, მაგრამ გამჭოლმა მზერამ. უნებურად თითქოს თავადაც დაუწყო შეთვლიერება საკუთარ თავს და უცებ, სრულიად მოულოდნელად, რაღაცის შერცხვა. არა, მან აშკარად დაინახა საქციელწამხდარი საკუთარი სახე, რომელსაც აქამდე აფარებული ჰქონია ბრმა, ბრიყველი მტრობის, ბატონაკობის ნიღბი. რამდენად სასაცილო უნდა ყოფილიყო ამ ამაყი, შავგრემანი ბიჭების თვალში. ამიტომ თუ გაღაურბენდა ხოლმე მათს სახეებს დამცინავი ღიმილი, როცა გერპარტი, მოვალეობის გულისათვის, რაღაცაზე ახირებული, არაბუნებრივი ხმით აყვირდებოდა. საბედნიეროდ, ძველი კაპელმაისტერი ამას წონასწორობიდან არ გამოჰყავდა. პირიქით, რატომღაც ერთბაშად ცხრებოდა. მაინც მუსიკოსის სული იცავდა ცოფისაგან...

და ახლა გერპარტი გრძნობდა, რომ ბევრი რამ ამიერიდან იმაზე იქნებოდა დამოკიდებული, თუ როგორ მოიქცეოდა აშუუთას. მაგრამ გონება არაფერს ჰქარანახობდა. უცებ, თითქოს ვიღაცამ უბიძგაო, ადგილზე შექანდა. მხედრულ ყაიდაზე გასაჭიმავად ასხლეტილი ფეხი მაშინვე მოადუნა და ტყვეებისაკენ წავიდა მშვიდი, რბილი ნაბიჯით. შიშის უკანასკნელი ნაახი

მისიანებთან იყო დაკავშირებული ხომ არავინ გვითვალთვალებდა?

ტყვე ჯარისკაცებს რომ გაუწვორდა, თავში ისეთმა აზრმა გაურბინა, ერთბაშად დაფეთდა. ეს აზრი საშინო ახირებად ეჩვენა, მაგრამ მაშინვე გამოიწვევი ტინი დაეუფლა. ამ მოულოდნელ სურვილს თითქოს რაღაც საერთო ჰქონდა მის ძველ, ჯერაც აუხდენელ ოცნებასთან. აზრი კი ძალიან უბრალო და ადამიანური იყო.

და იმ ღამით გერმანიიდან დაშორებით, საქართველოდან ძალიან შორს, ჩრდილოეთის ზღვაში ჩაქარგულ პატარა კუნძულზე, ლურჯშუშისანი ღამფით მკრთალად განათებულ ბარაკში სანოტო ფურცელზე გადავიდა სიმღერა, სხვა, უკეთესი ეამის მაღაყებელი. გერპარტს სიტყვებიც უთარგმნეს. მათი აზრი თითქოს ნაცნობი ეჩვენა. ეს იყო უბრალო სიტყვები სასიხარულო მოლოდინით დაღლილ სულზე, ვალმა ნაპირიდან მეგობარს რომ უხმობს.

მოხუცმა კაპელმაისტერმა რამდენიმე დღე იჯახირა ამ სიტყვების ლექსად გამართვაზე. ერთი კოჭლი, ოკრობოკრო რამ გამოუვიდა, მაგრამ თავს მაინც ნეტარების მწვერვალზე გრძნობდა. ოდესღაც აქტიური, მაგრამ შემდეგ იმედგაცრუებული, პაციენსტის გული ნელ-ნელა იღვიძებდა. უჩვეულოდ ალტკენებულმა, ბოლოს ეშმაკსაც მიაფურთხა, ნოტები და ლექსი გადაათეთრა და მისებრ ხანშესულ, მუსიკის უსაზღვროდ მოყვარულ გარნიზონის უფროსს წარუდგინა. მელიოდია და სიტყვები მასაც მოეწონა. ცოტაოდენი ყოყმანისა და ორჭოფობის შემდეგ რაღაცით გამართლებულად მიიჩნია მისი დაბეჭვდა გარნიზონის მცირეტირაჟიან გაზეთში. ყოველი შემთხვევისათვის, სათაური „აფრა“ გადაშალა და ზედ გარკვეული ხელით წააწერა: „ქართველი ტყვე ჯარისკაცების სიმღერა“. რაინის სული ჯერ კიდევ ბოგინობდა.

არც კაპელმაისტერმა და არც გარნიზონის უფროსმა არ იცოდნენ, თუ როდენ ზედმეტი იყო ასეთი რედაქ-

ტორული ჩარევა და, მით უმეტეს, ლექსის თარგმნა. ეს ლექსი, უბრალოდ, გერმანულად იყო დაწერილი და ეკუთვნოდა ჰაინრიხ ჰაინეს, ფაშისტთაგან აუტოდაფევე გაგზავნილ პოეტს. გაქვეყნებული ლექსი კვლავ საშობლოს უბრუნდებოდა უცხო ჰანგისა და უცხო ენაზე გაქეთებული თარგმანის თარგმანით...

გერპარტ კრაუზემ და მისმა შეფშა არც ის იცოდნენ, კუნძულზე დამკვიდრებული სიჩუმე მოჩვენებითი რომ იყო. შეატრუნა ბიჭებს, რომელთაც მანამდე არაერთხელ გაუსწორებიათ თვალი სიკვდილისათვის, ესმოდათ მოახლოებული გამარჯვების გუგუნე და ემზადებოდნენ. და ბოლოს აჯანყების დროშაც აღმართეს.

გერმანელებმა კუნძულზე სასწრაფოდ გადაისროლეს ესეცელთა ნაწილი. გააფთრებულ ბრძოლაში დაიღუპა ბევრი... ალბათ, ისინიც, რომლებიც იმ დამით მღეროდნენ, და ისიც, ვინც ეს სიმღერა გულით აიტაცა, მშობელი ხალხისათვის დასაბრუნებლად, მოახლოებული მშვიდობის მაცნედ.

თეთრი ლაინერი „მაქსიმ გორკი“ მიამობს ოკეანის სივრცეს.

ომის შემდეგ დაბადებული ახალგაზრდები სინათლით სავეს სალონში მღეროან ძველ, კეთილ სიმღერას. ეს სიმღერა გერმანელ ტურისტებს ძალიან მოსწონთ. მათ შორის მრავლად არიან მეგობრები, კეთილმოსურნეები. ალბათ, არიან ისეთებიც, რომელთა სულს ამძიმებს ფაშისტების შავი სირცხვილი. ვერ გეტყვით, აწუხებთ თუ არა მათ სინდისის ქენჯნა. არც ის ვიცი, რა უტრიოალებთ გულში, როცა მდუმარედ ჩაუვლიან გვერდზე ბერლინის ამღებ ჭარისკაცებს, დღეს გეშუე მშვიდობიან სამსახურს რომ ეწევიან.

სამაგიეროდ, აშკარა და ხილულია მეგობრული კეთილმოსურნეობის გრძნობები, განწყობილება. ოდინდელი გაფუყული ქედმაღლობიდან თითქმის

არაფერი დარჩენილა. დღევანდელ გერმანელები, ხნიერნიც და ახალგაზრდებიც, გემის ეკიპაჟის წევრებთან ერთად ხარობენ სამეჯლისო საღამოებსა და შეხვედრებზე. ზოგიერთები „საბჭოურ მოუსაყ“ უერთებენ ხმას. მღეროან „კალინკას“, „სულიკოს“, აულარუნებენ ბალალაიკას... არ თაკილობენ იცეკვონ ოფიციალტ ქალიშვილებთან და მატროსებთან. სამახსოვრო სურათებსაც ხშირად იღებენ...

— ტურფავ, ტურფავ, რად მემღერი, მოაკურე ჩემსკენ ნავი...

სალონში იღვრება ნაცნობი მელოდია, რომელიც ამიერიდან ჩემს პატარა მეგობარს — გერმანელ ბიჭს ბორიას მომაგონებს.

ჩვენ ისევე მოულოდნელად დაეცილდით ერთმანეთს, როგორც შეხვდით. სინგაპურში გემმა ღუზა რომ ჩაუშვა, სალონში შევიარე ტურისტული პროსპექტების ასაღებად. სალონში ბევრი ხალხი ირეოდა: ტურისტები, პოლიციელები, საბაჟოს მობელები...

საიდანღაც, ჩვეულებისამებრ, ბორია გამომივიარდა. ამეტოტა, მომეხვია. რაღაც მითხრა და ხელიდან დამიქრა.

მეორე დღე ისე გავიდა, არ შემხვედრია. მესამე დღეც. ამასობაში ოკეანის რამდენიმე კუნძული, მათ შორის ზურ-მუხტისფერი ტაიტიც მოვინახულეთ. ბიჭი მაინც არ ჩანს. ვერც მის მშობლებს ვხედავ. გავიკითხე. თურმე სინგაპურიდან გაფრენილან შინ. მე კი მეგონა ბოლომდე შეკრავდნენ წრეს ჩვენთან ერთად დედამიწის გარშემო. გული დამწყდა. სამახსოვრო ფოტოსურათიც არ დამჩრა ჩემი პატარა მეგობრისა.

...ოკეანის სივრცეებზე ეშვება ბინდი. ელექტროლამპიონებით გაჩახახებული ლაინერი მიცურავს მექსიკის ნაპირებისაკენ.

სალონი კვლავინდებურად სავესა ტურისტებით.

„ოროველა“ კვლავ და კვლავ მღერის ძველ, კეთილმოვან ქართულ სიმღერას, რომელიც ამიერიდან ყოველთვის მომაგონებს პატარა გერმანელ

ბიჭს, რომელსაც ჰქვია ძალიან რუსული სახელი — ბორია.

მას თუ ვაგონდები!

არა მგონია, არ ვახსოვდე. სხვა თუ არაფერი, ვეფხვეს შეჭიდებული მოყმის ხატება შაინც გაახსენებს, ხანდისხან, ჭალარა ძიას.

მე კიდევ საქართველოში ჩემს შვილებს ჩავუტან პატარა მომზიბვლელი გერმანელი ბიჭის ამბავს და მის ბავშვურ საჩუქარს. იმ ასაკს გადაცილებული არიან, როცა ასეთი სათამაშოები-

სათვის ჰქუას კარგადენენ, მაგრამ მეც, სული არ მოუთმენთ, ერთხელ შაინც არ ააწყონ ზღვის ბობოქარ ტალღებს შეჭიდებული ხომალდის ხატება. ბავშვობის ფერადმა სიზმარმა ეს დაუდევარი, აფრებდაბერილი ხომალდი იქნებ შორეულ სივრცეებშიც შეაცუროს სამოგზაუროდ, ოცნების ახალი კონტინენტების აღმოსაჩენად...

კურთხეულ იყოს ლექსი-სიმღერა, რომელიც უხმობს ოცნების თეთრ ფერებს!

არ მოვბრუნდები

მე არასოდეს არ მოვბრუნდები,
მე ოცნებათა ფანტვას ვუნდები.
ჩამომაცალეთ თქვენი ხუნდები,
თორემ ლოდინით მე გავხუნდები.

გამწარებული ქარით ვხურდები
და უბედობის მომაქვს ხურდები.
ჩამომაცალეთ თქვენი ხუნდები,
იციოდეთ, მაინც არ მოვბრუნდები.

გინდ მომეყარეთ იაგუნდები
ან წყება-წყება ტყემლის გუნდები,
მე ოცნებათა ფანტვას ვუნდები,
არ მოვბრუნდები, არ მოვბრუნდები!

სიგზვიდის შიში

კაცობრიობის საიდუმლოა სევდა,
უთანასწორო ბრძოლაში
შთაინთქა სული
და უძილო ღამესთან ჭიდილში
აფეთქდა ნერვი

არავინ უწყის,
რამდენ ფეთქვას
იტევს გული
გაოცების წამს,
და რამდენს კარგავს
გაზმორებისას...

არავინ უწყის,
არავინ უწყის...

აზრის სიმძაფრეს დაეღალა
კაცობრიობა, —
ძილს მისცემოდა
და ძილში ისევ ცოცხლობდა შიში,
ანდამატრევით შენახული სიმშვიდის
შიში...

და ფლიდი ცეცხლი
ათბობდა ბუხრის
მთვლემარე აზრებს...

დათმობის ცრემლი

წილნაყარი ვარ ბედნიერების
 საიდუმლოსთან —

მე გავიფიქრე,
 როცა წამით ახელილ თვალში
 ცრემლი დაგუბდა.

და იყო ცრემლი მოდენილი
 არა წუხილის,
 არა ნგრევის,
 დათმობის იყო ცრემლი იგი,
 მოდენილი სიყვარულისგან.

ყლორტების სიტბოს
 დაეტანა მზის მცხუნვარება
 და უფრო მეტად
 ააყვავა ნოტიო მიწა...

ქარით გაფანტულ თესლთა სიუხვემ
 კვლავ იხმო ცრემლი ჩემი სალბუნად...

— — —

ცეცხლში გახვეული დედამიწა

(ოგზადასდილის მოგონება)

კირველი დღე

იმ ივნისის კვირამაღვტ გავბდი თვრამეტა წლისა. ჩემი დაბადების დღის მოლოცვა ქვრივად ღარჩენილ დედამიწასაც არ გახსენებია. კალთაზე ოთხი წლის უმცროსი ვაჟიშვილი ჰყავდა გამოზმული, არშიაში გაწვეული უფროსი შვილის ფეხშიძემ შეუღლეს დაფოფინებდა და თბილისში სასწავლებლად წახული ორი ვაჟიშვილის დარღვივაც იღვროდა.

ამ ორთაგან ერთი მე ვიყავი—სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის პირველკურსელი.

მეტეხას ხედთან, ბაშის რიგზე ძველებურ სახლში მოთავსებული საერთო საცხოვრებლის ერთი, დარბაზივით დიდ ოთახში თოთხმეტნი ეცხოვრობდით. აქ იყვნენ მომავალა, იურისტი, ისტორიკოსებიც, ეკონომისტიც, ფილოლოგებიც... პირველკურსელებიც, მეორეკურსელებიც, მესამეკურსელებიც. ერთი ოთახის პერქვეშ მომწვედელიყო სხვადასხვა ასაკი და სხვადასხვა სამყარო. ყველას თავისი სწავრუნავა და საფიქრალი ჰქონდა.

1941 წლის დასაწყისიდანვე რადიკალიზად აჩქარდა და დაიძაბა თბილისის ცხოვრების მარქსიზმი. თითქმის ყოველ საღამოს შუქშენილზე ცხადდებოდა. დარბაზბედაგმანული თუ ფარდებნამოშვებული კარ-ფანჩრების ღრიკობიდან შუქის ერთი წვეთიც არ უნდა გაფონილიყო, ქუჩებში მთელ ღამეს შუქშენილზე მითვალღურენი დაბიჭებდნენ, თვალფხიზლად ამოწმებდნენ ყველა კარ-ფანჩარას. ვიცოდით, რომ ეს სასწავლო შუქშენილზე იყო, მაგრამ მის შემუშურებებს რაღაც მოუსვენრობა ვეფუფლებოდა. სიხნელის შავი ტალღებით იხებოდა და უკაცრიელდებოდა ქუჩები და მოედნები.

ოთახებში გამოწყვედული სინათლე ფრთებშეჭრილი ფრინველივით ფართობლებდა და სულში ტკივილად იღვრებოდა.

კვირაობით დედასთან, საგარეოში ჩავდიოდი, ბაღჩა-ბაღში ხელა რომ შემეშველებინა და მომავალი ერთი კვირისა თუ არა, რამდენიმე დღის საშოფი ღუშა მიმცე წამომეღო. მაშინ კახეთის შატარებლები თბილისიდან გვიან საღამოს ვადიოდნენ და საგარეოს შუალაშისას ჩაუვლიდნენ ხოლმე. მგზავრობის სხვა საშუალება არ იყო. შაბათობით კი ეს შატარებლები მგზავრებს ძლივს აუდიოდნენ და კმაყოფილი ვიყავი თუ ცალი ფეხის დასაღვამელს მიმცე ვიპოვიდი. მეერ იქიდან, საგარეოს სადგურიდან, გზას ფეხით დავაღვებოდი და ერთი საათის შემდეგ ჩემს მოლოდინში ძილგამართალ დედაჩემს კარზე მივუკაყუნებდი. საგარეოს სადგურიდან ეტლებიც დადიოდნენ, მაგრამ საეტლე ფული, როგორც წესი, ჩემს ქაბეში ძაღვ იშვითაოდ თუ გაიხრიალებდა.

საოცრად მშვიდი და ღამაში იყო ის დამეცხრაასორმოცდაერთი წლის 21 ივნისს რომ ჩამოღამდა. შინ ღამის ვათენებისას მისული, მამაჩემს ჭერ კიდე დაუშთავრებელი სახლის აივანზე ვიწეკი, ოცნებაში წასული ვარსკვლავებით მოჭედელ ცას შევეურებდი და მომავალზე ვფიქრობდი. რა ვარდისფრად შეჩვენებოდა იგი — შეუცნობელი და იმ ვარსკვლავებითა შორეული მომავალი...

და როცა გამომეღვია, უკვე მოდღვეებული იყო. მოკრიალებულ ცაზე ბრდღვიალა მზე ამოდლებულიყო და მწვედელ იბინებოდა.

წამოვდეკი, ვისაუწემ და სახლიდან ამხანაგების მოსანახულებლად გამოვედი. საფლას

გრამ კარგად გაუთხოვულ ხალხს, იღაფებ-
აჰოვსებოლ პიჯაკს და უკვე დამოკლებულ შა-
რკალს.

მწუობრით მივდივართ ერთ-ერთი უაზარმისა-
კენ. მის პირველ სართულზე უნდა დასახლდეს
ახლად შექმნილი ჩვენი ასეული.

უაზარმისი ორ რიგად ჩამწკრივებულა ორ-
სართულიანი ორინის ხაწოლები. რიგთა შო-
რის ორ მეტრზე მტრის სიგანის ზოლია დატო-
ვებული. მე მარჯვენა რიგში, უაზარმის შუა
ნაწილში მდგარი ხაწოლის მეორე სართულში
მომიწია. ხაწოლზე თხელი სახანი, ლეიბისა და
ხალიშისპირები აწევი. ლეიბისა და ხალიშის-
პირებს ვიღებთ და მწუობრითვე მივდივართ
ფარდულსაქენ, რომლის ქვეშაც თვისი შე-
ტრები აწევი. ლეიბისა და ხალიშისპირებს
თვით ვავსებთ და უაზარმის მივგაქვს.

ხაწოლს ვაწეობ და ზედ გულადმა ვწვიბი.
ხელმარტხნივ ქართული ჭაბუკი ბინავდებო,
ხელმარტხნივ — ცისფერთვალა ბიჭი.

— გიორგი ჩაჩხუჩხუილი — მეცნობა მა-
რცხნა შენობელი.

— ანატოლი ლიტვინოვი — აზობის ნახე-
რდელმამქადარი მარჯვენა შენობელი.

ხაწოლების ორივე სართულს ეტახეფტასა-
ვით გადაეცემა მათი „მოზინადრების“ გვარ-
სახელები.

- აშოტ ხაღდასარიანი
- გივი დუმბაძე
- ვალოდა ტააი
- ნიკა ქარცივაძე
- ბაირამ ბაბაქანოვი
- ვადიმ სტეფანოვი
- ვილი გამახურდია
- გოგი გელაშვილი
- მისხს ალექსანდროვიჩი
- კარლ აგუზაროვი
- მურმან შუბითიძე

ერთი უაზარმის ჰერკვეშ ლამის მთელი სა-
ბჭოთა კავშირი დაბინავებულა.

მეორე დღის ექვს საათზე მორიგის დამ-
ხილზე უვლანი ზეზე წამოვიტყობი.

ნამდვილი სამხედრო ცხოვრების პირველი
დღე დადგა.

პირველ შეტანილობაზე მივდივართ. ქიმიაწი-
ნაღმდგო მოშადაბა გვაქვს.

მწუობრში მივაბიჭებ და ჩემზემად ვიკეთ-
ლუცები ჩემს ახალთახალ ხაგისფერ ხალა-
შარვალს, ტოლადებსა და მგარად გამაწულ წა-
ღებს.

წუხელ მთელ ღამეს წვიმიდა, გზა ატალახ-
ებულია და ვფროხილობ ფეხსაცმელ-ტანსაც-
მელი არ დამსვაროს. მერე რა ვამეტებით
შერტყაით ნაბიჭებს — ქვაღაცეული ტალახიც
კი ასხლტება მიწას!

ჭერ სამწუობრო ნაბიჭით ხიარული არ ტი-
ციო და ღამის ერთმანეთს ფეხები დავამტე-
რიოთ. გვერდით ხანწიშესული კაპიტანი მოგ-

ვდებ, ახალბედებს დიმილით შექმნილ
და თითქოს სახვთათაშორისოდ, მონოტონურად
იმეორებს:

— ერთი, ორი... ერთი, ორი, სამი...
ფერდში აირწინადი მიტეხუნებს.
სამხედრო სასწავლებლის ენოდამ გავფი-
ვართ და ერთ უბალახო, ატალახებულ მოე-
დანზე ვჩერდებით.

კაპიტანი ორმწკრივად გვაყენებს. ქიმიური
თავდასხმის საშიშროებაზე, ამ თავდასხმისაგან
დაცვის საშუალებებზე გვესაუბრება. მერე
მთელი ოცეულიდან ჩატომდაც მე მარჩევს და
მეუბნება:

— მტერს ტყვიამტრქვევისა და შაშაანის
ცეცხლი აქვს გასწილი. მან მოწამლული
გაზი გაუშვა. შენმა ამხანაგმა ვერ მოასწრო
აირწინადის ჩაცმა და მოწამლა. შენგან იგი
ხუთი მეტრიითა დაშორებულია, აგერ იქ უნ-
და უშველო. ამხანაგო კურსანტო, როგორ უშ-
ველი?

მისი უკველი სიტყვა დამახსოვრებული მაქვს
და სხაასხუპით ვასუსობ:

— ცოცხით მივალ მასთან, აირწინადს ჩა-
ვაცემე და ზურგში გამოვიყვან.

— მაჩვენე, როგორ.

თავზარი დამეცა. ვაგინებული ვდგავარ და
დავეურებ თხელ, მაგრამ ძარღვიან ტალახს. რა
ჩამაწვენს ამ ტალახში? და რომ ჩაწვე, რა
მოუფა ჩემს ახალთახალ ტანსაცმელს? ის ზომ
მხოლოდ გუშინ ჩავიცვი კაპიტანი ბრძანებას
მიმეორებს: მე კვლავ გამოშვებული და დაბნე-
ული ვდგავარ და თვალებს საცოდავად ვატ-
რალებ. კაპიტანს სახეზე გაჯერება ეტყობა,
ბეიშება, ისეთ იერს იღებს, თითქოს მართლა
ბროლიაში ვიყოთ და მაერში მოწამლული
გაზი ტრალებდეს. და ეს შაღალმაღალი, გამ-
ხდარი და შექადარავებული კაცი უვარის:

— ჩაივტე აირწინადი!

ვიცემე.

— დაწევი
არ ვწვიბი.

და ის ვანაგრძობს:

— შენი ამხანაგი აგერ იქ, აქედან ორმოც-
დაათ მეტრზე იმ დიდ ქვასთან წევს მოწამ-
ლული. შენი მებრძოლი ამხანაგის გადასარჩე-
ნად დაწევი!

ვაი, რომ ახლა ორმოცდაათი მეტრით და-
შორდა ის „მოწამლული“ ამხანაგი...

და მე ვწვიბი.

— ცოცხით, წინ!

და მეც მივცოცავ.

ცოცხით გავდივარ ორმოცდაათ მეტრს, იმ
აირწინებულ ამხანაგს აირწინადს ვაცემე სა-
ხეზე, მერე ზურგზე „ვიკიდებ“ და ცოცხითვე
ვბრუნდები უკან.

...ჩამავალ მზეზე ვდგავარ და ტანსაცმლი-
დან უკვე შეხმარ ტალახს ვიფერთხავ. ამ ამ-
ხანა და ხველ-ხველმა კაპიტანმა ჩამიარა. მხა-

რზე ხელი მომითათუნა და ძლივს შესამჩნევად ღიმილით მითხრა:
— ბრძანება ბრძანებაა. ბრძანებას მაშინვე უნდა შესრულება!

პარასოლს პრ ივალთაბანდო!

თითქმის უოველდამ ღრმა ძილში წახლდება განგაშით წამოგვერიათ ზოლზე.

განგაშის, კომანდის გაცემიდან მწუხარში ჩადგომამდე ორ წუთზე მეტმა არ უნდა გაიაროს, ზუსტად ას ოც წამში უნდა მოასწროთ ყველაფერი. ას ოც წამში! ეს კი პირველ ხანებში ყველას გვიპირს.

გადვიებული და ჩაცმული ასეული ორ-მწეროვად ეწეობა იმ სამეტრიათი სივანის ზოლზე, უაზარის სიგრძეზე, ორრიგად ჩამწკრივებულ საწოლებს შორის რომ გაწოლიდა.

მეთაური წამწომიანი საათით ხელში ღვას და ვინც იმ ორ წუთს თუნდაც ერთი წამით გადაიტეტებს, მწუხარიდან გამოიყვანს, თავის საწოლთან დააყენებს და უბრძანებს:

— გაიხადე!

გაბდაც და ტანსაცმელ-ფეხსაცმლის სწორად დაწყობაც (ჩვენიან ამახაც თავის განსაკუთრებული წესი აქვს!) ორ წუთში უნდა მოასწრო. და როგორც კი გახდას მოათავებ, ისევ ბრძანება:

— ჩაიცვი!

და ასე ვრძელდება მანამდე, ვიდრე ორი წუთის უმკაცრეს ფარგლებში არ ჩადბევი.

ყველაზე მეტად ტოლადები პირებზე საქმეს. წადლებს უეღლებში ჩაწყობილ ტოლადებს იმ სისწრაფეში ნაშინარებმა, ხან ნახევრად გადავიბეულდებამაც, თუ ოსტატურად არ დასტავე ხელი, გავისბღება, ვაიშლება და მერე, მშვიდობით მოციმულო ორო წუთში თუ ტოლადი ახლად არ დახვევი, წივზე ვერ მოიბრძებ. მის დახვევას კი ნახევარი წუთი მაინც დასჭირდება.

ახლა კი ასეულში თითქმის ყველანი დასტატებულები ვართ გაბდა-ჩაცმამი.

მოდა, თითქმის უოველდამ ცხადდება განგაშში. ხან აქვე უაზარმაშვიდ მოგვაწუხოთ ორ-მწეროვად. ხან ეწეობი, უაზარის წინ ვეწყობით სალაშქროდ, ოღონდ იქ უკვე საშხედრო აღჭურვილობით გავდივართ. ასეულის მეთაური აკვილ-ჩავვალის, ყველა ჩვეთაგანის ჩაცმულობის წესიერებასა და აღჭურვილობას შემოწმებს და გასცემს ბრძანებას:

— Разитись!

— და ჩვენ მაშინვე საწოლებსა და ღრმა ძილს ვუბრუნდებით.

ერთ შუალამესაც ჩვეულებრივ ხმამაღლა დარცვა შედღეურის ძაბილია:

— Подъём!

საწოლის მეთორე სართულიდან ჩამოგდებულ

ქვასავით დაგვევი. ხალა-შეგადავითრევევი და წადებს ვწვადი. ტერფსახვევის დახვევა შე-მეზარა. ვიფიქრე, მწუხარში ჩასადგომად და უკან დასაბრუნებლად რაღაც ოციოთე ნახიქი უნდა გადავდგა და ტერფსახვევი რაში მჭირდება-მეთქი. წადები შეიშველ ფებებზე ჩავიცივი, ტოლადები დაეხვიე და მოციმულო ბრძანების თანხმად ეწოში გავვარდი. უაზარის კარბში, მედღურის გვერდით მდგარმა კარეულის მეთაურმა მწუხარში ჩასადგომად პირველ მიმავალ კურსანტს კმაყოფილებით შე-მომხედა და დაშაღევნა:

— Молодец, курсант!

ასეული ოთხრიგად მოეწყო. მწუხარში უიარაღონი ვდგავართ. ასეულის მეთაურმა აღბრუნებ ბრძანა, იარაღი არ აიღოთო. რატომღაც არც ჩვენს ჩაცმულობას ამოწმებს. მაინც ველოდები ბრძანებას:

«Раз-итись!»

და უცებ გაისმის:

— შარქენისაყენი სანწავლებლის ბიშკრია-კენ ნახიქით იარ!

ბიშკრიდან ჩვეულებრივი ნახიქით გამოხულებს სიბზილით სიარული გვებრძანა.

ქანაქერს გავცდით და მინდორის გზაზე გადავუხვიეთ.

შეიშველ ფებებზე ჩაცმული უბეში წადები უმოწყალოდ მიბეჭვას ტერფებს. ტკივილი აუტანელი ხდება, მაგრამ რა მეთქმის... მეთაური კი სულ უფრო და უფრო გვაჩქარებს.

...ხანძარი გასჩენია რომელიღაც კოლმურ-რენობის საწყობს. საწყობის ცოტა მოშორებით წყალი ჩამოდას. ვედროებით ვეშოდებით წყალს და იქ შოთვ კოლმურნებთან ერთად ხანძარს ვებრძობით.

ორი საათის შემდეგ ვბრუნდებით უკან. მადლობა ღმერთს, რომ ჩვეულებრივი ნახიქით ვბრუნდებით. მე უკვე ძლივსა ვაღვამ მიწაზე ფეხს.

უაზარმაში მისულმა წადები გავიხადე და რას ვხედავ — ორივე ფეხი ბებერებით მაქვს დაფარული.

ასე დავისაქე პირველი და ერთადერთი ყალთაბანდობისათვის.

სამ დღეს კოკლომ-კოკლობით დავდიოდი, და რომ მეთიხავდენ, რა მოვივიდოდი, პასუხად ჩემს გაწვილებულ და დამორცხვებულ ღიმილს იღებდნენ.

მშენიძის ოცუთირანი გაკვეთილი

შოთი ვადამწვარ ტაფობზე მიდის და მივუგუნებს ჩვენი ოცუელი. შესანიშნავი სიმღერის დაწყებები ჰყავს ოცუელს — ზარივით რცქმწუხარის პირველ რიგში მიმავალი ლიტვი-ნოვის ხმა.

ახირებული კაცია ჩვენი ოცუელის მეთაუ-

რი. ეს ლიტენანტი, ჭრ რომ არავის გინა-
ხავს გაღმებულ და შუბლგახსნილი, სიმღე-
რას უკვლა კურსანტისაგან მოითხოვს, მწურობის
აუღლ-ჩაუღლის, უკვლა ჩვენთაგანს პირში შე-
ჭურტებს და თუ ვინმე არ მღერის, ცუცხლად
დაიწიება. მე რა ვქნა, თორემ ჩემს ვარდა
ცოტად თუ ბევრად უკვლას ეხერხება სიმღე-
რა. უკვე რამდენჯერმე უკვარა გავრთობლე-
ბული, იმღერეო. არადა ჩემი უკვლადან არა
და არ ამოღის სასიმღერო ხმა. ლიტენანტის
მოთხოვნით რამდენჯერმე უკვადე და როგორც
კი ხმა ამოვუშვი, ჩემს გვერდით მომავლებმა
ორივე ფერდში ისეთი მუჭლუღუნება მოთვა-
წეს, რომ თვალბეზან ღამის ნაპარწყლები
წამომცვივდა. ერთბელ კი ჩემს უკან მომავა-
ვლამ, ტყუობა, განზრახ ფეხი აურია, და ქვასა-
ვით მავარი წადის წვერი ისე მომარტყა მარ-
ჭენა კოჭში, რომ ჩემი სიმღერა იმწამსვე
კენესამ შეცვალა. ვმღერი — ამ დღეში ვარ,
არა ვმღერი და ლიტენანტი დასქით მემუქ-
რება. ბევრი ფიქრის შემდეგ გადავწყვიტე,
პირი დამეღო და სიმღერის ტაქტს ბაგეების
მოდრაობით ავუკლოდი. რას გაოგებდა ლეი-
ტენანტი, ყურს ტურტებზე ხომ არ მოჰადებდა,
მღერის თუ არაო!

**Вставай, страна огромная,
Вставай на смертный бой!**

გუფუნებს ოცეული. სიმღერის სიტყვებს
გულში ვიმეორებ და ტურტებს გაფაციცებთ
ვამორბავებ. დარწმუნებული ვარ, რომ ჩემმა
ეშუკობამ გასტრა. ლიტენანტს ჰგონია, რომ
მე ვმღერი და ჩემს გვერდით მომავლებზე მუ-
ჭლუღუნებს აღარ შირტყავენ, სიმღერაში ზელს
ნუ გვშლიო.

ამასობაში მეცადინეობის ადგილზეც მივე-
ლით.

დღეს ტაქტური მოშალება გვაქვს.
მტრებზე დახვეული მარაგები და აირწინა-
ღები გვაღია, ქაშარებზე პატარა ნიჩბებიც
გვაქვს ჩამოყიდებული, სასწავლო შაშანებით
ვართ შეიარაღებულნი.

...უკვე მეორე საათი დაიწყო, რაც „მოწინა-
აღმღებვის“ უტუტოც. ეკლიანი ზალახებით და-
ფარულ ქვიან მიწაზე სოხვით, ვადარბენე-
ბით მივიწვივო წინ. მზეც უღმერთოდ ფიც-
ხობს. ოფლი წურწურით ჩამოგვდის.

მტრის განლაგებაში მქვებარე „ურას“ ძაბი-
ლით ვებრებით.
ლიტენანტი ოცწუთიან შეტყვენებას აცხა-
ლებს.

ოფლის შემშრალებას ვიწყებ და მიწაზე
ფეხმოსათბებლად ვეშაადებ. და უცებ გაი-
სმის ლიტენანტის ბრძანება:

— კურსანტო განვულაშელო, სმენა!
სახით ლიტენანტისკენ ვდგები და სიმივით
ვაქივები.

— მარჭენო, შენგან ორას მტრზე დიდი
ყოფი კვია. ზედავ?

— ვზედავ!
— მარცხნივ, შენგან ას მტრზე ზუჭვია.
ზედავ?
— ვზედავ!
— მარჯვნივსკენ!
მარჯვნივსკენ ვბრუნდები. პირით იმ ქვისკენ,
და მივირის, რაში მჭირდება ან ის ქვა, ან ის
ზუჭვია.

— იმ ქვისკენ. შემდეგ იმ ქვიდან იმ ზუჭვა-
მდე და იმის შემდეგ ზუჭვიდან ქვამდე, ნაბი-
ჭით იარ!

მარჭენა ფეხი მუხლში მოუბრუნლად პერ-
ში შევისროლე და მერე ისე მაგრაღ დავარ-
ტვი რომ, მიწას მტვერი ავარდა. და ლიტე-
ნანტს შორივი ბრძანებაც ვაისმა:

— **Завесай!**
ვა ჩემს დღეს!
და მე წამოვიწყე:
**Вставай, страна огромная,
Вставай на смертный бой!**
— უფრო მამამლა! — ხმაგაქარებთ
ბრძანებს ლიტენანტი.

და მე უკვე ღამის ვღრიალებ.
იწყება სიმღერისი გზა ქვიდან ზუჭვამდე,
ზუჭვიდან ქვამდე, ისევ ქვიდან ზუჭვამდე, ზუ-
ჭვიდან ქვამდე...

ამ ოდისიის დაწყების წინ ჩემი ოცეულის
შგალობელ ბიჭებს სიცლი წახლათ. ახლა კი
უკვლას სხედან და თანაგრძნობით შემომუ-
რებენ მათს წინ სამწურობო ნაბიჭით ავლილ-
ჩავლილს.

თურმე რა გრძელი ყოფილა ოცი წუთი!
იქნებ ლიტენანტს სიმღერის სუვარტლმა
აიძულა ჩემთვის ასეთი გაყვეთლის ჩატარე-
ბა? და თუ ასეა, როცა მისი ოცეული მღე-
რის, თვითონ რატომღა პირშეკრული, პირა-
რულიც და შუბლშეკრულიც, რომლის თვა-
ლებშიც თანაგრძნობის მყარები სხვიც კი არა-
სოღდს შეტყებულა, მის ბაგეებს ოღნავ თბი-
ლი სიტყვაც კი არ დასცდენია? იქნებ მხო-
ლოდ გარეგნულად არის ასეთი პირქუში და
გული აქვს თბილი, ადამიანური...

აგერ უკვე სამი თვეა ვცდილობ მის გუ-
ლში ეს სიბოხ თიკოვოთ, მაგრამ... მეცადინე-
ობის შუალედებში შესვენებას რომ გამოაცხა-
დებს, დასხდომის უფლებას არ გვაძლევს —
თუ ვინმეს შეეშლება და ჩამოქდება, მაშინვე
დასტყობებს: „Встать!“ არც ჩრდილში თა-
ვის შეფარების უფლებას გვაძლევს — თვი-
თონ ხის ჩეროში შეჭოფს თავს და ჩვენ
შვის გულზე დაგვაყენებს. აქ კი კაი გვარიანი
სიცხე სცოდნია — ცხვირის წვერები უკვლას
დაწითლებული გვაქვს და ზედ გამუღმებით
გვაჭერებობა კანი.

...დღესაც ტაქტური მეცადინეობა გვაქვს.
დიდი ჭაფა დაგვადგა. სადღობის უამრ
ლოვდება. სასწავლებლამდე სამი კილომეტრია
გასავლელი, და რადგან სადღზე გვაგვიანო-

სი შეტანა დავაიბრე, რომ ასეთლის შედეგურ შემომავა:

— მმა ჩამოგვიდა, აი, სასწავლებლის ვალეანს იქით პატარა ბაზარი რთა, იქ დაველოდებოი, მითხრა.

შეშინა და დახვეული მზარა შედეგურეს მივარჩეე და ტყუასავით გავვარდი უსარჩის შერობიდან. თემონე ისეე ატყაუნდა ქამარზე ჩამოკიდებული ნიჩაბი. ფერდში აარწინალი შირტუამს, ეზოდან ვადვივარ და იმ პატარა ბაზრისკენ მივრბივარ. ქარისკაცი მმა ჩვენი სასწავლებლის ვალეანის ძირში მიმჭდარა და იქით იყურება, საიდანაც ჩემს გამოჩენას ელის. ერთმანეთს ვკოცნით და შერდში ვივარავთ. როგორა ბარო, შევათხება, მაგრამ სიარბლისაგან, და, რა თქმა უნდა, სიხარულისაგანაც, გული ვერღში მაქვს მობჭენილი და სიტყვის თქმას ვერ ვახერხებ.

— ბიჭო, იქ არ გვეო სიარბილი, რომ აქაც კისრისტებით არ მოსულყვი? — თვალზე ცრემლი ადგება უფროსს მმას, — ეგ ნიჩაბი და აარწინალი მაინც მოგვხსნა...

ორ წედიწაღზე შეტი იყო, რაც ერთმანეთი არ გვენახა.

ირაკლი ომის წინადღებში, 1941 წლის ივნისის პირველ რიცხვებში ვაიწვიეს ნაწილში, რომელიც ამიერკავკასიის სამხრეთის სასაზღვრო რაიონებში მშენებლობებზე მუშაობდა. ის მაშინ რაღაც სამიოდე თვის ცოლშერთული იყო და პირველი შვილის შექმნა იმ წლის ნოემბერში მე ვახარე საგარეოდან ვაგზავნილი წერილით. სამხედრო სასწავლებელში ჩემი მიხედვის დროისათვის სამხეთში მსახურობდა, მაგრამ სამხედროსად, არ ვიცილი. მე მხოლოდ მისი საველე ფოსტის მისამართი ვეწილა, და როცა სასწავლებელში მივედი, იმ მისამართით ვაგზავნილი წერილით ვაცნობე ჩემი ამბავი. ვიცილი, წერილში არ შეიძლება იმ დასახელებული პუნქტის დასახელება, სადაც სამხედრო ნაწილი იდგა და მხოლოდ ის დავუწერე, რომ სამხეთში სამხედრო სასწავლებელში ვიყავი.

— იქნებ გეგონა, რომ შენი სამხედრო სასწავლებლის პოვან ვამიპირდებოდა, — ღიმილით მეუბნება ირაკლი. — ერთხანს მე ამ კუთხეშიც მომხიბდა სამხატური და აი დახარებულყვით შოგადექი კიდევ. ისე კი, რომ იყოფდი. უკვე მთელი სამხეთი ხელისგულიყვი ვიყო.

თორმე ირაკლი ჩემგან ოთხმოციოდე კილომეტრით უყოფილა დამორბეული და ახლა უკვე მშენებელთა ბრიგადას ხელმძღვანელობდა. ერთმანეთს ერთიპერიის ამბებს ვუაშობდით, ის პატარა ბაზარი კი ქოქოთობდა. ბაზარი ერქვა, თორემ რა ბაზარი იყო. ათიოდე დედაკაცი იქდა მიწაზე ფეხმორთხმული და თამბაქო, ხილსა და სპარსულ ღვავებებს ჰყიდდა. ქალაქის სისქე ღვავი თვალეზე ფარდად

რომ ავფარებინა, ვარკვეით დანახავდი. ემის იქით რაც ხდებოდა. თითო ცალკე მთხარა რდა. ერთხელ დედამემისგან არანს შენეტი მივიდე, ვიფიქრე, სადილის წინ ათ ცალ ღვავს ვიყიდი და ერთად შევქამე, მერე სადილს დავაყოფდი და იქნებ თავი დანაერებულად ვიგერძნო-მეთოქ. აგრეც მოვიქციე. კუბი იბევ ვერიოდა. ავდეტი და კიდევ ხუთი ღვავი ვიყიდე. ოდნავ შევანყრდი. ვაბრანებულმა ხელი ჩავიქინე და უსანსენილი ხუთი თუმნის ღვავშიც დავაყოფე. ასე, სულ ორიოდე წუთში შემომხარჩა დედის გამოგზავნილი ფული. შინაურულ თამბაქოს ღვინის ჰიქიებით ჰყიდდენ. ჰიქა თამბაქოც თუმანი ღირდა. მაგრამ ბაზარში თამბაქოს უფაღადაც იოლად ვაგდიოდით, ჩვენი სასწავლებლის ვერდშივე იარჯ მოხრდელი თამბაქოს პლანტაცია იყო. არ შემხმარ ფთოდებს ვარჩევდით, მზევე ვაფიცებდით (წამთარში — ღუმელზე), დავფშენდით და ვაგვითის ქალღღში ვაბეურდს ვაბოდებდით. ხილზე კი რა ვთხარათ. არც ფასი მიყითხავს და არც მიყიდა. რით ვიყიდი?

...ერთი ბოთლი სომხური კონიაი, მცირეოდენი ძებვი, ერთი ნესვი და პური ჩამოეტანა არაკლის.

— აგრე თამბაქოს პლანტაციაში შევიდით და იქ დავლიოთ, — მეუბნება ირაკლი.

აქ სხვა სარბილობელი არც არის.

— მაშინ მეთაურს ვთხოვ, ერთი საათით მაინც გამთავისუფლოს, — ვამბობ და ვაგრბივარ.

— ნელა იარე, ბიჭო, ნელა — ხმას მადვენებს ირაკლი.

ქერ უსარმში შევდივარ. ნიჩაბსა და იარწინალს ვიხსნი. ბიჭები სადილისთვის ეშაღებან. მე ლეიტენანტ მიხაილოვს ვპოვლობ, ვთხოვ სადილისა და შეხვეწების საათისაგან განთავისუფლებას, სანახავად მმა მომივიდა მეთოქ.

— ვახშამდე განთავისუფლებ, გულარბინად დასხედით და ერთმანეთს მიესიყარულეთ, — და შერე ნადელიანად ამატებს: — ერთი მესე მოვეწერე მძის ჩამოსვლას და აღარფტრს ვინადლებდით...

თამბაქოს პლანტაციაში დაქნილ ბილიყვე ჩამოსხედით. ტანურილი თამბაქო უკვე დასავლეთით ვადაწერილ მზეს სანახევრად გვიჩრდილებს, ვცდილობთ უკელაფტრზე მოვასწროთ სუბარი, მთ უმეტეს, რომ ირაკლი ვახშამდე ვერ დარჩება.

მან ქერ კიდევ ღუქმის ვატეხამდე მოხიბრა: — შენთან რომ მოვდიოდი, ღამის თხუთმეტი კილომეტრი ფეხით ვიარე. იქითონასაც ბლომად მომიწევს სპარული და ნაწილში დაბრუნება დამავიანდება.

ფეხით დავევივით ერეცნისკენ მიმავალ გზას. მმა ორიოდე კილომეტრე ვავაცილე და გამომშვიდობებხისა ღიმილით უთხარა:

— შე რა ვქნა, თორემ შენ რა გავქვს სანაღვ-
ლებელი — საშობლოში ხარ.

— აბა, აბა, — ვადიხარხარა ირაკლიმ. —
რომ იყოღერ, შე რომ დავბადებულდარ, ის
სახლიც მოვინახულე სოფელ ურდღუღულში.

საქმე ის არის, რომ სიღნაღში დაბადებული
მამა ფოსტის მუშაკი იყო და სხვადასხვა ად-
გილებში უბედობლა მუშაობდა. ამიტომაც იყო,
რომ ზეთი და-ძმოდან უფროსს — შურას და-
ბადების ადგილად წითელი წუარო ჩაეწერა,
შადვას — გურჭანო, ირაკლის — სომხეთის
სოფელი ურდღუღული, მე და ჩემს მომდევნო
ძმას — შოთან — საგარეჯო.

აჩქარებით მიმავალ ირაკლის მანამდე ვუ-
ყურებდი, ვიდრე თვალს არ მიუფარა.

გამომწვიდობებისას მოთხრა, როგორც კი სა-
შობლოში ვიპოვე, კიდევ მოვინახულე, მა-
გრამ... მაგრამ, რა იცო, — დედამიწაზე დიდი
ოშია და ზედფეხგახსნილი სიყვდილი თავის
ნებაზე დანავარდობს.

პოსკიტაღლი

გრძელი, ვიწრო მაგილები ღვას სასადილო-
ში. უკველ მაგიდას თოთხმეტ-თხუთმეტი კაცი
უესხედვარ — შევიდნი ერთი მხრიდან და
შევიდნი მეორე მხრიდან. უკველ მაგიდასთან
მოტანილი წვინანლა თუ მეორე თავი საქმე-
ლისათვის ვაეკუთვნელ ქვაბებში მხოლოდ
თორმეტი კაცის უღუღუა: კერძი იქვე, ჩვენს
თვალწინ, რომელიმე ჩვენთაგანმა თოთხმეტ
თანაბარ — სავსებით თანაბარ! — უღუღუად
უნდა გაეოს, გაანაწილოს. პური „ბუხანკებად“
მოაქვთ, დაუქრულად მოაქვთ და რომელიმე
ჩვენთაგანმა თოთხმეტ თანაბარ — სრულიად
თანაბარ — ნაწილად უნდა დაქრას. და როცა
დაქრის და ნაქრებს ერთმანეთის მხარდახმარ
ჩაშაამწკრივებს, ცამეტი წყვილი მშაერის თვა-
ლი უკველ ნაქრს გრამობით სწონის. დამქრე-
ლის წყვილ თვალად და წყვილი ხელიც სწო-
ნის — თუ რომელიმე მათგანი შედარებით მე-
ტი მოეჩვენა, ორიოდ გრამს ჩაშაოქრის და
სხვას წაუშატებს. და აი უკვე მაგიდაზე აწუ-
ვა საშობლოდ აწონილი პურის ორს-ორას
თუ სამას-სამას გრამიანი ნაქრები — ორას-
ორასი საუზმე — ვახშობისას და სამას-სამა-
სი სადილობისას. და მაინც უკველა ჩვენთაგანის
თვალი ნაქრიდან ნაქრზე გადადის — ის მა-
ინც სწონის! და როცა უკველა თანხმობით გაი-
ცემა კოშინდა: ააღეთ! — ცამეტი ზედი და-
ცხრება ცამეტ ნაქრს. დამქრელის მეთოთხმე-
ტე ზედი უკველაზე ბოლოს იღებს დარჩენილ
ბოლო მეთოთხმეტე ნაქრს.

სასადილოში მისულეს „ბუხანკები“ თითქ-
მის მუღამ მაგიდებზე გვხვდება — ჩვენი მის-
ვლისთანავე იჭრება და ნაწილდება. კერძის
მოტანა კი, განსაკუთრებით სადილობისას, გვი-

ანდება. და ვიდრე კერძს მოტანენ, ვერც ერთ
თქმის უვალას უკვე შექმული გავაქვს. მეტე
კი კერძს პურმიუტანებლად შევიქცევით, კი
არ შევიქცევით, ეღვის სისწრაფით მივერტე-
ვით, რადგან წამი-წამზე ველოდებით ბრძანე-
ბას: „დექითო!“ აუ ამ ბრძანებამდე შექმას
ვერ მოასწრებ, ბლარაფერი გეშველება — სა-
ქმელს მიატრუებ და მწყობრში ჩასადგომად
მიმავალი შენს კოვს, თანმით თუ მსუბუქი
ლითონის ქაჭვით ჭიბუზევე რომ გავქვს მიზნე-
ლი, ერთ ისე გალოყავ და გაყარალებ, რომ
ქურტლის მრცხავსაც კი შეშურდება.

...იმ დღეს, სადილზე წვინანის განაწილების
დროს, ცხიმის ვეება წვეთი დეცა ფიცრის მა-
გიდაზე, ჩემს წყვილ მშაერ თვალთან ერთად
იმ წვეთს სხვათა თვალბივც დაიპრხნენ, მაგ-
რამ წვეთი ჩემს წინ დეცა (წვინანის განმა-
ნაწილებელი ჩემს გვერდით იქდა), შედეგდა
და მაგიდაზე საოცრად მიწვიდველი თეთრი
ფერით ამოხურცა. მარჯვენა ხელის ცერა-
თითის ფრჩხილი ნიჩაბივით მოვდე და ისე
გადავუღაპე, რომ იმ შემგვრციებულ ცხიმს ლა-
მის ის თითიც გადავუოლე.

ღამით საწინელმა ტყვილებმა გამომადე-
ძეს. თითქოს მუცელში ვიღაც ჩამქდომოდა და
დანის ბასრი წვეთით მიგნეულს მისერავდა.
დილით სასწავლებლის საიტარულ ნაწილში
პივედი. მაშინვე დამაწინეს, ათასნაირი წამ-
ლები მუღაპეს, მაგრამ საშველი არ დამადგა.
იმ დღის ჩემი არჩივი საუზმეც, სადილც და
ვახშამიც ხელუხლებლად ეწყო საწოლის გვე-
რდით შდგარი ტუმბზე. ვახშმის მერე ვიჭრე
ჩახუნაშვილმა მომავითა, რა მოვივიდარი, მკი-
თხა შეშეოთებულმა. შეშრცხვა ომის თქმისა,
რაც მე მაწუხებდა და მაშინვე წინასწარ მომ-
ზადებული პასუხი მთავაც — ექიმმა ციებმა
დიაგნოზი დამისვა-მეთქი. შადა სატომლაც არა
მაქვს-მეთქი, დავაპატე და ის ჩემი არჩივი სა-
ქმელი მას გავატარე. ოთხ დღეს ვაგრძელდა
ასე. ავადმყოფობა გამიუარესდა. კვირა დღე
იყო. ერეკანში მანწინით წამიუვანეს და მოს-
პიტალში დამაწინეს. იმავე დღესვე იქდას სა-
გარტეოში მიწვერე, რომ მე ძალიან კარგად
ვიყოვი და მხოლოდ მასზე და და-ძმებზე ვდა-
რდობდი.

ექიმებო არაფერს იშურებდნენ, არც წამ-
ლებს მაკლებდნენ. არაფერი მშველოდა. მუც-
ლის ფარი ხერხემალზე მიიჭრა. კედელ-კე-
დელ ხელის ცეცებითა დადგოილი.

მეურნაღმა ექიმმა, სომეხმა მანდილოსანმა
პირველი დღიდანვე დედის სითბო მაგრძლო-
ბინა. ჩემი ტოლი ერთადერთი ვაჟიშვილი
ფრონტზე ჰყოლოდა. შვილო-შვილოს დამა-
ხლოდა და, ჩემი განკურნების საწაღელს რომ
ვერ აღწევდა, ძალზე განიცდიდა.

...ჩემს გვერდით ტყავადკარულ ძველებად
ქცეული კაცი წევს. თურმე კარგა ხანია, რაც
წევს. ექიმებს არც ერთი პრეპარატი, არც ერ-

გაიხარდა, კაცმა რომ აღეკრუა ზეგონებანი

ლი. და რატომღაც პამიდვრის წნელი მომინდა, ისე მომინდა, რომ ღამის ნერწყვმა დამხარო. და მე ხელმარცხნივ შევუხვიე. ...ქიბეში ერთადერთი სამთუმნიანი მიღვეს. მწნაღის საუბლად შეყოფა! მწვანე პამიდორს შემრეწილი შირჩენია. აგერ ასეთი პამიდორი! დახლს იქით ხანშიშესული კაცი დგას. დახლის წინ — ქალები. არის ერთი შევაკრება და არჩევიანი.

ჭიბიდან ამოღებული სამთუმანი მარჯვენა ხელში მიჭარავს მოპუჭული. კაცმა კლოგრაში მწნილი ოთხ თუმნად დამიფხას.

— ზიძია, სამ თუმანზე მეტი არა მაქვს, — ვეუბნები და ზემს წითელ სამთუმნიანს ვუჩვენებ.

კაცმა შემომხედა, ამათვლიერ-ჩამათვლიერა და თანხმობის ნიშნად თავი დამიქნია. სასწორის თელზე წნელის დაწოხა დაიწყო. ზელი მეც ავამუშავე. იმის პიერ თელზე დაწოხილ მწვანე პამიდვრებს შეწითლებულებით ვცვლი.

იმ კაცს შევთვალეუბი გაზეთის ნახევარც აღმოაჩნდა. ნავაჭრი შემიბვია და მომცა. და მე ზამინე ერთი პამიდორი ამოვიღე, პირში ვიტაკე და წასასვლელად შემოვბრუნდი. ორი-ოღე ნახეჩი რომ გადავღე, კაცი აუვარდა:

— ჩარისკაცო, ფული რომ არ მოგიცია, სად მიღებარა!

მოვტრიალდი პამიდვრით პირგამოტრენილი. ხელით ვანიშნე, მოგვიცი-მეთქი. არაო! ლუკმა გადავუღაე და ვეუბნები:

— ძიკაცო, მოგვიცი, როგორ არ მოგვიცი. ერთადერთი სამთუმნიანი მქონდა და ის მოგვიცი.

არაო, — გაქეჩილდა. ჭიბიდან ნავაჭრი ამოღო.

— აბა რომელია შენი სამთუმნიანი? მე ეს სამი ცალი სამთუმნიანი შენამდე მქონდა. მე-ოთხე სადღა წვაილოდა? — და ღამის ყველა ჭიბე ამოიტრიალა.

— რას აშბობ, ზიძია, ნამდვილად მოგვიცი! კაცმა მხას აუწია. და უცებ, თითქოს მოლანარაკებულები უოფლიყვნენ, ირგვლივ მყოფი ქალები იმ კაცს მიაცხრნენ: მოგვიცი, როგორ არ მოგვიცი.

კაცი ჭრ დაიბნა, მერე გონს მოეგო და ჭიბტად წაშოიძახა:

— თქვენ უფრო კარგად იცით თუ მე. არ მოუცია და ეგ არი!

ახლა კი გააღმასღენი დედაკაცები:

— როგორ არა გრცხვენია, ჩარისკაცს მეორედ რომ მოუნდომე ფულის გამოკომევა. ჩვენ ჩვენი საყუთარი თვლით დავინახეთ, რომ მოგვიცი.

კაცმა ჭერ მე შემომხედა, მერე — ქალებს, მერე იმდენ მე, და ზელი მოწყვეტით ჩაიქნია.

— მო, კარგი, შვილო, ღმერთმა შეგარგოს ეგ მწნაღი.

გაიხარდა, კაცმა რომ აღეკრუა ზეგონებანი
 თლე და ხაზრიდან პამიდვრის ქაით გამოვდი. ახოვნიანს ქუჩა ავიარე. ერევნის ჩრდილო გარეუბანში გავედი და ქანაქერისკენ აღმართ-აღმართ მიმავლ ვხას დავადექი.

მივედი ჩემს სასწავლებელში. საღამოს ჭიბეები ზეგ ჩაწოხილი ქალღმებისგან გაფითავისუფლე და რას ვხედავ: ქალღმდებს ზემი ის ერთადერთი სამთუმნიანი ამოხუვა.

რა ექნა ახლა? როგორ გადავიცე ეს ფული იმ ბერიკაცს? ან როგორ წავალ, ან ვინ გამოიშვებს, ან იმ კაცს სადღა ვნახავ...

ის კაცი მართალი უოფილა! აღნათ, ფული პამიდვრების არჩევის დარს ჩავაბრუნე ჭიბეში. მე კი სავსებით დაწმუნებული ვიყავი, რომ იმ ბერიკაცს მივეცი.

ის კაცი მართალი უოფილა! არ ტყუოდნენ დელები, რომელია ჩარისკაც შეილებსაც სადღაც პამიდვრის მწნაღი მოენატრება...

ჩვენ ოფიცირები ვართ

ჩათვდა განუწყვეტლივ ფეხზე მდგარი, ზოგჯერ უნიფორმა გათანგული და ზოგჯერ ზვატით კანაშქარი თოხმეტი თვე. თოხმეტი თვე თავისი სამწყობრო მეკადინეობებითა და ვადარბუნებთ, მანერებითა და საბრძოლო სროლებით, ღამეული განჯამებითა და საბრძოლო პოსტებით, პოლიგონითა და საორტული დარბაზით. ქორჩაგადაპარსული და მუღამ ძიღმონატრული, ნახტომ და მშვიტი და მწყურვალი თოხმეტი თვე. თოხმეტი თვე, რომელმაც არცერთი დანერების დღე არ იცოდა. მაისში უაქტიკავზე ვიყავით სამხედრო ნაწილებში. სურსოსთა თვად-ურბის დევნებით ივლისის დასაწყისში გამოვდები ჩავაბრეთ, რაც აშტარაქის ველზე საბრძოლო ნაღმების სროლით დავკარგვივდა.

დაღა ჩვენი დავაყავების დღეც. მხეს იმ დილასაც დავაწარით გამოვლიქებ. წინა დღეს დარბეებული ახალი შარვაღ-ხალათები და საგანგებოდ გაპრიალებული წადლები ჩავიცვით, წერბი საგონდაგულოდ მოვიპარსეთ და ჩვენი ძველებური ყაზარმის წინ მდებარე დიდ მოედანზე მწყობრით მივედით კურსდამთავრებული ოცეულები.

ერთ მწერივად ერთმანეთს მხარდამხარ და მდგარმა ზვადინდელმა ოფიცრებმა მოედანზე რუსული ასო II მოვხაზეთ. საზეიმოდ გამოწყობილიყვნენ ჩვენი ოცეულების მეთაურებიც. ყველა მათგანი თავისი უოფილი ოცეულის წინ გაიბედა. მოედნის შუაში სასწავლებლის საფულე ორკესტრმა დაიქუბა.

— სმენა! — გაისმა ბრძანება. ჩვენსკენ კოკლობით მოდიოდა გენერალი

კონვალაოი, ჩვენი სასწავლებლის უფროსი. ის ომის პირველ დღეებშივე მიხმედ დაპირილა მარცხენა ფეხში. ახლა ძლივს დადის, ჭოხით დადის და მაინც მწყობრში დგას.

გენერალი მოედინს ცენტრში შეჩერდა და მოგვესალმა.

— ჩანსთქოვლობას გისურვებთ, ამხანაგო გენერალი! — ტალღებზე გაიჭრა ჩვენი შეძახილა.

გენერლის თანწლებლმა პოლკოვნიკმა საქალაქად გაშალა და დაიწყო კიბვა ჩვენი ქვეყნის თავდაცვის სახალხო კომისრის ბრძანებისა, რომლითაც ჩვენ უმცროსი ლეიტენანტის წოდება გვენიჭებოდა.

საითიოდ კითხულობს უველა ჩვენთავანის გვარს. უველა ჩვენთავანი თავისი გვარის გაგონებზე ერთი ნაბიჭით წინ გამოდის და მის მხატვრულ კურსანტის ვერცხლისფერვარკუშეშოვლებული სამხრეთები თეთრვარსკვლავებთან სამხრეთები იცვლება.

ცერემონიული მოაგრდება.

სიტყვას გენერალი იღებს. გვილოცავს დღევანდელ დღეს, სამხედრო წოდების მონიჭებას, გვს გვილოცავს ომში მიმავალი.

— თქვენი ტოლი რომ ვიყავი, სამოქალაქო ომში ვიბრძოდი. ამის შერე არც გამიბოდა სამხედრო ფარჩა, — დიწაქად ლასარაკოს გენერალი კონვალაოი. — გული მტყვია, რომ დიდხანს არ დამცალდა ბრძოლა გერმანელ უაშესტებთან. ამიტომაც შეგნატრით თქვენ, ვნატრობ თქვენს გვერდით დგომას, თქვენთან ერთად ფრონტზე წასვლას. და როგორც მინდა, რომ უველანი ცოცხლები და უფლებები დაუბრუნდეთ თქვენს ოჯახებს... — ამ სიტყვებზე გენერალს ხმა შეუთრთოლდა, თითქოს წამწამებიც მოეწამა და უცებ, თითქოს ამ გულაჩუღლებსა შერცხვაო, ტანი ახლავარდულად დაქიმა, ხმა დაიხშო და ეს ორად ორი სიტყვად დაამატა: — ჩემო შეილებო!

...ხან მარცხნივ, ხან მარცხნივ ვიღრეც კისერს და ჩემს სამხრეთებს დაეუბრებ, დღეიდან უკვე ოსტეტი ვარ და, რაც შეაგარა, მეც ვიბრძობ, ადამიანებს ბრძოლაში გავუძლებო... მო, დღეიდან თმის გაშვების უფლებაცა მიქვს. დიდა ხნის მანძილზე გაშუდმებით გადახობრად თავზე ქორჩის ზრდას ვგრძნობ და საოცრად შენატრება სავარცხელი...

მიმპრინან დღეები და ეშელონები

ერევის სადგურზე ჩამოშვდგარი ეშელონი გველოდება.

ფრონტი გველოდება შორს, სადაც, ვინაღამა...

ახალბედა ოფიცრები მწყობრით დავიძარით სადგურისაკენ. ახუად თავაწეულები სიმღერით მივაიჭებთ ერევის ქუჩებში. ვეშვიდობები

ერევის უკველ ქუჩასა და სახლში დამხრევიან ბები ქალაქს, რომელსაც ჩემი გულის ნაწილს ვუტოვებ. შეცხებული და დამშეული ერესანტობის დროს სწორედ მან მაგრძობინა სიბოთავისი ადამიანებისაც და ქუჩებისაც, რაზდანიშ მოყვავილე ფშატებისაც და ამტარაქის გადარჭული ვეშელონიც.

უკვე სადგურში ვართ. რამდენი ოცეულიც იყო ჩვენს სასწავლებელში, იმდენი ცარიელი ვაგონია ჩამოშვდგარი. თითო ოცეული თითო ვაგონში უნდა დაბინავდეს, ჩვენ, ნაღმტორცნელებიცა და შეტვიანფრქვევებიც. ისევ ძველ ოცეულებზე ვართ დაყოფილი. ჩვენს ოცეულსაც შეხვდა თავისი ვაგონი. საწოლის პირველ საბოლოოს — ვაგონის იატაკს ვერ მივუხსნარი — სხვები დაბინავდნენ. მეორე საბოლოოს — ვაგონის ერთ-ერთ ბოლოში მთელ სიგანეზე გაწყობილ გაურანდავ ფიცრებზე ავიდვარ. ჩემს გვერდით ადგილს იყავებენ გიორგი ჩახუნაშვილი, გიორგი გელაშვილი, ვილი გამსახურდა.

ვაგონში გამოშვედებული სიტყვ კარიდან ვეღარ ვაღბ.

ეშელონი იჭრება. სადგურში მუყოი უცნობი ადამიანები გვიქნევენ ხელს. ვიღაც დედაბერი ცრემლებს იწმენდს, ვიღაც ქალიშვილი თვალბეზონისილული შემოგვეურებს, ვიღაც ხანში შეხული კაცი მოშუშტულ მარცვენას გვიჩვენებს — ასეთი მაგები იყავითო.

და უგრძეს გვას ადგება ეშელონი.

პირველი ღამე შემოგვათენდა. ვაგონის კარის დრიოებში (ვაგონს, ფანტრები არა აქვს) სინათლემ შემოიჭვიტა. კარი გამოვადეთ და თავები ვართ გავეციეთ.

მინდვრად დღალუთენისა გამოსულან მოხუცი კაცები, ქალები, ბავშვები. ჩვენს დანახაზე წელში იმართებინან, ხელებს გვიჩვენებ. რაღაცს გვეძახან. ეგებ უნარ მატუებენ? არა, გარკვევით ჩამხმის ქართული სიტყვები.

საქართველოში შემოვსულვართ!

— ახლა რომ დედაჩემმა იცოდეს... — თათბითეს ამბობს გოგი გელაშვილი.

— შენ შენს სამშობლოს მაინც გამოთხოვები... — ნაღვლიანად გაეხმურა შუაზიელი. ეშელონი ნავთლულში ჩერდება.

ეშელონის უფროსმა, ჩვენს გამცილებლად წამოსულმა, ჩვენი სასწავლებლის ერთ-ერთმა ბატალიონის მეთაურმა კამბანმა შედღერეკამ გვითბრა:

— რამდენ ხანს იდგება აქ ეშელონი, არავინ იცის. შეიძლება — ათ წონს, შეიძლება — ერთ საათს, შეიძლება — საღამომდეც. ამიტომ შორს არავინ წავიდეს, ქალაქში ვახვალაზე კი, საერთოდ, არც იფიქროთ.

მაშასადამე, ეშელონს არ უნდა მოვცილებდეთ. მაგრამ რაზეც მწელით თითბებეთ თვის განშორების შემდეგ მოხვადე მშობლიურ ქალაქში, რომელსაც, არავინ იცის, რამდენი ხნით უნდა

განმორღე და აქ, ამ ქალაქში მუფო ახლო-
ლებსაც არ დაეშვადობო...

სადგურის მოედანზე გამოვიდა, ეგებ ეინწე
ნაცნობი ვნახო და დედასთან ორიოდ სიტყვა
შინც დავაბარო.

ჩემს წინ გავლილ ერთ კაცს ჩავაფრინე
თვალი. ნაცნობია, ნამდვილად ნაცნობია! ვი-
რადეწმინდაში სკოლის დირექტორად მუშაობ-
და.

გამოვიდევინე და წინ გადავუდგე. სწორედ
ის აღმოჩნდა — სერაფიმონ ტომარაძე, ტანმო-
სული და ჩანსუქებული კარმაგი კაცი, უხეჩა-
ნარებიანი რომ მიჰყვებოდა ქუჩას. იმანაც გვიცო-
ნო. თუმცა ახლო ნაცნობობა არასოდეს გვეყო-
ნია. არშიაში წასვლამდე, რაიონული ვაჭრობის
რედაქციაში მუშაობის დროს რამდენჯერმე
შეხვედრივარ კრებებსა თუ თათბირებზე. მა-
გრამ ახლა ისე გამეტებით გადავებვიე და გა-
დავკოცნე. თითქოს დიდი ხნის უნახავი ახ-
ლობელი ნათესავი უფილიყოს. იმანაც მაგ-
რად ჩამიყრა გულში.

— მო, მაშ ფრონტზე მიდხარ, არა?
— მივდივარ, ბატონო, და თქვეთთან ერთი
სათხოვარი მაქვს. საგარეგოში რომ დაბრუნ-
დებით, იქნებ დედაჩემს შეატყობინოთ...

— რა დიდი სამსახური ეგ არის, შეკაცო.
მაგაზე არტიხად უყავი, ოღონდ ახლა კი მო-
შისმინე... ბაზარში შევიდეთ, აგერ აქვეა, ქუ-
ჩის გადახვევრივ. ცოტა დაენაურდეთ, გეშობა.
ერთი ჰიქითაც გზა დამალოცვიანე, მეტს კი მე
ვერ დააღვე. მაპატიე. ცოტა წნევა მაწულებს
და ექიმმა ამიყრამაღა. იმ ერთ, გზის დასალოც
ჰიქას კი, ვინდაც მომკლას, ბოლომდე გამოვ-
ცლი.

შეიოდა, ვანა არ შეიოდა. მწყუროდა კიდევ,
სასმელი მწყუროდა და მასთან საუბარიც,
გარეული ნაცნობ-შეგობრების ამხის გავება.
მაგრამ ბოდიში მოვუსადე, მადლობაც ვუთხა-
რი, დაღონებულმა დაემატე — ეშელონი მე
არ დამიძღის-მეთქი და გამოვიეშვიდობე. ში-
წაში დასობილი სარივთ ერთ ადგილზე გა-
შეშებული კაცი მივატოვე და სირბილით გა-
ვეშურე ჩემი ეშელონისაკენ.

ის კი ისევ დგას.

მეც ვდგავარ ჩემი ვაგონის წინ.

და უტებ რას ვხედავ მოდის სერაფიმონი.
ცხელ-ცხელი ღვეზელებითა და სამი ბოთლი
ღვინო დატვირთული მოდის.

ქოშინით მოშიაბლოვდა.

— შენ მეგობრებსაც დაუტებე, თითო ჰი-
ქით შინც დაელოცოთ.—და დიმილით დამა-
ტა: — შენ დარჩენილსაც ზომ უნდა მისურ-
ვოთ კარგად უფხვა.

ვიორგი გელაშვილსა და ვიორგი ჩანჭუნაშ-
ვილს შივაწვიდნე ხმა.

საიდანაც ჰიქაც ეშოვნა სერაფიმონს. შეთ-
რობებული ხმით დაგვილოცა გზა. ღვინოც
დაგვაგემოვნებინა და ცხელ-ცხელი ღვეზელე-

ბის ქამაც დაგვაძალა. თუმცა, დაგვიტე-
გვიწოდოდა. ბოლოს გამოსაშვებობნელად გა-
დაგვეტვია.

და სწორედ იმ დროს შევებედე:
— ბატონო სერაფიმონ, თბილისში ჩემი ძმა
მუშაობს, მაწყობრო სამსახურში წაყვანაზე
უარი უთხრებს და მუშაობს. თუ არ შეწუხდე-
ხით, მისი სამსახურის მისამართს გეტყვით და
გაგებინეთ ჩემი ამბავი. იქნებ ეშელონის გას-
ვლამდე მომიწეროს და მსახოს.

— კი, ჩემო ძმაო და შელო, — მაშინვე
დამთანხმდა სერაფიმონ.

და უტებ საუბარში გელაშვილიც ჩაერთო:
— ბიჭოწო, მე კი თბილისელი ვარ. დი-
დებუტეში ცხოვრობენ ჩემი მშობლები, იქნებ
იმათაც შეუაროთ.

— კი, ბიჭოწო, მაგაზე რავა გეტყვი უარს.
მისამართი დამიწერე, გადაუდებელი საქმის
გადაღება შეიძლება, თუ იმანე უფრო გა-
დაუდებელი საქმე გამოჩნდება. ჰოდა, მეც
ჩემს დღევანდელ საქმეებს ხვალისთვის გადა-
ვებე და თქვენს დავალბებს კი პირნათლად შე-
ვასრულებ, — და უტებ სერაფიმონს დიმილი
სიყალბე იქცა, — ოღონდ შევასთვინაც არ
გადამადებინოთ, ამ თქვენმა უნსამე შეგობარ-
მაც არ მოხოვოს, რაქაში, ჰრებალოში ჩემს
დედ-მამას შეუარე და ჩემი ამბავი გააგებინეო.
მა, შენ რაღად დარცხვინე, ბიჭო, დამაგადე და
წაყალ, შენს თხოვნაც შევასრულებ და ჩემს
გულსაც მოვიფხან — უკვე დიდი ხანია, რაც
ჩემი მშობლიური რაქა არ მომიხახულებია.

კიდევ ერთხელ გადაგვეტვია სერაფიმონი და
წაყალა.

წაყალა. იმის მერე აღარც მინახავს ის კაცი.
არც რამ ამბავი გამოვიდა. ომიდან რომ დაგბ-
რუნდი, საგარეგოში აღარ დამხედა — ჩვენი
რაიონიდან წასულიყო.

ბაქნის ბეტონს ეტყენათ.

არც ეშელონი მიდის და არც ვინმე ჩვენი-
ანი მოდის. ბოლოს გოკი გელაშვილის დედ-
მამა გამოჩნდა. იყო ტირილი და იყო სიყა-
ლიც. იყო სისხარულიც და იყო წუხილიც, ჯა-
ჭვიანი ჰქაცე იყო და ნაქერქლიანი ღვინოც,
პურიც, ხაჭავიც, მწილიც. — აქვე იყო, ჩვენი
ვაგონის კარებში.

შეხინდა ველოდვ. ნთუთ ძმას შინც ვერ
გამოვიეშვიდობებო...

და იმ სიბნელეში სხუელის რხევაზე შორი-
დანვე ვიციანი შალვა — ჩემი უფროსი ძმა.

— შენი ამბავი რომ მოეტანათ, სამსახურ-
ში არ ვიყავი, გვიან მივედი და, როგორც კი
გავიგე, გამოვიქციე კიდევ — მითხრა.

სადგურის რეტორანში შევედით, უანჭა-
რასთან დავექციეთ, რომ ეშელონისთვის მეუ-
რებინა.

შალვამ ღვინო და საქმელი მოატანინა, მად-
ღეტკძელა.

— ჩემზე პატარა ძმა ოში მიდხარ და მე

კი აქ ვრჩები. მე ჩატომღა უნდა ვიყო აქ, ჩატომწ... შენი დარდი მეტეხა. ჭკვიანად და ვეჯაცურად იყავი, ბრძოლაში ყოფნის დროს არასოდეს დათვრე. არ ვინდა სულელური სითამამე...

ბევრი სხვა რჩევაც მომცა. უფროსი იყო და დამარიდა. ბევრი რამ გამომაძგა კიდევ. ბრძოლის ველზე არც ერთხელ არ დაშვრალვარ (ერთადერთი გამოჩაყლისი გერმანისი საზღვარზე გადახვლის დღე იყო).. არადა, რამდენს წაუგია ფრანგზე თავი სიმთვრალის გამო.

მეორე კვია შემიხვო და შეივხო. და ის იყო, ახალი სადღერგმელი უნდა ეთქვა, რომ ფანჯარიდან შეტოკებულ ეშელონს შევადრე თვლი. ტყვიასავით გავეარე. შლავა უკან გამომდევნა. სიჩქარეაღებული მატარებლის ბოლო ვაგონის კარის სახედურს რომ ჩამოეყადე, მანინდა გამახსენდა, რომ ძმას არ გამოვშვდილობებოვარ.

- შვიდობით!
- მშვიდობით!

ორი ზნა წუვდიაღვი შეტრილი მატარებლის ბორბლების ზნურმა ჩაიხვია.

წუვდიაღვი შთაინთქა ერთ ადგილზე სვეტოვით გაშეშებული, ჩემსკენ ხელგამოწვდილი ჩრდილი ძმისა...

ტამბურებისა თუ სახურავების გადავლით ჩემს ვაგონს დაეუბრუნე.

- ეშელონმა ბაქოსკენ აიღო გეზი.
- მერმე ჩრდილო კავკასია.
- ბატაკია.
- როსტოვი.

როსტოვიდან წერაილს ვვჯავნი საგარეჯოში. საფოსტო ყუთის ძენას გადაუოლილს აქ კი ღამის კინაღამ გამაწრო ეშელონმა.

და მალე ამდენი სირბილით დადილელს აწოვის ზღვის სიო მიიღეღავს უბეს.

ხან თუ რომელიმე ჩიხში ღამის მთელ დღელამეს ჩერდება ეშელონი, ხანაც მთელ დღელამეს შეუჩერებლად მიჰქრის.

- და იგი უტრაინის მიწა-წყალზე შეღის.
- პირველად ვგრძნობ დაუსრულებელი ტრამალების თავისებურ და ვანუგეორებელ სიღამაზეს. ვანუგეორებელია უტრაინული ღამეც — კასკაშა ვარსკვლავების მოციადე თვალებით მომზირალი და დამითრბელი არომბით მსუნთქავი.

...მზრალ ულუფას გვაძლევენ — პურს, ბურღულს. ამერაყულ კონსერვებს, ჩაის. ჩაის ამდღელელებლი ვინ არის, ან სად და როგორ აადუღებ? მე და ჩემი მეგობრები ჩვენს ულუფა ჩაის თუნუქის ერთ ყუთში ვაგროვებთ. გადასაურელიად გვენანება. ამერაყული კონსერვის დაცარილებულ თუნუქის მოზრდილ ყუთებს კი ქვაბებად ვუვენებთ. როცა სადმე ეშელონი გაჩერდება, ჩამოვდივართ, ცეცხლს ვანთებთ, ჩვენგან სახელურგაყვებულნი ყუთით ბურ-

ღულს ან კარტოფილს (თუ ვიშვითქვ) შეწინდებამით მოსახარშად. მაგრამ უკვედებულმა ჩვენმა გვეწულობს ბედი — როგორც კი წყალი წამოდუღდება, ორთქლმავალი შეპვიერებს, წამოდუღებულად „ქვახს“ ხელს დატაკებთ და ჩვენი ვაგონისკენ მივარბენინებთ. დღეს თუ არა, ხვალ მაინც გაჩერდება მატარებელი და ხარშვას კვლავ განვაგრძობთ. მაგრამ ზოგჯერ იმ ჩვენს ულუფას მოხარშვა ბოლომდე არ ეწერა.

შინიარე ბუფი გადაეკეთეთ და პოლონეთში შევადით.

რომელიდაც სადგურში ჩვენი ეშელონის ახლომხალი დავბორიადებ. ვხედვ, ვიღაც კაცს ხელში ახცალაანი პაპიროსის კოლოფი უჭირავს. ავტორღიალდე, რა მოგვე-შეთქი, ვაითხე. რა გექვსო, დამიბრუნა კიბხვა. როგორღაც ჩვენი შეგროვებული ჩაი გამახსენდა. შევაბტყე იმ პოლონელს ჩემი სიტყვა ტკუფად დაუტდა, კარგო, მითხრა. ჩვენი ვაგონისკენ გავუშურე და თუნუქის ის ყუთი მივურბენინე, ჩაის „ხაწყობად“ რომ გვექონდა გამოყოფილი.

საწვიმო ხასიათი მიიღო საქონლის გადაკვლის ცერემონიაღმა. როგორც კი პაპიროსი მოვიგდე ხელთ, იმ წუთშივე ღამის სირბილით გავცილდი იქაურობას — შეგონა, რომ ის მოტყუვდა და ვშიშობად, არ გადაიფიქროს და პაპიროსი უკან არ მომთხოვოს-შეთქი. კარგა მანძილით რომ გამოვციდი, შევჩერდი და უკან მივიხედე, რას ვხედავ — ჩემი სირბილი იმის სირბილიდან რას მივიღოდა — ტყვიასავით მიჰქროდა. აღბათ იმანაც ის იფიქრა, რაც მე. მეორე დღეს ვავიგე, რომ მე ვიყავი მოტყუებული. ჩვენი ვაგონის სხვა ბიჭებმა იმდენივე ჩაით პაპიროსის სამი ისეთი კოლოფი შეტინეს. მაინც არ მინანია და არც იმ ჩაის მოწილდე ბიჭებს უთქვამთ საყვედური — მაშინ ტარაინი პაპიროსის ერთი შეხედვაც კი დიდ რაშედ ღირდა.

დღეებისა და ეშელონის ქროლვაში ერთი თვე ჩამოთავდა.

მისამართი — ფრანგები

რომელიდაც სარკინიგზო სადგურში შევჩერდით. გადმოიტყირთა ეშელონი. დაცარიელდენ ვაგონები. ახალბედა უწყოსის ლეიტენანტები ავტომანქანებით ჩვენი ქვეყნის საზღვარიდან არცთუ შორს შიგნაურ ქალაქ ქუშუვოხსკენ წავიყვანენ.

რამდენიმე ასეული კაცი — მენაღტყორცნი და მებტყვიამტრქვევე ოფიცრები, რომლებმაც ერთი სამხედრო სასწავლებელი დავამთავრე, აქ ამ დღეს დაგვასვენენ. დამით თბილად და ტკიბილად წამდვალ საწოლებში და წამდვალ ბალიშებზე გვიძინა. ირგვლივ საოცარი სიმუღროვე და სიმშვიდე სუფედა, აი

ესეთი, ტუიან აგარაებზე რომ იცის ზოლზე. ოდნავ სივრცით შემდგრადული სექტემბრის პირველი მზიანი დღეები, წიწვების რბილი და ქრელი ნოხები, ფიჭვებზე ამოურილი სოკოთა კოლგები...

საქმელს არ გავლუბდნენ. არავითარი საქმე არ გვეყავა, გარდა საყოფარი თავის მოვლისა და დახვეწებისა. ჩვენი ეს ზღაპრული დასვენება იმანვე გააღამა, რომ ერთ, არცთუ ახლოს მდებარე შენობაში კავშირგაბმულობისა და შედიცინის დარგებში მომუშავე ქალიშვილთა ასეული იყო გაბურბებული.

და მერე რა ტუბილად მდგროდნენ — თითქმის უველა მათგანი მდგროდა. და მერე რა თბილად იღიმებოდნენ — თითქმის უველა მათგანი იღიმებოდა. ისინივ განაწილებასა და ფრონტზე წასვლას ელოდებოდნენ, ისინივ პირველად უნდა შეხულებულენ ომის ქოჩოხეთში.

შორიხლოდან ველადაცემოდით ქარისკაცის ტანსაცმელში გაღამებულ გაზაფხულის უვავილებს.

და აი ერთ დღიას ერთი ეშვლიონთ ჩამოსულებს პატარა მოედანზე მოგვიყარეს თავი. გვითხრეს, რომ იმავე დღესვე ფრონტისკენ მიმავალ გზას უნდა დავეღვაოდი, და გამოგვიცადეს, ვინ რომელ ნაწილში ვიმსახურებდით. ერთ არმიასი, ერთ დივიზიასი, ერთ პოლკში, ერთ ბატალიონში და წარმოიდგინეთ ერთ სანადგურკარცო ასეულში ოცეულთა მეტაურობა გვერგო მე და გიორგი ჩაჩხუნაშვილს.

და მოგვეცეს ასეთი მისამართი: სტალინგრადის 181-ე მსროლელი დივიზიის 178-ე პოლკი. მე-მ ბატალიონის სანადგურკარცო ასეული. ამ მისამართს უნდა მივეყვანეთ ვიხლის გაღამა, სანდომირის პლაცდარმზე, ფრონტის წინა ხაზზე. გზად შემხვედარი ავტომანქანით, ფრონტითა თუ ფეხით უნდა გვევლო და გვეპოვნა შემუშვიდან ასიოდე კილომეტრზე, უპრანის პირველი ფრონტის წინა ხაზზე მდგარი ნაწილი.

გამოვთხოვეთ — ქართველებს, რუსებს, სომხებს, უკრაინელებს — წელიწადნახევარიანი მხედრული ცხოვრების მშენებელი უკრაინის პირველი ფრონტის სხვადასხვა უბნებზე მიდიოდნენ გავი დუშაბაქ და ნიკო ქარკიაძე, რომლებიც დღეს ჩანსათელობის დაცვას ემსახურებიან, გოგი ველაშვილი და ვილი გამსახურდია, ომის მერე ერთმა ფრანკოსტობას რომ მიჰყო ხელი და ამჟამად გამოცემულთა „განათლებლათ“ მუშაობს, ზოლო მეორემ — ტექნიკურ წინეიტრებათა დარგში სამსახურს, დავით კეკელიძე და იაზონ ზოლოცაშვილი, ახლა თბილისში რომ მოღვაწეობენ, მხარაქელი გოგი შეწირული და ერეკნელი ბაღდასარაინი, რომელთა საფლავებიც ომის მერე გერმანიიდან შინ მომავალმა ოდერს გაღამა ვნახე.

მე და გიორგი ჩაჩხუნაშვილი კარგად ვხვდებით ერთ მიმავალ გზას დავადვილდით ქრწვებზე ვთქვი, ერთადერთ მისამართად გვეონდა მხოლოდ სტალინგრადის სახელობის დივიზიის ნომერი. ვერც ქალაქს ვიკითხავდით, ვერც ქუჩას, ვიცოდით მხოლოდ ის, რომ ჩვენი დივიზია იღვრა ოდერს გაღამა, სანდომირის პლაცდარმზე.

1914 წლის 21 სექტემბერს მიდინარე ვისლაზე გადავიდით, ფეხი შევდგივთ სანდომირის პლაცდარმზე, მრისხანე ლახვარებით რომ შეჭრილყო ევროპის ამ ერთ-ერთი უდიდესი მიდინარის გაღამა თავდაცვაზე მდგარ გერმანულ ფაშისტთა ქარების განლაგებაში.

პირველი ნათღოვა

აქ უკვე ხშირად გვხვდებოან სამხედროები. მაგრამ რას იკითხავ — ქალაქს, სოფელს თუ ქუჩას?

ირავდებ ველები და ტყეებია. რომელ ველზე, რომელ ტყეში იქნება ჩვენი დივიზია? აღმა-დაღამა დავდივართ და მაინც წინ მივიწევთ, მივდივართ ტყეზე, ღრეზე, ველზე, ნახოლდარზე, ნახალარზე, ტრანშეებით დაწვებით ბილიებზე.

გამამიმებს ზურგზე წამოიღებული მსუბუქი და ღარიბი ზურგჩანთები და ქარხის ჩექმები.

და აი ქვემეხების სროლის კანტი-კუნთს ხმავე გვეწვება.

წლევანდელ ივლისში ჩვენი ქარების დიდი შეტევისა და ამ პლაცდარმის აღების შემდეგ აქ უკვე მესამე თვეა ფრონტის ხაზი ერთ ადგილს სტეპანის და ფეხის დასაღმელებს იმგარებს. ორივე მოწინააღმდეგე მხარე თავდაცვაზეა გადასული. ორივე მოწინააღმდეგე მხარე ჩოტად და გულმოდგინედ ემზადება მოკრიგი შემოღებისათვის.

ერთმა გზად შემხვედრმა შემდეგმა ვითხრა:

— აი ამ გზას გაჰყვით და იმ ტყეში რომ შეხვართ, — ხელი სამხრეთ-დასავლეთისკენ გაიშვოთ, — მაგ დივიზიასაც იპოვით. — და როცა დააუოლა, მეც იმ დივიზიიდანა ვარო, ღამის გადაცეკუნეთ.

დაღლაც დავეთქვით და შემშილიც. კარგა ხანს ვიარეთ. ტყეში მწვანე ქამარივით ჩავარდნილ ველებ ზოლს მივადგიეთ. სულ რაღაც ნახევარი კილომეტრის სივანისა იქნება ეს ზოლი, ამ ზოლსაც გადავივლით და გაღამა ტყეში ჩვენებსაც ვნახავთ.

წელგამართულები გავედით იმ ველზე. ასიოდე მეტრი გვექნებოდა გავილი, რომ გაღამა ტყიდან სროლა ატედა. ჩვენ გვეხროდნენ. და მანინე ზურგიდან ძახილიც წამოგვეწია:

— დაწესებით, ხოვებით წამოადით უკან. იქ გერმანელები არიან!

მოცულობით დავეშვიტო მწვანაინაზე. ირგვლივ კალიბრებით ხტაინ ტუკები. შიშნაკაშები მოცუტრავო მწვანაინაზე. ხოვით მიწვეთ ტუის იმ ნაპირისკენ საიდანაც რამდენიმე წუთის წინათ წიღებამართლები გამოვიდით.

ტუეში შესულებს ქარისკაცები შემოგვებვივნენ. ისინი ჩვენი მსროლები დივიზიის მებრძოლები იყვნენ.

იმ საღამოს 179-ე პოლკის მეხამე ბატალიონის მეთაურს, ვუკაცური შესახედობის ახოვან პოპოლოცონის კრავოცის ვუპატაკეთ:

— უმცროსი ლეიტენანტი ჩანჩუნაშვილი გამოცხადდა თქვენს განკარგულებაში!

— უმცროსი ლეიტენანტი ჩანჩუნაშვილი გამოცხადდა თქვენს განკარგულებაში!

პოდპოლკოვნიკმა აგვებდ-დაგვებდა. თავისუფლად, — გვიხონრა უკვე ჰალარმერთულმა კაცმა და გამოგვიბოხა, საიდან მოხვედით და რომელი სასწავლებელი დამთავრეთო.

ბოლოს თავის ადუტანტს გამოუძახა და უბრალოდ: ბიჭებს დაღლილები და მშვიტები აქნებოან. შიშარულთან მიიუყვანე, კარგად დაინაერეთ, თბილ მიწურში გამოაჩინეთ და ზედა დილას თავიანთ ასეულში წაიყვანეთო.

1944 წლის კალენდრის იმ დღის ფურცელზე მშ სექტემბერი ეწერა.

იმ დამეს პირველად გვათათ მიწურში.

ქვეშების პირმოტყუალ ბილწში პატარუად ჩანრილი ფარაჩის ნაგლეჯი ხრჩოლავდა.

მიწისაგან გამოკეთილ ტახტზე მშრალი ჩლა ეტანა. იმ ტახტზე ჩამოყვებდით და ბილწის ლაშპის შუქზე წერალებს წერა დავიწყეთ — დედებისათვის უნდა მიგვეწვინა ჩვენი ამბავი.

და როცა ჩვენი „პალი“ ჩავაქრეთ, თავივემ ზურგჩანთები ამოვიდეთ და ტანგაუბედულები გულაღმა წამოვწვიეთ, ჩემი თანამეიწურე აღაპარაქდა:

— დღეს იმ ტუეში მაგარ თავდასხმაში მოვევით. რა დავიშალო და ძალიან შეგეშინდა.

რისა შეგეშინდა-მეთქი.

ტუკიისა და სიკვდილისაო.

კიდევ რისი შეგეშინდა-მეთქი, — ისევ შევუბრუნე კითხვა.

გუმანით ვიგბქენი, რომ გავიკრებულმა გადმოხმება და ჩემი კითხვა უპასუხოდ დატოვა.

— ჩემო ცორო, — ვიორგი ჩანჩუნაშვილს შორეულები ცოროს ვეძახდით. — მიც შეგეშინდა, მაგრამ უფრო სხვა რამისა, ვიდრე ტუკიისა და სიკვდილისა. ჩემი სიტუვებით გავიგნებული წამოქდა და შეტუბუნებულმა მკითხა:

— სხვა რისა უნდა შეგეშინებოდა?

— სირცხვილისა-მეთქი, ვუთქი და კვლავ კითხვა მივციე:

— მაინც, როგორ შეგეშინდა? — ჩანჩუნაშვილი
— რა უნდა შეგეშინო, უბრალოდ შეგეშინდა და და ეს არი.

ერთხანს ორივემ ვიუტრეთ. მერე ჩემი შიშის მიზევის ახსნა დავუწვიე.

სწორედ არშიაში წახვლის წინ წაიკითხე კონსტანტინე ვამსაბურდის მიერ თარგმნილი ერის მარია რემარკის რომანი „დასავლეთის ფრონტი უცვლელია“. წიგნიში პირველი მსოფლიო ომის ამბებია აღწერილი. და იმ ამბავიდან რატომღაც ერთი დამამახსოვრდა განსაკუთრებით. ფრონტზე მისული ახალბედა გერმანელი ქარისკაცები პირველი ბრძოლის შემდეგ საცდლებს რეცხავენ და განაშრობად ჰტენენ. სწორედ ამის მიწინააღმდეგეთ, — დავამოლოვე ჩემი აღსარება.

— მწერლები ხშირად ტუეილს წერენ ხოლმე, — დარბაისლურად დაასკვნა ჰრებალოცელმა ჰუბუმა, არშიაში პირდაპირ სკოლის მერბიდან წამოსულმა და გულარხნიდან დაამატა: — ყუუღამა კი არ უნდა დავუქრო, შე კაცო, და თუ მაინცდამაინც მართალია ეს ვიდაც რემარკი აღბათ, მაგ ამბავი მარტო გერმანელებს ემართებათ.

ვარდისფერი სიწმინდა თურმე ბრძოლის ველზე გასულ კაცსაც ეწვივა ხოლმე. და მე ის დამე ვარდისფერი სიწმინდა გავათენე, თუმცა გაღვიძებისთანავე იმ ვარდისფერს შავი ჩრდილი წაფრინდა. საგარეოში, ჩვენს ბაღში გაგივებით უყვარდენ ვაშლები და ატმები. იმ ხეებს შორის დეადიოდი და ევაილთა მტევნებს ხარხად ვუნსავდი. ერთი მტევნიდან უცებ კრახანა ამოფრინდა. ჩემს ირგვლივ ორიოდ წრე შემოავლო. თეთრი, სიფრთხანა ფრთები ჩაუშავდა, გაუღიდა, უცებ თეთმშრანავის სახე მიიღო და გავეუბული დილილით ჩემსკენ გამოქანა. განზე გაგბტი... და გამომედვია კიდევ. ჩვენი განლაგების თავზე გერმანული „მეინერშიტი“ დავრინავდა.

ვიბარბე ნაღმგბმორცნაღლთა ოცუულს

პოდპოლკოვნიც კრავოცის ბატალიონის მსროლები ასეულები მეორე ეშელონში დგანან, ზაფხულის შეტების მძიმე ბრძოლებში მიღებულ ჰროლობებს იშუშებენ და წელში იმართებინან. მისი სანადგურცონო ასეული კი ქერ ისევ მოწინავე ხაზზე იშუფობა.

ამ დილას წავვეყვანენ იმ სანადგურცონო ასეულში, რომლის შერეოც ოცეულაც მე უნდა ჩავიბარო, ხოლო მეხამე ოცეულაც — ვიორგი ჩანჩუნაშვილია. ამ ოცეულთა მეთაურები ზაფხულის ბრძოლებში გამოსულან მწყობრიდან.

წვერი სამართლებლით ჩამოვიტყუეთ (ქარისკაცმა სამართლებლიც განუტრეღად უნდა ატაროს თან, ისევე როგორც კოჭი). წყაროს წყალზე პირი დავიბანეთ და ვისაუშვეთ. ბა-

ტალიონის მეთაურმა გზა დაგვიღო და მეგ-
ზურად ჩარისკაცი გავაყოლა.

ნაშუადღევს მივაღწიეთ ნაღმშპორცნელთა
ასულის განლაგებას.

ვეებს ფიქვის ქვეშ ვსხედვართ მასპინძლე-
ბთან — ასულის მეთაურ ლეიტენანტ ლეო-
ნიდ სმირნოვთან და პირველი ოცეულის მე-
თაურ ლეიტენანტ სერგეი შპაროვთან ერთად.
გაეყოლინ-გამოვიყობეთ ერთმანეთის ახმები,
მოვისწიეთ ერთმანეთის გულბთან მისასვლე-
ლი ბილიკები. მოსიყვარულე და კეთილი გუ-
ლის კაცი ჩანს სმირნოვი. ენაქვიშატი უნდა
იყოს შპაროვი.

— ახალგაზრდავ, — შეუბნება ჩემზე ორი
წლით უფროსი ეს „მოხუცი“ — მუხლებში
ხომ არ გიჭერს ჩემის უღელბი?

ვგრძნობ, საფეთქლებზე როგორ მანვება
სისხლი, შავრამ თავს ვყავებ და ისეთ გამო-
შეტყველებას ვაღებ, თითქოს მისი შეკითხვა
არც გამეგონოს.

საქმი ისაა, რომ მარტო ერთი ჩემის უღელში
ორივე ფერს ჩამიტევა და თავისუფალი ადგილ-
ზედ დარჩება კიდეც.

სმირნოვმა შპაროვს თვალები გადაუბრიალა
და მერე მე მომმართა:

— წაიდეოთ, მეგობარო, შენი ოცეული ჩა-
იხარე.

მივდევ.
ჭარისკაცებს უბირთ ჩემი გვარის გამოთ-
ქმა. ლამის ენებს იმტვრევენ.

მშვენიერი ბიჭები არიან ჩემი ჭარისკაცები.
მემიზნებებს შერიგისნა და ნენაშეებს დიდების
ორდენები დაუმსახურებიათ. იაყუტ პაპოვსა
და თათარ მაშაევს საბრძოლო მეთლები მიუ-
ღიათ. უველანი ნაომრები არიან. რაღა გვა-
გაჩქედლო, თუ გუშინდელ ახმაჯს არ ჩავთვა-
ლოთ, მარტო შე ვარ დენთუყნოსელი და
მკერდმოშვივლებული. ორიოდვე საათის წინ
მოსულს მგონია, რომ მათთან ერთად ვიპვი
უკველთვის, მათთან ერთად ვიზიარებდი ჭი-
რისაც და ღმინსაც და რომ მათთან ერთად
ვიქნები ბოლომდე, რომ მათთან ერთად არ
დავიკარგები.

ერთაჲც ჩააბარა თავისი ოცეული .
მოსადაშოვდა. ვახშის შემდეგ მიწურის წინ
ვსხედვართ და ვსაუბრობთ სმირნოვი, შპარო-
ვი, ეორა და მე. შპაროვი ახლა ეორას ეკვი-
შატება. ეორა იქორჩება და საცაა, აფეთქება
კიდეც.

ტაქსი უფენ ალაღებდზე ნასროლი ნაღმე-
ბი და ჭურვები. ჩამოღამებულ ცაზე შუშხუ-
ნები იფერფლებიან ხანგაშოშვებით. მოწინა-
აღმდეგეები ერთმანეთს აცნობენ თავიანთ
სიხშირებს. თვალდაზომული გუშავები იფლშა-
ლებით მოკულ სიბნელეს გამოუჩეებენ.

თითქოს წინასწარ შეთანხმებულანო, უცებ
ორივე მხარე დადრდა.

და გაისმა ხმაალა მოლაპარაკეთა ხმა.

ამ დროს ორივე მხარის მოქმედებები
ტექნიკა დუშს. რადიო აღუშენებლად ჩვენს
დღიო გერმანულ ენაზე ლაპარაკობს, გერმანე-
ლებისთვის ლაპარაკობს. გერმანელების რა-
დოი რუსულად ლაპარაკობს, ჩვენს გასაგონად
ლაპარაკობს. რა თქმა უნდა, არც ერთი ჩვენ-
განი არ უხმუნს მის უსირცხვილო ლაქლაქს. მა-
გრამ ჭერ სადა ხარ, მათ რადიოს მოუსმენ,
აუცილებლად მოუსმენ ჩაბნელებულ და დე-
ნთით დაშუბრულ ეთერში დაიბრა მსუბუქი
მუსიკისა და სიმღერის ხმა. მოდი და ნუ მოუ-
შენი ლამის აცეკვდე კიდეც.

გვიან წუდება მათი ხმა და ახლა ბორძე-
ბორძიეთ იდეგემენ ენას ქვეუბნები და ტყვია-
მტრქვევები.

ფრონტზე ჩემი ყოფნის პირველი დღე შუა-
ღამეში გადაიღა.

— შენ მაინც არ გიოქვამს, ახალგაზრდავ,
მუხლებში ხომ არ გიჭერს ჩემის უღელბი, —
თავისას არ ეშლის ნახევრად ბურანში წასუ-
ლი შპაროვი...

იმ ღამეს ფრონტულ მიწურში ოთხივეს —
სმირნოვს, შპაროვს, ჩახუნდაშვილსა და მე
ნაშქადაგებულ ერთ ფართო „ტახტზე“ გვეძინა.

ფრონტი მართ აღგვიღს ტაქსის

ფოთოლცევისის შიხანი დღეები წაეწყო ერ-
თმანეთს. სუსხი მხოლოდ დიდდობლით აგ-
ვებურჩენის ხოლმე. ცვარ-ნამით გაღუნული
ხებიდან ნაივს შეფარფატებზე ბროლივით
კრიალა წვეთები ცვავა, წიწვ და ფოთლომო-
ფენილ ბილიკებსაც ასველებს და ხალათებსაც
გვარაინად გვინაშინებს.

ჩვენი ასეული ფრონტის წინა ხაზიდან და-
ახლოებით ერთ კილომეტრზეა განლაგებული.
ველბზე გერმანელებისაყენ ღულბშიშეერი-
ლი შენიღბული ნაღმშპორცნები გვაქვს და-
ყენებული. იქვე უუთებით ნაღმები გვიწევია.
ლამის ზელუზებლად გვიწევია. არც გერმა-
ნელები გვესტრან და არც ჩვენ ვესტრით. ძა-
ლზე იშვიათად თუ ამოახველებენ ქვემეხები
და ნაღმშპორცნები, ან წინა ტრანშეებიდან
ტყვიამტრქვევისა თუ ავტომატის მოკლე ქე-
რები თუ არღვევენ შემოდგომის ტყის მყუღ-
როებას.

ჩვენს მიწურში ოთხნი ვცხოვრობთ — სმი-
რნოვი, შპაროვი, ჩახუნდაშვილი და მე. გვიან
ღამეზედ ვერ ვიძინებთ. ლაპარაკის მეტს არა-
ფერს ვაყენებთ. წაბაკობით არაფერი გვაქვს,
და რომ გვიკონდეს კიდეც. ვერ წაიკითხავ —
ახლათ, ციყნათღლა უფრო მეტ შუქს ასხი-
ვებს, ვიდრე ჩვენი ზილვის ჭკაპი. ჰოდა, ლა-
მის მეთოდე და მეთადე უუყუბით ერთმანეთს
ჩვენს ბავშვობაზე, მოწაფობაზე, ოჯახებზე,
ახლობელ ადამიანებზე. ჩვენი სულის საიდუმ-
ლო კიდობნებსაც კი ავხადეთ თავსახურავები.
მე უყვე ვიცი, რა ფერის თვალები აქვს ლე-

ონიდ სმირნოვის კოსტრომელ შევეარებულს ნაღა ზვერევის, კალუგაში ოთახის რამელ კუთხეში უღვას საწოლა სერგეი მაკაროვს, რაის სოფელ ჭრებალაში რამდენი ძირი აღექსანდროლის ვაზა უღვას ვიორტი ჩაიხუნაშვილის მამას — პარმენს.

სექტემბრის ბოლო რიცხვებთან ტყე სოკოების ქოლგებით შოიფანს. როგორ სოკოებს აღარ ნახავდით — ქუჩებს, ვოლითებს, ჭვუფ-ჭვუფად ამოყრილებს, ვანზე კენთად გამდგრებს, რა ფერის სოკოს აღარ ნახავდით — თეთრებს, ყვითლებს, ყვავიფერებს, სხვადასხვა ფერებით დაწინწკლებებს. ყველაზე გამოყვანილ სოკოთშობილელ ლეონიდ სმირნოვი გამოდგა. ზეპირად იცოდა ყველა მათგანის სახელი, ერთმანეთისგან თვალის ერთი დეკრათად არჩევდა საჭმელ და შხამიან სოკოებს. დღა-საღამომობით რამდენიმე კაცს გავიყვლებოდა და წარმოებდა სოკოს დაშვადება.

განსაკუთრებით ნაყვარჩხლებზე შექმვარი სოკო ვამიტყბა.

სოკოს ეს უღუფა ემატებოდა ჩვენგან კარგა მანძილზე შედებარე მინდორში ამოღებულ კარტოფილს. ეს ნათესები უპატრონოდ იყო მიტოვებული. მისი დათესვაჲ პოლონელი გლეხები ფრონტის ცეცხლოვან ხაზს აუფარა და გაერტვა თვითნაო საცხოვრებლებიდან. ნასოფლარებში კი მხოლოდ აგურიით აშენებული ხანძრისაგან გაშავებული ღუშელთა მიღები თუ შიგანიშენებდა, რომ აქ არცთუ დიდი ხნის წინათ ხის სახლები იდგა და იმ სახლებში აღამიანები ცხოვრობდნენ.

მარტივად არ გვიქნდა. მოხარულად „მუნდი-რიან“ კარტოფილს უმარაოდ შევეტყეოდით. უმარაოდ კარტოფილს კი თურმე საოცარი გულსმარაჲ სცოდნა და ერთ დღეს მისთანა დღეში ჩაახვადო, რომ კარტოფილის დანახვასაც ვეღარ ვიტანდი. რაციონს ხანდახან გერმანელებისაგან ჩამოვადებული ბომბისა თუ იშათი მხრიდან გამოსროდილი ჭურვისა და ნაღვისაგან მოკლული ცხენის ზორცე ემატებოდა.

როგორც უკვე ვთქვი, ჩემი ოცუელის ბიჭებს ბრძოლის არცთუ მოკლე გზებში ჰქონდათ გამოცდილი. მე კი მათი მეთაური, ახალბედა ფრონტელი ვახდით და ჩემი დენთანურისი ბიჭები ორ-ორი კი არა, ცხრა-ცხრა თვალით ავირდებოდნენ ჩემს ყოველ ნაბიჯს, ყველს ხიტყვას, ხასიათს, თვისებებს. ერთი სიტყვით, ყველა კბილს მისინჯავდნენ. და ისე მისინჯავდნენ, რომ მე არ შეგრძნო. არცა ტუფოდნენ წინ კიდევ ბრძოლის დიდი გზა ედოთ და ამ გზაზე მათ მე უნდა გავძლოდი, მათი ბედი არაღე ზომით ჩემსეც, ჩემს უნარზეც იყო დამოკიდებული.

კბილის მისინჯვის განსაკუთრებული უნარი პირველი ათუელის მეთაურს მამივეს აღმოაჩნდა. ეტყობოდა, რომ ეს ძალზე თამამი და

გამბედული სერჟანი გადამარბებდას (წინაგან) მოყვარეც იყო.

საბსლუმი

ამ დღეებში პირველად ჩამოთვია. საღამოს დაიწყო და დილისათვის უკვე რამდენიმე სანტიმეტრზე დიდო ნაშუადღევი იქნებოდა. მიწურში ვიქვეი ფიქრს მიცემული. მიწურის კარი გაიღო და მამივეი შემოვიდა.

— ამხანაგო უშყროსო ლეიტენანტო, უარს ნუ შეტყვით. წავიდეთ, რევილვერის სროლაში შევეჭობროთ ერთმანეთს.

მიუხუჭავი — სროლაში ჩემი გამოცდა უნდოდა.

ხელში რაღაც ეჭირა. დავაკვირდი. ხისაგან გამოკვეთილი ჭვარცხა იყო. შერე ახეთი სტატუტები ბევრი ვნახე პოლონეთში, გზაჭვარედინებთან აღმართულ ბოძებზე თუ ენოს ჭიშკრებზე. მაშინ კი პირველად ვხედავდი. ახლოს მივიდო. გამოვარავი. გავსინწე. დახვეული და მცოდნე ხელით იყო გამოკვეთილი.

— დავაყენოთ თოვლში. შერე რამდენიც გინდათ, იმდენი მანძილი გადევნოთ და ისე ვესროლოთ.

მინდოდა შეთქვა, რომ, თუ შეტი არა, უბერხული იყო ამ სტატუტისათვის ტყვიის სროლა. მაგრამ რატომღაც გადავიფიქრე — ამას ჩემგან სროლაში შეჭობრებზე უარს თქმად მიიღებდა და ისე ვაიგებოდა, რომ ამ შეჭობრების შემეშინდა.

თან სეკუნდანტები წაიყვანეთ და წავიდეთ. პატარა ველოზე მამივემა სტატუტები თოვლში დააყენა და ოცდაათი მეტრი გადმოწომა. მისოვა, ჭერ შენ ესროლოდო. არც ამაზე ვუთხარი უარი. არადა რევილვერით სროლის არცთუ დიდი გამოცდილება მქონდა და ფიქრმა გამეწვლა, ვაითო შევრცხვე-მეთქი. ამას, რა თქმა უნდა, არსებითი მნიშვნელობა არ ექნებოდა, მაგრამ გამოცდაზე გასულმა კაცმა გამოცდა უნდა ჩააბაროს. და მე მშვიდად დავუმიხუნე და ვესროლო.

სტატუტი თოვლზე წაიქვა. მამივეი ვაიქვი და წამოაყენა.

რევილვერის მას გადავცეი. ჩემზე არანაღვებ მშვიდად და თავქერებით დაუმიხნა და ესროლა. სტატუტი არ წაქცეულა.

— ვაიმეოროთო, შემომთავაზა. — ვაიმეოროთ-მეთქი, ვუთხარი და რევილვერის გამოვარავი.

და ის იყო მარჯვანა ხელი შევმართე და თვალი მოვხუტე, რომ რაღაც ხმა შემომესმა. აღამიანის ხმა იყო. ჩვენგან ასიოდ მეტრის მოშორებით ორი მოხუცი პოლონელი დავინახე. მაინც რამ მოიყვანა და რაღა აქ მოიყვანა ეს მოხუცები... თოვლში ჩაჩქიდელები პირჭვარის იწერდნენ და ცად რაღაც ლოცვას აღავლენდნენ.

შევერთო, შემარცხვა. დავიხენი. ხელი მოწყვებით დავუშვი. მიდი, სტატუტი აიღე და

გულზე სისხლი მეცა. პურის ნაჭერს დაეწვი-
დი და თავზედ შეზობელს მრავალსართულიანი
რუსული გინებით დაეპარულე.

ბლინდაჟში შევბრუნდი. ტელეფონის ურ-
მილი ავიდე. ასეულის მეთაურს ვახოვე. ზემ-
დეგთან მალაპარაკე-მეთქი.

— კი მაგრამ ზემდეგი რაში დაჭირდა? —
გაიკვირვა ლიტენანტმა სიბრძნემა.

— მაშინ ჭერ შენ გიტყვი და მეტე ზემ-
დეგს. — და შეზობლისაგან გამასპინძლების
აშხავი ეუამბე. — ჰოდა, ამ საღამოს პეტროვი-
ციის გამოვგზავნი, მთელი თუ არა ნახვარი
ბუხანჯა მაინც გამოატანეთ. არაფერი მოხდებ-
და ერთ დღეს ნახვარი წორმით რომ გახვიდეთ
იოღას, მე კი თუგინდ ერთ კვირას არ ავი-
დებ ჩემს უღუფას. დაე, ამ წუთლებმა იცო-
დნენ, რომ ჩვენ არცთუ ურთივოდ ვცხოვრობთ.

ასეულის მეთაურსაც ურთიანხმე და ზემდე-
გიც.

იმ დამეს პეტროვიციამ მთელი ბუხანჯა შოა-
ქუნწულა.

იმ ბუხანჯით საუზმობის ვაშს ვავედი ტრან-
შემა.

— შეი, ფრაც, მიირთვი! — ტრანშეს ეე-
დელზე გახოებულმა დაძვრეული გერმანუ-
ლით ვაჭაბე და პური მოწინააღმდეგის ტრა-
შეისბაქენ ვისროლე. ისე ვისროლე, რომ
ბრუსტკერის ახლოს დაეკუმულეო — მიწდა-
და, ჩემი თვალით შენახა, პურს აიღებდნენ
თუ არა. ჰოდა, ვისროლე და გერმანულის მა-
რაცა რომ აღარ მეყო, რუსულად მივყარე:

— არ იშინშილოთ, თქვე უბედურებო!
ბუხანჯა ბრუსტკერიდან საქაოად შორს და-
ეცა — ტრანშეოდან ამოუსვლულად ხელით
ვერ მისწვდებოდნენ.

მოყინულ თეთრ თოვლზე ჩამუქებულ ვეება
უვავილად დაქდა ბუხანჯა.

მაშინვე ბლინდაჟში შევირბინე და სტერეო-
მილი იმ პურისკენ მივმარტე. ცოტანის შემ-
დეგ ტრანშეოდან მუხარადიანი შუბლი გამო-
ჩნდა და უშალ გაქრა. ათიოდე წუთის შერე
ისევ აიღინდა მუხარადიანი შუბლი. ცალმა
ხელმა თოვლზე ხიშტიანი შაშხანა გამოაცურა.
ხიშტის წვერი ბუხანჯას მიაბჩინა. პური უკან
გაცურდა.

ბერგი იწვალა იმ ცალმა ხელმა, მაგრამ
ვერ იქნა და ხიშტის წვერი ვერ შეახო უკან
მცოცავ ბუხანჯას.

იწვალა და იმედგადაწურული მიიმალა.

პური მთელ დღეს ისე იდო თოვლზე.

როგორც კი მეორედ დილაში იწათა, ჩემი თვა-
ლი პირველად იმ ადგილს წააფრინდა, სადაც
ბუხანჯა ევლო.

ის იმ დამეს თაყიანთ ტრანშეაში ჩაეტანათ
გერმანელებს.

იმ დღეს ასე დამთავრდა ბრძოლა... პურით.

„მეზობლობა“ კი ისევ გაგრძელდა.

მოსუადღევებული აჟო, გერმანელთა ტრან-

შეიდან ჯოხზე მიხმული და ციფრებმწიფრად
ფირფიცარი რომ ამოიზიდა, აი, მთელი წილი
გონზე რომ დაგვიდგამდნენ ხოლმე ნიშანში
ამოსაღებად.

და იმ ფირფიცარს გერმანელის გადმოძახი-
ლიც მოსვენა:

— რუსო, ესროლე! იქნებ ათიანში შოარ-
ტუა.

გერმანელს ჩვენი შპრიდან დიდხანს არ დას-
ჭირვებია ლოდინი — რომელიდაც ჩვენი მარჩ-
ვენადალოცული მეომრის ავტომატის ჭრმა
ჭერ ფირფიცარს შუაგული დაეცხრაღა, ხოლო
წამიერი პაუზის შემდეგ ტარი შიგ ფირფიც-
არის ძირში გადახერხა, ფირფიცარწაგლეჩილი
ტარი უმაღლე ვაუჩინარდა.

საოჯალთვალო პუნქტზე ამქრებადი ათი დღე
დაუვაეი. სამეზობლო ხუმრობის ხასიათავუ-
ქებულ გერმანელს ადარც პურის ნატები უს-
ვრია და ადარც ჩვენი სრლოდის ოსტატობის
შემოწმება უცდია.

ბახალი წლის ღამე

ათას ცხრაას ორმოცდაათობის ბოლო საა-
თები.

ზემდეგმა ნაშუადღევს ახალი წლის შესახვე-
დრად ორმოცდაათ-ორმოცდაათი გრამი სპი-
რტი ჩამოვვირიგა. იმ ორმოცდაათ გრამ
სპირტს ამდენივე წუალს დაუმატებ და ეგამ
შენი უოვედმზობე გამართული არაუი არც სა-
ახალწლო სუფრა გვექნება ურიგო. ჩვეულებ-
ბრივ სავაშშო უღუფას ას-ასი გრამი დამა-
რილებული ღორის ქონიც მიუმატებ. ამას კი-
დედუ ერთი თავი საქმელი დამატება — მა-
კაროვმა წინა დღეებში საახალწლოდ დაზო-
გილი ვაინწული პურის ნაჭრები სიმაღლეზე
ჩააწყო ალუმინის ქვაბში. ამ ქვაბში ხუთიოდე
სანტიმეტრის სიმაღლეზე წუალს ჩაასხამს და
მიწურის ჩვენი ხელით აშენებული აგურის
ღუმელზე შემოსდგამს. სახურავდაბურულ ქვა-
ბში ის წუალი აორქილდება და შიგ ჩაწყობი-
ლი პური ქაქუაფა ორთქლით გაივება და
ჩაბუბუბდება. მეტე ქვაბს სუფრის შუაგულ-
ლში ჩავდგამთ და პარს ჩავიგვირეილებთ.
უკეთეს დელეკატესს ვერც იხატებ.

და მაინც ცუდ ხასიათზე ვართ წიკოს მწე-
ვლები. ზემდეგმა საახალწლოდაც არ მოგვი-
ტანა მოსაწევი. ჩვენს შორის მარტო ერთია
პეკიანი — გიორგი ჩაბუნაშვილი. არც ეწევა
და არც არაფერი ედარდება. ამასაც არ ქმა-
რობს, დაგვიცინის კიდეც. დანაცინებაც ვართ,
განა არა ვართ. ვფრთ თოვლი უველაფერს
დაფარავდა, ხის ფოთლებით ვკლავდით თამ-
ბაქოს ტინს. უკვე კარგად ვაციოთ, არყის ხის
ფოთლის კაშხლს როგორი ვგომ აქვს და შუბის
ფოთლისას როგორი. ასე ზეო თუ ისე, იოღას
გავდიოდიოთ, თოვლი მოვიდა და ამ საოჯოვე-

ბასაც მოგვაცლო. ბოლოს იქამდე მივდიეთ, რომ გაზეთის ქაღალდში ჩიის ვაჭვეთ. ჩიი კი მუდამ უღალატოდ მოაქვს წემდევს. მისი აღუღების დრო და თავი ვინა აქვს და ჩაის ოთხივე უღუფთა თანდათან ზეაინდებო. საზინდარი მოსაწევი კი უოფილა. პირველ ნახაწვევს გულს ისე შეხატუნებს, გგონია ბუდიდუნდა ამოვარდებო, ძარღვებს მოადუნებს და თავბრუს დაგაბევს. ამიტომაც არის, რომ ერთ მოკიდებაზე ორიოდვე ნახაწვს თუ ვარტყაში და შერე ვაქრობთ.

და აი, „გაჩირადლები“ მიწურის ვსხედვართ და ხელში ჩაის სივარებს ვატრიალებთ. უყვე კარგად მოხიზდება. ამ საღაშის რაღაც განსაკუთრებული, გამორჩეული ხშით აქოთქოთდინენ ხმაშაღლა მოლაპარაკებები — როგორც წესი, ჩვენები გერმანულ ენაზე და გერმანელები — რუსულ ენაზე. ერთმანეთი მოიკითხეს, უანასწენელი ცნობები ვადაცვის და შერე კონცერტები შეაუოღეს. ეთერში ერთმანეთს შეუფუღლენენ რუსული და გერმანული მუსიკა, რუსული და გერმანული სიმღერები.

სუფრა ვაშლი გვაქვს. საწოლებზე გულაღმა წამოწოლილები მიწურის დაბალ ჰერს შევუტრებთ. იმ ჰერს მიღმა ვხედავთ ჩვენს კერებს, ჩვენს საყვარელ ადამიანებს, შათს იმედთან თვალებს, შათს მომლოდინე ცრემლებს. ჩაფუნაში დღისის ჩაჩქეფების ხმა ჩამოსმა. დედაჩემის ფეჭქვეშ აჭრიალებული ფიცარის იატაკის ხმავე ვაფიგოვრე. ვამახსენდა, როცა მე შეძინა ხოლმე, ფეხის წვერებზე დადიოდა, ფიცარის ჰერიაღმა შილი არ ვაუტრითოსო. რატომაც მგონია, რომ იმ ჩაფუნთ დედაჩემმა უნდა შემოაღოს კარი და ფეხზე ედგებო. კარს კი არავინ აღებს.

წამდაუწუმ დავეურებთ საათის ისრებს. ისრები 12-ზე დაეკრუნა. მიწურიდან გამოვდივართ და ავტომატების მოკლე ქერების საღლებით ვხვდებით ახალი წლის მოსვლას. გერმანელებიც აძღვენ საღლებს. იმათი მზრადან ზარების გაბზული რტყავა მოისმა.

მე არ ვიცი, არც ერთმა ჩვენთაგანმა არ იცის, პირადად ჩვენ რას მოგვიტანს ახალი წელი. მაგრამ უველა ჩვენგანმა დაბეჭითებით იცის, რომ ის გამარჯვებას მოუტანს ჩვენს ქვეყანას, ჩვენს ხალხს.

ეს, ალბათ, უველა ჰკვიანმა გერმანელმაც იცის, და მაინც ორთენი, ჩვენც და ისინიც შეინით აღწინავეთ ერთისათვის გამარჯვების და შიროსათვის დამარცხების მომტან წელიწადს.

მიწურის ჰერქვეშ ფეხზე მდგარნი ახალ წელს ვადღეგვრებდებით და ზაგებთან მივკავებს მათარები, რომლებშიც ჩვენი არჩივი წყალსაბრტვი ვვისხია.

მათარები ამოვამშრალეთ.

სადღაც გათენებისას მივწქით. მცირე ხნით დავიძინოთო, ერთმანეთი მოვატყუეთ. ჩაბნე-

ლებულ მიწურში ვწევართ, ნამკაფქვებებში მიწაზე შენდებში გახვეულები, ქაღალდებში და ლად და ხალათ-შარვაღაუხედელად ვწევართ და იმ ახალი წლის, ცხრაას ორმოცდახუთის გაწაფულების ბილიკებზე დავაბეჭებთ.

მისლიდან დაძრული ზრიბალი

თავდაცვის „მშვიდობიანმა“ დღებმა თორმეტი იანვრის სისხამამდე გასტანა.

წინა დღეს, ნახალიღევს, პოლის კომუნისტი ოფიცრების კრება ჩატარდა. პოლის მეთაურის, პოლკოვნიკ მარკოვსის მიწურში შევეკრებით. მიწურთა ჩვენს საპოლკო ქლაქში მას „სხდომითა დარბაზის“ მოვალეობაც ჰქონდა დაყისრებული.

კრება პოლის პარტორგმა გახსნა და სიტყვა მორიზავს მისცა.

— ამჟანაგო ოფიცრებო, — თქვა მუდამ დინემა და აწინილი სიტყვის პატრონმა. — ხვალ, დღისი ექვს საათზე დაიწება ჩვენი ჯარების შეტევა. ალბათ, ამ ომში უანასწენელი და უდიდესი შეტევა. წინ ბრძოლის მიმე გვაგველოდება. წლევაანდელი წელიწადი ჩვენი გამარჯვების წელიწადად უნდა ვაქციოთ. ჩვენ შემოგვეურებს მთელი მსოფლიო, მთელი ჩვენი სამშობლო, უველა ჩვენთაგანის ოჯახები. ჩვენს ნაკალევეთ ივლის მშვიდობა, რომელმაც მთელ მსოფლიოში უნდა დაისადგუროს. როგორც უვედითვის, ბრძოლის ამ გზაზეც პირველებმა კომუნისტებმა უნდა ვიაროთ.

კამით დაიწყო.

იმ დღებში პარტიის წევრობის ნახევარი წელიწადი მისრულდებოდა. იმ კრებაზე უველაზე ახალგაზრდა კომუნისტი მე ვიყავი. და იქნებ ამიტომაც პარტორგმა პირველი სიტყვა მე მომცა.

ეს იყო ჩემი პირველი გამოხვლა პარტიულ კრებაზე. და, ალბათ, ასეთი სიტუვა არსად და არასდროს წარმომოიქვამს. მთელი გულით, მთელი სხეულით ვლაპარაკობდი. ხალათის მარცხენა ჭიბეში ჩადებული პარტიული ბილეტი ზედ გულზე მეხებოდა და წარმოუდგენელ ძრუანტელს მგვრიადა.

ორატორი ორატორს სცვლიდა. მოკლედ, საქმიანად ლაპარაკობდნენ, მსროლელები, არტილერისტები, მეტყვიამშრქვევები, მკაცვორები, პოლიტმუშაკები. უველი გამომხვლების სიტუვა ფიცად ედგრდა, უველიგვარ მაღალფარდოვებებს მოკლებულ, ალად ფიცად.

— ახლა სასწრაფოდ დაბრუნდით თქვენს განყოფილებაში, — კრების დასასრულს ბრძანა მორიზავმა, — ჩაატრეთ პარტიული კრებები, კრებებს უმარტოებშიც დასწართ, ვაკანით ამოცანა, მერე უველაფერი შეამოწმეთ და ზეალინდელი გათენებისათვის მოემზადეთ. მატრს უყვე ბინდისფერი გასქდომოდა, მი-

წერიდან რომ გამოვედით. თოვლდარჩენილი ჩვენი ნაყვანილი უკვე წაშლილიყო, კვლავ დიწყად და ზეაეროდელად თოვდა.

ვახშმის წინ ასეულეებში ჩატარდა პარტიული კრებები. ნავაზშევს კი უკვეა ჭარისკაცი და ოფიცერი ჭარასავით დატრიალდა და ლაშქრობისთვის მზადებას შეუდგა.

იმ ღამეს არავის მოგვიხუტავს თვალს.

ღამის თორმეტი საათი იქნებოდა. ოდნავ ამოსასუნთქი დრო ვიხელეთ და ერთი უზარმაზარი ფიჭვის ქვეშ პატარა ცეცხლი დავანთეთ.

რომელიღაც ჩვენთაგანს, ადარ მახსოვს ვის, ნახევარლიტრიანი არაუი აღმოჩნდა. იმ თადარგვიან თან ჰქონდა წამოღო. იმ ჰქონდა სულ ორ-ორჯერ ჩამოგვიარა სათითაოდ. ოდნავ ვწრუპავდით, ვწოვავდით, მაგრამ მაინც ორ-ორჯერ ჩამოგვიარა.

ის ჰქონდა მეორე ჩამოვლანზე პირველს ჩვენი ზატალიონის მეტყუაობრვევითა ასეულის მე-თორსი, ლეიტენანტ სოლოვიოვს შეხვდა.

საოცრად ღამაში ბიჭი იყო სოლოვიოვი. ეს ალაღი გულის რუსი ოფიცერი უკვლავს ვაუკვარდა, უკვლავს პატვის ვცემდით. დირსიც იყო. ჰოდა, მეორე ჩამოვლის პირველი ჰქონა მან ექიარა.

— ბიჭებო, — თქვა სოლოვიოვმა, — თქვენც იცით, რომ სტალინგრადიდან მოვდივართ. ტყუაობრვევებს არ მოვსორებოვარ. გვერდით აღარავინ შემჩნა იქიდან წამოსულ მეტყუაობრვევებთან. საბოლოოდ, ძალზე სახიფათო ხელისა მეტყუაობრვევებია. მე კი აგერ ვოღვადან ვისლამდე ისე მოველ. ცეცხლიდან თავი არ გამოვუთა და ამ გრძელ ღვანზე თითქმის არ გამოწერია. რამდენი დამებრა ჩემ გვერდით. ჰოდა, ზედ ახალ დიდ ცეცხლში უნდა შევეყოთ თავი. ახუთ ცეცხლს წყალი ვერ აქრობს. მის ჩასაქრობად სისხლი უნდა, ადამიანის სისხლი უნდა, ბევრი სისხლი უნდა. და რაკი ასეა, ამისი ხსოვნის სადღერგძელთა დავლით, ვინც ამ სისხლს უშურველად დაღვრის, ვინც ბერლინამდე ვერ მივა. ჰოდა, ძმებო, ერთმანეთს შევეციოთ, რომ ვიდრე ცოცხლები ვიქნებით, არ დავიფრწყებთ იმას, ვინც ჩვენს გვერდით დავცემა.

თქვა და ჰქონაში წვეთი არ ჩატოვა.

ამ იღბლიან კაცს ეს სიტუა რამ ათქმევინამეთი, — გულზე გამკრა.

გულდამიბეზულებმა უკვლამ შევსვით ეს სადღერგძელთ.

ღამის ოთხ საათზე ფრონტის სულ წინა ხაზს დავყვით, სამხრეთისკენ დავყვით და ახალი საბრძოლო პოზიციები დავყავით.

გერმანელებს ჩვენი გადაადგილება და სერითოდ ფრონტის, ჩვენი ხაზის უზმართო, მაგრამ მოუსხენარი კოლონით არ შეუშინებიათ. ისინი ვერც წარმოიდგენდნენ, რომ იანვრის იმ საოცრად უნდვიან და თოვლიან დღეებში, იმ

უგზოობასა და უმოძრაობაში საბჭოთა ჯარები შეტევასე დაეადიდოდნენ. დღის განმავლობაში წარმოუდგენელი იყო გერმანელებისთვის და გუშინდელ საღამომდე, ჩვენთვისაც. ჩვენც ხომ გუშინ ვაივით, რომ ჩვენს ჯარებს საბჭოთა კავშირ-გერმანიის მიუღ ფრონტზე უნდა შეტევათ სანედლოდ და საფუძვლიანად ჩასანგრეტელი გერმანელების მძლავრი თავდაცვითი სისტემისათვის. და ის კი არ ვიცოდით, რომ მხოლოდ წლების შემდეგ ვაივებდით, იმას, რაც მაშინ, და მიუღ ომის მანძილზე არ ვიცოდით. თურმე სტალინმა ჩერჩილის თხოვნით 1945 წლის თორმეტი იანვრისათვის გადასწია უფრო გვიანი დროისათვის დაგეგმილი შეტევის დაწყება და ამით მან გარდაუვალი კარახისაგან ოხსნა გერმანელთა მიერ არღვითან კარწემორტყმული მოკავშირეების — ინგლისისა და ამერიკის ჯარები.

იმ ღამეს არავის ჩავგვიზუზლავს.

მიუღ ღამეს ზეზე ვყოფით ჩაზმანებით შემართულები. მე ჩემი ოცულის ბიჭებში ვტრიალებდი, უკვლავდერს შეათედ და მეასედ ვამოწმებდი.

აღბათ, არცთუ შფოთიანად ეძინათ გერმანელებს — ისინი ჩვენს შეტევას არ ელოდნენ.

ოცდათხუთმეტი წლის შემდეგ წაკითხული დან: „მიღებული ზომების წყალობით საბჭოთა სარდლობამ შეძლო დეფარა ოპერაციის განაზრახი, მასში ჩაზმული ძალებისა და საშუალებების რაოდენობა, შეტევაზე ფრონტების გადასვლის ვადები... მთავარბანაკის თაობაზე 1944 წ. 24 დეკემბერს მიტლერი ამტყუებდა, რომ სერსები ვისლის ზღუდიდან არ აპირებდნენ სერსოზულ შეტევასე გადასვლას. მას მხარის უტერდა ჰიმლერიც, რომელმაც 1945 წ. 9 იანვარს განაცხადა: „...მე არ მჭერა რომ რუსებში სერსოდ შეტევა დაიწყებენ“.

..ზეავრიელად ათოვდა ტრანშეებით, ბლინდებებით, მიწურებით, სანგრებთ დაქსეულიდ და გულგამოღადრულ დედამიწას. დაძაბულად სუნთქავდა მიწაც, ადამიანიც, ლითონიც, რომელიც საცა გაფოჯნარი ძალის ცეცხლოვან ნიაღვარად უნდა ქცეულყო.

სათის ისარი ხუთიანზე დავწა. გამაურუებელმა ქუხილმა შეძრა უკვლავდერი. ღამის კუპრს ცეცხლ წავიდა. გერმანელებს სანგრებისკენ მიმართული ჩვენი ნაღმსატყორცებიც აღმანარადნენ. თხუთმეტიოვდ წუთის შემდეგ მიცხრა საარტილერიო ცეცხლის ნიაღვარი. მისი ქუხილი მჭუხარე „ურამ“ შეცვალა. ქვეითები გადავიდნენ იერიშზე, გერმანელთა დათქული და დანაყულ ტრანშეებში ზელჩართოდ ბრძოლა გაჩაღდა.

უკვე კარგად მოთენებული იყო, რომ კვლავ დაიწყო და კარგა ხანს გავგრძელდა არტილერიის გრიგალური ცეცხლი.

ტყავდა დედამიწა, იმგვარად ტყავდა.

მღვდარი მიწისძვრისას რომ იცის ხოლმე, იმ-
გვარად ტყავდა, რომ შეგონა, ქვეყნიერებას
ფეხქვეშედან გამოეცლებაო.

და როცა ეს გრიგალი ჩადგა, ნიაღვრად და-
იძრნენ ტანები, ქავუნთან მანქანები, მანქა-
ნებს ვაშლისმული ქვეშებები.

როდის და როგორ მოადგა ფრონტის წინა
ხაზს ამდენი ტექნიკა?

ოცდათხუთმეტი წლის შემი-
ღეგ წაკითხული დანი: „ჩვეთთა
უშუალო მხარდაჭერისთვის შეიქმნა ტანკების
მაღალი სიმჭიდროვე (ფრანის I ფრონტზე
გარდევის უზნის ერთ კილომეტრზე მოდიო-
და 21 ერთეული)“.

**ვისლიდან ოდმარამდე
დღეებარისა და გზაბის ფრანგებთან**

თავდაცვის წინა ზოლი გულუხვად დაუნაღ-
მავთ გერმანელებს.

ნაღმამძივებელი მესანგრები ნაღმებს აუყ-
ნებლბენ და ქვეთებისათვის ვასავლელი კო-
რიდორებს გაჰყავთ. უფრო მეტად ჩვენ ტან-
კების ნაკლებებს მისდევენ — მათი მუხლუ-
ხოების ქვეშ ქვეითთა საწინააღმდეგო ნაღმები
იხე იჭულიტება, როგორც ბოკოები კაცის ფეხ-
ქვეშ.

ძნელი საქმეა მესანგრობა. ძალიან ძნელი.
აქი ამბობენ კიდევ: მესანგრებს შეცდომის უფ-
ლება არა აქვს და თუ შეცდება, მხოლოდ ერ-
სიხელ შეცდებაო. მო, ეს ნამდვილად ასეც
არის, როცა იგი უშუალო ფიზიკურ კავშირ-
შია ნაღმებთან თუ სხვა ასაფეთქებელ საშუა-
ლებებთან. მაგრამ თურმე სხვა შემთხვევაში
მესანგრის მიერ დაშვებული შეცდომა მას კი
არა, სხვას უჭდება ძვირად.

შეტევას პირველ საათებშივე ვიწვინეთ მე-
სანგრის ერთი ასეთი შეცდომის თუ დაუღვე-
ვრობის ფასი.

განაღმული კორიდორის მარცხენა კიდეზე
მიშავდ ფორანს წინა მარცხენა თვალთ ორ-
მომო ჩაუვარდა. ქარებისაგან მოსწორებული
თოვლის შედაპირს არც ეტყობოდა, თუ მის
ქვეშ რაიმე ორმო იქნებოდა. ისედაც დამძი-
მებული ფორანი თითქოს მიწაზე დაჰედებო,ო,
ცხენებმა ვეღარ დაძრეს. მეფორან ფორნიდან
დადმოხტა და ამ წამსვე აფეთქების ხმაზეა იქუ-
ხა. ჩემის კული და პირიდა შერჩა კოპამდე
ქუსლმოგლეტილ მის ფეხს — კაცი იმ ფეხის
ქუსლით დაახტა ნაღმს. ხისხლის ორთქლიანმა
ნაყადულმა წითლად ჩაიწია თოვლში.

ქუსლმოგლეტილი მეფორან თავის ფორან-
ზევე დაეწვიინეთ, გზიდან რომელსამე სანიტა-
რულ მანქანას ვაჯუოლებთ ზურგში. მის აღ-
გილზე დროებით მიმიწენ ნენაშევი დაქდა.

ნაშუადღევს ღრუბლიანი ცა მოიჭრუნა, ჩამო-

დაბლდა და თოვლის სქელი თრღებო ქაშავე-
შვა. რომელდაც დიდი დასახლებული პუნ-
ტის კარგა დაშორებით თერთად შეფრთხილ
გრძელ და დიდ ერთსართულიან შენობას ისე
მივაღვით, რომ შორიდან არც კი შეგვიინშე-
ნავს. ურუ კედლებს მხრიდან მივაღვით. ერთ-
მანეთისაგან დიდი შანძილით დაშორებულ,
ლამის სახურავთან გამოჭრილ და ვისოსებჩა-
დგმულ პატარა ფანქრებზე ეტყობოდა რომ
საცხოვრებელი სახლი არ იყო.

შენობას დასავლეთის მხრიდან მოვექვიეთ
და თვალბს არ დაეუჭერეთ — მის ბოქლომ-
დადებულ კიანის დიდ კარებთან გუშავი იდ-
გა, ავტომობით შეიარაღებული გერმანელი
გუშავი. მოწულოდნელობისაგან ხელში ავტო-
მატ შევეინა. თავადაც კანდაცებას დემსგავსა
მხარბუქიანი ახლგაწრდა ქარისკაცი.

არც გაბზომლება უცდა, არც გაქცევა.
და რომც ეცადა, რა გამოუვიდოდა.

კომმარულ სიჭმრიდან გაღვიძებული
თვალბს ზუქავდა და ახელდა, და როცა დარ-
წმუნდა, რომ ცხადში იყო, და მის ირგვლივ
სახუთთა მეომრები ვიდვით, ავტომობის ღუ-
და დაბლა დაუშვა და მიდარულად გაიჭიმა.

— გუტენ ტაჟ! — წინ გამოხტა პეტროვი-
კი, ჩემი ოცუთლის ებრაელი ქარისკაცი, რო-
მელმაც სამი თებერლის საღამომდე, ოდერს
ვალმა დალუვაამდე, ერთხელ კიდევ მოასწრო
თარქიმნობა ჩვენსა და გერმანელებს შორის.

— გუტენ ტაჟ! — შეგზიანა გერმანელი.

— ბიჟო, ხელი ჩამოართვი, ხელი! — ჩაუ-
რთო სიტყვა თათარმა სერუანტმა მამვემმა.

— რას ავთებ, ფრიც? — განაგრძო პეტრო-
ვიციომ.

— ჩემს სამსახურებრივ მოვალეობას ვს-
რულებ, საომარი მასალების საწყობს ვგუშა-
ვობ. — თქვა გერმანელმა.

— შერედა თქვენები საღ არიან?

— არ ვიცი, თორმეტ საათზე უნდა მოს-
ულიყო ჩემი შემცველელი გუშავი.

აქედან შვიდიოდე კილომეტრზე მდებარე
დასახლებულ პუნქტში ვალაგებული გერმა-
ნელთა ნაწილი ისე თავქვემოგლეტილი ვაქ-
ცუელიყო, რომ არც ეს საწყობი და არც მისი
გუშავი არავის ვახხენებია.

ის კი შემცველებს ელოდა.

— აი, ხომ ხედავ, ჩვენ არ დაგვიწყებინარ,
— წაუენაკვიმატა პეტროვიციომ. — მოვედით,
რომ მოვალეობის შესრულებისაგან ვაგათავი-
სუფლოთ, ცოდო ხარ, მოგწყინდებოდა თოვ-
ლსა და ყინვაში დგომა. ოღონდ კეთილ ენებ
და ავტომობი ჩავკვებარე.

გერმანელმა მხარზე დვედით ჩამოკიდებული
ავტომობი ჩამოიხსნა და პეტროვიციოს ვადას-
ცა.

მისთვის ომი უკვე დამთავრებული იყო.

სანაირად მოხდა უკველივე ეს.
 ღამის კუპრში ოდნავ ჩაიღვარა რძისფერი.
 ჩახმახშემართული ნადავლით — გერმანული
 „პარანელუმით“ ზელში, სწინაღკვეთლმა და
 შერადქცეულმა, ორმოციოდ ნაბიჯი გაეიარე.
 უცებ აცის ზრდილი გაკრთა ზემს წინ. იქნებ
 ზვენიანი, იქნებ არც არის ზვენიანი... და ზვენი
 ღამის მკერდებზე შევაწუდით ერთმანეთს. გერ-
 მანულ მუნდიარში გამოწყობილი ქაისიკაცი
 შემრჩა ხელთ. მასაც იარაღი აქვს მომარტვე-
 ბული. წაშით დეახწარი. რაც ძალი და ღონე
 მქონდა, წინ წამოწეული მარტვენა ხელის მარ-
 ქაში იარაღხაზლუქული მუშტი ჩავარტყი. პის-
 ტოლტი ზელიდან გაუვარდა. იმწამწივე ორი
 ნაბიჯით უკან გავხტი. და როგორც კი ძირს
 დავარდნილი პისტოლეტის ასაღებად დავბრა
 დააბირა, გერმანულად შევძახე:

— ჰენდე ხოსი ზელუბი მაღლა!
 წელში გასწორდა. ზელები მაღლა ასწია და
 როცა მის გულმკერდში დაძინებულ ზემს რე-
 ვოლტერს გაუსწორა თვალი, რუსულად მით-
 ხრა:

— არ მესროლო, გერმანელი არა ვარ.
 — მაშ გერმანული ფორმა რატომ გაცევია?
 — ძალით ჩამაცვეს. ტყვედ უკავდი გერმა-
 ნელებს. ძალით ჩამაცვეს.

— მოლაღატ უოფილბარ, გერმანელზე უა-
 რესი. შენ ხომ მომკლავდი, შე რომ არ დამე-
 სწრო.

— არ მომკლას შე ზვენიანი არავინ მომიყ-
 ლავ... ნუ, ნუ მომკლავი.. შემიცოდე, ახალ-
 გაზრდა ვარ...

ღამის შედედებული წისლი საგაოად გაყრი-
 ატდა.

ზემს წინ სრულიად ახალგაზრდა კაცი დგას,
 დგას და ცაბცახებს.

იქნებ მართალს ამბობს... იქნებ, როგორც
 ტყვე, თან უნდა წავიყვანო...

ზემს წინ მღვარი შესაბრალისად შემომყუ-
 რებს.

შესაბრალისად შემომყურებს, რადგან მის
 მკერდზე რევოლვერის ღულთა მაქვს დაბჯე-
 ნილი. მას რომ დავესწრო, მის როლი შე ვი-
 ქნებოდი და, ალბათ, სიტყვის თქმასაც არ და-
 მაცლიდა...

და მაინც, იქნებ როგორც ტყვე თან უნდა
 წავიყვანო?..

მავრამ მან ხომ იცის, რომ ის ჩვეულებრი-
 ვი სამხედრო ტყვე კი არა, დატყვევებული
 მოლაღატია, რომელმაც პასუხი უნდა აგოს
 სამშობლოს წინაშე ჩადენილი დღატიოსისა
 მოლაღატე კი სასჯელს უფრო გაურბის, ვიდრე
 სიკვდილს.

ვიდრე ზვენიანებთან მივიყვან, ვაქცივას ეც-
 ლება უფოოდ, და რომ გაიქცეს, არაფერს და-
 ვერაღებდა.

ერთხელ კიდევ გავხედე საიწინეს, და რო-
 ცა დავრწმუნდი რომ ტყვეას არ ავადღენდი,

ვერდზე მივიხედე და თითქმის ვამოწყაქრი
 ჩახმახს.

არ მინდოდა შენახა, თოვლში როგორ ჩაეცე-
 მოდა და აფართოვდებოდა.

აღამიანის დაბლა დაცემის ზმა გავიგონე.
 ბუდეში იარაღხაზლუქულმა გზა გავაგრძელე
 ჩემიანების მოსაძებნად.

გერმანელთა ერთ-ერთი ჭკუფის განაღგუ-
 რების დროს მარტო ზვენ, ნაღმტოროსკენლე-
 ბმა ოცდაათზე მეტი კაცი დაატყვევეთ.

არ უციც რა ეშმაკი შეუტდა თავში ლიბტე-
 ნანტ მაკაროვს. ტყვეთა მწკრივის დაწყება და
 უველას საითითოდ ცეითხება, რა ერისა ხარო.

— დოიჩ!
 — დოიჩ!
 — დოიჩ!

გერმანელი| გერმანელი| გერმანელი —
 ტყვიამტრქვევის ჭეროვით დაყარა პირველმა
 სამმა.

შეოთხეს ტურნები აუცახცახბა და სიტყვა
 უელში გაერხიარა.

— ვინა ხარ? — გააღმანდა მაკაროვი.

იმ დატყვევებულმა, როგორც იქნა, რაღაც
 ამოღერდა. ვერც კი გავიგე, რა უთხრა მაკა-
 როვს.

— მწყობრიდან გამოდი — უვირის მაკა-
 როვი.

მაკაროვი მწყობრიდან გამოსულ კაცს მწყო-
 ბრის წინ ცალკე აყენებს და კვლავ მწყობრ-
 თან მიიღის.

და ისევ:
 — დოიჩ!
 — დოიჩ!
 — დოიჩ!

მაკაროვი კიდევ ორგან უკვლდება და ტყე-
 ვივით ისვრის აღწკვიდებულ სიტყვებს.

— მწყობრიდან გამოდი!

მწყობრის წინ სამნი დგანან—სამი ტყვედ
 ჩავარდნილი თუ გერმანელებთან თავისი ნებით
 გადასული მოლაღატე.

— ესენი გერმანელებზე უფრო საშიშები
 არიან და ვანსაუფრებელი უურადღება უნდა
 მივაქციოთ, — ამბობს მაკაროვი.

და უცებ, საიდან და როგორ გამოენთო, ვე-
 რაინ შევაშინეთ, მათს წინ ავტომატომარტ-
 ვებული სერჯანტი სომოვი ვარნდა, ავტომატის
 მოკლე ჭერი მიუშვა და, ვიდრე გონს მოვი-
 დოდი, საშივენი მოცელა.

და მე შევაშინე, სახეზე როგორ აღებუქმათ
 ქმეყოფილება გერმანელ ტყვეებს, მოცივლილთა
 გუშინდელ თანამოიარადეებს.

და მე ერთხელ კიდევ დავრწმუნდი, რომ
 მოლაღატე იმასაც არ ახატია გულზე, ვისი-
 ვისაც მან თავისი ზალი და სამშობლო გაყიდა.

ცხოვრებამ მრავალი ჭურის მოლაღატე იცის
 — რწმინის მოლაღატე, საქმის მოლაღატე, მო-
 ვადეობის მოლაღატე, ოქახის მოლაღატე, მე-

გობის მოლატე... სანიღარი და საძულელია უოველი მათგანი, მაგრამ უველაზე სანიღარი და საძულელია ადამიანისათვის უველაზე უმაღლესი და წმინდათაწმინდა საფიცრის — სამშობლოს მოლატე.

და რა ბედნიერი იქნებოდა ადამიანთა მოდგმა, არასოდეს რომ არ დასჭირებოდა შექმნა უველაზე მძიმე და უველაზე ბორკი სიტყვებისა — „ლაღატისა“ და „მოლაღატისა“!

— რა ბქენი, სობოვ? ვინ მოგცა ამის უფლებას! — ავტომატში ხელი უტაცა და ღონივრად შეაწვლია ვანისსებულმა მაკაროვმა.

— ნუ გამოწყურებო... ჩემს თქვას სმოღენსკო ანუ ამ მოლაღატებმა დააღდეს ხელი. ენსებლებსაც კი არ ჩამოუვარდებოდნენ მხეცობაში, — თქვა უკვე თავჩაღუნულმა სობოვმა.

რად უნდა გვექნა, სობოვი მაკარად დეტურქსეთ და ვაჟაფრთხილეთ, რომ მომავალში ასეთი რამ აღარ ჩაედინა.

რამდენიმე დღეა, დღე-ღამეში ორმოცდათსამოცდაათ კოლომეტრს გავდივართ. არც მუხლის ჩახრის დრო გვჩნება და არც თვალის მოხუტებისა. შუაღამისას ორიოდე საათით თუ შეეჩერდებით სადმე, თუ ეს დასახლებულ პუნქტში მოხდება, კიდევ რა უწყავს, თუ არაბა, საცა მოგვხვდება, იქ მივეყრებით ხოლმე თოვლის ქათქათა სარტყელზე.

უძილობა გავებული ძალივით იკბინება. გუშინდამ სიარულში ზეწურვად ჩამინებული გზისპირა არბში ჩავვარდი. თოვლი ჩავვარდი და არაფერი დამშავებია. სამი დღის წინ კი ტელეგრაფის ბოძს შევებტყე და ახლაც ღურჩად მიუვავის შუბლზე ამომხტარი კობი.

დღესაც წავაწყდი შემწარად სურათს: მოყინულ თოვლზე ქარისკაცთა გამოშვლებული გვაგები ურია, ყინვისაგან ჩაშავებული, კანდამსკდარი გვაგები. ბრძოლაში დაბოცილთათვის საცვლებიც კი დაუბნიათ ვიღაც ნაძირალებს. დიამ, ნაძირალებს, თუნდაც მათ ეს უდიდურესი გაჭირვების გამოც ჩაედინათ. ამ გვაგების დანახვზე სულისშემწერელი შოში მთინავას არა იმდენად სიკვდილისა, რამდენადაც ამ ქარისკაცთა ბედის გაწიარებისა.

საოცარი რამ არის ადამიანი ის სიკვდილსაც ღამაშს რჩიობს, ამ ქვეყნიდან ღამაშად წახლას ენჭარაფებს. კაცმა რომ თქვას, განა ხელ ერთი არ არის, თოვლზე დედნობილა ეგდება, კანდამსკდარი და ჩაშავებული, თუ მორთულ ტახტზე საქორწინოდ გაშვადებული უფლისწულვით იწვები თავით და ფერხითი გვიარგინებშიყოფილი...

ერთი საყვირელი ზნეცა სჭირს ომში მყოფი ადამიანის ბუნებას — აქ უფრო ნაკლებად ფიქრობს სიკვდილზე, ვიდრე ჩვეულებრივი ცხოვრების პირობებში. ეს ფიქრი ბრძოლაში

იშეათია და წამიერი. ეგებ დროც არც მოლონის ამისთვის, ეგებ სიკვდილს ტუფუფი ჩვეულებრივ ამაღ თვლის, როგორც მწვიდობიან ცხოვრებაში ვასკეთებულ აუცილებელ საქმეებს. ასე რომ არ იუბს, კაცს, აღბათ, რამდენჯერმე მოკლავდა შიში.

გემოზე არც ბრძოლის გზებზე დანაყრებულვართ. ჩვენები ვერ ასწრებენ საქმარის სურსათის მოწიდვას, ხელს უშლით ზამთარი, უვრობა, უკველდღიურად რამდენიმე ათეული კოლომეტრით წინ გადაწეული ფრონტის ხაზი.

უოველ დასახლებულ პუნქტში ჩვენი შესვლისთანავე სახლების კედლებზე ჩნდება წარწერები: „სიკვდილი მაროდერბის“. არც არავინ ცდლობს ადგილობრივი მისახლეობისათვის მაგისტს წართმევას თუ მოპარვას. თვით პოლონელებიც შეშინდობენ, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. მხსნელებად ისევე ბრძოლაში დაბოცილი ცხენები გვევლინებიან ხოლმე, მაგრამ რა დააუტრებს დღეღამე ზეწურვად გზებზე ვაყრულ ქარებს...

ვინ მოსთვლის, რამდენი ცხენი შეიწირა ომში ადამიანებვით მცოდებიან ეს უღანაშაულო, ამაუ და ღამაში არსებები. იქნება ამიტომაც უფრო ვერადები მათ ხორცის ქამას...

ტყეში გაშენებულ რომელიღაც დიდ სოფელში შეეჩერდით. ახდენ ხანს ქერ არსად არ შეეჩერებულვართ — მთელ რვა საათის სიღამედან დილაამდე... სოფლის მცხოვრებთა სახლებში გავანწილდით. ერთ ოქახში ოთხნი მოცხვდით. ხაშნი შესული ქალი, ჩვიდმეტოიდ წლის გოგო და ათი წლის ბიჭი გვმასპინძლობენ, საოცრად გულბობილად გვმასპინძლობენ. ნათის ღამის უფუშაში სამურად პარპარებს სინათლის ალი. მიწოდველად დუღუნებს დუმელი.

სურფაზე გაყინულ-გამხმარი პური დავედეთ და დასახლისს წულის ადრდება ვთხოვეთ — ჩაი ჩვენ გვაქვს. მოხუცმა დუმელზე წყალი შემოღდა და პატარა ბებთან ერთად გარეთ გავიდა. მცირე ხნის შემდეგ ორივენი დაბრუნდნენ... დავუღული ქაოშით.

დასახლისს სამად-სამი ქათამი ჰყოლოდა საკვარცხედ.

რამდენი ხანია ასეთი ვახშაში არც ერთ ჩვენთაგანს არ ღირსებია!

მასპინძლებს არ უნდათ ღღუმაში შეგვეცილონ, ძლივს ავადებინეთ თითო პატარა ნავლეკი.

სოფლის გარეთ დგას ფოვადლის ციხე-სიმაგრის მსგავსი სასახლე.

ქიშკარს დიდხანს ვურტყით მუშტები. როგორც იქნა, მზა მთავრდენეთ. ქიშკარი შუახნის ქალმა გაადო და ფართოდ გახეილილი

თვალთვით შემოგვაკვირდა. არაფერი უკითხავს, ღია კარის გვერდით დადგა და თავით გვანისნა: შემოდითო.

ოცეული ეზოში შევუყვანე. ბიჭებს ვუთხარი, მომიკადეთ-მეთქი, და ქალს გავუყვია.

მარმარილოს კიბეებზე მერყე სართლისკენ ამიძღვა ქალი. ოთახში შემიყვანა, ხელით მანისნა, დაქექიო, და თვითონ მერყე ოთახში გავიდა.

ახე მდიდრულად გაწოხილი ბინა არც მინახავს. დაჯდომა ვერ მოვახერხებ. შუა ოთახში მდგარი კედლებზე დაკიდებულ ძვირფას ტილოებს ვათვალიერებდი.

ორიოდე წუთის შემდეგ მერყე ოთახიდან თბილხალორიცხული ხანდაზნული კაცო შემოვიდა.

— რა გნებავთ? — რუსულ ენაზე მკითხა შუბლშეკრულმა და იქვე კედელთან მიდგმულ საგარქელში მძიმედ ჩაეშვა.

— შინდა ვთხოვთ, რომ თქვენმა სასახლემ რამდენიმე საათით გვიმასპინძლოს დაღლილ ჩარისკაცებს.

კაცს ცალი წარბი ნერვიულად შეუთამაშდა და გულწრფელი ბოლო შემეხმანა:

— ვის? ჩვენს განმითავისუფლებლებს?

— დიხ, პოლონელი ხალხის განმითავისუფლებლებს! — მკაფიოდ და მტკიცედ ვუთხარე და შინლის ღილების გახსნა დაიწყო.

— მერედა ვინ ვთხოვთ ჩვენი განმითავისუფლები?

— ხალხმა, ბატონო, თავისუფლებისმოყვარე ჩვენმა მოძმე პოლონელმა ხალხმა — უფრო მტკიცედ და გამოკვეთილად წარმოვთქვა.

— ხალხმა, მაშ ხალხმა, ხომ?

კაცს ისედაც აშტერული სახე გაუფიქრდა, რადუცის თქმა დაასრულა, მაგრამ თავი შეიკავა, მარჯვენა ხელი ნერვიულად ჩაიქნია და ხმა მალდა დამიხას:

— ბრონისლავა!

მერყე ოთახიდან იგივე ქალი შემოვიდა, წელან კიშკარი რომ გავიდო.

— ბრონისლავა, ბატონო ოფიცერს გაჰყვია და ჩარისკაცები პირველი სართულის ოთახებში დააბინავენბინე.

ქალმა თვალთვი დახარა და კარისკენ შებრუნდა.

ქალს უკან გავუყვია, მაგრამ კართან მისულმა თავი შემოვაბრუნე და მასპინძელს ვუთხარი:

— ოთახები არ გვიანდა, ერთი ოთახიც გვეუფო და ისიც რამდენიმე საათით.

მაგრამ შე ის არ მისმენდა: თავი სავარძლის ზურგზე ისე მქონდა მიგდებული, მერგონა, კისერი ვეღარ გაუშლებდა და ატატე დაუფორდებოდა.

თბილ ქერქვეშ შინლები დავიხადეთ, ჩემებეზაზილ ტერფებზე ბაშაზის წვიხაბევეების მშრალი ზოლოები გადავანაცვლეთ; ხელ-

პირი დავიხანეთ და წვიხებნეთ. ვახშირ შიშაღებ ზოგი სარკეს მიუქდა და ქვეტარს სარკვას შეუდგა, ზოგი სახლში განაწავინა წერხლის წერას ჩაუქდა. მე კი ფანჯარასთან ვიდექი და ფიქრებთი ათროლებულ სივრცეს გაუფურებდი.

ვინ უნდა იყოს ეს კაცი, ამ სახლის მემპატრონე? თუმცა სხვისი თქმა არც მინდა. სიმღიერით, სხვისი ოფლითა და სისხლით მოხვეტილი სიმღიერით ეუღლოყრებულს სიმართლის მოსვლას ეშინია, თავისუფლებამოყვებული ხალხისა ეშინია. მაგრამ ისიც რომ პოლონელია, ფაშისტთა მიერ უღარესად დამამცირებელი მონობის ბრკილდადებული ხალხის შვილი? მაშ ასე რად გააბორცოთ დამაურბოლები განდევნა?

მარმარილოს საფეხურიან კიბეებზე ავიდი და იმ ოთახის კარზე მივაკაუნე, სადაც ორი საათის წინ ამ სასახლის პატრონი დეტოკეკარი ისევ იმ ქალმა გამოლო. კაცი იქვე იქდა, იმავე სავარძლის ზურგზე თავმადებული, ოღონდ სავარძლის გვერდზე სკამი მიდგას. მასზე რადაც ახები და წამლის შუშები ეწყო. კაცმა ისე შემომხედა, რომ თავი არ აუღია. გაკვირებული და გაბორცობული თვალით შემომხედა.

— მადლობის სათქმელად მოვედი, ბატონო, — მშვიდად ვთქვი და უყოველგვარი შემატივების გარეშე მის წინ სკამზე ჩამოვქეცი.

— არაფერს, ბატონო ოფიცერო, — ნერვიულად მიასუხა და თავი წამოსწია.

შინდა საუბარში ჩავითრო, მისი სულის ზვეულებში ოდნე მაინც ჩავიდელო.

— ისიც მინდა გითხროთ, — ვთქვი თვალთვინი დიმილიამდგარმა, — რომ თქვენი ხალხი ძალზე კეთილი და პატიოსანია. აი უკვე ღამის მთელი პოლონეთი გამოვიარეთ, ყველგან ძალზე თბილად, სიუვარულით გვგებებან.

— კარგია, თუ ასე გვგებებან, — ძლივს გასაგონად ჩაილაპარაკა და უცებ გაწინამტდა: — მაგრამ ჩემგან რა ვინდათ?

— სიყვით, ბატონო, პოლონეთისა სიყვითი და ის უცებ ღამის ზურგ წამოიჭრა.

— იციო რა, მე თქვენი არ მუშინია, ხო, ხო, არ მუშინია მე ავადმყოფი კაცი ვარ და დღეს თუ ხელ ისევ მოკვედები. ჩემი გამგარქელბლებისათვის კი უკვე ვიზრუნე — ისინი თქვენს მოსვლამდე გახიზნე, უფრო მეტიც, გერმანელთა ჩარების წახელამდე გავგზავნე გერმანიისში. ოღერს ვალმა მაინც ვერ გახვალთ. და თუ ღმერთი გაწერა და ასე მოხდა, ჩემი შვილები მაინც ვადაჩრებან და იბრძობებენ თავისუფალი პოლონეთისათვის.

ვეღარ მოვითმინე და პირდაპირ მივახალე: — რომელი პოლონეთისათვის, პოლონელი ხალხის მოღალატე პოლონელებისათვის?

კაცმა რადაც სიტყვები ამოიბრიალა, მერყე კბილები დააკაპუნა და ხელი წამლებდაღა-

მული სკამისავე ვაიწოდა. ბრონისლავამ, რომელიც აქამდე კედელს ატროდა და ენისგაუტოვებლად გვისწინდა, ქვიპში უხმოდ ჩაივალა რაღაც წამლის წვეთები, მერე შეგ წვალი ჩამატა და კაცს მიაწოდა.

— ღმერთმა შეგარგოთ ეს წამალი, ბატონო, — მშვიდად ვთქვი და წამოვდექი. — იცოცხლებო, ცოტა ხანს კიდევ იცოცხლებო, რათა საკუთარი თვალით ნახოთ, როგორ აღსდგება და აღორძინდება პოლონეთი, რომლის განთავისუფლებასთვისაც ასე დაუფურცელად ვდვრიტ სისხლს ჩვენც და ქვეშაირები პოლონელებიც. ახლა კი მშვიდობით!

ვთქვი და ოთახიდან გამოვედი. კიბეზე ბრონისლავა წამოშენია, მხარში ამოვიდგა და ჩემად მთხრა:

— ძენკო, პან ოფიცარი მადლობა ფაშისტების გარეკისათვის, მადლობა ჩვენი ქვეყნის განთავისუფლებისათვის!

ქალს გაკვირებოთ შევხედე: — შე ბიკენ მუნჯი შეგანეთ, პანი ბრონისლავა, თქვენ ხომ ურთი სიტყვაც არ ვითქვამთ! — ცხოვრებამ დამამუნჯა, მსახური ქალის მძიმე ხედვრამ დამამუნჯა. და აი ხომ ხედავთ, ენა ამოვიდგა. ალბათ, ახლა ჩემთვისაც გათენდება...

— გათენდება, გათენდება, პანი ბრონისლავა!

შორს აღარ იყო პოლონეთზე ფაშისტური გერმანიის თაღისხამადე — 1989 წლის 1 სექტემბერამდე პოლონეთ-გერმანიის საზღვრად მიჩნეული ხაზი.

იმ საზღვრამდე კი ერთი სხვა საზღვარიც გადაკვეთით, გერმანულ დამპყრობელთა მიერ დიდგენილი საზღვარი, რომელიც თვით პოლონეთის მიწა-წყალზეც გადიოდა, გადიოდა „გერმანულ მიწებს“ და „გერმანიის იმპერიის საგენერალგუბერნატორის“ შორის.

ამ „საზღვრის“ შექმნის ისტორია ასეთი იყო: 1939 წლის ოქტომბრის პირველ რიცხვებში, პოლონეთის ოკუპაციისთანავე ფაშისტური გერმანიის მესვეურებმა პოლონეთის დასავლეთში მდებარე სავოევოდები „გერმანულ მიწებად“ გამოაცხადეს, ხოლო ქვეყნის სხვა ტერიტორიებს „გერმანიის იმპერიის საგენერალგუბერნატორის“ უწოდებ. პოლონეთს პოლონეთი აღარ ერქვა, ეს სიტყვა საერთოდ ხმარებიდან ამოიღეს.

და მშინვე დაიწვეს „გერმანული მიწების“ გაგერმანელება — პოლონელების აურა და გერმანელობა ჩასახლება.

ამრავალ ჩვენ ვერ „გერმანულ მიწებში“ შევედით.

მომრავლდა ქალაქური ტიპის დასახლებები, რამდენიმესართულიანი კაპიტალური შენობები, რომელია მოზინადრენიც გერმანულ ქარხნთან ერთად დედამიწიდან გაბოძდნენ.

და შინვე რაიგად განსხვავდებოდა „გერმანელობა მიწები“... იმპერიის საგენერალგუბერნატორისაგან! — სადა იყო ხოც დასახლებული ხატები, გამოცარიელებული ბოსლები და საარდაფები, სადაც შაშლის უივლიც კი გვენატრებოდა. აქ კი ზოგიერთი სახლის ეზოდან დაშვებული დორების ქუტიტინი გვესმოდა, ზოგიერთი ეზოდან ქარხნის ბლავილიც გამოდიოდა. ხოლო ზოგან მავთულბაღიან, ერთმანეთზე შემოწოვილი გალიებში ბოცერები დაბტოდნენ და ქაბებში კრიაბობდნენ.

დღემდე უკან მავალ სამხარეთულოს საქმე გამოუნდა. ჩვენი გამოშვალნი და გაუიწული კარდალები რუსული ბორშის სურნელგვანი ორთქლით შეიბა და ლამის დაიწყებული კაცები მოგვანახვინა.

უკვე წელში ვაიწოდა, გამაყდა და ფახი დაიდო ბატალიონის საველე სამხარეთულოს მეუფემ — ხანში შესულმა აზრბაიჯანელმა ჯარისკაცმა, რომელსაც თურმე საოცრად დახვეწილი პირისგემო და გერმანული ხელი ჰქონია. და აი, პოლონეთ-გერმანიის საზღვარიც გადავლახეთ.

რა ბედნიერები, რა ამბლებულები ვიყავით იმ წუთებში, როცა იმ, უკვე ხუთი წლის წინათ წამოიღო ხაზს გადავაბოქეთ!

იმ დღეს საღამოდან დილაამდე მოგვიწია განცხრომა საზღვრის მახლობლად მდებარე რომელიღაც დაბაში.

იმ დაბაში, როგორც სხვა დასახლებებში, აღამიანის ჭებანება არ იყო. გერმანელები დედაბუდიანად გაქცეულიყვნენ, მთელი თავიანთი ავლადიდება, პირადი ნივთების გარდა, მიეტოვებინათ და გაქცეულიყვნენ. არ ვიცებ, ეგებ უნადაზრულ გერმანელობა ქარებს ისინი ძაღლებანებითაც მოჰყავდათ თან. თურმე ოდერამდე ასე იქნება — სოფლებსა და ქალაქებში სულიერის, ჭებანებს ვერ ვხვანებთ და მხოლოდ ერთ ოკანს შევხვდებით რომელიღაც დიდ დასახლებაში.

პოლონეთ-გერმანიის საზღვრის გადალახვის დღეს საზღვრის მახლობლადვე დაბინავდა ჩვენი სანაღმტყორცნი ახეული.

კარლი ოთახებში ყინვა დაუფარაობდა, საწოლ ოთახებში ლოგინები აწლილი იყო. იატაკზე კარადებოდან გადმოყრილი ტანსაცმელი ეყარა. ალბათ, რაც წასაღებად შედგებდაცნეს, სიჩქარეში დაბლა დაუარეს.

ახეული ოფიცრები ერთ ოთახში დავბინავდით. ღუმელი ავანთით, სამართებლებით სარკეებს მივუქვით, გაულამზადით, ხელ-პირი დავბინავთ. ამასობაში ჩვენი შხარეთულის მოერე გამაჯებულმა წვინამაყ და მერე თამაყ მოგვიწერა და მრგვალ მაგიდას შემოვუხსედით ირგვლივ.

— კი მარამ ის დღე, გერმანიამ შეგვლის პირველი დღე ხომ განსაკუთრებულად უნდა აღენიშნოს! — მომხოვნელად წარმოთქვა პი-

რველი ოცეულის მეთაურმა სერგეი შაკაროვმა.

— ურიგო არ იქნებოდა! — შენიშნა ასეულის მეთაურმა სმირნოვმა.

— კი მარა წყალს ხომ არ დავაღვეთ? — იკითხა მეორე ოცეულის მეთაურმა გიორგი ჩაჩხუნაშვილმა.

და სწორედ ამ დროს ოთახში შემოვიდა ჩემი ოცეულის ამშეთაური სერჟანტი მამაევი.

— მაგისტვის, ამხანაგო ლეიტენანტებო, ჩვენ ვიზრუნეთ, — ამჟამად თქვა და მაგიდაზე ორი ლიტრაიანი ბოთლი შემოაგო. — ამ ბოთლებს სარდაფში წავადეკით. სპირტი!

— ამხანაგო სერჟანტო, — უთხრა ლეონიდი სმირნოვმა, — რაჲი ასეა, ამ სახლში უველაზე

დიდი ოთახი მონახე და მთელი [ჩვენივე] ჩემ მოიყვანე. უველამ ერთად აღვნიშნეთ! [ჩვენივე]

— არის, ამხანაგო ლეიტენანტო, მაშინ ჩვენთვის გადადებულ სამ ბოთლ სპირტსაც აქ მოვიტან.

დარბაზივით დიდ ოთახში გაიშალა სუფრა. სპირტი წულით გაეაჩრეთ და კარადიდან გამოღებულ ბრალის სახმისებში დავასხით.

თითო ჭიქა ფორნებთან და ნაღმსატყორცნებთან დატოვებულ გუშაგებსაც მივაწოდეთ.

იმ დღეს პირველად და უკანასკნელად გაეტებე თბილისში ჩემს ძმასთან დადებული ფიცა, ბრძოლაში უოფნის დროს სახმელს არასოდეს მივეჭაღებინეთქი.

□დასასრული შემდეგ ნომერში□

სსოპნის დღე მებოზრის სოფლავითან

მომწყვედეულია ძაძაში სასო,
კრემლის წვეთები ვარდებს შესკვნია...
აქეთ ვზრი
ჩიტი გადაზრილ სასწორს,
ერთი ულონო ჩიტი მესკია.
სურვილი მომდევს მებოზრის ნახვის
და სულიც მტკივა...
ოლონდ ეს კია...
უსინათლოა სამარის თალი,
და ვერას ვშველი ჩიტი მესკია.
გაწყვეტაზეა მოთმენის ძაფი,
თანდათან კრემლი უშრება წუხილს...
გაფრენაზეა შეკრული წარბი,
დაისის შექვით შემოდის მწუხრი.
ცოტაოდენი ღვინო და მწნილი,

ცოტა მწვანილი,
პური და ყველი —
მომიტანია აქ მისი წილი,
ეგების, მართლა, უშრება ყელი.
სულს ჩაჰფრენია
თრთოლვა თუ კდება,
ქარი და... მაინც სიჩუმე სრული...
ვინ იცის,
როცა პოეტი კვდება,
ანთებულ სანთელს ამოჰყავს სული.
...ჭიქაში დგება დაისის შექვი,
ჭიქაში დნება ჩამწვარი სევედა...
მებოზრის ხსოვნას
ყვავილებს ვჩუქნი,
თუ ჭრის იმედი საფლავეთა ზედა.

გაზრიელ ჯაბუშანურს

ჯაბუშანურო,
ჩემო გაზრიელ,
ვერ იგალობებს სხვა შენს მაგიერ.
მახსოვს დღეები ოქროცურვილი,
როცა სულ ახლოს ვიყავ მიზანთან...
და ისევ,
შენთან ყოფნის სურვილი,
ფიქრში კვირტივით ამოიზარდა.
ადექ,
მოგიველ კოლბი სტუმარი
და შენს ხატებას სულში ვიხატავ...
არც ძილი მინდა,

არც სასთუმალი,
სოქვი,
ჩემი ნახვა რომ გაგიხარდა.
აქვე დამიწყვე ეს აღმასები,
შემომავებე ტაში რითმების...
სოქვი,
მებოზრობით როგორ მავსებდი,
და მოლხენილი მაშინ ვიქნები.
მახსოვს ლხინი და წყაროსუბანი,
იტყოდი,
ესე რა ღალანია?...
რა წვევა გვქონდა,

ერევნის
გინგლინიძის

რა საუბარი,
ვაი, ის დღენი აღარ არიან.
იქნებ კვლავ შევძლოთ
ლამის გათევა,
ვიცი,
მეგობრად კიდევე გპირდები...
ჩვენსკენ მოვიხმოთ ციციანათელა
და ვაჭიკჭიკოთ ჭრელი ჩიტები.
მსურდა, მენახა შენი არხოტი,
და ვერ მეტყვოდი:
ვინ ხარ, ვინ გინდა...
რა გულსაკლავად დაგიახლოვდი,
სევდა ცეცხლივით ამოგიგინდა.
ჯაბუშანურო,
ჰეი, გაბრიელ,
ე, მაგ აღმასთა ფერში გამრიე.
მოდი, დავანთოთ ლექსის ბუხარი,
ისევ გავაბათ მიეთ-მოეთი...

მერე, ამვლელს და
ჩამვლელს უთხარი,
თუ როგორ უყვარს პოეტს პოეტი.
გულამომჯდარმა მინდა ვიტარო,
სხვა ტყვიელბივ ჩნდება ჭერ კიდევე...
მინდა შევძახო:
ფრთხილად, სიკვდილო!
პოეტებს მტრად ნუ გადაეკიდე.
ჯაბუშანურო,
ჰეი, გაბრიელ,
ვერვინ იგლოვებს სხვა ჩვენს მაგიერ.
...ადექ,
მოგიველ კოლხი სტუმარი
და შენს ხატებას სულში ვიხატავ...
არც ლბინი მინდა,
არც სასთუმალი,
სთქვი, ჩემი ნახვა რომ გაგიხარდა.

ჩემი მდინარეა...

ჩემი მდინარეა ზანა,
მოიმღვრევა მისი ჩქერი...
როგორც კონსტანტინემ ბრძანა,
— სიყრმის განცხრომაა ჩემი.
სიჭაბუკე!
ამოზავთდი,
მომაშორე ყრმობის შიში...
მომაგონე
ერთი ზამთრის,
წყალდიდობის ვაი-ვიში.
გამახსენდა,
გამაერეოლა,
შევაჭერე მთა და ბარი...
ზანას რამაც გამაშორა,
ვაი, იმა წლების ბრალი.
მესმის: იქეთ მიდექიო,
ჩქერში ვილაც თევზებს იჭერს...
შენ გეძახი:
ბიჭო, გიო,
ერთიც შეუძახე ბიჭებს.
ბიჭო ჯემალ,
ბიჭო ლევან,

ჩემო ნოდარ,
ჩემო კოკი...
ზანის წყალი დაილევა,
ზანის წყალი მასვი კოკით.
ზანის მხრიდან მონაქროლი,
ზანის სიო იგრძნო ქორმა...
მიქრის სიყმაწვილის ქორი,
ნეტამც ისევ გამაქროლა.
ჩემო ოთარ,
ჩემო შოთა,
სად გეძებოთ მე ამ ქარში?...
სული წუხს და სული შფოთავს,
რომ აღარ ხართ ჩემს ამქარში.
ვლადიმერ და ბიჭო გივი,
ვაი, საით მიქრის ყვავი...
მოვალ,
კიდევე გამოგივლით,
გავიხსენოთ, რა ვიყავით.
...უნდა დამხედეს ჩემი წილი,
ალვის ჩრდილი ზარნიშვიით...
თორემ დარდით შელენწილი,
დაიმსხვრევა ზანის შვილი.

სიკვდილო, რაზე გემასლაათო...

ოტია პაჭკორიას ხსოვნას

საით მიგყავარ, დღევ და საათო,
ეს ზარიც,
ალბათ, წასვლის ზარია...
სიკვდილო!
რაზე გემასლაათო,
შენი ხმა ჩემი თანამგზავრია.
ვარდები წყლულებს ვერ იშუშებენ
და ულიმღამო სხივს აგზავნიან...
სიკვდილო!
მცოვა და ვიშმუშნები,
შენი ხმა ჩემი თანამგზავრია.
გადამიჭირეს წლებმა შოლტები,
გავრბივარ იქეთ, სადაც ზვარეა...
სიკვდილო!
ქვეყნის ნათელს ვშორდები,
შენი ხმა ჩემი თანამგზავრია.
ქარიშხლით სავსე მიდევს ფიალა,
ირგვლივ ტყივილი და ხანძარია...
სიკვდილო!
მაკრთობს შენი ტრფიალი,
შენი ხმა ჩემი თანამგზავრია.
აყვავებულან ნუშის რტოები,
თავს მაწონებენ რაღაც ძალიან...

სიკვდილო!
წადი განმარტოებით,
შენი ხმა ჩემი თანამგზავრია.
ჩემამდე აღწევს ქვითინ-ლაღადი,
ხომ ყველაფერში რაღაც ზღვარია...
სიკვდილო!
სადმე ქვესკნელს დაღამდი,
შენი ხმა ჩემი თანამგზავრია.
სული დაფატრეს შენმა ეშვებმა,
ალარც ზორცია...
ალარც ძვალია...
სანამ რაიმე არ შეგეშლება,
შენი ხმა ჩემი თანამგზავრია.
გული მტკიოდა, გული, წუხელი,
გულის არეში, ალბათ, ბზარია...
სიკვდილო ჩემო!
რატომ წუხდები,
შენი ხმა ჩემი თანამგზავრია.
ჩუმად იწვიან ხსოვნის სანთლები,
სული დაღლილი და დამზრალია...
სიკვდილო ჩემო!
როგორ ბრძანდები,
შენი ხმა ჩემი თანამგზავრია.

ამირან კალაძე

• • •

რამდენი სათქმელი გროვდება!
რამდენი რამეა მოსაგონარი!
და ისევ პაწაწინა ლექსი
დალოცოს ღმერთმა, თორემ

რომელ რომანში
გინდა დაატიო
ცისკენ მზირალი ადამიანის
სულის შემძვრელი ამონაკნესი!

• • •

რა დავხატო,
ფიქრობს შეგირდი...
როგორ დავხატო,
თავს იმტვრევს ოსტატი...

ხოლო ის, რაიც
შემოქმედმა უნდა დალანდოს,
მარად და ყველგან
არის თავისთვის.

• • •

აგვისტო.
ჩემი შვილები
ყოველდღე სათევზაოდ დადიან...
თევზს თუ ვერ დაიჭერენ,
სამაგიეროდ

ლოდინსა და მოთმინებას
მიიწევიან...
ნეტავ მთელი ბავშვობა
მეც თევზაობაში გამეტარებინა!

• • •

დიდ ქალაქებში ისეთი გუგუნია,
ისეთი გუგუნია,
ისეთი გუგუნია,
საათის წიკწიკს კი არადა,

ბულბულის სტვენას კი არადა —
შეყვარებულთა გულისცემას
ვერ გავიგონებ კაცი.

ორი მოთხრობა

ნიჰნი გროტენსკულ ადამიანებზე

ვერა და ვერ მოკალათებულიყო თავის საწოლში თეთრულვამა მოხუცი მწერალი. ფანჯრები მალაღუე იყო მის სახლში; მას კი, დილით ახლადგალვიძებულს, ხეების ცქერით სურდა დამტკბარიყო. ჰოდა, საწოლი ფანჯრის სიმაღლეზე რომ დაეყენებინა, ღურგალი იხმო.

ატყდა ერთი ფუსფუსი და წრიალი! სამოქალაქო ომში¹ ჯარისკაცად წამყოფი ღურგალი მწერალთან ოთახში შევიდა და ცოტა ხნით ჩამოკდა, რომ მასთან შეეთანხმებინა, თუ როგორ გაეკეთებინა ფიცარნაგი საწოლის ასამაღლებლად. იქვე, მწერლის სახლოვეს, სიგარები ელაგა; ღურგალმაც დრო იხელთა და გააბოლა.

ამ ორ კაცს ერთხანს მართლაც იმაზე ჰქონდა სჯა-ბასი, თუ როგორ აეწიათ მალა საწოლი, მაგრამ მალე სულ სხვა ამბებზე გადაინაცვლეს. ომის წლები მოიგონა ნაჯარისკაცლმა, ან, უფრო სწორად, მწერალმა მოაგონა. ტყვედ წამყოფი ღურგალი ანდერსონელის ციხეში² მჯდარა თავის დროზე; ძმა მოჰკედომია, — შიმშილით ამოხ-

დომია სული. ამის გახსენებაზე ღურგალს, როგორც წესი, ზღუქუნი აუტყდებოდა ხოლმე. მასაც მწერალივით გასთეთრებოდა უღვაშები, ზე-ქვე რომ აულ-ჩამოუდიოდა ავიშვიშებულსა და ტირილისაგან ტუჩებდამანჭულს. ერთ ნახვად კი ღირდა პირში სიგარაგარჩილი აქვითქვითებული ბერკაცია!.. ამა-სობაში ბებრებს სულ ამოუვარდათ თავიდან ის აზრი, მწერალს რომ მოათქვარდა საწოლის მალა ასაწევად; ჰოდა, ღურგალიც ადგა და ყველაფერი თავის ჰკუთაზე გააკეთა. ამის გამო სამოც წელს გადაბიჯებულ მწერალს სკამი უნდა მოეშველებინა, ღამით საწოლზე რომ ამძვარალიყო.

სასთუმალს მინდობილი მწერალი გვერდზე გადაბრუნდებოდა ხოლმე და გაიტრუნებოდა. წლიდან წლამდე სულ ერთთავად ყურს უგდებდა საკუთარ გულის ცემას. თავდადაკლებული მწეველი იყო და, აი, გულის ფრიალი დასჩემდა! ერთხელ და სამუდამოდ აკვირებოდა ის აზრი, რომ სიკვდილი მოულოდნელად უნდა წამოსდგომოდა თავს და, ჩაწევებოდა თუ არა ლოგინში, იმ წუთიდან სულ ეს ფიქრი უტრიალებდა; ოლონდ შიშს კი არა, რაღაც უჩვეულო განცდას შეეპყრო, — ამას ასე იოლად ვერვინ ჩასწვდება. აი, აქ, სასთუმალს მისვენებული, ცხოვილ-

1 1861-65 წწ-ის სამოქალაქო ომი აშშ-ში (აქ და ქვემოთაჲ შენიშვნები მთარგმნელისაა).
2 იგულისხმება ბანაჲი ჩრდილოელ ტყვეთათვის ანდერსონელიში (ქორჯიას შტატი).

მყოფელი ძალის ჯერ არნახულ მოზღვავებასა გრძნობდა. გაყურსული იწვა, მაგრამ მის ბებერ და უკვე არაფრის მაქნის სხეულს მიღმა სულდგმულობდა რალაც, ნიშანწყალიც რომ არ აჩნდა ხნოვანებისა. მუცელქმნილ ქალს მოგაგონებდათ იგი, ოღონდ ჩვილის ნაცვლად სხეულს შიგნით სიჭაბუკე ჩასახლებოდა; არა, სიჭაბუკე კი არა, — რაინდვით აბჯარასხმული ყმაწვილი ქალი! თუმცა, ხომ გესმით, სულ ტყუილი გარჯაა, — ვერაიენ იტყვის, ვინ, ანუ რა ჩაბუდებულიყო სულში მსკოვანი მწერლისა, ამადლებულ საწოლზე რომ იწვა და თავის გულის ფრიალს აყურადებდა. უმჯობესია, იმას ჩაეწვდეთ, თუ რაზე ფიქრობდა მწერალი, ანუ ის ნორჩი ქმნილება, მის არსებაში რომ დავეანებინა.

დრომოყრილ მწერალს — ისევე, როგორც ყველას ამქვეყნიად — ათასნაირი აზრი გასჩენოდა თავისი ხანგრძლივი ცხოვრების მანძილზე. არც შნო და ლაზათი ჰკლებია ერთ დროს და გულშიაც არა ერთ და ორ ქალს ჩავარდნია. ცნობით ხომ აუარება ხალხი სცნობია, — თან ისე ღრმად და ძირისძირობით, მე და თქვენ რომ არც მოგველანდება; ყოველ შემთხვევაში, ასე სწამდა მწერალს და ეს რწმენა ნეტარებასა ჰგვრიდა. ეგრე რატომ ფიქრობო, — ამაზე ხომ ვერ შეატყდები ბერიკაცს?!

ერთხელაც ისეთი რამ ეშმანა სასთუმალს თავმიდებულ მოხუცს, კიდევ რომ იყო და თან არც იყო ზმანება. ძილმა წაიღო თითქოს, მაგრამ იმავე დროს საღ-ნათელიც ჰქონდა გონება, როდესაც სახეები და ხატები წარმოჩნდნენ მის თვალწინ. სწორედ ის ნორჩი, ამოუცნობი სულდგმული წარმოესახა, მის არსებაში რომ მიყუყუელიყო, — იგი წინ მიუძღოდა მოხუცის თვალწინ გამკრთალ სახე-ხატების მოზრდილ ამოლას.

მწერლის ხილვაში გაელვებული ეს სახე-ხატებია სწორედ ღირსსაცნობი უცნაურობის დალი აჩნდა თითოეულ

ერეკნულში

მათგანს. ყველა, ვინცმაკლმწერალს ოდესმე სცნობია — კაცი იქნებოდა ეს თუ ქალი, გროტესკულ არსებად ქცეულიყო.

ამ აბრებულ არსებათაგან ყოველი როდი შეგადრწუნებდათ. ზოგიერთი გაგახალისებდათ კიდევ, ზოგიც ლამის მშვენიერებად წარმოგესახებოდათ, ერთმა მათგანმა კი — სრულიად სახედაკარგულმა დიაცმა — გული ატკინა ბერიკაცს თავისი უსახურობით. მისმა ხატებამ რომ ჩაიქროლა, ძალღივით წკმუტუნე აღმოხდა მოხუცს. იმწუთას მის ოთახში რომ შესულიყავით, იფიქრებდით, — ცუდი სიზმარი ნახა, ან არადა მუცლის გვრემა ატკენიაო.

მთელი საათის განმავლობაში მიილანდებოდა მოხუცის თვალწინ აბრებულ ქმნილებათა ეს ასაბეა; და შემდეგ, თუმც კი მეტრისმეტად ენელებოდა, საწოლიდან ჩამოცოცდა და წერას შეუდგა. ზოგიერთს ამ საოცარ არსებათაგან ღრმა კვალი დაეჩნია მის წარმოსახვაზე და იმასაც მათი დასურათ-ხატების სურვილი მოეძალა.

მთელი საათი იჭდა მწერალი საწერ მაგიდასთან. და ბოლოს, დაწერა წიგნი, რომელსაც ასე უწოდა: — „წიგნი გროტესკულ ადამიანებზე“. არც არასდროს დაბეჭდილა იგი, მაგრამ მე როგორღაც ერთხელ მოვახერხე თვალის გადავლება. ჩემზე მან წარუბოცელი შთაბეჭდილება მოახდინა. ძალზე თავისებური გახლდათ დედააზრი ამ წიგნისა და საშუდამოდ ჩამებეჭდა გულსა და გონებაში. სულ მახსოვდა იგი, და ბევრი ისეთი კაცის სულშიც ჩამახედა და ბევრიც ისეთი მოვლენის არსი შემაცნობინა, უწინ შეუცნობლად რომ მესახებოდა. დიდი ჩახლართული დედააზრი კი ჰქონდა ამ წიგნს, მაგრამ მარტივად, აი, ასე შეიძლებოდა გადმოგვეცა:

ზღიოთგანვე, ქვეყნიერების დასაბამიდან, არსებობდა აუარება აზრი, მაგრამ არხად იყო ის, ჰეშმარიტებად რომაა სახელდებული. ადამიანი თავად ქმნიდა ჰეშმარიტებებს და თითოეული

ამ ჭეშმარიტებათაგანი ბუნდოვან აზრთა სიმრავლიდან ინასკეპბოდა. ყველაფერი ჭეშმარიტება იყო ამქვეყნიად და მშვენიერი იყო ყოველი მათგანი.

მოხუცი მოჰყვა და ასობით ჭეშმარიტება ასახა ამ თავის წიგნში, მაგრამ მე თითოეულის ჩამოთვლა როდი ვამიზრახავს. აქ დაებუდებინათ ჭეშმარიტებათ უბიწობისა თუ ვნებათაღელვისა, ფუფუნებისა თუ სიღუბუჭობისა, მომჭირნეობისა თუ უყაირათობისა, თავალაობისა თუ თავჯარიანობისა. ათობით, ასობით მოიძებნებოდა ამგვარი ჭეშმარიტებანი და მშვენიერი იყო ყოველი მათგანი.

მერე კი გამოჩნდნენ აღამიანები. ყოველი კაცი მოსვლისთანავე ერთ რომელიმე ჭეშმარიტებას ჩაებლაუქებოდა, ხოლო თუ ვინმეს სხვაზე მეტად ერჩოდა ძალ-ღონე, ის ხომ ერთაშად მთელ ათეულს უნდა დაჰპატრონებოდა.

აი, ამ ჭეშმარიტებებმა აქციეს აღამიანები გროტესკებად. მოხუცი მისხის მისხამდე ჩასწვდომოდა ამეებს და საფუძვლიანად ჩამოყალიბებული აზრი შექქნოდა. მისი ღრმა რწმენით, ჩაეჭიდებოდა თუ არა კაცი ერთ რომელიმე

ჭეშმარიტებას, მისად დაიჭებოდა მის თავის ყოფას მიუსადაგებდა, — მყის გროტესკულ არსებად გარდაისახებოდა; მის მიერ შესისხლობრებული სიმართლე კი უეჭველად სიყალბედ იქცეოდა.

აბა, წარმოიდგინეთ, რამდენი ასეული გვერდი შეეძლო აეჭრელებინა ამის თაობაზე მოხუცს, რომელმაც მთელი ცხოვრება წერასა და მწარლობას შეაღია და აუარება სიტყვით გამოიტენა თავი. ცოტაც და, ეს აზრი ისეთი ძალით მოიცავდა მის გონებას, რომ თავად მას დაემუქრებოდა საფრთხე გროტესკულ არსებად გარდასახვისა. მაგრამ ეს არ მომხდარა და, მე მგონია, არ მომხდარა იმავ მიზეზით, რამაც არ გამოაქვეყნებინა ის წიგნი მწერალს, — მის არსებაში ჩასახლებულმა ნორჩმა სულდგმულმა იხსნა მოხუცი!

ის ბებერი ღურჯალი კი, ბერიკაცს საწოლი რომ აუმაღლა, აი, რატომ ვახსენე: მასში — სხვა ათასი უბირი, უსახო კაცისა არ იყოს — ყველაზე ცხადად წარმოჩნდება მწერლის წიგნის ფურცლებზე გაოცებულ გროტესკულ გმირთათვის ჩვეული სისადავე და მომხიბვლელობა.

უცნაური შემთხვევა

ოცდაშვიდი წლის ელის ჰაინდმენს მთელი თავისი დღე და მოსწრება უაინსბურგში გაეტარებინა. იგი უინის ფართლელის საეპროში მუშაობდა და დედასთან ერთად ცხოვრობდა, რომელიც მეორედ იყო გათხოვილი.

ელისის მამინაცვალი ეტლების მღებარი იყო ლოთიფოთი და ბევრი უცნაური რამის მომსწრე და მნახველი. ერთხელაც იქნება, კი უნდა მოჰყვეს კაცი მისი ცხოვრების ამბავს!

ოცდაშვიდი წლის ასაკში ელისი საშუალოზე სუსტი აღნაგობის, მაღალი ტანის ქალი იყო, თუმცა ტანზე მეტად მისი მომსხო თავი გეცემოდათ თვალში. მხრებში ოღნავ მოხრილს წაბლისფერი თმა ჰქონდა და თაფლისფერი თვალები. ზედმიწევნით თავდაპერილი

გაბლდათ, მაგრამ მისი მშვიდი იერის მიღმა გამუდმებული ვნებათა ღელვით დაღლასმული სული ბობოქრობდა.

თექვსმეტი წლისას ერთ ყმაწვილთან სასიყვარულო ამბავი გადახდენოდა — ჭერი კიდევ მანამ, ვიდრე სავაქროში მუშაობას დაიწყებდა. ყმაწვილი კაცი, სახელად ნედ კარი, ელისზე უფროსი გაბლდათ. იგი გაზეთ „უაინსბურგ იგლის“ რედაქციაში მუშაობდა და კარგა ხანს თითქმის ყოველ საღამოს აკითხავდა ელისს. ისინი ქალაქის ქუჩებში დასეირნობდნენ ხეებქვეშ და თავიანთ მომავალ ცხოვრებაზე ნაფიქრალს უზიარებდნენ ერთმანეთს. მართლაც მშვენიერი გოგონა იყო მაშინ ელისი. ჰოდა, ნედ კარი მკლავებში მოიმიწყვედა და ჰკოცნიდა; ვნება-

მორეულს ისეთი რამ დასცდებოდა ხოლმე, სულ რომ არა ჰქონდა გუნებაში... და ელისიცი, დღენიდაც იმას რომ ნატრობდა, რაიმე ნათელი გამომკრთალიყო მის მეტისმეტად უღიმღამო ყოფაში, ცდუნებას აჰყვებოდა და აფორიაქდებოდა ხოლმე. ენა მოეცემოდა მასაც. მისი ყოფიერების გარსი — თანდაყოლილი კრძალულობა და გულჩახვეულობა — ერთიანად იფლითებოდა და იგი მთელი არსებით ეძლეოდა ვნებათა ლელვას. მოგვიანებით კი, იმავე წლის შემოდგომის მიწურულს, ნედ კარიმ კლიველენდს გამგზავრება რომ განიზრახა იმ იმედით, — იქნება სამსახური ვიშოვო საქალაქო გაზეთის რედაქციაში და ცხოვრებაში ცოტა ფეხი მოვიკიდოო, ქალიშვილმა გადაწყვიტა თავადაც გაჰყოლოდა. ათრთოლებული ხმით გაანდო ვაჟს თავისი გულისნადები.

— მეც ვიმუშავებ და შენც იმუშავებ, — უთხრა. — სულაც არ მინდა რომ რითიმე შეგზულდო და ხელი შეგიშალო წინსვლაში. ჭერ ნუ შემირთავ. უამისოდაც იოლად გავალთ. ერთ ჰერჰეშეც რომ ვიცხოვრებთ, ვინ რას იტყვის. ქალაქში არავის ეცნობებით და არც არაეინ მოგვაქცევს ყურადღებას.

ნედ კარი შეაცბუნა გულის სწორის სითამამემ და შეუპოვრობამ და თან სულის სიღრმემდე შეძრა. აქამდე სულ ის უტრიალებდა თავში, — იქნება ელისის საყვარლობასაც კი გამოეკრა ხელიო, ახლა კი გადაიფიქრა — შემეწედა ჰომამაგად მოუნდა გახდომოდა.

— თვითონაც არ იცი, რას ამბობ, — მოუჭრა მან. — მაგის ნებას არ მოგკემ, ეს იცოდე! რიგინად მოვეწყობი თუ არა, მაშინათვე დაებრუნდები. მანამდე კი აქ უნდა იყო; ჭერჭერობით უკეთეს გამოსავალს ვერ ვხედავ.

უაინსბურგიდან ქალაქს გამგზავრების წინა საღამოს ახალი ცხოვრების გზაზე დამდგარი ნედ კარი ელისს ესტუმრა. მთელი საათი იხეტიალეს ქუჩებში, შემდეგ კი უელსი მოიერის მე-

ეტლეთა ფუნდუკიდან ეტლს გამოიყვანეს და გასასეირნებლად ქალაქგარეთ აიღეს გეზი. მთვარემ რომ გამოანათა, ხმა ველარ გაილო-ვერც ერთმა. ყმაწვილ კაცს სევდა მოეძალა და სულ აღარ გახსენებია, რა ალთქმა დადო — როგორ უნდა მოჰყრობოდა ქალიშვილს.

უაინ-კრიკის ნაპირისაკენ ტრიალი მინდორი რომ ეშვებოდა, აი იქ, მსუბუქი ორადგილიანი ეტლიდან გადმოვიდნენ და... მთვარის მცხრალ შუქზე საყვარლებად ექმნენ ერთმანეთს. შუალამისას ქალაქში მობრუნებულებს გული ნეტარებით აღესებოდათ. ასე ეგონათ, აწი რაც არ უნდა მოხდეს, ველარაფერი წაშლის ახლადგანცდილის სიღამაზეს და თავბრუდამხვევ მშვენიერებასო.

— ამას იქით სულ მჭარში უნდა ვედგეთ ერთმანეთს; რაც გინდა მოხდეს, სულ ერთად უნდა ვიყოთ, — ასე უთხრა ნედ კარიმ ქალიშვილს განშორებისას, მამისეული სახლის კარებთან.

კლიველენდში ხელი მოეცარა ახალგაზრდა ეურნალისტს — სამსახური ვერ იშოვა და დასავლეთისაკენ აიღო გეზი, ჩიკაგოში გაემგზავრა. ერთხანს უჭირდა — ენელებოდა მარტოობა და ელისსაც თითქმის ყოველდღე სწერდა წერილებს. მერე კი დიდი ქალაქის ორომტრიალმა ჩაითრია, ნაცნობ-მეგობრები შეიძინა და ცხოვრებაში ახალი გატაცებები გაუჩნდა. ჩიკაგოში, იმ სახლში, ქირით რომ იდგა და პურსა ჰამდა, რამდენიმე ქალი ცხოვრობდა. ერთ-ერთ მათგანს დაადგა თვალი; ჰოდა, უაინსბურგელი ელისი ნელ-ნელა დაეწიყებას მიეცა. წლის ბოლოს წერილების წერასაც თავი ანება და მხოლოდ დროდადრო თუ აედევნებოდა ელისზე ფიქრი, ისიც — მარტოობა რომ მოეძალებოდა ან ქალაქის რომელიმე პარკისაკენ გაემართებოდა და ბალახზე აციმციმებული მთვარის შუქი თვალს მოსტაცებდა, — როგორც მამინ, იმ ღამეს, ტრიალ მინდორში უაინკრიბთან.

უაინსბურგელი ქალიშვილი კი, სიყ-

ვარულს რომ ზიარებოდა ოდესღაც, გაზრდილიყო და ქალობაში შეედგა ფეხი. ოცდაორი წლისას უეცრად გარდაეცვალა მამა — სასარაჯო სახელოსნოს მუშატრონე. სარაჯი ძველი ჯარისკაცი გახლდათ და მის მიუღწევს რამდენიმე თვის შემდეგ ქვრივობის პენსია დაენიშნა. პირველი პენსიით საქსოვი დაზგა შეიძინა და ფეიქრობას მიჰყო ხელი — ხალიჩების ქსოვას შეუდგა; ელისი კი უინის სავაჭროში მოეწყო სამუშაოდ. გადიოდა წლები, მას კი ამქვეყნად ვერა ძალა ვერ დაარწმუნებდა იმაში, რომ ნედ კარი აღარასოდეს დაბრუნდებოდა.

უხაროდა, მუშაობა რომ დაიწყო, რადგან სავაჭროში ყოველდღიური შრომის სიმძიმე შედარებით ასატანს ზნოდა მოლოდინის ხანგრძლივობასა და გულგადასალევე ერთფეროვნებას. ფულის გადანახვა დაიწყო იმ იმედით, — ორას-სამას დოლარს მოეუყრი თავს და ქალაქში ჩავაკითხავო ჩემს სიყვარულს. უნდოდა ეცადა, — თავისი გამოჩენით იქნება ისევე დაეპყრო საყვარლის გული.

ელისი ნედ კარის როდი სდებდა ბრალს იმაში, რაც მაშინ მდებლობდა მოხდა მთავარიან ღამით, მაგრამ გრძნობდა, რომ ვეღარასოდეს შეძლებდა სხვა კაცის ცოლობას. იმის გაფიქრებაც კი, რომ სხვისთვის მიემადლებინა ის, რაც კვლავ მარტო ნედისად ეგულეობდა, თავზარსა სცემდა; და, აბა, როგორღა უთანაგრძნობდა სხვა ყმაწვილკაცებს, მისი გულის მონადირეობას რომ ცდილობდნენ?! „მე მისი ცოლი ვარ და დაბრუნდება თუ არ დაბრუნდება, ბოლომდე გავუწევ ცოლობას“, — ასე ჩურჩულებდა სხვისგან მალულად და თუმცა სულ იმას ესწრაფოდა, როგორმე თვითონ გაეტანა თავი, ვერა და ვერ შეპატივებოდა იმ აზრს, რომელიც დღითიდღე ყველგან იკიდებდა ფეხს, — გინდა თუ არა, ქალი თავად უნდა იყოს საკუთარი თავის ბატონ-პატრონიცა და ბედ-იღბლის განმგებელიცო.

ფართლეთულის სავაჭროში ელისი დილის რვიდან საღამოს ექვს საათამდე უწევდა ელისს; ამას გარდა, კვირაში სამჯერ, საღამო ხანს, კვლავ სავაჭროში უნდა მიბრუნებულიყო და იქ დაეყო შვიდიდან ცხრა საათამდე. რაც დრო გადიოდა, სულ უფრო გულჩათხრობილი ხდებოდა და ბოლოს, ყველა მარტოკაცი რომ დასდგომია, იმ გზას დაადგა. ღამიანობით თავის ოთახში სალოცკავად მუხბლს მოიყრიდა ხოლმე იატაკზე და ლოცვისას იმას წარმოთქვამდა ჩურჩულით, რაც საყვარლისათვის სურდა გაენდო. მკვდარ ნივთებს მიეჯავება და იმ ოთახში ავეჯი რაჯი თავის საკუთრებად დაიგულა, სიახლოვეს აღარ აკარებდა არავის. ფულის გადანახვის ჩვევა, თავიდან სავანგებოდ რომ გამოიმუშავა, მას მერეც ვერ მოიშალა, რაც ნედ კარის საქმებრად ქალაქს გამგზავრების განზრახვაზე ხელი აიღო. ზნედ ქვეული, ძვალ-რბილში გასჯდომოდა და ახალი ტანისამოსი რომ დასჭირდებოდა, სულაც არ იჩქაროდა მის შეძენას. ზოგჯერ, წვიმიან ამინდში, შუადღით, სავაჭროში სალაროს წიგნაკს ამოიღებდა, გადაშლილს წინ დაიდებდა და საათობით ეძლეოდა ფუტე ოცნებებს, — თუ როგორ დააგროვებდა იმდენ თანხას, მიღებული პროცენტებით თვითონაც რომ გაეტანა თავი და მომავალი მეუღლეც ერჩინა.

„ნედი ხომ სულ მოგზაურობაზე ოცნებობდა, — ფეიქრობდა იგი. — ჰოდა, მეც ისე ვიზამ, რომ ამაზე ხელი მიუწვდებოდეს. როდისმე, როცა დაქორწინდებით და შევიძლებ როგორც ჩემი, ისე მისი ფულის გადანახვას, წელში გავიმართებთ; აი, მაშინ კი შემოვივლით მთელ მსოფლიოს“.

ფართლეთულის სავაჭროში გადიოდა დღეები; კვირები თვეებად მიიქცეოდა, თვეები — წლებად, ელისს კი კვლავ საყვარლის მოლოდინში აწყდებოდა თვალები. დამიბრუნდებო, — ისევე და ისევე ამ ოცნებას ელოლიავებოდა. სავაჭროს მუშატრონე — თმაშევერც-

ბლილი ბერიკაცი, ხელოვნური კბილები რომ მოუჩანდა და ჭალარა ულვაშები გადმოჰკიდებოდა, — დიდი სიტყვაძვირი ვინმე გახლდათ და ზოგჯერ, წვიმიან დღეებსა თუ ზამთარში, როცა მდინ-სტრიტზე ქარიშხალი ამძვინვარდებოდა, სავაჭროს კარს საათობით ერთი მყიდველი არ შემოაღებდა წამლად. ასეთ დროს ელისი საქონლის გადალაგვადმოლაგებდას და დახარისხებდას უნდებოდა. დადგებოდა წინა ფანჯარასთან, საიდანაც შექმლო მიყრუებული ქუჩისათვის ჩაეყოლებინა მზერა და იმ საღამოებს იგონებდა, ნედ კარისთან ერთად რომ დასერილობდა; მის ნათქვამს იხსენებდა, — ამას იქით სულ მხარში უნდა ვედგეთო ერთმანეთს. ეს სიტყვები ისევ და ისევ ხშიანობდნენ ქალობაში ფეხმედგმული ელისის სულში. თვალზე ცრემლი ადგებოდა. ზოგჯერ, უფროსს გარეთ რომ გაიგულებდა და სავაჭროში კაციშვილი აღარა ჭაჭანებდა, თავს დაბლზე მიასვენებდა ხოლმე და ტირილი წასკდებოდა. „ოო, ნედ, მე გელო“, — გაბმით ჩურჩულებდა იგი და რაც დრო გადიოდა, მის სულში სულ უფრო ღრმად იდგამდა ფესვს შემპარავი შიში, — ვაითუ, არ დამიბრუნდესო აღარასოდეს.

გაზაფხულზე, წვიმები რომ გადივლის — ზაფხულის გრძელი, ცხელი დღეების დადგომამდე, — თავისი მშვენიებით გატყვევებს უაინსბურგის მისადევარი. ქალაქი გაშლილი მინდვრების შუაგულში გართხმულა, მინდვრებს გადაღმა კი პატარ-პატარა ტყეები — ისეთი, თვალსა და გულს რომ აამებს. ამ კორომებში ბლომადაა პაწია, მყუდრო და განმარტოებული ადგილები — კუთხე-კუნძულები, წყვილები რომ შეიყუყუებინან ხოლმე კვირაობით, ნაშუადღევს. ხეებს შეხიზნულნი, მინდვრებს გამოსცქერიან და ბელლებთან მოფუსფუსე ფერმერებსა და გზებზე ამვლელ-ჩამომვლელ მგზავრებს უთვალთვალებენ. ქალაქში ზარებსა რეკენ და ეამიყამ პატარებელი

ჩაიჭროლებს, სათამაშოს ეჩქრევენ მტყუეს შორიდან.

ნედ კარის გამგზავრების მერე ელისი კარგა ხანს აღარ გაჰკარებია ტყეს. კვირაობით არ შერევია შეგჯუფულ გოგო-ბიჭობას. მაგრამ ერთხელ, მისი წასვლიდან ორი-სამი წლის შემდეგ, მარტობას ველარ გაუძლო, თავისი ყველაზე ლამაზი კაბა ჩაიცვა და გზას გაუღდა. მყუდრო ალაგს მიაკვლია და ჩამოჭდა, — აქედან ქალაქსაც დაინახავდა და კარგა დიდ მანძილზე გადაქიმულ მინდორსაც; მაგრამ უცებ სიბერისა და ცუდ-უბრალოდ გადაგების შიში აეკვიტა. ველარ გაუძლო ასე გულხელდაკრეფით ჯდომას და წამოდგა. ფეხზე მდგომი თვალს რომ ავლებდა არე-მიდამოს, რალაცამ — იქნებ ანაზღუდულმა შეცნობამ ეამთა სვლაში გაცხადებული სიცოცხლის მარადიულობისა — გარდასულ წლებზე შეაჩერა მისი გონება. გაქრა ჩემი სინორჩის პეწი და ლაზათიო, — მყის გაუელვა თავში და ძრწოლამ აიტანა. პირველად იგრძნო თავი მოტყუებულად. ნედ კარის განსჯა არც უფიქრია, მაგრამ ველარც ის გაეგო, სად იყო თავი ცოდო-ბრალისა. ჯავრი მიძიმე ლოდად დააწვა გულზე. მუზლებზე დაეცა, ლოცვა დააპირა, მაგრამ ლოცვის ნაცვლად გულისწყრომით საესე სიტყვები მოადგა ენაზე.

— არა, არ მიწერია, არ მელირსება ბედნიერება. თავს რატომ ვიტყუებ?! — აღმოხდა და უცნაური შვება იგრძნო. ეს იყო მისი პირველი მცდელობა, თამამად გაეწორობინა თვალი განსაცდელისათვის, მისი არსებობის განუყოფელი ნაწილი რომ გამხდარიყო.

იმ წელიწადს, ელისი ჰაინდმენი ოცდაბუთის როცა შესრულდა, ორჯერ დაირღვა მისი უსიზარულო დღეების ერთფეროვნება: ერთხელ მაშინ, დედა-მისი უაინსბურგულ მღებარს — ბუშ მილტონს რომ გაჰყვა ცოლად. მეორედ კი — თვითონ მეთოდისტური ეკ-

ლესიის¹ მრევლის წევრი რომ გახდა. ეკლესიაში ამქვეყნად მართოდ დარჩენის შიშმა მიიყვანა. დედამისის მეორედ გაათხოვების შემდეგ კიდევ უფრო საჩინარი შეიქნა მისი კარჩევტილობა, „წლები მემატება და ახირებული ვხდები. ნელი კიდევ რომ დაბრუნდეს, აღარ მინდომებს. იმ ქალაქში, სადაც ის ცხოვრობს, კაციშვილს სიბერე არ ეკარება. იქ იმდენი რამ ხდება, რომ სიბერისათვის ვიღას სცალია“. — მწარედ ჩაელიმა მას და... გულდაგულ შეუდგა ნაცნობ-მოყვრების შეძენას. ყოველ ხუთშაბათ საღამოს, სავაჭრო რომ დაიკეტებოდა, ეკლესიის სარდაფში გამართულ მლოცველთ თავყრილობას მიაშურებდა ხოლმე, კვირა საღამოობით კი „ეპუორთის ლიგის“² სახელწოდებით ცნობილი ორგანიზაციის შეკრებას ესწრებოდა.

და როცა უილ პარლიმ — შუახნის კაცმა, რომელიც სააფთიაქო სავაჭროში მსახურობდა და იმავე სამწყსოს ეკუთვნოდა — სახლამდე მიცილება შესთავაზა, ელისს უარი აღარ უთქვამს. „ემის ნებას, რა თქმა უნდა, არ მივსცემ, ხშირად იაროს ჩემთან, მაგრამ ათასში ერთხელ თუ შემომივლის, ამით არაფერი დაშავდება“, — გადაწყვიტა თავისთვის, თუმცა გულში მაინც იმასა ფიქრობდა, არა და არ შელეოდა ნელ კარისადმი ერთგულებას.

ელისი თავიდან ძალზე უსუსური, მაგრამ თანდათან სულ უფრო მტკიცე გადაწყვეტილებით სრულიად ანგარიშმიუტეველად შეეცადა ახლებურად შესუიღებოდა ცხოვრებას. იგი უხმოდ მისდევდა მეაფთიაქეს. მიმიმე-მიმიმე მიაბიჯებდნენ ისინი, მაგრამ შიგდააშიგ

ბნელში ელისი ხელს გაიწვდიდა ქალიშვილს და კაცს პალტოს კალთაში შეიჭყეტა ბოდა ფრთხილად. დედამისის სახლის ჭიშკარს რომ მიაღწენ, კაცმა თავისი გზით გასწია, ქალიშვილმა კი დააგვიანა შინ შესვლა, — კარებში შედგა წამით. უნდოდა დაეძაბა მეაფთიაქისათვის, ეთხოვა ბნელში მასთან ერთად ჩამოქცდარიყო სახლის წინ, კიბეზე, მაგრამ შეშინდა, — ვაითუ, ვერ მიმიხვდესო. „განა მაგ კაცისავენ მიმიწვეს გული, — თქვა მან თავისთვის, — ამ უსაშველო მართობას მინდა გავექციე! თუ რამე არ ვილონე, სულ გადავეჩვევი ადამიანებს“.

ერთხელაც, აღრიან შემოდგომაზე, ეინიანმა ალტყინებამ შეიპყრო ელისი, რომელსაც საცა იყო ოცდაშვიდი წელი მიუკაცუნებდა. მეაფთიაქესთან ვერა და ვერ გამოენახა საერთო ენა და ერთ მშვენიერ დღეს, საღამო ხანს, სტუმრად მოსულმა კაცმა გასეირნება რომ შესთავაზა, ელისმა უარით გაისტუმრა. სულ ერთთავად გრძობა-გონებააშლილი, სავაჭროს დახლოთან საათობით დგომისაგან ილაჯაწყვეტილი შინისაკენ რომ წალასლანდებოდა და ლოგინში შებობლდებოდა, თვალს რული არა და არ ეკარებოდა. წყვედიადს ამტერდებოდა ფართოდ გახელილი თვლებით. მისი წარმოსახვა, ძილით გულმოჭვრებული ბავშვისა არ იყოს, ხან რას მიელაციცებოდა ოთახში და ხან — რას. მაგრამ იქ, მისი ცნობიერების ფსკერზე, დაზუღებულოყო რალაც, რასაც ვერანაირი საცლოური ვერ გადააციდენდა ჭეშმარიტების გზიდან და რაც ნაღდ პასუხს მოითხოვდა ამა სოფლისგან.

ელისი მკლავებში ბალიშს მოიმწყედევდა ხოლმე და გამწარებული მკერდზე იხუტებდა. საწოლიდან წამოდგებოდა და ისე დააფენდა საბანს, რომ ლოგინში მწოლიარე ადამიანის სხეულად აღიქმებოდა ბნელში, მერე კი საწოლთან მუხლმორთხმული უფერებდა

1 მეთოდისტები — ინგლისურ-ამერიკული რელიგიური სექტა, რომელიც მოითხოვს ანგლიკანური ეკლესიის წესების ზუსტ (ამეთოდურ) შესრულებას.

2 ეპუორთის ლიგა — 1889 წ. ჩამოყალიბებული ახალგაზრდული ორგანიზაციების გაერთიანება, რომელიც მანამდე მეთოდისტურ ეკლესიასთან არსებობდა.

და მისამღერავით კიდევ და კიდევ იმეორებდა ჩურჩულით: „რატომ არაფერი არ ხდება? რატომა ვარ აქ მიგდებული და განწირული მარტოობისთვის!“ და თუმცა ზოგჯერ ისევ ნედ კარიზე ფიქრობდა, მის ტყვეობაში როდი იყო უწინდებურად. სურვილებს მისას ბუნდოვანება შემოჰპარვოდა. აღარც ნედ კარი უნდოდა და არც სხვა ვინმე ეგულებოდა ისეთი, გული რომ შევარდნოდა. სიყვარულს ნატრობდა და თანალმობა სწყუროდა, სულს რომ დაუყუჩებდა — აკვლებულ, აღაღადებულ სულს.

და ერთხელაც, წვიმიან ღამით, ელისს უცნაური რამ შეემთხვა. ამ ამბავმა დააფრთხო და შეაცუბუნა. სავაჭროდან შინ რომ დაბრუნდა, ცხრა საათი იყო უკვე. ცარიელი დაუხვდა სახლი. ბუშ მილტონი ქალაქში წასულიყო, დედამისი კი მეზობელთან გადასულიყო. ელისი თავის ოთახში ავიდა და სიბნელეში ტანთ გაიხადა. წუთით ფანჯარასთან შეყოვნდა. მინაზე წვიმის შხაბუნი სწევდებოდა მის ყურს. და უცებ... ახირებულმა ეინმა წამოუარა. არც აცია, არც აცხელა და გულისთქმას აყოლილმა, დაბლა ჩაირბინა, ჩაბნელებულ სახლში გაიჭოლა და გარეთ გაიჭრა, წვიმას მიანდო თავი. სახლის წინ ციქქნა მდელიზე შედგა და სხეულზე წვიმის ცივი წვეთების შეხება რომ იგრძნო, გიჟურმა სურვილმა შეიპყრო, ასე შიშველ-ტიტველი გავარდნილიყო და შემოერბინა ქუჩები.

იმას ფიქრობდა, — წვიმა სასწაულს იქმს და ცხოველმყოფელ ძალას მოჰმადლისო ჩემს სხეულს. რამდენი წელია, ასეთი ახალგაზრდული გზნებით არ ანთებულა, ასე ლაღად აღარ უგრძენია თავი. სირბილი, ბტომა და ყვირილი მოუნდა; სურდა, ვინმე მარტოსულს შეპყროდა და გადახვეოდა. უცებ

ვილაც კაცს ჰკიდა თვალე ^{მინაზე} წინ აგურის ქვაფენილზე ^{მინაზე} მოხანცალე-ბდა. ველურ ეინს აყოლილი ელისი მისკენ გაქანდა განწირულის სულისკვეთებით. „განა სულერთი არაა, ვინ არის?! მთავარი ისაა, რომ მარტოა; ჰოდა, მეც აედგები და მასთან წავალ“, — გაუელვა თავში. და მერე არც კი დაფიქრებულა იმაზე, თუ რა შეიძლება მოჰყოლოდა ამგვარ განუსჯელობას...

— შეიცადეთ, — ნაზად დაიძახა მან, — ნუ წახვალთ! სულერთია, ვინც არ უნდა იყოთ, ოღონდაც შეჩერდით!

ქვაფენილზე მიმავალი კაცი შედგა და მიაყურადა. ბებერი იყო და ყურს აკლდა. ხელი პირთან მიიტანა და „რა თქვეით“, — გამოსძახა.

ელისი ჩაიკეცა და მიწას გაეკრა ათახთახებული. შიშნაქამი — ეს რა ჩავიღინეო, მას მერეც კარგა ხანს ვერ ბედავდა ფეხზე წამოდგომას, ბერიკაცი კვლავ თავის გზას რომ გაუყვა; და ასე მიხობდა სახლამდე. თავის ოთახამდე რომ მილასლასდა, კარი გადარაზა, ტუალეტის მავიდა მიაჩოჩა და კარებს მიადგა. მთელი ტანი უთრთოდა ციებიანივით. ხელები ისე უცახცახებდა, რომ ღამის პერანგში ძლივს გაუყარა. ლოგინში ჩაეგდო თუ არა, თავი ბალიშში ჩარგო და, გულდათუთქული, მწარედ აქვითინდა. „რა მემართება? — გაუელვა ანაზად. — ჰქუას თუ არ მოვეგე, რალაც უბედურებას დავატრიალებ!“ პირი კედლისკენა ქნა და თავი აიძულა ეაჯაკურად გაეწორობინა თვალი იმ უცილობელი ჰეშმართებისათვის, რომ — უინსბურგი რო უინსბურგია, იქაც კი — არა ერთმა და ორმა მოკვდავმა ასე ეულად უნდა გალიოს წუთისოფელი და, აი ასე, მარტოობაში აღესრულოს...

ინგლისურიდან თარგმნა რუსულად მახათაძემ

ლექსი — მეფყარი

ტიციან ტაბიძე ერთ-ერთი ბრწყინვალე წარმომადგენელია ჩვენს საუკუნის დასაწყისში აღმოცენებულ იმ ხელოვანთა თაობებისა, რომლებმაც დასაბამი მისცეს და განვითარების გზებიც დაუსახეს თანამედროვე ქართულ ხელოვნებას. ტიციან ტაბიძის პიროვნებაში ინდივიდუალურად და სპეციფიკურად გამოვლენილია ქართული ეროვნული შემოქმედებითი ერთეული: დღეისათვის იგი წარმოგვიდგება არა მხოლოდ ქართული ლექსის ნოვატორად, რომელსაც, აგრეთვე, დიდი წვლილი მიუძღვის რუსული და ევროპული პოეზიის შთარტყმელობაში. არა მარტოდენ შეხანიწნავი პაროდიული ნიმუშების, ისტორიულად პრინციპული მნიშვნელობის თეორიული და პუბლიცისტური წერილების ავტორად, არამედ ქართული საბჭოთა მწერლობის ერთ-ერთ ფუძემდებლად, ქართული თეატრისა და მხატვრობის განახლების ბედ-იღბალზე მზრუნველ მოამბედ და იმ ქვეშაირტად სახალხო მოღვაწედ, რომელიც თავის წილ ზეგრად ამარობებდა ზელოვანთა კულტურულ-შემოქმედებითი ატმოსფეროს სიწმინდესა და ცხოველყოფილობას.

ხელოვნების განახლებისა და წინსვლისათვის ბრძოლა, ამ საქმეში თანამოწმარტა ძიება და მათთან ერთობლივი მოღვაწეობის სურვილი, საერთო საზოგადოებრივ-შემოქმედებითი მიზნების დასახვა და თანამზრახველთა დარაზმვა ამ მიზნათა აღსარტულბლად — უველა ეს თვისება ტიციან ტაბიძის პიროვნების არსებით მოთხოვნილებათა გამოვლენებას წარმოადგენდა ისევე როგორც თავისთავში ჩაღრმავებული პარტფისონალი მწერლის ინდივიდუალური შემოქმედებითი ბუნობა. ამ თვისებებმა თავი

ჩინეს ჭერ კიდევ 1915-1916 წლებში, როდესაც საქართველოში იქმნებოდა „ცხოფრუანწულთა ორდენი“. რომლის ერთ-ერთი მოთავე და სულისწამდმელო ტიციან ტაბიძე იყო. საქართველოს განახლების წლებიდან ტიციან ტაბიძის შემოქმედებით-ორგანიზაციული, საზოგადოებრივი მოღვაწეობის გამოსავლენად კიდევ უფრო მეტად ზეღისშემწეობი, მასშტაბური პირობები შეიქმნა. სწორედ ამ დროიდან დასტურდება იგი ქვეშაირტად სახალხო მოღვაწედ, რომლის მგზნებარტ სიტუვა და ლექსი საქვეშაო მასშტაბით გაისმოდა...

ზოგადად რომ გაეაზროთ, ასეთთა ტიციან ტაბიძის შემოქმედებით-პიროვნული სახება, ზოლო მის კონკრეტულ დახასიათებას თუ მოვინდომებთ და ამისთვის პოეტური და ბიოგრაფიული მასალის შესწავლის საფუძველზე განვეტრტოთ მისი ცხოვრების გზას, აღმოვაჩნთ პოეტის შემოქმედებითი პიროვნების მთლიანი ტრტუტურის შემადგენელ იმ ასექტებს, ანუ სახე-სისტემებს, რომლებიც კონკრეტულად აღნიშნავენ სტეროტებს და მარტოთულბებს მისი შემოქმედებითი ძიებებისა, მის ფსიქოლოგიურ წყობას და მომარტვას შემოქმედებითი ცხოვრების ამა თუ იმ ეტაპზე.

ტაბიძის-მეფყარის

ტიციან ტაბიძის მებრძოლბა სულისკვეთებაში თავი იჩინა ჭერ კიდევ ქუთაისის ვიწნაწიში, სადაც ერთგულ-გამოთავისუფლებული რევოლუციური ცეცხლი რეპკიის უწწვავს ხანაშიც არ ჩამქრალა და არა მარტო ვიწნაწი, თეატრი, ქუჩაც და უწწარტაც — უველაფერბი

რეკლუციური ბრძოლის წაუქრობელ კერას წარმოადგენდა, სწორედ ასეთ ვითარებაში უაღბლოდებოდა პოეტის მებრძოლი ხასიათი. მოგვიანებით, უკვე მოსკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტია, იგი იმ ქართველ სტუდენტთა შორის იყო, რომლებიც სახალხო დემონსტრაციებში მონაწილეობდნენ და უშიშრად ზედბოდნენ მეფის ეანდარშთა ატირებებს.

და, აი, 1920 წელს, როდესაც თურქები შემოსვნივან ბათუმს, პოეტი მოხალისედ ეწვევა ქართულ ჯარში. თურქების შემოჭრას საქართველოს მიწაზე და მესაზღვრე ქართული რაზმების პირველ დამარტყმას იგი მწვავედ განიცდის:

ბათომი მისცეს და ოპირზე მოდის თათარი,
 ატმის ყველით სისხლიანი სტორის აპრილი,
 ვკითხვო სატურნის უბედობით აიღე გამბღარი,
 პოეტის სულიც საქართველოს კუნად
 დახრილა.
 („ორი აპრილი“).

ნამდვილი პოეტი და ნამდვილი ჯარისკაცი — ორივე რაინდია, ოღონდ სხვადასხვა სასიპარტუო შიკოვანა ზედშია. ამიტომაც არის, ერთმანეთის ხვედრის რომ შექანატრან ზოდზე და, არცთუ იშვიათად, შეპირილა პოეტი ბრძოლის ველზე, მებრძოლი კი — პოეზიაში. ბარათაშვილი თუ ვეფხველია, ილია ქავჭავაძე თუ აკაკი წერეთელი — ყოველი მათგანის პოეზიაში მმლაქრად ქუხს მებრძოლის დაუდგრომელი სული, თითოეულის შემოქმედება არსებულ ცხოვრების უყუღმართობასთან შერკინებასა. ზოგადად ასეთია ქართველი პოეტის ბუნება და შემოქმედებითი მიწრაფება. ასეთი იყო ბუნება და ხასიათი ტიციან ტაბიძისაც.

ტიციან ტაბიძის ლექსებში ასახულ რაინდულ სულისკვეთებას ასაზრდოებენ და უფრო მკვეთრად წარმოაჩენენ ზოდზე საქართველოს წარსულის სურათები, დიდებული ღანდები ისტორიული გმირებისა.

მე მესიზმრება ამაღამაც მღვრიე ლიხვი
 და მუზარადი გაქუნებულ ათაბაგების,
 მტკვარი ასინამში გაღაჩებულ თათრებს
 მიაბევეს,
 მტკვარი თათრების ჭილოებით აღარ
 დადგება.
 არ მინდა ვიყო გათანგული, მორცხვი
 ოსტატი,
 რომელიც ხატავს ვარძიაში დედოფლის
 ფრესკას.
 ყველა ბატის-ფრთა ძველ ოსტატებს მინდა
 მოსტაცაო,
 სირცხვილი არის იქ ბატის-ფრთა,
 თუ ხმალი რეკავს.
 („გაგვიანებული მადრიგალი“)

ტიციან ტაბიძის თვალათვლით მებრძოლების უველაზე მაღალი თვისებაა მათი გმირობა, საბრძოლო შემართება. თვით პოეზიაშიც იგი უმნიშვნელოვანესად თვლის გმირულ საწყისს და ზოგიერთ ლექსში კი, „პოეტის სახელთან“ შედარებით გმირი-მებრძოლის ფერადმან ანიჭებს უპირატესობას:

რა შეედრება პოეტის სახელს?
 გმირის სახელი უფრო შეტია.
 აშვავარი მარწამსით ატანილა, იგი შესთხოვს
 განგებას:
 შეეცამოვლეთ კრწანისის გმირებს,
 მარაბდის ვეყაც გლაღიატრებს!
 („პოემა — ზღაღარა“)

წარსულის სურათები, ლეგენდებად ქცეული სახელები და სახეები ჩვენი გმირებისა, ისტორიული პიროვნებებისა, თითქმის ყოველი ჰემარატი ქართველი პოეტის შემოქმედების უმთავრეს მასაზრდოებულ წყაროს — დაუმრეტელ თემებს წარმოადგენენ. სახეებიც და სახელებიც უამრავია, უბრალოდ, ვინ რომელს იწამებს, რომელი პოეტის სულიერ მდგომარეობას რომელი სახე ან ისტორიული მოვლენა ამრავს შემოქმედებითად. და კიდევ, საქმე ისაა, პოეტმა მთელი არსით, სისხლხორცეულად განიცადოს ესა თუ ის სახე და მოვლენა; პოეტის პიროვნებისეული საწყისი, მისი გარდასახვის უნარით განპირობებული თვისებები, განცდები და ფიქრები უნდა აცოცხლებდნენ ამა თუ იმ ისტორიული გმირს სახეს თუ მოვლენას. ამ მოთხოვნას საკსებით აკმაყოფილებს ტიციან ტაბიძის წარსულის მოვლენებზე აგებული თითქმის ყველა ლექსი, თუნდაც „თაშუენა წერეთელს“:

და მოგონება მოსაკდება გულს
 და გრივალეით სულზე გაღიარს,
 ეხედავ მებრძოლი სისხლით გათანგულს
 და შეეყარებულ ცოტნე დაღიანს.
 მე არ მაქვია მონგოლის თათლი,
 და ზედგაქრული არ ეზვარ მუზეგ,
 მაგრამ ბუნებო, რომ ვერ დაითვლო,
 კბენენ ჩემს სხეულს სულ უმიზეზოდ...

წარსულის მოვლენათა და სახეთა შენივთება პოეტის ემოციურ მიმართულებებთან, მის სულიერ მდგომარეობასთან თავს იჩენს აგრეთვე ლექსში „სარგის ჭაუელი“, რომელშიც ზელახლა გაიფიქრებს ხუნება ცოტნე დღიანისა. აღბათ, არ შეეცდებით თუ ვიტყვით, რომ ცოტნე დაღიანის სახება თანამედროვე ქართულ პოეზიაში ტიციან ტაბიძემ შემოიტანა და გააცოცხლა. და არა მარტო ცოტნე დაღიანისა, არამედ სარგის ჭაუელისა და სხვა ისტორიულ გმირთა სახეები მან პირველმა გამოძერწა თანამედროვე პოეზიაში ახლებური მნიშვნელობითა და ახლებური მხატვრული

ფორმებით. ამით მან პირველმა დასახა თანამედროვე ქართულ პოეზიაში ისტორიულ სახეთა და მოვლენათა მხატვრული ხორცშესხმის გზები.

ტიციან ტაბიძის მიერ ისტორიულ მოვლენებზე დაწერილ ლექსებს ერთი საერთო ნიშანი ახასიათებთ: გარდა იმისა, რომ პოეტი თავისი მსოფლგანცდით, საყუთარი მისწრაფებებითა და მიზნებით იჭრება წარსულის მოვლენათა ატმოსფეროში, იგი პარაფენოლოგიურ ისტორიული გმირების არაღივლიან ვერძით დგება და წარსულის ტრაგიკულ სიტუაციებს ხან უპირისპირებს, ხანაც უთანხმებს საყუთარ განცდათა სიმწვავეს. ლექსის ამგვარად აგება რთულია და, უნდა ითქვას, რომ ტიციან ტაბიძის ასეთ ლექსებში, ზოგჯერ შეინიშნება კანონზომიერების ერთგვარი დარღვევა, უფრო ზუსტად, ლექსის შინაარსობრივ განვითარებაში შეიმჩნევა ერთგვარი „ნაპრალები“, ერთგვარი „უპირიელი ადგილები“, ერთგვარი „გაწყვეტილი კავშირები“. მაგრამ ეს „ნაპრალები“ პოეტის მიერ შემოქმედებითი ამოსუნთქვით, უშუალო განცდათა „შეფერხი ნახტომი“ არის გადალახული. ამგვარ ლექსებში წარსული და აწმურ უფრო ემოციური მუხტით არის დაკავშირებული, ვიდრე შინაარსობრივად მხატვრულ სიტუაციებს შორის არააზღვანად ლოგოკურ-რაციონალური კავშირებია, რამდენადაც გრძნობითა და, შინაარსობრივი ასპექტის წვეტილად განვითარების მიუხედავად, ლექსი მანაც დანაწევრებელი მთელის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

მაგნი ტიციან ტაბიძე არ უნდა მივიჩნიოთ ამ პოეტად, რომელიც მხოლოდ წარსულის სურათებით იყო გატაცებული, პოეტად, თავის რომ ზუგუეს მის გარშემო არსებულ სინამდვილზე და მხოლოდ წარსულის გმირთა არაღივლიან ქვრეტას ეწეოდა. მისი რაინდული სულიკვეთება ძლიერად იჩენს თავს არა მარტო წარსულის, არამედ მის თანადროულ მოვლენათა მხატვრულ ასახვის პროცესშიც. ტიციან ტაბიძე „რაინდული კოდექსის“ ერთ-ერთი რჩება ცივილიზებულ სამყაროშიც; და იქაც კი, სადაც „საჩინოდ ველი სრულიად აღარ ჩანს“ და სადაც ხმალი აღარ ჰრბობს, იგი „სახედისწერო ბრძოლისკენ“ მოვშობს სიტყვას, თავის კალამს. თვით ყარაჩხბელური ჰეოფის ეამს, ტოვზე, ბახუსის ტუვეობაში შუოფსაჲ არ ასვენებს მებრძოლის განწუხობილება, არ ქრება პოეტის გულის სიღრმეში მებრძოლების ტინი:

ტივზე რომაა სუფრა გაშლილი,
ღენით გაღვლილ ვეღვეი კონტოს,
მე მირჩენია გორჯაშვილი,
რომ გრიანზოვი კიდეც დაფლითოს.
(„თბილისის ლამე“)

სწორედ მებრძოლი-რაინდული სულიკვეთილება განაპირობებდა პოეტში ამ მხატვრულ-ბოხოქარი გრძნობებისა და ფიქრების აღმოცენებას, რომლებიც მან გამოიქვა პატრიოტიზმის, მეგობრობისა თუ სიყვარულის თემებზე დაწერილ ისეთ ლექსებში, როგორცაა „ქართლის ცხოვრება“, „მუხრანის ველზე საქმელი ლექსი“, „მეწუერი მეწურის“, „თამუნია წერეთელს“, „ანანურთან“, „სერგეი ესენინს“, „ჩაქრეთ გულში სიონის ზარი“, „და გარბაღდის წითელი ქული“ და „რია-რია“ ლექსებში, რომლებიც პოეტის ოსტატობისა და, საერთოდ, თანამედროვე ქართული ლირიკის საუკეთესო ნიმუშებად უნდა ჩაითვალოს.

მსომტინ-დენდი

ესთეტში, ამ ცნების საუკეთესო გაგებით, უველა პოეტს ახასიათებს მებრძალებად, რადგან იგი თავის მნიშვნელობაში გულისხმობს გემოვნებასა და არტიკულულის წაწყვეს, სილა-მანისა და დახვეწილობის თაყვანისცემას. მაგრამ აქ უფროაღებებს გაუამახვილებს ისეთ ვითარებაზე, როდესაც პოეტის შემოქმედებით ცხოვრებაში ესთეტობა, როგორც პოეტის ხასიათის ერთ-ერთი თვისება, თვითმყოფ ღირებულებას იძენს და გადაიქცევა მისი ქვეყნის განმანაზღვრელ ფორმად, ანუ როდესაც ესთეტობა დენდროზისათვის ნიშანდობლივ მიდრეკილებას გარგნულის აქცენტირებით გამოავლენს.

დენდი-ესთეტის სახება ტიციან ტაბიძის პარაფენაში მძლავრობს მისი ცხოვრების „მოსკოვური პერიოდიდან“ დაწეული თითქმის მთელი ათი წლის მანძილზე. ეს ის დროა, როდესაც იგი მთელი არსებით იძირება ფრანგ სიმბოლისტთა ხელაღვრების ფერადოვან, შომბიხველელ, ოცნების მიმტაც სივრცეებში და სუნთქავს იმ საზოგადოებრივი ატმოსფეროთი, სადაც უკვე თავისთავადაც გაბატონებულია ესთეტოზმისა და დენდროზმის სული. ახალგაზრდა პოეტის გონება იბანგება ექსტრავაგანტული ლიტერატურული ინფორმაციებით. იგი ეცხბს უჩვეულოში კიდევ უფრო უჩვეულოს, სურს თავის შესაძლებლობებში აღმოჩინოს ის, რაც კიდევ უფრო ექსტრაორდინარული აღმოჩნდება ერთსა და იმავე დროს გამოგონალითა და რეალურით, ყაბობითა და ნამდვილით შეფერადებული ისედაც უცნაური ცხოვრების სურათისათვის.

ასეთი მისწრაფებები და შთაბეჭდილებები მას საქართველოშიც მოჰყვება. პოეტის ცდილობს თვითონაც მიემსგავსოს იმ დიდებსა და ესთეტებს, თავიანთი დახვეწილობით, ხილვითა სისავსითა და სიტყვის ჭადკრობით აგრე რივად რომ იტაცებენ და ხიბლავენ მას: უაილდი, რემპო, მაღარმე, ვერდენი, პო, ბა-

ღმონტი, ბრიუსოვი... და, აი, იწერება ლექსი, რომელიც მთელი სისრულით არცაღვას ტიციან ტაბიძის პაროვნებაში ჩანახულ-გამწე-ღაერებულ დენდო-ესთეტიკის სახეხას:

უაღლის პროფილი... ცისფერი თვალები,
სარკვეი იმალება თმათეთრი ინფანტა,
(აეტიოპორტრეტია)

შეუფლებელიც იქნებოდა, ახალგაზრდა პოეტის სულიერ სიახლოვეს ამ უნატიფეს მწერ-ლებთან გავლენა არ მოუტანია მის პაროვნულ მომართვაზე და არ გამოეწვია მასში ესთეტი-ზმით გატაცება, სავარაუდოა ისიც, რომ ტი-ციან ტაბიძე მაშინ ვერც კი ხედავდა მათ შე-მოქმედებაში მართლაც დიაფსა და მშვენიერს, რისთვისაც ისინი უკვდავად არიან აღიარებულ-ნი ლიტერატურის ისტორიაში. გამოუცდელი ახალგაზრდა პოეტის თვალს მაშინ იტაცებდა უპირატესად გარეგნულად გამოვლენილი უჩ-ვეულობა ფერებისა და ფიგურებისა, მის სურთასმენას აქადობდა ჭკარავგონილი ნა-ხევარტონები პოეტური ფრაზის ელერადობი-სა, ხოლო ის მთავარი, რაც გარეგნული შტრი-ხების სიღრმეში სუფევდა და საფუძვლად ედო მათი ნაწარმოებების გამომსახველობითი ფო-რმების ეფექტურობას, მან უფრო მოგვიანე-ბით ამოკითხა „მთვრალი ზომადლის“ ფო-ტოგენსა თუ „ბორტების უკავილთა“ ფო-ტოგენსა, ჭერჭერობით კი იგი თავის თავს წა-რმოსახავდა ოსკარ უაილდს და გარშემო მი-სთვის უკვლავური მგავდა მასკარადს, სადაც ერთმანეთს სცვლიდნენ ფერადი ღიანჭები.

თვალი ბნულდება, გარეშემოს კი ნათლად
სწევს,
მეწამულ კაბით ხაერდის სუნს დარბაზი
სუნთქავს...
იყო... წაიდა... მოგონებაც არ მაგონდება,
შეუცნობელი კი ფართხალებს გულში
ზმანება,
რომ მკითხონ ახლა, მე რა მინდა,
რის ლოღინი მკლავს?
თვითონ არ ვიცი, რა დავარქვა
ამ ტკბილს, უხილავს...
(„ამასკარადში“)

პოეტი რტდასხმულივითაა სიწმარეული მანებებით, მან თვითონ არ იცის, რა დარქ-ვას ამ ტკბილს, ამ უხილავს, ვნებით ატანილს რქვევებს რომ ასმენიანებს და ამ ლექსს და-წერინებს. თვით ლექსიც, გაოგნებულის ჩურ-ჩულივით, ერთი სუნთქვით არის წარმოთქმუ-ლი, ოღნავ მოუწესრიგებლადაც, ოღნავ აბნე-ულადაც ძნელად თუ მიუხვდებოთ მთავარს, ძირითადს, მაგრამ რომ ჩავუყვირდეთ, აუცი-ლებლად შევეჩინეთ ზმანებათა ორომრტიალ-შიც ალაღად გაუღვებული ბუნებრივი გრძნო-ბის ნაერწყვალს.

1918 წლიდან ტიციან ტაბიძის შემოქმედება გობარი და მრაველი ხდება რემი და გურმონის „ნიღბების წიგნი“. რემი და გურმონმა დიდი გავლენა მოახდინა ტიციან ტაბიძის ეს-თეტიკაზე. ახალგაზრდა მწერლის შემოქმედე-ბით მიზანსწრაფი უოველთვის მიმართულია უჩვეულობასზე, ჭერ არხილულობასზე, ჭერ არ-თქმულისკენ და, აი, რემი და გურმონი შეა-გონებს ტიციან ტაბიძეს, რომ პოეტის არხე-ბობას, მის მოღვაწეობას უპირატესად აღაწე-ვებს ის, რომ იგი უნდა იყოს ორიგინალური და განუზოერებელი, უნდა გვაცნობდეს ისეთ საგნებსა და მოვლენებს, რომლებიც მანამდე არ უხსენებიათ, და გვაცნობდეს მათ ისეთი ფორმებით, რომლებიც მანამდე არ უოფლად გამოუყენებულნი ლიტერატურაში. და ტიციან ტაბიძეც ცდილობს მის შეგონებათა ერთგუ-ლების პრაქტიკულად დამტკიცებას:

ჩემთან მოვიდა ნოემბრის ქინკა,
ხელში მას ღვინით ეკირა ჭიქა...
იზომრებოდა და მოყლე ყებები
მეკითხებოდნენ: ხომ წაიმოყვები?

ქალარა სჩანდნენ ველები, მთები,
დაღლილი ღმერთის მომტყდარი ფრთები,
ცა მიწასა თუ მიწა ცას გლოვდა,
მხოლოდ ნაღველი შეე თოკლად თოვდა,
ბუს ხმას აძლევდა მოთქმით ღამურა
და საწნახელზე შემჭდარი ტურა,
მიწას გავერთა ენტატურთა ჭოგი,
აქ მეფედ იყო პრინცი მაგოგი.
(პრინცი მაგოგი“)

ამ ლექსში, ისევე როგორც ათიანი წლების სხვა ლექსებში, ახალულ საგნებს უაერესად სიმბოლური მნიშვნელობა აქვთ. მხატვრული ეფექტის მოსახდენად ტიციან ტაბიძე აქ მიმა-რთავს, პარობითად რომ ვთქვათ, გაბუნდოვა-ნების ხერხს, უჩვეულო მხატვრული სიტუა-ციებისა და სახეების შექმნას. ამგვარ ლექსე-ბში თითოეული საგანი, თითოეული სახე სიმ-ბოლოა: „...იი, ნოემბრის ქინკა, ჭიქისა პინკა, რომელზეც ახე ხშირად საუბ-რობენ ჩვენს სოფლებში მოხუცი ქალები და მეზღაპრებები, და იქვე აღმორნდება „პრინ-ცი მაგოგის“ სამფლობელო, — პრინცი მაგო-გი, შეშარავი ბიზილურა გმირი, ოღნავ ფრა-ნგულ უაიდაზე წარმოსახული. იქვე მოჭრის ენტატურთა ჭოგი: ენტატური, სიმბოლისტიკის მიერ აგრერიაგად გაღმერთებული ნახევარ-ადაშიანი და ნახევარ-ცხენი; შავი თოვლი — სიმბოლო ამოუწრეტი ნაღველისა; ხული — დამფრთხალი კვიცი... უკვლავური ეს ფრ-თიერთ შევიდებუღია, აძრულია, და ლექსში

უველაფერს ამფიოტებს კინკა, თავისი მოკლე უბებებს ხმაურით.

ქართული პოეზიის სინამდვილეში, მართლაც არც აშვარ საგნებზე და არც აშვარი ფორმის (ვერლისშობა უპირატესად შეტაფორისტიკას) მანამდე ლექსი არ უქცეოთ პოეტებს. ტიციან ტაბიძის იმ პერიოდის ლექსებზე მართლაც დიდი სახელე იყო ჩვენს ლიტერატურაში. მაგრამ სახელე და ორიგინალობა როდის ნიშნავს ჭეშმარიტებას ზელოვნებისა და აშვარი ლექსთა ღირსებას უპირატესად ეს იყო, რომ ისინი აღნიშნავენ ახლებური სიმეტაფლოპოეტური ფორმების ძიებათა დასაწყისს და კმნიდნენ იმ პერიოდის ლიტერატურულ ცხოვრების ატმოსფეროს.

ტიციან ტაბიძის ამ პერიოდის ლექსებს, მკითრე გამოწყლისის ვარდა, უფოლდ ანთა მწიგნობრულუბის დიდი, ბევრი მთავანი, უბრალოდ, კომიკალიური ხასიათისა. მაგრამ, ვარკველია კუთხით თუ შევფასებთ ტიციან ტაბიძისა და მის თანამოკალმე ცინფერანწულთა ამ პერიოდის ლექსებს, ესთეტრუმიოთა და ფორმალისშით გატაცება შეგნებულად ჩატარებულ და ინტორიული განვიითარების თვალსაზრისით სრულიად კანონიზიერ აქტად წარმოგვიადგება. კერძოდ, ტიციან ტაბიძემ შეგნებულად რომ აიღო გეზი ქართული პოეზიისათვის დასავლეთ ევროპის პოეზიის მიღწევათა შენიღებისკენ, ამას იგი დაუფარავად აცხადებს კადეც ამათ წლებში: „ბესიკის ზღში ვრგავ ბოდღურის ბორბტ უვაიულებს“...

ჩაოდენე ეპიგონურცი არ უნდა იყოს იმ პერიოდში შექმნილი მისი ლექსები, ჩაოდენე ფორმალისტურ ხასიათს არ ატარებდნენ, ისინი მაინც ტიციან ტაბიძისეული ლექსებია. ამ ლექსებშიც ამოცნობა პოეტის ზედწერა, ხასიათი, მისეული სიმეტრე ემოციისა ვაქოდა ხანი და მის პოეზიაში სწორედ ალად გრძნობათა სიმეტრემ, ვულწრფელობის სისადავემ იმტარკა დენდი-ეპოეტის სახეზე თანდათან გაფერქრთადა. მინდლდა ზელოვნურ ფორმათა ძიების ახლავარდული ენი და ესთეტიკაში — არტიტუდის საწყისი განმტყცდა არა აქთიმონზად. არამედ ტიციან ტაბიძის შემოკვეთებითი ხასიათის ერთ-ერთ ძირითად თვისებად.

პიერო

პიერო იტალიური ზღბური ნიღბების სამყაროს წილიდან ამორდლიდისება. მან მრავალ წელს ტექანა იტალიის დიდი თუ პატარა ქალაქების საყარვადლოდ მორათული ქუჩები და მოედნები, მრავალ განსადედულ ვაუძლო, ბევრი სხარული მოგვარა ზღბის და, ბოლოს, როგორც იქნა, თეატრისაყენაც გააქადა

გზა. იგი აიტაცებს სვენაზე, როგორც ქართული თი უველაზე გამწლე, მომზიბვლტრუტ სურქურქუქუქ ლი ნიღაბი. და, აი, სულ მალე, თავის განუტრელი ნიღბებთან — კოლომბინასთან, არღულკინთან, პანტალონენსთან, მოსამართლესა და კამიტანთან ერთად პიერომ შექმნა საქვეწოდ ცნობილი „კომედია დელ არტი“. იგი გდაიქცა ერთ-ერთ უმთავრეს სვენურ პერსონაჟად. მაგრამ, თუ თავდაპირველად პიერო და მისი პარტნიორები სვენაზე იმპროვიზაციას ახდენდნენ და მათი სვენური ცხოვრებაც სტიქიურად ვითარდებოდა, შემდგომ, კარლო გოციამ და გოლდონიმ ეს ნიღბები მანანდასახულად ააოპაესეს, შეუქმნეს მთავარი შემოქმედებითი სიტუაციები, მხატვრული სისუსტიტ გამოძარწეს მათი სახეები და ხასიათები. მომდევნო თაობების მწერლებმა ეს სახე-ნიღბები შამშარტულად, „შოამომოვლებით“ მიიღეს და კიდევ უფრო გაამდიდრეს, გაფართოეს მათი სამოქმედო ასპარეზი.

ეს სახე-ნიღბები ახალს ელფერი გაყოცხლდნენ XIX-XX საუყუნების ლიტერატურაში. ამ პერიოდში პიერომ, არღულინა და კოლომბინამ სვენადან პოეზიაში გადმოინაცვლეს. საყუთრეც ქართულ პოეზიაში ამ სახე-ნიღბების აღმოცენება და დამკვარება უდავოდ ტიციან ტაბიძეს უნდა მიეწერას.

ენი არის პიერო ლირიული გზირი — გულბრყვილოდ და ვიურად შეყვარბული კოლომბინაზე, გულით მიმწდობი და მგრძნობიარე თავისი მამიტიკობის გამო იგი ზშირად აღმონდება ზოლმე კომიურ სიტუაციაში. სიტუაცია კი კომიურია, მაგრამ სულიერი მდგომარეობა გზირისა — უაღრესად მწვავე, ტრაგიკული. მდგომარეობის ტრაგიკულიობა ამწვავეს არღულინის ვერაგობა, ოპობრობა, ვამუადველობა... კომიურის ასექტი რომ ჩამოვაცილოთ — ეს არის ჩვეულებრივი მამიტიკ კაცო, თავდაფიყებით შეყვარბული, რომლის შობტუება და გამასხარავება ძალიან ადვილია.

და ეს სახეც უფოლდ იყო აღბეჭდილი ტიციან ტაბიძის შემოქმედებით ბუნებაში. ლექსის კითხვის დროს შეუბრყვი ენერგიის გამო მამამყარავბული მოძრაობით, მგზნებარე იერითა და თვალების ელვასებურ ნათებით, მხატვრულ სიტუაციაში გამოვლენილი შეუპოვრობითა და ცეცხლოვანებით თუ იგი ზოგჯერ მართლაც ახარახბულ რაინდსა ჰგავდა, ზოგჯერაც—თავისი პერიოდული შელანქოვლებით, ხანის მგრძნობიარე ნეყუებით, არტიტული საუბრებით ზელოვნებაზე (ზელში რომ გრძეული ქოლგა ეჭირა და პიჯაცის დიდ-კილოში მიხაკი ჰქონდა ჩაბნული) მართლაც თუ დენდი-ეპოეტის ემსგავსებოდა, ვარკვეული დროის მანძილზე არანაყლები მსგავსებით ირკვებოდა ამ გულით მიმწდობ და ემოციურ, სიყვარ-

არღილია და მიამიტური უშუალოებით აღსავსე პაროცენებაში პიეროს სახეობა.

პიეროს სახეობა ტიციან ტაბიძის შემოქმედებით სულში აღმოცენდება დენდი-ესთეტის სახესთან ერთად და უკლებლად მის პარალელურად, თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ დენდი-ესთეტის სახესთან შედარებით, გაცილებით უფრო მეტი მხატვრული შთაბეჭდილობა, მეტი სიცხველე აღმოაჩნდა და მხატვრულად უფრო მდიდარი კვალი დატოვა პოეტის შემოქმედებაში.

თავდაპირველად (მოსკოვურ პერიოდში) პიეროს სახე პოეტისთვის ზედამირობდა მსხუბუქ, კომედიო დელ' არტეად წახსენებ ნიღაბს წარმოადგენდა. პოეტს მაშინ უფრო აინტერესებდა და იტაცებდა ამ ნიღაბთან დაკავშირებული გარეგანი სიტუაციები, ფერები და ეფექტური შტრიხები, რასაც აშკარად მოწმობს იმ პერიოდში დაწერილი მრავალი ლექსი და, მათ შორის, „პიერო“:

აყვავებულა ვახუბხელი ზაფხულად ბაღში,
ვარდი თუ უფრო წითელია — თორემ არ
მკრთალობს,

და ათრობს ისევე გამოცდილი ძველი
ტოლბაში,
ძველი ამიჯი სიყვარულზე სილტო-
მორტალობს.

იყო ბესიკო, სიითნოვა, თეიმურაზო...
ეს უყანასწენელი, ტიციან ტაბიძის მხატვრული შეფასებით, ეროვნული პოეზიის წიაღიდან ამოწარდილი პიეროები არიან:
ამაყ პატრონებს მოელიან მცველნი
კარბეში.

დამწვიდელი სულო, საშუღამოდ გადაირაზე,
საწყალ პიეროს გზა დაებნა უცხო
მზარეში...

„პიერო“ წმინდა წყლის საზოგადოებრივი ლექსია, რომელშიც გადმოცემულია უაღრესად ბუნდოვანი და მისტიკური ხასიათის წუხილი არსებულის არარსებულობაზე, რეალურის მოჩვენებულობაზე. ლექსის შინაარსობრივი სტრუქტურა ისევე ადრეული, ისევე ჩამოუყალიბებელია, როგორც თვით ლირიკული გმირის სახე და გაცდები. აქ ხელშესახებად მოცემულ სტრატეგის წინაპართა არადილი და მათი ადგილსამოცემელი ენაცვლებიან ხოლმე, სიწმარა და სიცხადე გაერთმინებულად ნაგებულია, მოშლილია ზღვარი წარსულსა და აწმყოს შორის და მთელ ამ თავებრუდამსველ ფანტასმაგორიაში სამყაროს მარადი აშუი — პიერო უწინდებურად „საღატომორტალობს“ და მისტრის თავის კოლომბინას: „სტიტის პიერო: კოლომბინა, აბ, კოლომბინა“

ამ ლექსში, ისევე როგორც მოსკოვური პერიოდის სხვა ლექსებში, პიეროს ნიღაბს უაღ-

რესად აბსტრაქტული მნიშვნელობა ენიჭება. სი ნაყთები ვერ არის გამოცხადებული, მაკ გაურკვეველია. ეს არის შშრალი, შინაარსის მოკლებული სიმბოლო, რომელიც ლექსში სახე-სიმბოლოსთვის შესაბამის ფუნქციას ვერ ასრულებს. ეს ნიღაბი ტიციან ტაბიძის პოეზიაში ცოცხლდება ოდნავ მოგვიანებით, იმ წლებში, როდესაც პიერო თამაშად იდგამს ფეხს თბილისის სცენაზე. აქ იგი უკვე ხორცს იხამს, ფესება მხატვრი რეალური განცდებითა და ფიქრებით და წარმოგვიადგება პოეტის შემოქმედებითი სამყაროს ერთ-ერთი უშთაბრესი მიმართულების გამომსახველ ლირიკულ გმირად, გმირად იმ „სხვა თეატრისა“, რასაც პოეტის შემოქმედებითი თვალთახედვაში საქართველო წარმოადგენდა:

ჩემი სამშობლო, საქართველო, სხვა
თეატრია,
ბევრი მიწაზეს ზეტილში მე თეატრები.
გახუნებელი მისი სული ბევრმა ათრია,
მეგრამ ელვარე შვე სხივებით არ ეხატრები.
ეხედავ, მოდიან ზღვა ლანდებით ბრძენი
მაგვნი,
მიმო, ეონგლერი და დროგები აქტიორებით.
არ მეშინია ძვირფას ძმებთან სულის წაგები
და ძველ პიესას მე ეთამაშობ განმეორებით.
იყო თამარი და ძვირფასი მისი საშება,
ამაზე იტყვის საქართველო მტიანებით.
მხოლოდ შენს ტანჯვას, კოლომბინა,
და შენს წამებებს
პიეროს მეტი ვერ იტირებს სხვა დანანებით.
ვერ ნახვ რაინდს, ჩემზე უფრო რომ
უერთგულოს
შენს წამებულ სულო, კოლომბინა,
შენს ტუბერკულოზს*.
(„ქალდვას ბალაგანია“)

აქ საყურადღებოა ლექსის უყანასწენელი ფრაზა, რომელშიც გამოხატება პიეროს გაქიშება რაინდთან სიყვარულის სიმლიტრესა და სატრფოსადმი ერთგულებამდე. პიეროს ცვალები შეშავალ ლექსში გამოხატული აშკვარი ნიუანსები ადასტურებენ, რომ პიეროს სახეობა სრულადაც არ იყო გამოშრიცხველი ტიციან ტაბიძის პოეზიისათვის ზოგადდ დამახასიათებელი რაინდული სულისკვებებისა.

ნიშანდობლივია ისიც, რომ პიეროს სახე ცხოველმყოფელი, მხატვრულად შთაბეჭდვით და მომხიბვლელი ზეგება თბილისის სცენაზე კიდევ იმპროვიც, რომ პოეტის პაროცენებაში, მის შემოქმედ სულში ჩნდება ამ სახის შესაბამისი ინტიმური განცდები: ტიციან ტაბიძის შემოქმედებითი ცხოვრების ასპარეზზე შემოიპრება კოლომბინა; კოლომბინა — ნინა მყაშვილი (შედეგად მეუღლე ტიციან ტაბიძისა), იმ დროის არისტოკრატიული და არტისტულ-

საზოგადოებების შეჯგუფში მყოფი, მომზიბე-
ლელი ახალგაზრდა ქალი.

აქ კიდევ „ქიმიკონის“ კედელზე ისინი აღ-
ბეჭდილნი იყვნენ სწორედ აწვეარად: ნინა მა-
ყაშვილი — კოლომინა, ტიციან ტაბიძე —
პიერო.

1917-1922 წლები. ტიციან ტაბიძე თბილი-
სში: პოეტის და „ციხეფრუანწლების“ ერთ-
ერთი თავიკაცი, ესთეტი, და იმავ დროს, „მა-
ლაგანის მეფე“; ქალაქის ერთ-ერთი უველაზე
პოპულარული პირიყენება, რომელსაც თავყანს
სცემენ; პიჭყის დიდი-კოლოში კი დაუმავრე-
ბია მიხაკი, მაგრამ ეს მიხაკი ზან სხვისი თაი-
გულიდანაა ამოღებული, ხანაც — სხვის ბალ-
შია მოწყვეტილი. თბილისის მშყენებას და
ქეწს ჩიბეში ზამ გროშიყ არ უჩიბრიალებს.
სწორედ ამ სხვის თაიგულიდან ამოღებულ მი-
ხაკს მიართმევს იგი კოლომინას ერთ-ერთ
კადეში და თან ცყეხლოყან ლექსსაც სტოყარ-
ცნის... სულით პოეზიის უმშყენიერებს სასახ-
ლეში მცხოყრებს, სინამდვილეში საყუთარი
სახლ-კარი და საყუთარი საწოლოც კი არ გა-
ანია, მაგრამ ეს მდგომარეობა ვერას აყლებს
სიყვარულს, ვერ ანელებს ოცნებას...

წლიდან წლამდე, თბილისის სცენაზე მო-
სული პიერო უცხოურ იერსა და სამოსს იყო-
ლებს, თავისი ფიქრებითა და განცდებით ქარ-
თული ბუნებისა ხდება. მისი სწრაფვა, მისი
ტყველები ეროვნულ საყიყებს უყავიბრდე-
ბა — მისი სამოქმედო ასპარეზიყ, შემოქმე-
დებითი სიტყუაციებიყ საქართველოს აწმყო
და წარსულია. იგი უყვე გახულდგმულებული
მხატვრული პერსონაჟია და, ამასთანავე, ერთ-
ერთი ორენულია პოეტისა, ხანდახან ოდნავ
მოღლილი და იმედყარული ცხოყრების სიდე-
ჭკირითა და ადამიანთა ორგულობით, ხანდახან,
ეგებ, თავყაბერებულიც ლუნდნადარა მათუ-
რებლის წინაშე მოუწერსიგებულ სექტაყლე-
ბში თამაში, მაგრამ მაინც, უპირატესად,
აღაღად შეყვარებული, სულით ზორცამდე
არტისტული, ბრძოლისა და ბედთან შემიდე-
ბის სურვილით ატანილი, როყა საქირთა, იგი
გარბაღღის ქულსაც დაიბურავს და რანდუ-
ღად აინთება:

საბედისწერა წუთს ელოდი; წუთი მოხველი,
პიერო წუთით წითელ ქელში გავარბაღღდა!
(„ორი აბრილი“)

ქართულ სცენაზე პიეროს უყვე არა მარტო
აწმყო, წარსულიცა აქვს. მას ახსენდება წარ-
სული და თავისი არსებობა ჭვეღად, ქალღეაბ
მიწაზე, ქალღეა — ეს მისი პირველხამოშო-
ღია:

ქველი სიტყუები დაციყების
დაიწყებელი,
ქველი ქალაქი, დღეს ნიყარი,
უწინ ქებული,

ქველი ქალღეა სწყავს ოცნეწს...
და ეძახის სულს,
ოქროს ლექსებში მე ევემღერებ
დიღებულ წარსულს...
(„ქილღავს მზე“)

აწმყოში კი იგი სხვადასხვა მტანწყელი წი-
ნათგრძნობით არის შეყურობილი და სურს
გაეყეცეს ყუველღღიური ცხოყრების უღიბღა-
მობას, აღრეღღობას, სიყვეს. პიერო ზომ რომ
მანტიყობია. იგი მშყვეედ განიცდის გარემოში
მისი არსებობის უადვიღღობას, შეუღიყნებღღო-
ბას არსებულისაღღი. არა, აქ არ არის მისი
ადგილი; ახლა დაღდა არღღიყნება — მისი-
რა და მზაყარი, თუმცა დაოსტატებული გამ-
ზაზების დრო და ამიტოყაყ:

მინღა გავეყეე საქართველოს მზეს,
ღღეს იქ გამზაზის სიმი გააბეს!
(„ოცღდასამი აბრილი“)

გამზაზის თოყეე მოსიარულე — არღღიყნია
და არა პიერო. პიერო სხვა კაციყ: მას სულ
სხვა წინაპრები ჭყაღდა, მას სულ სხვა გული
აქვს, მას სულ სხვა სწრაფვა ამოძრავებს; და
თუ იგი იმ წინაპრებს აღარა ჭყავს, უბრაღღოდ,
იმიტომ, რომ დრო შეიყვალა და პიეროც და-
იღღაღა დროის ნაწილი. მაგრამ პიერო მაინც
ვერ არის პრაქტაყობი და სექტაყობი, იგი
მაინც არ ივიწყებს წარსულს, არ თმობს მო-
მავალზე ოცნებას, უწინღებუტად სურს თავი
დააღწიოს იმ ბაღაგანს, საღაც იყნებ მეფობ-
ღეს კიდევ, მაგრამ ასტ მეფობას განა შეზა-
რის:

და ევიო მე საიღან მოვედი,
რომელი ქეყენის ცხელი მზე მშყაღდა,
მე დიღი ჭყაღდა წინამორბეღი,
წინამორბეღი მაცხოყარს ჭყაღდა.

ვირსყვლავთ გონგღერის, პოეტის მაგის,
ვიგონებ ქებას ბაღალს, შორიღულს,
და რესტორანში გამოღღიყმებულს
მეჭაყი მიბნევს გაღამზარ ნირგის.

და ბალაგანის მოყვეღები მეფედ,
რღღაც მეფერი იყო ჩემს სულში.
დავეყინებულ ხმად შემიბრთეთ
თქვენ, ვინც მღეროღით მზეზე
წარსულში.
(„ბალაგანის მეფე“)

ბალაგანის მეფედ ქეყეულ პიეროს არ და-
ვიწყებია წარსული, წინაპართა მზისებრის სიბ-
ღერები; მას სურს თავისი ხმაც იმათ შეყუა-
ვშიროს, შეუთანხმოს, იმათებრი სხიყოსნო-
ბითა და სიმღღავრით აყდღეროს ლექსი. მაგ-
რამ გარშემო ყუვეღაყერი შეცვლიღღა, და
სულ უფრო და უფრო შორდება მზისებრს,

საქართველოს მწერთა კავშირი

სხივსაან; სცენის გარშემო აუჯანმეურნეულ ხალხში პიეროს საყუარია ხმაყ კი აღარ ესმის... ქალღეას ნაცვლად მის წინაშე უზარმაზარ ზალაგანი დგას, რომელშიც ვეღვა და ვეღვა ფერა თვრება, არუვეა და იმსხვრება. ამ ზალაგანში დღეშეგებელი რაიმე ამადლებელი ზოლო რომანტიკული — სასიფათო და ან ასეთ პირობებში პიეროს კომიზში ფარისი თვისებებს იძენს, ხოლო ტრაგედული საწეისი — მელოდრამატული ხმებით აბრუნდება პიეროს უნებურად ვეფლება სიყალბე და მოჩვენებობობა, მისთვის დამახასიათებელი ფერები მკრთალდება, აყარგება, მისი ნიღბის ზანები — მრუდდება, მახინჯდება... ჰომიფინარციონს ფარისი ამ ლირიკულ, რომანტიკულ ზულზე, რომელიც გავრანებულ სცენაზე მას და უნებურად მონაწილეობს ახსურდში. ხანამდე შეიძლება გასტანოს ზღაბა და სიცოცხლით ადვანოს ნიღბი? პიეროს სუნთქვა გრვრება, თავბრუ ეხმის. იგი საყუარია ზღუებით მოიგდეს სახე-ნიღბს და, მკურებლის ხარხარით შეტრუნებული, გარბის სცენიდან.

მეგობრობის საყუარია...
და ხალხი, როგორც ექვთიმე მტრიალეს ზემო რაღაც სათქმელი და გლადიოზული მიმოება ვოისტი.
(საქცილის პოსტი)

საქმელი მეწერეებით გადმოგზა პოეტის არსებიდან და თითქოს ისიც თან გაიტანა. მეწერისებრ ველიდან გადმოტრევა პოეტური სიტყვისა. მისი შემოქმედების სწორედ ამ პერიოდისათვის არის დამახასიათებელი. ახლა უკვე აღარც დრო და აღარც საშუალება იყო „ბესიკის ბაღში“ პოდღერის თუ სხვა ევროპული პოეტთა ევალოების გადმოტრევისა. ავით ტიციან ტაბიძის შემოქმედებაც აღარ საჭიროებდა ამას. რაც შესათვისებელი იყო ევროპული პოეზიიდან — უკვე ჰქონდა შეთვისებული. უკვე ჰგლობდა თანამედროვე ლექსწერების კულტურას. უკვე აფიცილებული წინასწარობა უკვე იყო შექმნილი იმისთვის, რომ გრძნობათა და ზილეთა „მეწერებში“, ვაკევეული მიმართულებით, თავისთავად გადმოხეტილიყვნენ მწეობრ პოეტურ ფორმებში. პოეტი თავად აღტყებულთა საყუარ სულში მეწერითა კვრებით: ამა, ის რა პოეტია, თუ არ ქალღეს შემოქმედებითი ფიზიკული თვლით შეფასოს იტყვად აღტრული ვანცაა, ვერ დანახოს საოქმელი, უნებურად რომ მიმოიბოს მხატვრულ სიტყვისა ბორცვისხმას. და აი, ლექსის მეწერეობა მოვარდნა, მეწერეობით მოვარდნილ გრძნობათა და ზილეთა ლექსის ეალიზში მოკცევა ხდება ტიციან ტაბიძის პოეზიის კრედა:

სიცოცხლის მომხიბლავი

საქართველოში საბჭოთა ზელისუფლების დამყარებისთანავე ზელოვანთა და, კერძოდ ტიციან ტაბიძის წინაშეც, მწვავედ დაიხვა მოთხოვნა შემოქმედებითი ცხოვრების ძირფესვიანად ვადახალსებისა. თუ რამდენად მტკივნეული, ძნელად აღსასრულებელი აღმოჩნდებოდა ტიციან ტაბიძის და მისი ლიტერატურული მშენისათვის „ციხფერი უანწების“ ზელიდან გაგდება, ეს აშკარად ჩანს მათი ნაწერებშიდან. დენდი-ნესტეტისა და პიეროს ნიღბათა მსხვრევამ, ინტიმური თუ სემიგადოვრები ხასიათის პროცესებმა მის შემოქმედებით ცხოვრებაში გამოიწვია მწვავე კრჩინის, რამაც განაპირობა პოეტის დროებითი დაღუბვა. დუმილის ეს პერიოდი — იყო პერიოდი იგივე აბაქაციისა, პოეტის ფსიქოლოგიკური წყობის შეთვისება-შეგუებისა ახალ ეთარებებთან. ტიციან ტაბიძის პირიქებისათვის დამახასიათებელი თვისებების, მისი ხასიათისა და ტემპერამენტის აბაქაცია, ფსიქოლოგიკური მემართულებათა შინაარსის შეცვლა მადე განხორციელდა: ტიციან ტაბიძის პირიქებისთვის არსებითად დამახასიათებელია რომანტიკულობამ, სიცოცხლის სიყვარული და, რაც მთავარია, მისმა ძლიერმა შემოქმედებომა ენერჯიამ თავისი ვაიტანა და, დუმილიც დაარღვა... დუმილი დაარღვია ახალი ლექსების უტყარმა ამოფეთქებამ, გულში დაგუბებული სათქმელის — მთელი არსებით განცდილი ტიციანების ძალამ, რომელმაც დაასწრო სულიერი კრილობების მოშუშებას:

მე არ ვარ ლექსებს, ლექსითიონ მწერს.
ჩემს სიცოცხლეს ამ ლექსს თან ახლავს.
ლექსს მე ვწოდებ მოვარდნილ მეწერას,
რომ ვაიტანს და ცოცხლად დამარბავს.
(ლექსი მეწერა)

სამყაროს მშენიერებითა და საშობლოდ მხატვრების გრძნობით აღტაცება როგორცდევ თავისთავად აწერინებს ტიციან ტაბიძეს ლექსებს, რომლებიც მართლაც მეწერეობით ქუხან და მომხიბვლელი ფერადოვნებით იღვრებიან ჩვენს წინაშე. ისინი ნამდვილი ნაშუშება პოეზიისა, ეროვნული პოეტური სულიდან ამოხეტილი ნამდვილად ქართული ლექსები, რომლებშიც არ შეინიშნება არაფერი ზელოვნური, არაფერია „გადმოტრული“ და ნასესხები. „რაქტურ სულში სიონის ზარია“, „რიაარია“, „მუხრანის ველზე საოქმელი ლექსი“, „ანანურთან“, „მე უჩაჩებმა მოქმლეს არავზე“ და ამ პერიოდის სხვა ლექსები ვაჰყინებენ ტიციან ტაბიძის შემოქმედებითი სულის კუმბაროდ აღმდგრებას, სიმღერებს, ვანმეორებლობას. ამ ლექსებში საოცრად მოქნილი და დახვეწილი გაბდა პოეტური ფარა, რითმა და

რიტმი, და თუმცა ტიცინს ტაბიქე ამავე პერიოდში შესწავის ალი არსენიშვილს, მის ერთერთ „ლიტერატურულ ძმას“ და თანამებრძოლს:

და ვეითბები ამ დაბურულ სკივთების ღამეს,
რა იქნა ჩვენი კაბუტობა და გატაცება?
ეინ ვადაფისა ასე გული შშრალი ბაღღამით
და არ გვატალა შთაგონების დაუკაცებია...

(„ილაიალი“)

მავრამ მისი ეს ჩივილი, ძირითადად, საფუძველს მოკლებულაა, რადგან, ზემოხსენებულ ლექსების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ტიცინს ტაბიქის პოეტური შთაგონება, მისი პოეტური გრანოზობიაცა და ფიქრებიც მთელი სისრულით ავლენენ „დავდაკაცებას“, სავსებით მომწიფებული ხელისთვის ოსტატობას.

მართალია, ამ პერიოდში საქმე გვაქვს პოდის მხატვრული სიტყვის ახლებურ აფერებასთან, ახალი სათქმელის მომწიფებასთან, მის შინაგან შემოქმედებით გადახალისებასა და თითქმის სრულ გათავისუფლებასთან ფორმალისტური გადაზრებისაგან, მაგრამ უკვე წარსულ შემოქმედებით ცხოვრებასთან მშობრო კავშირში თუ შევფასებთ ამ პერიოდში (1922-1928 წლებში) დაწერილ ლექსებს, ისინი წარმოგვსახებიან ტიცინს ტაბიქის ცინფერყანწილობის გედის სიმღერადაც, იმ უპასასქულ ამოსუთქვად, რომელსაც მოსუვა ახალი შემოქმედებითი ძალით ავლენს და ახლებური გამოვლინება პოეტური ენერჯისა. ამ ლექსებში ტიცინს ტაბიქემ, თითქოს ერთბაშად, „დასაყლავ ხოს ხმით დაიბღალა“ წარსულთან გამოთხოვების წუხილი და, თან, იმედოვნება მომავალში გადაჩენისა, თავისი რწმენაცა და უნუგუშობაც, სიუვარულიც და სიძულვალც. საბედნიეროდ, სიუვარულმა და იმედოვნებამ იმდარცა და პოეტმა ამ წლებში უფაქიზესი, საოცრად ალალი და საკუთარი სიტყვით გამოთქმული სიუვარული უმღერა თავის მიწა-წყალს, თავის ხალხს, ადამიანს და, საერთოდ სიცოცხლეს ქვეყანაზე.

1928 წელს ტიცინს ტაბიქე თავის თანამოკალმებთან „ახალ ცხოვრების დავერდს გადავიდა“. „მიწასთან დაბრუნების“ პრობლემა, რომელიც „ცინფერყანწილებმა“ ჭერ კიდეც 1922 წელს დააუენეს საკუთარი შემოქმედებითი ცხოვრების წინაშე, არცთუ იოლად გადასაწყვეტი ამოცანაა. მის განხორციელებას თითქმის ათი წელიწადი მოაწოდებს. „მიწასთან დაბრუნების“ იმ ხანგრძლივ გზაზე გადაწყვეტი ნაბიჯის გადადგმა აღინიშნა ტიცინს ტაბიქის ლექსში „მამ, გამარჯვება“, რომელ-

შიც მთელი სისრულით გამოიხატა სიუვარული, სიცოცხლის ვერადუღებლობა, ხელისუფლების მხარეზე მისი პოეტური პოზიცია და მისი პოეტური პოზიცია.

„კრიზისის ხანა ოცდაათიანი წლებისთვის უკვე სრულდებოდა როგორც ზელოვანთა ინდივიდუალური სულიერი ცხოვრების, ასევე ქვეყნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრების ასპექტებში. საბჭოთა საქართველო თანდათან ქლიერდებოდა. დაწყო გრანდიოზული მშენებლობები, მტკიცდებოდა სოფლის მეურნეობა, ფართოდებოდა ქვეყნის ელექტრიფიკაცია... ეს ის ფაქტები იყო, რომელთა დაუნახავობა და უგულებელყოფა ტიცინს ტაბიქეს და, საერთოდ, ქართულ მწერლობას არ შეეძლო ტიცინს ტაბიქე მთელი გულით ხარობდა ქვეყნის წინსვლით.

და, აი, ტიცინს ტაბიქე ხელს ჰკიდებს სოციალისტური მშენებლობის დღის წესრიგში მდგარი საქითების, ახალი პოეტური თემების დამუშავებას. იწერება სამი პოემა: „თვრამეტი წელი“, „რიონი-პორტი“ და „როსად ამუღდენ“. იწერება მთელი ციკლი ლექსებისა „გულდაგულ“ და სხვა მრავალი ლექსი, რომლებშიც აისახა განახლებული ცხოვრება ქალაქად თუ სოფლად, რომლებშიც გამოიქრწა ახალი ადამიანის, ახალი ცხოვრების მშენებლის სახე, რომლებშიც გამოითქვა რწმენა მომავალი გამარჯვებისა. 1934 წელს, მოსკოვში, საბჭოთა კავშირის მწერალთა პირველ ყრილობაზე მან ასე მიმართა დამწერეთ: „გამოვლინის ახალი სოციალისტური მშენებლობისა და განთავისუფლებული შრომის ცხოვრების თრთოლვა, აი ახალი ადამიანის სიმამისი საქმე, ოპტიმისტური პოეზიის საფუძველი; ახა ჩვენ ვალდებულნი ვართ ვაკოვოთ მისი გამოსავლიანებელი საშუალება“.

ასეთი „გამოსავლიანებელი საშუალებები“ ტიცინს ტაბიქემ კიდევ გამოწა და კიდევ გამოიქრწა თავის ლექსებსა, პოემებსა და ნარკვევებში გადახლებული ცხოვრების ასახავად. ოცდაათიანი წლებში ტიცინს ტაბიქემ, სოციალისტური ლიტერატურის მოთხოვნათა შესაბამისად, მხატვრულად დაამუშავა სრულიად ახალი თემები, ამ თემებზე დაწერილი ლექსების პარალელურად, ამავე ოცდაათიანი წლებში, პოეტმა შექმნა თანამედროვე ქართული პოეზიის მართლაც ბრწყინვალე ნიმუშები: „იხე უბრალოდ, როგორც მუხრანზე“, „ლექსის დაბადება“, „ლაგობობა“, „ვუვა ფშველას გადასვენება შიამწინდაზე“, „აღუქსანადრე პუშკინს“. ამ ლექსებში მკითხველს ხიბლავს, უპირველეს ყოვლისა, პოეტის ფიქრებისა და გრძნობების გადმოცემის სისადავო, პოეტურ სახეთა და ფერების სინატივის დიდი უბრალოება, რომლითაც ზელოვანის სიმწიფის პერიოდი და ამ დროს შექმნილი მისი ნაწარმოებები ასე საოცრად მომხიბვლე-

ლი და შთამბეჭდავია. ეს ის პერიოდი ტიციან ტაბიძის შემოქმედებით ცხოვრებაში, როდესაც მას უკვე სიყვარულით შეფრთხილვა კი არა, სიყვარულის წვდომა და სიცოცხლის მშვენიერებასთან მრავალფეროვან ერთობლიობაში მისი განცდა ახასიათებს.

ხერგეი ესენინისადმი მიძღვნილ ლექსში იგი ასე მიმართავდა თავის შეგობარსა და თანამოკალმეს:

გდიოდა ლექსი შენ როგორც სისხლი,
მოურჩენელი გულის იარა...

ამ სიტყვებით ტიციან ტაბიძე საკუთარი პოეზიის ბუნებასაც ახასიათებდა. მისი პოეზია, მართლაც, მოურჩენელი გულის იარაღით მტკივნეულია. იგი შეგვიძლია შევადაროთ შეუზორცხელ კრილოვას, რომლის სიმცხუნვარე და ფეთქვა უნებურად შეგვჭრავს, მოგვწუნებს და გაგვაოგნებს. და ეს კრილობა — სიცოცხლის სიყვარულითა და სიცოცხლის სიყვარულისათვის ნაიარებო გულის კრილობაა. იმ სიყვარულისა, რომლის ცეცხლშიაც იუო გამოჭედული მისი საუკეთესო ლექსები:

არც ერთი სიტყვა არ დამცვენივ
მხოლოდ იმისთვის, ლექსი რომ შექმნა,
როცა კწიარები კწიარებს სღვენიან,
საეუთარ გულის მამინებს ფეთქვა.
მაინც თუ ვერ ვთქვო, რასაც ვესწრადი,
შე ამ ცოდვაში ბრალი არ მიღვეს,
ვარ იღვმალი მხოლოდ მიზრადი
და გული იკლვეს ლექსის ამინდებს.

ლექსი ლექსია, მაგრამ იმატებს,
თუ სიყვარულს ბოღმა გამურა,
თვითონ ვერ იცნობ შენ ბაიათებს,
დაუტაცია ხალხს საღამურად.
და შეჩვენება, რომ ლექსის ძაფი
უძილო ღამეს ხელში გვაია;
მოსკდება წეიმა თქვეით და ქაფით
და მოვარდება ლექსი წელყავად...

(„ლექსის დიანდებია“)

„ლექსის მოვარდნა წელყავად“, „ლექსის მოვარდნა მეწვერად“ — ასეთი იუო ტიციან ტაბიძის შემოქმედებითი პრინციპიცა და მისი პოეზიის კრედიტ.

გვარლის ზნეობრივი იმპერატივი

გულწრფელობა, გურამ ფანჯიკიძის მხატვრულ სამუაროს რომ ახასიათებს, ისეთი სტიქიური, იმპულსური ბუნებისაა, რომ იგი მწერალს, ალბათ, გაცნობიერებულად კი არ უნდა ჰქონდეს. გაცნობიერებულიც არ უნდა ჰქონდეს იმისდამიჯნუდრეადაც, რომ ეს თვისება მის შეშოკმედებაში ისევე ცხადია და მხურვალე, როგორც კოცონი ბნელ ღამეში.

გურამ ფანჯიკიძე არ ერთდებოდა თანამედროვე ადამიანის რთულ, მრავალწახნაგოვან, წინააღმდეგობრივ სულიერ სამუაროში კარგის, კეთილის გვერდით ცუდის დანახვას და დანახულის ცხოვრებისეული სიმძაფრით გამოაშკარავებას. ამიტომ არის, რომ მისი რომანების ფურცლებზე იდებები, მანქანები კი არ დააბიჯებენ, არამედ ცოცხალი ადამიანები, მათთვის ჩვეული ნაყოფანებებითა და დადებითი თვისებებით.

თავისებურია, თვითშოფადია გურამ ფანჯიკიძის წიგნების მხატვრულობა, მისი ზელოვნება; ავტორის მხატვრული ფორმა ორგანულია მისი სათქმელის, აზრის, იდეის, ემოციების, განწყობილებებისათვის. აქ ვხვდებით ლაკონიურობას, მოულოდნელ გადახვევას, მოქმედების განვითარების შესაშურ დინამიზმს; ერთი მომავდინებები სიტუცა, ერთი მომავდინებები ფრაზა. შემდეგ კი სიჩუმე. სიჩუმე... ზოგჯერ უფრო მჭერმტყუპელი, ვიდრე სიტუცები.

მისი „მეშვიდე ცის“ მთავარი გმირის, ლევან ზიდაშელის, სულიერ სამუაროში კონტრასტული თვისებები შებამებულია: ერთი მხრივ, იგი ძლიერი, პატრიარხი, ენერჯიული, მიწაწადასახული პიროვნებაა, შეროდ მხრივ, კი აშკარად აკლია ისეთი ადამიანური ღირსებები, როგორცაა შემწუნარებლობა, თავგანწირვა, მშენებლობა. პატრიარქობის წყურვილი თითქოსდა სწამლავს მთელ მის არსებას და აღა-

რაფერია რჩება გარდა ეცვიისა, განმარტობისა და გაბორტობისა.

როგორც წესი, მკითხველი მწერლისაგან იმაზე მეტს ელის, რაც საკუთარი ლიტერატურული გამოცდილებიდან იცის. გურამ ფანჯიკიძემ ისე გამოძერწა ლევან ზიდაშელის სახე, რომ ჩვენ უმაღ ვალიარტო მისი ღრმა, ნიჟან. სირბული ფსიქოლოგიში, ცხოვრებისეული დამაჩერებლობა. მთავარი გმირის სულიერი სამუაროს მართლაც რომ უჩვეულო სირთულემ და იმ ოსტატობამ, რომლითაც ეს სამუარო აღიბეჭდა რომანში, ცხოველი ინტერესი გამოიწვია. უურადღებს აქრობს, ამ მხრივ, რომანისადმი მიძღვნილი ზოგი რეცენზიის ხათაური: „ვინ არის ლევან ზიდაშელი?“, „მართლაცდა ვინ არის ლევან ზიდაშელი?“ და სხვ. გაწვიადება არ იქნება, ალბათ, თუ ვიტყვი, რომ „მეშვიდე ცის“ მთავარი მოქმედი პირი, მიუხედავად ზოგიერთი აშკარად უარყოფითი სულიერი თვისებისა — სხვა პიროვნების ხასიათისა და ბუნების სისუსტეების შეუწყნარებლობა, ინდიფერენტრში სხვის ტანჯვისა და ტყვილისადმი, თუნდაც ეს სხვა მოსკოვში საეაქროდ მყოფი პატარა ადამიანი იყოს, ერთგვარი ქედმაღლობა თანამედრობით, ნკითთა და ფიზიკური ძალით ნაყლები ადამიანისადმი — მოქმედების განვითარების გარკვეულ ფაზა. დე, მკითხველიში მაინც სიმპათიის ცრწნობას ბადებს, ვინაიდან ის (მკითხველი) ეტლობს გამართლება მოუძებნოს გმირის ეთიკურ გადახვევებს საქმისადმი იმ დაუოცებელი სუვაარული გამო, რომელიც შესანიშნავად არის წარმოდგენილი ავტორის მიერ ფოლადის წარმოების სცენებში. სწორედ აქ, ფოლადთან კიდელში გამოოკვეთება რელიეფურად ლევან ზიდაშელის საუკეთესო თვისებები. ეს ის ადა. მაინაა, რომელიც არც საკუთარ ბოშოქარ ცერგიახა და ძალას ზოგავს მიწის მისახის მისახად, არც თავისი ზედქვეითებისას.

ლევან ხიდაშელი არა მარტო ჩვენთვის არის ბოლომდე ამოუხსნელი ადამიანი, ვისგანაც რაღაცას ელოდები, ელოდები ისეთ მოქმედებას, ახრას. ვადაწვევტილებას, რომელმაც შეიძლება ჰირფესვიანად შეგვიცვალოს წარმოდგენა მასზე, არამედ ამოუცნობია იმითთვისაც, ვისთანაც მეტალურგის შრომა აჯანსიერებს. და მართლაც, დრამატისმის უმაღლეს წერტილში, რომელსაც ადამიანი გონებას ვერც ემორჩილება და ინსტიქტით მოქმედებს, შეშვადდება მისი სული და ჩვენც ვხედავთ მის უკველგვარო სამოსელისა და სამაულის ვარეშე.

სწორედ იმ დღეს, როცა ლევანს გმირობაზე წარადგენენ, მისი ატლასი მუშას, ლექსო არჩემასევედს ფოლადი გადაეხსნება ფეხზე. „დაიღუპა, უველაფერი დაიღუპა, — ეს იყო პირველი, რამაც ლევანს გაუღვია თავში, იგი მიხვდა, რომ ახლა მისი გმირობის ამბავი ცაში იყო გამოიდებული“. აქედან იწყება გმირის მითის დაიბა, მისი ხილვა ახალ, უჩვეულო ასპექტში. უკან პლანზე გადადის სულის სიმტკიცე, შრომისუნარიანობა, ფიზიკური ძალა და შეშაშოფებელი პროპორციებით წარმოგვიდგება თვალწინ განუსაზღვრელი სიყვარული საყვარელი ამე... სი.

ძლიერი პირების ეგოიზმი... გურამ ფანჯიკიძის ლევან, ხიდაშელი ლიტერატორულ ტიპს განასახიერებს. იგი ასახავს ცხოვრებას მის ცალკეულ განსაკუთრებულ ინდივიდუალურ მდებარეობაში და სწორედ ამ მხატვრული განმეორებლობის წყალობით წარმოგვიდგენს ზოგადს, ტიპურს, იმ თვისებებს, რომლებიც ასახაობებს ადამიანების გარკვეულ ქვეყნს, საერთოდ, ხიდაშელის თვითკაცობა და შედარებითი თავმოყვარეობა. შედარებითი თავმოყვარეობის მონაცემიდან გამომდინარეობს მიჯრდილება, მისწრაფება, ღიკოღვა ერთადერთი მშინსაკენ არავის მისცე შესაძლებლობა მიადწიოს უპირატესობას შენს მიმართ. მაგრამ ამ მიღრცილებიდან წარმოიშობა აშკარად უსამართლო, უმართებულო სურვილი — შენ თვითონ მიადწიო ატეთ უპირატესობას.

„შეშოდე ცაში“ მკაფიო, ცოცხალი, შიამბეჭვლაზა ზატებით, მოუღენათა ვანეთარებინ დაიმეფრობითა და დამაპროზით, პრობლემატის აქტუალობითა და ზოგადფილოსოფიურა ქვეტექსტით გურამ ფანჯიკიძე შეძლო ეჩვენებინა, თუ რაგვარ ურთიერთმოქმედებს ადამიანს რთულსა და წინააღმდეგობრივ სულიერ სამუაროში ეგოცენტრისმი, თვითამევიდრების უნი და ზუნარობა.

და შეიყვარე მოყვანის შენე, ვითარცა თავი თვისი... სიყვით, სიყვითის თვალწინდებელი იმერისა — ვარსკვლავებზე უფრო მაღალი, უფრო ღმა, ვიდრე სიკვდილის საუფლო. მხოლოდ იგია დიდი, უკუდაფერი სხვა უმნიშვნელო...

...უველაფერი სხვა უმნიშვნელო... ტივად გახუვება „შეშოდე ცაში“ ლერი იგია გურამ ფანჯიკიძის გახმარებულ რომანს „თვალი პატოსანი“. მომნიშვნელო გულწრფელობა, გმირული შემართება, ახრის სიღრმე რაღაც მინაგან მელოდურობას — არქიტექტურული ბარმონის მსგავს — ანიქებს ამ ნაწარმოებს. რომანის ამბავი, სიუჟეტი შეიძლება შეტყალები სიღრმისა და მნიშვნელობის ტრაგედიების სერიადა, ტრაგედიების ჭკვადა აღვიკვათ. თამაზ იაშვილის ინსტიტუტიდან ვაძეუბის უაქტი ამ ტრაგედიული ჭკვის ერთ-ერთი გრალია. მაგრამ ეს ტრაგედიია თვისობრივად განსხვავდება ადამიანის ფიზიკური განადგურების ან ჭკვაზე შეშლის უაქტიბაგან, რომელიც რომანში ცალკე პარა. ლელად არის გამოყვეთილი. ამ პარადელშია ხორცშესხმული შთარალი საქმოსნების მიერ ელდარ ალექსიძის გატანა და ამ ტრაგედიის ქარაგმული ანალოგი ჩართულ მინიატურაში, ალექსანდრე კობიძის ჭკვაზე შეშლის ამბავი და პირთვების სიგვის სათავის ასხნა ასევე ჩართულ მინიატურაში, რომანის გერეტი შთავარი ზმარის, ოთარ ნიფარაძის მეთურნებულ სენით დაავადება, ოთარის მიერ ბიძის ოში დღღუვის ვახსენება, ვუა ლადიძის დღღუვა, თამაზ იაშვილის მიერ თავის ჩამორჩინების ცდა. თითოეული ტრაგედიული ეპიზოდის პლასტიკური სურათი, შეტ-ნალები გამეკიარელობით, დაკავშირებულია სიკვდილ-სიციცხლის ფილოსოფიურ განზოგადებასთან. ეს ფილოსოფიური განზოგადება, ეს იგია არ არის მხოლოდ პლასტიკური სურათებით ნაგვლისხმევი. რომანში ვხვდებით მის არსში წველობის ცდებს — ოთარ ნიფარაძისა და ნაწილობრივ თამაზ იაშვილის რეფლექსიბში.

ადამიანის ფიზიკური ავადმყოფობა და სიკვდილი შევიდებულა მის შორალურ, წნეობრივ ავადმყოფობასა და სიკვდილთან. ადამიანის ფიზიკური ავადმყოფობა კანონზომიერი მოვლენაა, ფატალური ვარდუელობა და მას საზოგადოების ავადმყოფობასთან არაფერი აქვს საერთო. მორალური ავადმყოფობა ადამიანისა კი ის საშიშელი სენია, არავითარ ფატალისმს რომ არ ექვემდებარება, მაგრამ სიკვდილზე სწრაფად გვეწევა.

გურამ ფანჯიკიძის „თვალი პატოსანი“ მწარე წიგნია. მის ფურცლებზე უარყოფის სული რუკავს. შეშოქმედის მწერა თითქოსდა მიჭკუვლია ყაღზე, სასტყვე, პათოლოგიურზე, პენისიტრზე, შეუწმარებელზე, ეგოისტურზე, დანაშაულებრივზე; უარყოფითი პირებისა და მოკლენების ამ ვრცელ გაღრევაში სულ რამდენიმე ნათელი სახეა. ზომ არ არის ასეთი ხედვა სინამდვილისა ერთგვარად მოუღებელი ცხოვრების სიყვარულს? ზედვფიქრობთ, რომ არა, „სამშობლოს სიყვარული მხოლოდ კარგისაგან ატაკებამი არ გა-

მოხატება, — ამბობდა ბელინსკი, — არამედ ცუდს ავადმყოფურ სიძულვილითაც, რამეთუ გარდაუვალია იგი უველა ქვეყნისთვის და, შეხებასადაც, უველს საშრობლოში არსებობს“.

ყოველ დროს რეალობის, ცხოვრების აღქმის თავისებური მანერა შეესატყვისება: ამაღლებული ან სარკასტული, თავისუფალი, დაღი და მოქურუბებული, სულდამიმეხებული — შეესატყვისება რაღაც გარკვეული მსოფლქვრება, რომელიც განსაკუთრებული სიცხადით მხატვრულ ლიტერატურაში პოეზებს განსხვავებას, ვინაიდან მხოლოდ ენას, და განსაკუთრებით კი პოეტურ ენას, შეუძლია გამოხატოს ადამიანის სული მშლიანობაში. „იმ განუყოფლობის პერიოდში, როცა კორნაჩინი ახალი თაობის დიდი ნაწილისათვის დიმილიზმომგვრელ გვირავ იქცა, ხოლო მისაბამი ტიპი გახდა საქმოსანი, რომელსაც ვიხეი საგანურომება ძალა-უფლება ჰქონდა ფულის ხაზით“, ცხოვრების ცალკეული ეპიზოდის ფოტოგრაფიული სიწესტით ასახვა კანონზომიერი იყო. გურამ ფანჯიყიძის მერ აღწერილი ზოგიერთი მოვლენა ნატურდთან გადმოღებულ ფერწერულ ტილოს გვაგონებს. საინტერესოა, ამ მხრივ, გადმოცემული საქმოსნების ღრეობის სცენა თეთრ დუქანში. აი, ნატურალიზმის, ამ სიტყვის საუკეთესო გაგებით, რამდენიმე ნიმუში: „ორმოცდაათი წევრია ჩასიხსლიანებული თვალი ამღვრეული იქიარებოდა. ორმოცდაათი მუცელი ზორციით იყო ამოკორილი, ორმოცდაათი ღვინო აღწნებული, კონტროლდკარგული ადამიანი ხმამაღლა უყარებდა, მეროდა, უვიროდა, ყოვლად ხანაღური და გულიანარევი ცრუპატრიოტობით, ცრუციელშობილებით აღსავსე სადღერძბოლებს ამბობდა. უზარმაზარი ეროვნული ენერჯია ასე ფუქად იფანჯებოდა შავიღებთან...“

ვერავინ მოცვეშდა პირობას, რომ თავზე ვიღაც ბოთლს არ დაგაფშვნიდა. გვერდით სუფრაზე ვიღაცეები ბლაოდნენ. მერე რესტორანის ენოში დაბორილოზდნენ და შარვლებს გზაში იკრავდნენ“.

მხატვრის თვალს არ გამოეპარა ამგვარი ვითარებისათვის, ამგვარი ადამიანებისათვის უარესად დაშახახათებელი წიშან-თივისებანი. აი, „დაბალი რანგის“ საქმოსნის ორიოდ შტრახით მოხაზული სილუეტია: „...სრულიად ახალგაზრდა კაცს მუცელი უკვე გამოვარდნაზე ჰქონდა და, ეტუობოდა, ბუხილიც აწუხებდა. ჰქია სწრაფად დავალია, მერე საწეროლმანო ფარბის დირექტორს მოუბრუნდა — ეს რა მიქნით იმარ ბატონო, სუფრას გამოეშვივოდა და ისევ თავის შავიღას დაუბრუნდა. არ დაიწინა, რამოდენიმე ნაბიჯი უკან გადო. ედა და მხოლოდ მერე შებრუნებულიყო“.

თუ რომანის უარყოფით ხასიათებს ისევ ფილოსოფიური განწყობის სიმძლიდან შევხედავთ, მაშინ შესაძლებელი იქნება იმის დაშ-

ვებაც, რომ ამ ადამიანებში ცხოვრების მძიმე ნაცემა უფრო მოჭრებულა, უფრო მეტად შექმნილია. მათი თავმოყვარეობა შექანიერობა თავმოყვარეობა, რომელსთვისაც გონი არც ისე აუცილებელია. შექანიერობა თავმოყვარეობიდან სხვადასხვა ჭურის მანკი იღებს სათავეს: ისინი შეიძლება ბუნებრივი უტეშობის სახელით აღინიშნონ, რომლებიც თავის უშაღებს შეუსაბამობაში ბუნების მიზნებთან ცხოველურ მანიერებებს განახიერებენ. ასეთებია ვაუმაძრობა, გარყვნილობა, და ველური უსამართლობა (სხვა ადამიანების მიმართ). ეს უნდა იყოს ის ზოგადი, რომელსაც უკვე უფრო გულწრფელია და გაბეღულიობით გვიჩვენებს კერძო, კონკრეტული, ინდივიდუალიზირებული — მწერლის ფანტაზიით შექმნილი ტიპი, მხატვრული სახე.

თითოეულ ცხოვრებისეულ სიტუაციას, თითოეულ პერსონაჟს, სახეს, მოვლენას ჰემეზარჩიტ ხელოვნებაში ორგანული კავშირი აქვს რაღაც თემისთან, პრობლემასთან, იდეასთან. ამის დასაბუთებას წარმოადგენს მეორეხარისხოვანი ხასიათების ის მხატვრული რეალიზაცია, რომლის მოწმინცი ვხვებით თამაზ იაშვილის კათედრაზე გაჩაღების სცენაში.

გ. ფანჯიყიძე უსაბულო ადამიანების დაუვიწყარ სასულირ პიეზუს გვთავაზობს, ამისათვის მას მხატვრის მტკიცე ხელთ მოხაზული სულ ერთი-ორი შტრახი ბეჭდის. ყურადხედება ის გარემოება, რომ დოცენტები უნოდა უსახო პერსონაჟები არიან და ისინიც რომოტებივით მოქმედებენ და ფიქრობენ. თავიშვილისა და იაშვილის საუბრის რვაგვერდიან სცენაში ავტორი რამდენჯერმე ამბავილებს უტრადლებას მათ რეაქციებზე პროფესორის ახლადახდა შეგონების მიმართ: „დოცენტები თავს აკანტურებდნენ, მართალი ბრძანდებოდა და თან თითქოს თამაზ იაშვილსაც თანაუგარბობდნენ“. „...ო, უმარვილო, უმარვილო, თქვენ ძალიან უცნაური ხართ, დაბა, ძალიან უცნაური. თქვენ რაზე ჭერ კიდევ არაფერს არ ნიშნავს. თქვენ ჭერ კაცი ვინდათ, რომელიც ფეხზე დაგაყენებთ. თქვენ კი ეს არ გეხმობ. ძალიან უცნაური კაცი ბრძანდებით, ძალიან...“

თავიშვილი ამას გულწრფელად ამბობდა. დოცენტებიც ძველებურად დუმიდნენ, ოღონდ ისე დაიქნევიდნენ ხოლმე თავებს, სთქოს თავიშვილსაც ეთანხმებოდნენ და იაშვილსაც თანაუგარბობდნენ“. თამაზ იაშვილისა და პროფესორ თავიშვილის დიალოგში „მუნჯი“ ადა. მინების გარემოში ფაქტობა გვაქვს საქმი. ამ ადამიანებს უღავოდ აქვთ პატრიონებია და ერთგვარი რიდიც კი ახალგაზრდა მეცნიერის გულუბრყვილო პატრიონებისა და საოცარი ნიქისა, შავრამ, ერთდროულად, კათედრის გა-

შვის ძალაუფლებას კიდევ უფრო დიდი რიდი და „პატრიისტმა“ მართებო.

„თავისუფლება დაფას შეხედა, გონებაში რა-ღაცას ანგარიშობდა. მალე დარწმუნდა, რომ იაშვილი სწორად იყო. სათვალე შიხინსა, შუბლზე მომსკდარი ოლღი ისევ ცხვირსახოცით მხოწმინდა და ჩაიღამარაჲა:

— დიამ, ძალიან თავისებური ყმაწვილია.

დოცენტებმა თანხმობის ნიშნად თავი დაუკნიეს, თან მოკრძალებით გაიცანეს“.

დოცენტებმა, ალბათ, პროფესორს დასცი-ნენ. არ არის გამორიცხული, რომ სულხან ხი-ღარშეში ისინი პატროსანი და ნიჭიერი ახალ-გაზრდის მხარეზე იყვნენ, მაგრამ მოკრძალებ-ზელი სიცოცხლე და ორპარტოვანი თავის კანტუ-რი ამგვარ ვითარებაში ერის დაღატაკა, მისი ინტელექტუალური არტერიის გადაჭრას ნიშ-ნავს. როდესაც უსაქმური და უნიჟო კათედ-რანზე მოხუცეს, ხოლო თავის საქმეზე თავდა-ვიწყებით შეყვარებულს, არჩევულებრივად ნი-ჭით დაჭიდდობულს კათედრიდან აძევებ, უდიდეს საფრთხეს უქმნა ერის ინტელექტუ-ალურ პოტენციალს. არა, დოცენტებს მათ გაუ-წორავთ სიმართლე! — სიმართლე მათ სხვისი ხელებით მოგუდეს. ასეთია ამ მხატვრული ტილოდან გამოტანილი საბოლოო შთაბეჭდი-ლება.

დაამიანი ავად არის, იტანება. — ეს ცხო-ვრების დაისი, სიცოცხლის მწუხრია. მას ღაშე მოჰყუება — სიკვდილი. გურამ ფანჯიყიძის რომანში ოთარ ნივარძის სიცოცხლის დაისი თამაშ იაშვილის სიყვარული პასუხობს. უანგარ-ოლ მკვობრობა, წმინდა სიყვარული მათ შო-რის დაამიანის უფიქრების დაფიონი და სი-ხარულია. ჩაქრეთ ეს სიხარული, ამოგლეჩეთ მეგობრობის ინდივიდუალისაცია რომანიდან და თქვენ ძირიანად შეარყეეთ მის სიუფეტურ-კომპოზიციურ ბტრუტურას, ჩანასახშივე ჩა-კლავთ მის ესთეტიკურ სულს...

რა არის ახალი თემის, იდეის, გამოცდილე-ბის, მოსოფლგანცდის, განწყობილებების მხრივი და, თუცა არის, ღირდა თუ არა მისი მხატვ-რული განვითარება; შეიძინევა თუ არა ენო-ბრივი გამოხატულობითი საშუალებების შე-მდგომი განვითარება? აი, ის კითხვები, რომ-ლებიც ბუნებრივად გვებოდება ხოლმე მწერ-ლის უყოფილ ახალი წიგნის გამოჩენისთან და-კავშირებით. გ. ფანჯიყიძის შესაძენ რომანი, „აქტორი შის წილიწილი“ თვალწითლევ გვი-ჩვენებს, თუ როგორ იბეწევაბა, ძლიერდება, ღრმავდება მწერლის სიყვანი, ცხოვრებისეუ-ლი და ლიტერატურული გამოცდილების გამ-დღერების შესაბამისად. ტექნიკური, მეცნიერ-რული სამყაროს ესთეტიკონების ეფექტურ ცდებს უძვე „მეშვიდე ცაში“ ვხვდებით. აქ, „აქტორი შის წილიწილი“, ეს მხატვრული მეოთხე იმდენად სრულყოფილია, რომ მისი

საშუალებით ავტორი არა მარტო ^{მეცნიერული} გზიარის აზროვნების თავისებურების გადმოცე-მას ახერხებს, არამედ, გეხატავს რა ამ თავი-სებურებას, ერთდროულად ახალი კუთხით გვიხსნის მისი სულიერი სამყაროს მეტად შნი. შეწელოვან მხარეს: გავარწმუნებს, რომ ნოდარ გელოვანი, ფიზიკოსი, მეცნიერი, ვალს ეს არ იხდის მეცნიერების წინაშე, არამედ ცოცხ-ლობს მეცნიერებით, სულთქავს თავისი საქმით. ანიჭებს რა თავის გზირს ისეთი ასოციაციურ-რი, მეტაფორული აზროვნების უნარს, რომლის საფუძველს ფიზიკის ცნება წარმოადგენს, მწერალი გვიჩვენებს იმასაც, თუ როგორ იე-რება მეცნიერება, ახტრატკაცია საყუთრივ მე-მანურ, გრძნობით სფეროში: „ასე მეგონა, გულს ერთბაშად დაეჭაბა მაღალი ძაბვის მძლავ-რი ელექტრონული მუხტი, დაეჭაბა, დაიშა-ლა, ნაქირწყლებმა მთელი ორგანიზმი გასჭო-ლა და სხეულიც უმატრე განიმუხტა“.

აზროვნების ასეთი ბტრუტურა მხოლოდ ისეთ პიროვნებას შეეძლება ჰქონდეს, რომე-ლშიც ორგანულადაა შერწყმული მეცნიერისა და ხელოვანის ინტინქტები. რომანში ვხვდე-ბით „მეცნიერული, ტექნიკური“ შედარებებს მთელ სისტემაში. პიროვნების სულიერი სამყა-როს გახსნის ცდა ამგვარი მხატვრული ხერხით მხატვრული იწოვაცია და გურამ ფანჯიყიძის პროზის ნოვატორულ ხასიათზე მივანისწინებს.

მხატვრულ ლიტერატურაში და, რასაკვირ-ველია, რეალურ ცხოვრებაშიც შეიძლება შე-ხვედეთ ჰქვიან, წესიერ და ძლიერ პიროვნებას, რომელიც, კეთილი მოსწრაფებებისა და ასევე კეთილი საქმიანობის მიუხედავად, ვერ იშა-ხტურებს ჩვენში სათანადო სიმამიანის და სი-ყვარულს — მას მშვენიერების ინტინქტი აე-ლია. „აქტორი შის წილიწილის“ მთავარი გზირი, გურამ ფანჯიყიძის სამივე რომანის პე-რსონაჟებიდან, ყველაზე უფრო მეტად არის დაჭიდდობული სილამაზის შეგრძნების აღ-ღოთი. იგი აღიქვამს ღამაშს, მშვენიერს, რო-გორც დაამიანის, ასევე ბუნების სხვა ქმნილე-ბებს. პოეტური ხედავს ფერებს სეუთოდგა-მის პერსონაჟი, ბუნების ტკივილს საყუთარი ტკივილით აღიქვამს, „მგზავნივი ხმა ქერ ჰა-ერიში გაიშალა, შერე მთის კალთებს შეესკდა. გაღმა-გამოღმა ჰალაში კლდეებს ანგრევდა. და გზა გაჰყავთ ბარტოს სახადოებისაკენ. ვიდრე ტყეში მოკიტვებულთა ადგილი გამოწინდა მო-უშუშებელ აარსავით. თითქოს მთას ფერც-ზე ოსიუთხედდად ტყავი ააჭრებო“.

მწერალი თანამიმდევრულია მთავარი გზი-რის ესთეტიკურული გეშვნების გამოყენებაში, ესთეტიკურისა და ეთიკურის, პოეტურისა და მეცნიერულის დაპირისპირებასა და ხინთე-ში. ნოდარ გელოვანის მიერ თავისი ოთახის კედელზე მიმაგრებული ფოტოგრაფიის აღწე-რა ისეთ პიროვნულ დონეზეა შესრულებუ-ლი, რომ ჩვენ გზირს მშვენიერების უბრალო

მწერტელად კი არ აღუქვამთ, არამედ პიროვნებად, რომელსაც თვითონ შეუძლია სიღამაის სიტყვებში დატყვევება.

განსაკუთრებულ რელიეფურობასა და პლასტიკურობას ნოდარ გელოვანის სახე იმ პიროვნებებთან ურთიერთობისას ავლენს, რომლებიც სულერი თვისების ტაღაცა ნიშნით უპირისპირდებიან მას როგორც მუმანისტს, ბელოვანს, მეცნიერს.

რომანში ბევრი საკიბორჩხტო, აქტუალური, დრმა და მძაფრი პრობლემა წამოყენებული. მწერალი მსჯელობს მეტაფიზიკურისა და რეალურის ანტინომიაზე, მეცნიერებისა და ადამიანური თვისებების ურთიერთმიმართებაზე, ოქაზზე, ახალგაზრდობაზე, სიყვარულზე, ადამიანის დანიშნულებაზე, ფატალიზმზე, შემთხვევითობასა და კანონზომიერებაზე, ჩვენი პლანეტის ბედ-იღბალზე, დიდ ადვალს უთმობს კარიერიზმის საკითხს. სინტერესოა ავტორის დამკვიდრებულება ამ საკითხისადმი, საერთოდერთი შეხედვით, უკვე იმატომ, რომ კარიერისადმი ინდიფერენტის, გულგრილობის ის ისეთ დადებით ხასიათებს ანიჭებს, როგორც თამაშ იაშვილი და ოთარ ნივარაძე არიან, კარიერისადმი სწრაფვა უარყოფითი თვისებაა. მაგრამ შევხედოთ ამავე პრობლემის გადაწყვეტას მოვლენათა განვითარების ასპექტიდან, დავუვირდეთ ორი ანტიპოდის — ნოდარ გელოვანისა და ზურაბ გომართელის ურთიერთმიმართებას. მიეროსამყაროს ფიზიკის ინსტიტუტის დირექტორმა, აკადემიკოსმა დივან გვირგვინელმა თავი მოკლა. ნოდარიცა და ზურაბიც ამ ინსტიტუტის თანაშრომლები არიან. პირველ რიგში დირექტორის თანამდებობა ეკუთვნის ნოდარ გელოვანს, რადგან ფიზიკის ამ დარგში მასზე კარგი სპეციალისტი

რესპუბლიკაში არ არის. მაგრამ მწერლის წინაპრობლემა იცის, რომ ნოდარს, მსჯელობის შემდეგ, არსა და მკვლევარს, არ ეცლება ადმინისტრაციული მუშაობისათვის და ყოველ დღეს სხარობს, რათა დაარწმუნოს კოლეგა, რომ ინსტიტუტის დირექტორის პოსტი, ნოდარის შემდეგ, მას ეკუთვნის. სხვადასხვა ფორმალური მონაცემების მიხედვით შეიძლება ეს ასე იყოს, მაგრამ გომართელის ღტოლვა თანამდებობისაგან ნოდარის ზილს იწვევს. მიუხედავად ამისა, იგი არ არის საბოლოოდ წინააღმდეგი ზურაბ გომართელის კანდიდატურისა. ვინაიდან მისთვის სულერთია თუ ვინ იქნება ინსტიტუტის ზედმძღვანელი. უკვე აქ, გომართელისა და გელოვანის დიალოგში, გამოისახება ავტორის პოზიცია კარიერის მიმართ. იგი უარყოფს, რასაკვირველია, გომართელის „მეთოდს“ ხაყუთარი თავის დაწინაურებისა, მაგრამ უსიტყვოდ, დუმით იგი არც ნოდარ გელოვანის ინდიფერენტის აპართებს. ნოდარ გელოვანს მორალური უფლება არა აქვს უარი თქვას ინსტიტუტის დირექტორობაზე და გზა გაუხსნას ისეთ პიროვნებას, რომელიც მის თვალში ბრიუვი გაიჭვრა და რომლის არსებობაც კი მისთვის არაფერს ნიშნავს. კარიერისტი, ჩვეულებისამებრ, ან უნიჟოა, ან ნიჭის ის წილი, რაც ბუნებამ არგუნა, ჩაბშობილი აქვს. მიიღებს რა მიზნისაგან, ყველას, ვინსაც კი გზაზე ხვდება, უყურებს ან როგორც საშუალებას, ან როგორც დაბრკოლებას მიზნის განხორციელებაში. არ დავუშვათ ასეთი ადამიანების აღწევება, არ ვენდოთ იმით, ვისაც ძლიერ გასჭდომია თვითგანადიდების ტინი. ასეთია ავტორის მიერ განვითარებული მორალური იმპერატივი.

გამოჩენილ ქართველ მეცნიერსა და საზოგადო მოღვაწეს, აკადემიკოს სერგი ღურშიშიძეს დაბადების 75 წლისთავი შეუსრულდა. „მთიბის“ კოლექტივი და სარედაქციო კოლეგია ულოცავენ ამ შესანიშნავ თაჩოს, უსურვებენ ჩანმრთელობას და შემოქმედებით გამარჯვებებს.

სარგი ღურშიშიძე

პეიზოლები ილია ვეკუას ცხოვრებისა

ილია ვეკუა 1947 წელს ნიკო კეცხოველმა გააძევა.

— ილიკო, ეს შევენახეობა-მეღვიწეობის ინსტიტუტის დირექტორია. სერგი, შენ იყო, ვინც არის ილია, ჩემსავით რბილი კაცი არ გეგონოს, მაგარი მომთხოვნია და ფრთხილად იყავი.

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის საერთო კრების დაწყებას ვუცდიდი და ვფიქრობდი: თუ სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა განყოფილების თავმჯდომარე ნიკო კეცხოველი რბილი ზღმწაღაწეულია, როგორი უნდა იყოს ილია ვეკუა?!

საერთო კრების დამთავრების შემდეგ პრეზიდენტმა ილია ვეკუა, ნიკო კეცხოველი და მე თავის სამუშაო ოთახში მიგვიწვია. მოხსმინეს ჩემი მოკლე ინფორმაცია ინსტიტუტში არსებული მდგომარეობის თაობაზე. მათ აინტერესებდათ: მოიშუშა თუ არა ინსტიტუტმა ომისდროინდელი იარაღები, მოისპო თუ არა თანამშრომელთა შორის დაქვეითებები, რა მდგომარეობაშია დაპირატორები, ექსპერიმენტული ბაზა, საცდელი ვენახები, რატომ გადაეწვეოდათ საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის დოქტორანტურაში ჩარიცხვა. ნიკო კეცხოველმა პრეზიდენტმა და აკადემიკოს-მდივანს შეახსენა, თუ რა მდგომარეობაში ჩავიბარე 1948 წელს მევენახეობა-მეღვიწეობის ინსტიტუტი თელავში. სიტყვა შემდეგი ფრაზით დამთავრა — საქმის კიდევ უფრო მეტად გაფუჭება შეუძლებელი იყო.

— ბატონო სერგი, თქვენ რომ საქმე კიდევ უფრო მეტად გაფუჭებულია, აი, ეს იქნებოდა ორიგინალური და საინტერესო, — მომმართა ნიკო მუსხელიშვილმა. ყველამ გაიცინა.

საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის დოქტორანტურაში ჩემი ჩარიცხვა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნებართვისა და შუამდგომლობის გარეშე შეუძლებელი იყო. ამიტომ მიწდოდა მეჩვენებინა, რომ ინსტიტუტში ნორმალური მდგომარეობაა და შეიძლება დირექტორის ორი წლით მოსკოვს მივლინება.

— ილიკო, შენ რას იტყვი, რას გვიჩვენებ? — ჰკითხა პრეზიდენტმა აკადემიის აკადემიკოს-მდივანს. ილია ვეკუამ მე შემომხედა: ორბის გამოხედვა მქონდა, ცალი თვალი ოდნავ მოექუბა და დაუინებით მომჩერებოდა.

— თუ საქართველოს მევენახეობა ისეთ მდგომარეობაშია, როგორც აქ ღურშიშიძემ დაგვიხატა, რა დროს დოქტორანტურაში ჩარიცხვაა. ისიც გაითვალისწინეთ, რომ დოქტორანტურაში გაგზავნილ კაცს ზელფასს ენახება. საიდან მისცემთ ზელფასს დროებით დანიშნულ დირექტორს? დოქტორანტურაში უნდა გაიგზავნოს არა ადმინისტრაციის წარმომადგენელი, არამედ სამეცნიერო დანაყოფების ზელმწიფანელები, უფროსი მეცნიერი თანამშრომლები. განყოფილებამ თავი უნდა გაანებოს ინსტიტუტის დირექტორის საქმეებში ჩარევას. შე ისიც მიიხრებს, რომ ღურშიშიძეს ინსტიტუტის გადასაბარებლად კეცხოველი და

ჩვეულებრივი გახდნენ. რა დროს მათთანა? დავინიშნეთ კაცი. გაიღო წლები, კეთილი იმეზის და, თუ შეუძლია, გონიერულად გაუძღვას საქმეს, შეცნობილი კლდეც აწარმოოს და ინსტიტუტსაც მოუაროს. თუ ინსტიტუტში კიდევ არიან ხელშეშლილი პირები, თვითონვე მოაგვაროს მათი საქმე, არავის შეზღავლება და მოფერება არაა საჭირო, მთავარია საქმე; ვინც ხელს უშლის ინსტიტუტის მუშაობას და უპერსპექტივოა, უნდა მოიშოროს. თუ დურმინიძეს ასე მუშაობა არ შეუძლია და აღმინისტრაციული მუშაობის გამოცდილება არ ჰქონდა, არც უნდა დაგვინიშნათ. თქვენ, ამხანაგო სერგი, არ გეწყინოთ, რომ ჩემს მოსაზრებებს პირდაპირ მოგახსენებთ, ყველაფერი თავიდანვე უნდა იყოს ვარკვეული.

ასეთი იყო დაახლოებით ილია ვეჟასის პასუხი პრეზიდენტის შეთავაზებაზე.

ნიკო მუსხელიშვილმა ხელეობი მოიფიქრებდა, დიდიხანა შემოხმებდა და დაშარბავდა:—თქვენ განაგრძეთ აქტიურად მუშაობა ისე, როგორც აქამდე მუშაობდით; ვინ იცის, აქნებ როდესაც მართლაც გაგაგზავნონ მოსკოვს. ახლა კი, ხომ ხედავთ, ილია ამბობს, არ შეიძლება.

წამოვიშალეთ. ნიკო კეცხოველმა მხარზე ხელი დაშარბა და მანუგაჲ:

— სერგი, ნუ გეწყინია, როგორც ქუხს, ისე არ წვიმს ბოლშე.

პრეზიდენტის ოთახიდან უხალისოდ გამოვიდა... ამის შემდეგ ილია ვეჟასთან შეხვედრას ვერაძობდით, ვცდილობდი ყველაფერი განყოფილებაში, ნიკო კეცხოველთან გადაეწვიოდა, მაგრამ სამეცნიერო საქმიანობის წლიურ ანგარიშებს სად გაეშეშებოდა? ეს საქმე ხომ აუღებიათ აუღებიათ—მედიანს ხელში იყო?!

დავცა შემოვლოდო და არსებული ტრადიციის მიხედვით. სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა განყოფილების წევრები სამეცნიერო სამსახურს მუშაობაში მონაწილეობის მიხედვად თვლავში მივიყვებო. როდესაც ავად ვახლო გულისაშვილი ვახოვე აუცილებლად ჩამოსულიყყო, მან მეგობრულად მირჩია:

— სერგი, ილიაც მოიწვიებ. შენ არ იცი, რა ვეჯკვი კაცია; იმის შევება ღანარაკს გულთან ნუ მიიტან. ახლოს გაიციან და მერც მოგაგონებია ჩემი სიტყვებო.

დიდი ხნის ყოყმანის შემდეგ ვაგებდე და ილია ვეჟასს შეთავაზებ თელავში წამოსვლა ინსტიტუტის მუშაობის განაცხადად. ჩემი წინადადება მიიღო და დაშარბა — აუცილებლად ჩამოვიდა, მაგრამ თუ რაიმე არ მომეწონა, თქვენე თანამშრომლების თანდასწრებით გაგაკრიტიკებო.

მევენახეობა-მეღვინეობის ინსტიტუტის სამეცნიერო სამსახურის ხელმძღვანელად, საინტერესოდ, საქმიანად ჩაიარა. მე ჩემს მოხსენებაში ავადემიის ხელმძღვანელობაც ვაგაკრიტიკე. ამას, როგორც შემდეგ დაიწმუნდა, ა. ვეჟა არ

მოელოდა. მან ჩვენი შენიშვნები გაიხიარა, მაგრამ ჩვენც სამართლიანად ვაგაკრიტიკებდით. კარად იგრძნობოდა მისი მეცნიერული და სახელმწიფოებრივი მიდგომა. მნიშვნელოვანი ამოცანები დაგვისახა და დახმარებასაც დაგვიპირდა. სამეცნიერო სამსახურის ხელმძღვანელების შემდეგ ინსტიტუტში ბანკეტი გამართა. ილია ვეჟა აქ უკვე უკველის მიმართ თვალიანი და ყურადღებანი იყო.

რამდენიმე დღის შემდეგ ნიკო კეცხოველმა გარდაბანში გაიწვიდა, ზოგადი მიწათმოქმედების ინსტიტუტის წლიური ანგარიშის განხილვაში უნდა მიმეღო მონაწილეობა. ილია ვეჟა ამ ინსტიტუტშიაც დაესწრო სამეცნიერო სამსახურის ხელმძღვანელად საინტერესო შენიშვნები გაგეთა.

რაც დრო გადიოდა, ჩემი უკმაყოფილება მის მიმართ თანდათან მცირდებოდა. ამას ხელს ისიც უწყობდა, რომ ილია ვეჟა 1947-1950 წლებში აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ავადემიის სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა განყოფილების მუშაობაში, ხშირად ექვემდებარებოდა განყოფილების ინსტიტუტებს და დიდ დახმარებას უწევდა მათ. ილია ვეჟა და განყოფილების ხელმძღვანელი ნიკო კეცხოველი ყოველმხრივ შეთანხმებულად მუშაობდნენ.

1950 წელს ილია ვეჟამ მონოგრაფიისათვის „ელიფსური ტიპის დიფერენციალურ განტოლებათა ამოხსნის ახალი მეთოდები“ საბჭოთა კავშირის სახელმწიფო პრემია მიიღო. ილიას უმაღლეს მეცნიერულ ჭიდილს მისაგონა ამხანაგე და მეგობარი ულოცავდა. მეც მივედი მისალკად. მადლობა გადავხადე და მთხოვა, სახსებურის დამთავრების შემდეგ არსად წახვდიეთ, დღეს ჩემთან ოქაში ვისადილოთ; ჩვენს ვარდა მხოლოდ ბატონი ნიკო მუსხელიშვილი და მისი მეუღლე იქნებიანო.

დანიშნულ დროზე შენ ვეახელი. სურფა მხიარულად წარამართა. ორივენი — მასწავლებლები და მისი მოწამე, ნიკო და ილია, უადრესად შეხვედრები იყვნენ. ილია ბატონ ნიკოს უდადებს მოწინებთ და პატივისცემით ექვემდებარებოდა. კარგად შეგვიფიქრებოდა და ბატონმა ნიკომ თავისი საყვარელი სიმღერა „სად შენი და სად იმის თვლები...“ იმღერა. ნიკომ სიტყვა სთხოვა თამადას, მასხინებულს:

— ილიკო, სოფელ შეშელეთიდან ჩამოსულმა ახალგაზრდამ მეცნიერების მწვერვალს მიადღიე. შენი დიდი გამარჯვებით დღეს მრავალაა განსარბული, მაგრამ ბუნებრივი იქნება ისიც, რომ ეს შენი წარმატება ზოგს არ უხაროდეს; შენ ესეც ნორმალურ მოვლენად უნდა ჩათვალო. სერგი, დავლით კიდევ ერთხელ ილიკოს სადღეგრძელო და ვუსურვოთ მუდამ მშენებელს ასეთი შემოქმედებითი შემართება.

ილიამ გაიცინა, ბატონი ნიკო დამწმიდა: — ჩემზე ნუ ფიქრობთ, ყველაფერი რიგზე

მცენიერებათა აკადემიასთან, ქართულ მათემატიკურ სკოლასთან, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან, საქართველოს საზოგადოებრიობასთან.

1965 წელს ნიკო მუსხელიშვილისა და ილია ვეჯუას წინადადებით აკადემიის აკადემიკოს-მდივანად აირჩიეს. ამ დროიდან კიდევ უფრო გაფართოვდა ჩემი საქმიანი ურთიერთობა ილიასთან. ილია ვეჯუა საქართველოში 1965 წელს დაბრუნდა, მაგრამ არც მანამდე ურთილა იგი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პასუხისმგებელი; აკადემიის ყოველ საერთო კრებაზე ჩამოდიოდა და მის მუშაობაში აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდა. ერთხელ, აკადემიის საერთო კრების დამთავრების შემდეგ (მაშინ ილია ჯერ კიდევ ციმბირში იყო), ხატილით მომხმარა:

— ამხანაგო აკადემიკოსო-მდივანო, თქვენ რას ფიქრობთ, ვინც თქვენამდე იყო ამავე პოსტზე, მას პარტიული სასჯელი როდემდე უნდა ჰქონდეს, პარტიული მუშაობის წესი „თქვენშე“ დაიოქუცისო? — უხერხულობა ვიგრძენი. მართლაც, უველას გადავიწყებოდა, რომ ნიკო მუსხელიშვილს და ილია ვეჯუას დიდი ხნის წინათ პარტიული სასჯელი ჰქონდათ დადებული. იმავე დღეს მივმართე სათანადო პირებს, მოვკავონ ეს ტყელი ამბავი და დამარება ვთხოვე. უველაფერი მალე მოგვარდა. ნიკოს და ილიას სასჯელეები მოეხსნათ.

1968 წელს, როდესაც აკადემიის აკადემიკოს-მდივანად შესამდე აირჩიეს, ილია გამინაწყენდა: — არჩენების დროს რომ უველამ ხმა მოგვცა, ეს შენ სასარგებლოდ არ ღაპარაკობს; საქმისთვის კაცი არაფერს არ ღებს მოვრიდოს. რა კაცია ის კაცი, ვისაც მოწინააღმდეგე არა ჰყავსო. იქვე იფხა ბატონი ნიკო მუსხელიშვილი და დამიკვა: — ილიკო, არც ახეა საქმე, ამას წინათ ადგილყობის გამგეობაში გვიჩვენებდნენ შე და სერგის, ჩვენ ორივემ ორ-ორი შავი ხმა მივიღეთ, ე. ი. ჩვენ კარგი მუშაკები ვართ. — ილიას გაეცინა და ბატონ ნიკოს არაფერი შეჰკადრა.

1964 წლის 28 ნოემბერს ილია ვეჯუა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტად აირჩიეს, თბილისში საცხოვრებლად კი, როგორც აღვნიშნე, 1965 წელს დაბრუნდა. აკადემიაში მოსვლის პირველხვედღეს ბატონ ნიკოსთან ერთად შევედით. შევადრეთ თუ არა კარები, ნიკო წამოდგა, ილიას შემოეგება და მიესალმა:

— ილიკოს გაუმარტოს! — ბატონი ნიკო ილიას ყოველთვის ილიკოს ეძახდა. ილიამ ზედი ზემოპართუა, მოკეთხა, სამივენი შავიდან მივუსხედით. წამიერი დუმილის შემდეგ ილიამ ნიკოს მიმართა:

— მოსკოვში ვაგივებ, რომ მათემატიკისა და ფიზიკის განყოფილების თავმჯდომარე ავირ-

ჩევით. განყოფილების ხედობის უცხოეთში ვიყავი და ამიტომ ატყვევებდით ჩემი ნაწილეობა ვერ მივიღე. თქვენი ეს საბჭო მეტად გონიერული და უმეველად გამართლებულია. ქართული მათემატიკური სკოლის წინხელას რაც შეეშალა ზელი, ისიც საქმარისია ახლა უველას მთავარი ამოცანაა უფრო მალე ავიწიოთ მეცნიერული კვლევის დონე მათემატიკაში. ამის შესახებ ჩვენ მოსკოვშიაც გვექონდა მსჯელობა. სერგი იქაც ესწრებოდა ჩვენს საუბარს და მანაც კარგად იცის ჩემი შეხედულებები. მათემატიკის მდგომარეობა საქართველოში, კერძოდ მათემატიკის ინსტიტუტში, ის არაა, რაც უნდა იყოს და რაც შეგუფერება შენ, ნიკო! თუ შეასრულებ დაპირებას და შე ჩამაბარებ მათემატიკის ინსტიტუტს, მე მას მოვუდევი, გამრავალვლებ, ახალგაზრდობას მოვხედე, კარგად იყო, რასაც ვაყვებებ. შე ამისთვის არ ჩამოვსულვარ, რომ ვიცე-პრეზიდენტის პოსტი დავიკავო, შადლობა დმეროს, საორგანიზაციო სამუშაო არასოდეს დამელება. ახლა უველაფერი შენზეა, ნიკო. ერთი კი გარკვევით უნდა იცოდე: შე უველა ჩემს მეგობარს და არა მეგობარს, ძველსა და ახალ „ოპონენტს“ მოვექცევი ერთნაირად, ერთი და იმავე მდიგომით, მხოლოდ საქმის პოზიციიდან. მანაკივე, რომ პირველი შეხვედრისთანავე ასე გელაპარაკები, მაგრამ ამა ვაიხხენე, რამდენერ დამირდი — „ილიკო, ვაღმოდო და ჩაუდეკი მათემატიკის ინსტიტუტს სათავეში“. გარკვევით გამაგებინე შენი საბოლოო გადაწყვეტილება. რასაც ვთხოვ, თუ არაა შესაძლებელი, მაშინ საქართველოში მათემატიკის გასაქიერებლად შე სხვა ზღას უნდა მივმართო.

ბატონი ნიკო პაპიროსს პაპიროსზე ეწეოდა. ორივენი ლელავდნენ. არც მე ვიყავი კარგ მდგომარეობაში; მათ შორის ასეთ საუბარს შესამდე ვესწრებოდი. მოსკოვში ამ საკითხზე მსჯელობას მსტისლავ კელდშიც ესწრებოდა და ილიას თხოვნას უპერდა მხარს.

პრეზიდენტმა ვიცე-პრეზიდენტის მიერ დასმულ კითხვას ფაქტურად არაფერი უპასუხა. — ილიკო, დაისვენე, ბინის საკითხი საბოლოოდ მოგვარე; აკადემიაში ახლებურად ერთად ვიმუშაოთ და უველაფერი თავის დროზე მოგვარდებაო.

ვადიოდა თვეები და ილია ამაოდ უძლიდა საკითხის გადაწყვეტას. ნიკო არც მოს ამბობდა, არც არას. მათემატიკის ინსტიტუტის ზედმეჭვანელის პოსტის დატოვება მათემატიკის მეცნიერებიდან მოწყვეტად მიანდა და არ ეთმობოდა. ზოგჯერ იტყოდა ზოდმე: იქნებ სკობს, პრეზიდენტის პოსტი დატოვო, ვიდრე ინსტიტუტის დირექტორისაო. ნიკოსა და ილიას შორის ერთგვარი დაძაბულობა შეიქმნა, რასაც ჩვენც ვგრძნობდით და რაც, რა თქმა უნდა, არ იყო სასურველი. ეს მდგომარეობა

1966 წლის დანაწევრების ძირფესვიანად შეიცვალა. ილია ვეკუა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორად დანიშნეს. აქ ილია მისთვის ჩვეული ენერჯით შეუდგა მუშაობას. სულ მალე უნივერსიტეტთან გამოუქვედითი მათემატიკის ინსტიტუტი შექმნა. შემდეგში ილია ზემორობდა ხოლმე: — გამოუქვედითი მათემატიკის ინსტიტუტი მე კი არა ნიკო მუსხელიშვილმა დააარსაო.

ნიკო მუსხელიშვილსა და ილია ვეკუას შორის ურთიერთობა ძველებურად კარგი, ჩვეულებრივი გახდა.

1972 წელს ნიკო მუსხელიშვილმა 81 წლის ასაკში თავისი სურვილით დატოვა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტის პოსტი. აკადემიაში უძველესი მოვლიდა, რომ ილია ვეკუას პრეზიდენტად არჩევა არავითარ წინააღმდეგობას არ წააწყდებოდა. ასე არ მოხდა. გამორჩენილი ძალები, რომლებმაც გართულეს პრეზიდენტის არჩევის საქმე, ილიას წინააღმდეგ წაიბრუნნენ. დამხმარეს საქართველოს კ ცენტრალურ კომიტეტში და დამხმარეს: მოვათხოვრებოდა წამყვან, ცნობილ მეცნიერებს იმის თაობაზე, თუ ვის შეეძლება შეცვალოს ნიკო მუსხელიშვილი და მათი აზრი მომხმუნებია რესპუბლიკის ხელმძღვანელობისათვის, ილია ვეკუა ავადმყოფობს და დაავადებულია. მე, რა თქმა უნდა, უპირველეს ყოვლისა, ილია ვეკუას მივახურე. მან დინჯად მოიხიბინა, გაამაჟორებინა ჩემი ინფორმაცია, შემოხვევით არაფერი გამოგჩვენო, და დაბეჭდვით მიჩაჩია:

— ნახე ევგენი ხარაძე. მოვლამარავე. თუ დასაწყობდება, შემიდგ შეატყობინე რესპუბლიკის ხელმძღვანელებს. მე უკვლავ შენაფერ კანდიდატად ევგენი მიმჩნია.

იმვე დღეს ვეახლე ხატონ ევგენის ბინაზე და უკვლავით ვუამბე. შექმნილი მდგომარეობა არ მოეწონა. მტკიცედ და საქმიად ნაწყვენი ტონით დამხმარა:

— გადავიცით იმ პირებს, ვინც თქვენ მეცნიერებაში მოათხოვრება დაგვავლათ, რომ ილია ვეკუა საქართველოშია და მუსხელიშვილის შედეგ უმეტესად ის უნდა იყოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი.

ხელმძღვანელმა ამხანაგებმა მოისმინეს ჩემი ინფორმაცია და საკითხის გადაწყვეტად რაკობით გადადეს, შესაფერ კანდიდატს ჩვენ თვითონ შევარჩევთო. პრეზიდენტის კანდიდატის გამოტენა გაკვირვდა. ამასობაში საკუთრივ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი მტკიცლავ კვლავი ჩაერია საქმეში და ნიკო მუსხელიშვილი ილია ვეკუამ შეცვალა.

1972 წლის 3 მაისს ილია ვეკუა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტად იქნა არჩეული; ნიკო მუსხელიშვილი საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საპატიო პრეზიდენტად ავირჩიეთ. ვიცე-პრე-

ზიდენტებად ევგენი ხარაძე, აკადემიის პრეზიდენტი ვიქტორი ბერიძე და ამ სტრუქტურის პრეზიდენტი არჩეული.

მეცნიერების მართვის ზოგიერთ საკითხზე ძველსა და ახალ პრეზიდენტს განხილავებული შეხვედრები ჰქონდათ. ნიკო მუსხელიშვილის თვალსაზრისი დაახლოებით ასეთი იყო: მეცნიერება ბუნების ნიჟირ, ერუღირებულ, შრომისმოყვარე, გამბედავ პირადებს მიუყვას წინ. მეცნიერული მიღწევების ზუსტად წინასწარ დაგეგმვა თითქმის შეუძლებელია. ამიტომ აკადემიის ხელმძღვანელობის ძირითადი მოვალეობაა ვულფურით უზენაესი ვეკუა მეცნიერულ კოლექტივს, შეამჩნიოს ორგანიზაციულ მოზარდვე მეცნიერი მუშაკები და, უპირველეს ყოვლისა, მათ დაეხმაროს, უღიდურეს შემთხვევაში, ხელი მანაც არ შეუშალოს, ეხვედრითი ჩარევა საქმეს აფუჭებს. სხვა ზიტყვით რომ ვთქვათ, მეცნიერება ფაქიზი ნაგებობაა და მას ნატიფი მუშენებლები ესპირობა. როდესაც ინსტიტუტებს ჩვენს განკარგულებებში, ბრძანებებს და დადგენილებებს ვუგზავნი, არ უნდა ვიფიქროთ, რომ მათი შესრულება ისე ადვილიად მოხდება, როგორც სიადილითაც ისინი ჩამოვყალიბებთ, დაქვერთ. არ უნდა დავიფიქროთ, რომ მეცნიერებაში დიდი ნახტომები ცალკეული ადამიანის ტვინში მომხდარი „აჩუქებების“ შედეგია. ყოველ შემთხვევაში, აქამდე ასე იყო. მივეთვ ვასაქანი, მეტი თავისუფლება ნიჟირ შემოქმედო.

ამ მოსაზრებათა გამო ბატონი ნიკოს პრეზიდენტობის პერიოდში აკადემიის ინსტიტუტების დირექტორები შეუზღუდავი უფლებებით სარგებლობდნენ; ინსტიტუტებს უშუალო კავშირი ჰქონდათ მინისტრთა საბჭოსთან, სამინისტროებთან, უწყებებთან. ამ მიმართულებით პრეზიდენტს განსაკუთრებული წინააღმდეგობა გაუწია ვიცე-პრეზიდენტმა გიორგი მორენიძემ. იგი მოითხოვდა, რომ ინსტიტუტის დირექტორს არ ჰქონოდა უფლება უშუალოდ, თავისით მიემართა მთავრობისათვის. ვიდრე ნიკო მუსხელიშვილი აკადემიას მეთაურობდა, აკადემიის ინსტიტუტების დამოკიდებულება არ შეზღუდულა.

ილია ვეკუამ მეცნიერების მართვაში დიდი ყურადღება დაუთმო გეგმორებას. მისი პრეზიდენტობა დამოხვია იმ პერიოდს, როდესაც საქართველოს კ ცენტრალურმა კომიტეტმა გააძლიერა ხელმძღვანელობა და დახმარება აკადემიისადმი, საერთოდ მეცნიერებისადმი. პრეზიდენტის მუშაობის სტილი სრულიად ესადაგებოდა იმ ახალ მოთხოვნებს, რასაც საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი, საბჭოთა მთავრობა აუენებდა მეცნიერების წინაშე. საქართველოს მეცნიერების წინსვლის მთავარი შტაბი აკადემიის პრეზიდენტი უნდა ყოფილიყო. ილია არ უარ-

ყოფდა ინსტიტუტებსა და ცალკეული მეცნიერების როლს, მაგრამ მოითხოვდა ყველა მეცნიერული კვლევის, ყველა სამუშაოს დაგეგმვას, სახელმწიფოებრივი გეგმების შემუშავებას უკველ დარგში. გვისაუბრებდა, რომ პრეზიდენტი სათანადო უზრაველებას არ აქცევდა ლენინურ პრეზიუმე წარსაღვენ გამოკვლევებს, შრომებს; ხშირად არც კი ვიცით, რაზე მუშაობენ ჩვენი გამოჩენილი მეცნიერები.

ილიამ წინ წამოსწია ისეთი პრობლემების მეცნიერული კვლევა, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ საქართველოს სს რესპუბლიკის ეკონომიკისთვის. განსაკუთრებული უზრაველება მიჰქონდა კოლხეთის პრობლემას და საქართველოს მთიანეთს. შექმნა ე. წ. სვანეთის კომპლექსური ზუსტადის კომისია და მის მუშაობას თვით ჩაუდგა სათავეში. შემოიკრა კოლხეთი და სვანეთი.

თუ ნიკო მუსხელიშვილის უზრაველება ძირითადად ფუნდამენტური გამოკვლევებისადმი იყო მიპყრობილი, ილია ვაკუამ ფუნდამენტურ გამოკვლევებთან ერთად უზრაველებას ცენტრში მოაქცია აგრეთვე დარგითი სამუშაოები, ისე როგორც ამას პარტია მოითხოვდა. გააძლიერა კონტროლი ინსტიტუტების მიმართ; ხშირად იყო ინსტიტუტებში და ყველაფერს ადგილზე ვენობოდა. დირექტორებს აგრძობდათ უშუალოდ მიმართვა ზემდგომ ინსტანციებში. ყველა საკითხი ჭერ აჯადუბის ხელმძღვანელობაში უნდა გადაწყვეტილიყო და შემდეგ მუხსენდებოდა რესპუბლიკურ თუ საკავშირო მოაზრობას.

აჯადუბის მიუღმა კოლექტივმა აქტიურად დაუჭირა მხარი ილია ვაკუას ახალ წამოწეებებს და აჯადუბა შედარებით მოკლე დროში კიდევ უფრო ახლოს მივიდა რესპუბლიკის პრაქტიკულ საქმიანობასთან, წარმოგებასთან საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აჯადუბა მხარში ამოუდგა საქართველოს კ ცენტრალური კომიტეტის ახალ ხელმძღვანელობას.

ილია უკველ ახალ წამოწეებას საპატიო პრეზიდენტს, ბატონ ნიკოს მოახსენებდა მოკლემ; თითქმის უკველ სადამოს მასთან იყო და მეორე დღეს ჩვენთან საუბარს ასე იწყებდა: — გუშინ ბატონ ნიკოს ვაყუარე ჩვენი ახალი გეგმა. მოგვიწონა. ახლა საქმე ჩვენზეა, თუ როგორ ვაჯადუბებთ, რამდენი ხნის განმავლობაში და რა დონეზე შევასრულებთ.

აჯადუბის პრეზიდენტი ყველა ვაკუა, ინსტიტუტების კოლექტივები გარძობდნენ, რომ ილია ვაკუა საქართველოში დაბრუნდა როგორც დიდი გამოცდილების მქონე, თავისი დამაშნულები და მისწების შედეგით მისოდენ. მასტაბური და პრინციპული, შეაკცევნებისყოფის, ენერგიული ხელმძღვანელი. ყველას ვაკუარითილებდა: ყველაზე მეტად გულგრილობას ვერ ვიტან. მიჩვენა წინააღმდეგობა გამაწიოთ, ვიდრე უხშირდ დამაშნულებით

და შემდეგ გულგრილად ადევნებდნენ თუ რა მოხდებოდა.

ვარწილები ერთ-ერთი ინსტიტუტის მუშაობას; ინსტიტუტის დირექტორს დიდი ფინანსური დარღვევები ჰქონდა, მისი თვითნებობა ზღვარს იყო გადასული. პრეზიდენტმა მცირე პრეზიდენტი ყველა წვერს სთხოვა აზრი გამოეთქვა. საუბარს მკაცრ ფორმებში მომდინარებოდა. იყო ისეთი მომენტები, როდესაც პრეზიდენტი უჩვეულოდ ადელდა და საოვალიე მაგიდაზე დაანარცხა. მეტი დაძაბული მდგომარეობის წარმოადგენდა კი შეუძლებელი იყო. ამ ვითარებაში ერთ-ერთმა ჩვენგანმა თავი დაილომატიურად შეიკავა, არაფერი თქვა, არც დირექტორს მიემხრო და არც მცირე პრეზიდენტს. როდესაც თათბირი დაშორდა და ინსტიტუტის წარმომადგენლები წავიდნენ, ილიამ გვთხოვა დავრჩენილიყავით.

— არასოდეს არ იფიქროთ, რომ თქვენ ყველაზე ჰკვიანი, ყველაზე წინააღმდეგული კაცი ბრძანებით და სხვები კი სულელები არიან, — მიმართა პრეზიდენტმა მას, ვისაც თათბირზე ხმა არ ამოუღია. — ეს თქვენც დაგუდა და საქმეხაც. რას ჰგავდა დღეს თქვენი მოქმედება? განა ეს კოლექტივობაა, განა ეს საქმის სიყვარულია? თუ სხვა დროსაც თქვენ ასე მოქცევით, ჩვენ ერთად ვერ ვიმუშავებთ. იქნებ ჩვენი აზრის წინააღმდეგი იყავით? ბრძანეთ, ვინ გიშლით? ეს იქნებოდა წესიერი მოქმედება თქვენი მხრივ. — ასე გაქვარებულ ბატონი ილია არც მინახავს.

ილია ვაკუა განსაკუთრებულ უზრაველებას აქცევდა აჯადუბის ნამდვილი წევრებისა და წევრ-კორესპონდენტების არჩევას, უდიდეს საპასუხისმგებლო სახელმწიფოებრივ, ეროვნულ საქმეზე მიანიდა აჯადუბის შეცნება ახალი მეცნიერული ძალებით. არჩევნების პრაქტიკული მხარე მე მქონდა მონდობილი და სისტემატურად მოხოვდა მასალებს კანდიდატებზე, განსაკუთრებით ახალგაზრდა გამოჩენილ მეცნიერებზე; დიდ უზრაველებას აქცევდა კანდიდატების შესახებ გავრცელებულ საზოგადოებრივ აზრს, პრინციპული ხასიათის საკითხებს უთანხმებდა ჩვენს გამოჩენილ მეცნიერებს — აჯაი შანიძეს, ივანე ბერიტაშვილს, გიორგი ახლედიანს, ალექსანდრე ჩანელიძეს და სხვებს; მათი მოთხოვნის საფუძველზე ითვალისწინებდა არჩევნებს მეცნიერების ახალ მიმართულებებში.

ახლა პრეზიდენტმა განსაკუთრებით გააძლიერა უზრაველება მუშაინიტიარული დარგებისადმი.

— ისტორიკოსობა მინდოდა და ბატონმა ივანე ქავთიშვილმა არ დამართო ნება, საბუნებისმეტყველო ფაულობტებზე დამტოვა. ახლა მიანიც მივიღო აქტიური მონაწილეობა ჩვენი ეროვნული დარგების განვითარებაში. — იტყუოდა ხოლმე.

ილიას არასწორად მიიჩნდა, რომ აქედნობას ჩამოაშორებს სასოფლო-სამეურნეო დარგის ინსტიტუტები და რესპუბლიკისათვის შეტად საჭირო ერთ-ერთი მოქმედი სამეცნიერო განყოფილება დააშორებს. დიდხანს ფიქრობდა როგორ მოქცეულიყო. ბოლოს გადაწყვიტა:

— ალადვირით სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა განყოფილება იფრდიდებოდა. გადავცეთ დროებით ბიოლოგიური განყოფილება და ბოტანიკური ხალხები; იქაც ხომ არის სოფლის მეურნეობისათვის სასარგებლო მეცნიერული კვლევები? იქნებ შემდეგში საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭომ რამდენიმე ინსტიტუტში მიიწვდეს დავიბარუნოს. რატომ არ უწყვეტ ანგარიშს ამ ვარემოებებს, რომ როდესაც დარგობრივი ინსტიტუტები ფუნდამენტური კვლევის ინსტიტუტების გვერდით მუშაობენ, ეს მათ მეცნიერულ დონეს მაღლა სწევს, ბოლო თეორიული კვლევის ინსტიტუტები გულისხმობს უფრო ახლოს მიიტანენ ჩვენს რესპუბლიკისათვის საჭირო სასოფლო-სამეურნეო პრობლემებზე მუშაობას.

ილიას მუშაობას დიდი ხალხის და გასაქანი შემატა. მისი დიდი ხნის სტრუქციის შესრულებაში პირველ ვიცე-პრეზიდენტად არჩეულ იქნა ევგენი ზარაძე. თითქოს უველაფერი შესანიშნავად აეწერა; გააძლიერდა მეცნიერული კავშირები რესპუბლიკის შინ და გარეთ, შეცნიერება დაუახლოვდა ინტროდუქციას, დაისახა ფართო მეცნიერული და პრაქტიკული საქმიანობის გეგმები.

ილიას უყვარდა ქალაქგარეთ, როგორც თვითონ იტყოდა, ბუნებაში გასვლა. განსაკუთრებით სწორად ვიუდავით ხოლმე კოჭრის ტყეებში. გადაწყვეტილი ჰქონდა მეცნიერთა დასახლებული სახლის აშენება კოჭრის მისასვლელთან; ადგილიც ამოარჩია და აკადემიის პრეზიდენტის წევრებს აჩენა. ბოლო წლებში, როდესაც შედარებით შეუძლოდ იყო, უფრო ქვევით ჩამოინაცვლა და კოჭრისა და დასახლებულთან რომ ახალგაზრდა წიწვნარია, იქ დადიოდა. — აქედან მზის ჩასვლა კარგად ჩანს, თანაც რა შესანიშნავი ზაგრა, რა არსმატია. ახალგაზრდა უველაფერი კარგაიყო, — გვეტყუოდა ხოლმე.

ერთხელ შემოღვამაზე კოჭრის ახლოს, იქ სადაც მეცნიერთა დასახლებული სახლი უნდა აშენებულიყო, მიწდორზე წამოწვა; ერთი შტაკეული მიწა შემოხაზა და დათვალა, თუ რამდენი სხვადასხვა მცენარე იყო ამ ფართულ-აღმოსნა რამდენიმე ათეული.

„რამ განაპირობა ამდენი სხვადასხვა მცენარის თანამეგობრობა; ვინ გადაწყვიტა, რომ ეს მცენარეები ერთმანეთის გვერდით უფილიყვენ, რაშია საქმე?“ — შევითხოვოდა. ბიოლოგიის მიმართ მისი ინტერესი ჩემთვის ადრევე იყო ცნობილი. მთხოვდა ხოლმე, მომეხმარებოდა, თუ რა აქვს საერთო ადამიანს მცე-

ნარესთან, მიკროორგანიზმებთან, სპორული ფორმების მხარე ანტირეტეხდა, რაც საერთო იყო უველა ცოცხალი ორგანიზმისათვის. უნდოდა, გარკვევით სცოდნოდა, თუ რას წარმოადგენდნენ მეცნიერული თვალსაზრისით ბიომინი, ლეპეტიფიკაცია, ლისენკო; მათი წიგნებიც ჰქონდა შეძენილი.

— ჩვენი წამყვანი მეცნიერების ბრალია, რომ წლების მანძილზე „მეცნიერული“ ვიგინდარები ბატონობდნენ ნომდელ მეცნიერებაზე, როგორ მოითმინეთ ამდენი „მეცნიერული ნაცვს“ თავზე დაურა; გაიკლებით უფრო ენერჯიულად უნდა გებრძოლათ მათ წინააღმდეგ. თქვენც, ჩვენც, უველა დამანაშავე ვართო, — გამოქონდა განაზრახვა.

— სხვათა შორის, სერჯი, ჩვენ, მათემატიკოსებმა შენი მასწავლებლის და მეგობრის ოპარინის წინააღმდეგ საქმოდ მაგარი არაა გავაზაფუნეთ ლენინური პრემიების კომიტეტი. ოპარინმა, ნაცვლად იმისა, რომ ლისენკოს შებრძოლებოდა, მშვედლად დაიკავა საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის ბიოლოგიის მეცნიერებათა განყოფილების ხელმძღვანელობა, აკადემიკოს ორბელიის ადგილი. მე სიმართლის სიცოცხლის ფასადაც არ დავთმობდი. იქნებ ოპარინს მართლა ეცუთვნის მეცნიერული დამსახურებისათვის ლენინური პრემია, მაგრამ მე, სობოლევმა, ლავრენტიევმა და სხვა მათემატიკოსებმა ოპარინის წინააღმდეგ იმიტომ მივეციეთ ხმა, რომ იგი ლისენკოს მხარეზე იყო. ბატონმა ნიკომ ეს აქტი არ მოგვიწონა და არც ხელი მოგვიწერა, ამა თქვენ საადან იციო, ბიოლოგიაში რა ხდებაო.

მე არ მინდოდა, რომ ილიას ალექსანდრე ოპარინზე, ამ ბრწყინვალე მეცნიერსა და ადამიანზე, არასწორი წარმოდგენა ჰქონოდა და დაწვრილებით მოეუყუო მისი ცხოვრებისა და მეცნიერულ-საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ამბები. გავიდა დრო და ილიამ შეხედულება შეიცვალა:

— შენი ოპარინი ახლოს გავიცანი, ხანტერტოს პაროვნება უფილა. როგორც ჩანს, მე მართალი არ ვიყუი, როდესაც მის საწინააღმდეგოდ შედგინოლ წერილზე ხელი მოვადწერე. შეგვეძლო და ჩვენს უფლებებში შედიოდა, მივეცემით თუ არა ლენინურ პრემიას, მაგრამ ჩვენს მიერ მისი მეცნიერული და საზოგადოებრივი დამსახურება რაღა საჭირო იყო, — აკრიტიკებდა თავის მოქმედებას.

ილიას საბჭოთა კავშირის უშადღესი საბჭოს დეპუტატად ირჩევდნენ. ამომარჩევლებს წინასწარ უნდა შეხედებოდა თიანეთში, წინასაარჩევლო კამპილის დროს დეპუტატობის კანდიდატებს სწორად ახლავთ ხოლმე ახლოდღები, მეგობრები, და ჩვენც. რამდენიმე კაცი — შ. ძიძიგური, მე და სხვები, გავუვით ილიას.

შეხვედრებმა ბრწყინვალედ ჩაიარა. საქმიანი და ღრმა შინაარსიანი იყო უველა შეხვედრა; ირგვლივ სიყვარულისა და პატივისცემის ატმოსფერო სუფევდა. ერთი დღის განმავლობაში სამჭერ მოყვანილნი იყვნენ და მათ შორის სამივე შესანიშნავი, მაგრამ სრულიად სხვადასხვა შინაარსისა იყო. გამომსვლელთაგან ილიას განსაუბრებით მოეწონა მასწავლებელი ქალის წიკლაურის გამოხატვა, რომელმაც ილიას ასეთი ფრაზით მიმართა: „შათაში ხალხი მკაცრია, მაგრამ სიყვარული ნამდვილი იცინაო“. ილიას თავდაპირველად მსგავსი აზრის გამოთქვა: „მაგრამ ნებისყოფის კაცი სულ სხვაგვარად ხიბობს გამოცემის“.

საღამოს სუფრასთან მიგვიპატიეს. იმდენი ღვინო და თქმულზეა მოვისმინეთ, რომ თავი ხალხური პოეტიკის საღამოზე შეგონა. სიტყვა ადამიანს ჩამოვარდა და ერთმა ტრესბლესის დამსახურებულმა პენსიონარმა მასწავლებელმა ქალმა შემდეგი ამბავი გვიამბო:

მთის სახალხო პოეტისა და თქმულს ღამით სტუმარი სწევია. ოქაზში მხოლოდ სტუმრის თანხარად ვაყი ყოფილა, დანარჩენები სხვა სოფელში დღეობაზე უფილიყვენ წასული. ახალგაზრდა მასპინძელს ცხოვრება, რომ სტუმარი გამოკვეთული პატიმარი იყო და თუ გამოვლადობდა, ვინ იყო სტუმარი, დასჯა არც მასპინძელს ასცდებოდა. რა უნდა ექნა? ბავშვობა მათ ერთად ჰქონდათ გატარებული, ტოლები იყვნენ, ერთად უოცნებიათ, საქმეებშიც ერთად უფილიყ... მასპინძელმა შეგონა მათი შეიქმნა, დაასურა და მოსვენა. სტუმარი დღითი ადრე გაშორდა იქაურობას, მაგრამ უველაფერი მაინც ცნობილი გახდა; ოქაზის წვერი დაამატებეს. სოფლის თავაყებში თბილისის გაგზავნეს, იქნებ აპატონს, ხომ იცინა, მთის ადამიანს როგორია, მასპინძელი დამსწავლე არ არისო. რამდენიმე თვის შემდეგ ორივენი დასაქნა.

შეიქნა მსჯელობა: წარად მოიქცა თუ არა მასპინძელი. უველას ილიას აზრი აინტერესებდა.

— მე ხალხის ადამიანს დიდ პატივს ვცემ, ადამიანის საუკუნეების განმავლობაში იქმნებოდა; მასში ხალხის ძალა და სიბრძნეა ჩაქსოვილი. მე უფროსად მოვუყვარებდი ისე, როგორც ის ახალგაზრდა მასპინძელი მოიქცა. შემდეგ რაც მოხდა, ეს სულ სხვა საქმეა. ადამიანს დაცვამ შეიძლება მსხვერპლიც მოითხოვოს, მაგრამ ხალხის მორალი მასზე მაღლა უნდა დავაყენოთ; როგორ გინდათ გავარდით ახალგაზრდობა?—გამოთქვა თავისი მოსაზრება დეპუტატობის კანდიდატმა. ამომჩრედელები დიდად ქმეყოფილნი იყვნენ, რომ მათი მომავალი დეპუტატი, გარდა იმისა, რომ დიდი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწეა, დიდი ვაჟაკიც უფილიყ.

თანეთიდან გვიან ღამით წამოვიდით. ვა

ტყეში ვადიოდა და ილია მისი ატმოსფერო ატმოსფერო იყო, — ნეტავ ჩვენს მომავალს არ გათავდებოდეს.

ილია ადამიანს დიდ მოთხოვნებს უყენებდა; ადამიანს ხალხის გაკეთილშობილებას უნდა ემსახურებოდესო. აღელვებდა ზოგაერთი ჩვენი ზნე-ჩვეულების გადაკვარება. მისი ვიცი-არე-შიდენების დროს ჩეხოსლოვაკიის აკადემიამ მიგვიპატივა ნიკო მუსხელიშვილი, ილია ვეკუა, რაფიელ დვალის და მე შეუღლებიბოთრო. მიგვიღეს შესანიშნავად უველანი ჩვენი-ჩვენი სპეციალისტის ინსტრუქტორის მუშაობას გაეცანო. ჩეხოსლოვაკიის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტმა ოფიციალური მიღების შემდეგ ქალაქგარეთ, მონადირეთა სახლში საადილო გავიმართა. სუფრაზე უველაფერი უხვად იყო. ჩვენს გაკვირვებას საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც თითოეულ ჩვენთაგანს თითო შემწვარი ხოხობი მოგვართვეს. ჩეხოსლოვაკური ხოხობი ვაცილებით უფრო დიდი ჩანდა, ვიდრე ქართული ხოხობია. ილიამ ჩეხოსლოვაკიის აკადემიის პრეზიდენტს მკითხა:

— ბატონო პრეზიდენტო, რაშია საქმე, ატმომ მხოლოდ სტუმრებს მოგვართვენ ასეთი რაოდენობით შემწვარი ხორცი?

პრეზიდენტმა თავის თანხლებს პირებს გადახედა და ილიას უპასუხა: — ჩემი შეგობრები თქვენთან თბილისში იყვნენ და როდესაც დაბრუნდნენ, გაკვირვებით უვეზოდნენ: ქართულები უზომო რაოდენობის ხორცს ჰმად, მათ სუფრაზე ხორცილები სართულზედ არის დალაგებულიო. ამიტომ მოგართით სათითაოდ ჩვენს ტყეში გამოზრდილი ჩვენებური ხოხობი. თუ რამეში შეეცდით, გვაპატიეთ, თქვენს აქ ყოფნაშივე გამოვასწორებთ.

საღამოს სასტუმროში ილია ამბობდა:

— ხომ შედავთ, ჩვენმა გადაკვარებულმა ზნე-ჩვეულებამ აქ, ჩეხოსლოვაკიაში რა მდგომარეობაში ჩაგვყენა. აკადემიამ ჩვენს ზნე-ჩვეულებებსაც უნდა მიხედოსო.

ილია მკაცრი, მაგრამ მგერძობიარე, ადამიანის მოყვარული კაცი იყო. მრავალი შემთხვევა ჰქონია ამაში დავრწმუნებულიყავი. უველად ხალხში ყოფნა, ხალხთან ურთიერთობა. აფხაზეთის მოგზაურობისას სხვა ამხანაგებთან ერთად შოთა ძიძიგური და მეც ვახლდით. წარმოდგენილი ზემითა და პატივისცემით მიიღო ილია ვეკუა აფხაზეთის მოსახლეობამ. მას აფხაზეთის მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის საპატიო წოდება მიანიჭეს ლიხში სახალხო ზემი გაუმართეს. განუწვებტლავ მოდიოდნენ სხვადასხვა სოფლის წარმომადგენლები და ადგილობრივი ადამიანის მიხედვით ასრულებდნენ უველა საპატიოებო ცერემონიას; ჩვენ მათი ზნე-ჩვეულებების მიხედვით თითქმის სულ ფეხზე ვიდექით. ეს ზნე-ჩვეულო ზარ-ზეიმი რამდენიმე დღე გავრძედა.

საგარეო საკითხები

ხარობისა და ხალხი და უდიდესი კმაყოფილი იყო თვითონ ილია.

კიდევ ერთი პატარა ამბავი. აქადემიას მსტიხლავ კელდისი ესტუმრა მეცნიერებთან ერთად, ისინი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წამყვანი ინსტიტუტების მუშაობას გაეცნენ. ბოლო დღეს ილიამ დამოძახა და გამოფრთხილა: არსად წახვიდ, კელდისს სურს ქაშვიტის ეკლესიაში ღაღად გუდიაშვილისეული მონასტრობა ნახოს.

სამიჯნო წვედით. საღაშო ხანი იყო და საწოდების შექმნე კელდის მხატვრობა შორიდან კარგად არ მოჩანდა. ამიტომ მსტიხლავ ვსევოლოდის ძემ მოისურვა საკურთხეველში შესვლა. მოვედი მღვდელმთავართან, ნებაართვა ელბოვე. უნაო მისობა. მოვიშველიე ჩემი თანამგზავრების მეცნიერული და საზოგადოებრივი ტიტულები, მაგრამ არც ამან ვაჭრა. საუბარი რომ გაგივრძელდა, ილია მიხვდა, რაწინ იყო საქმე და თვითონაც ეახლა, შეეცა. მღვდელმთავარმა არც მას მისცა დასტურტი. კელდისმა დამწვიდება დაგვიწო: — არა უნაუბ, რაც ვნახეთ, ესეც დიდებულთაო. ის იყო უნდა გამოვსულიყავით ეკლესიიდან. რომ მსტიხლავ ვსევოლოდის ძემ ჩვენს პრეზიდენტს დაუძახა: ილია ნესტორის ძვე, აქეთ მობრძანდით. ნახეთ, კარების ზემოთ რაგორი მონასტრობააო. მღვდელმთავარმა გააგონა თუ არა „ილია ნესტორის ძე“, ჩემთან მოვიარდა — „ვიწ ილია ევ კაციო“.

— ილია ევერა, ხომ ვითხარი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტიამეთქი!

ჩემი ბოლო სიტყვები მას ალბათ არც ვაუგონია. ევა პარდაპარ ილიას და ორთვე მხარზე ეაშორა. — ილია ბატონო, თქვენ წმიდა კაცი ბრძანდებით, თქვენთვის ეკლესიის არც ერთ ადგილას მისვლა არაა აკრძალული; წამოიყვანეთ ევ თქვენი სტუმარყო. — გარგანებული იდგა კელდისი და არ ესმოდა, თუ რა ხდებოდა. წაგვიძვრა წინ მღვდელმთავარი და შევიდით საკურთხეველში, უველაფერი დავათვალიერეთ. კელდისი ადტაცებაში მოვიდა მხატვრობით.

— ილია ნესტორის ძვე, გუდიაშვილზე ნაკლებ საინტერესო არ იყო ამ მღვდლის დამოკიდებულება შენდამი; შენ სიცოცხლეშივე ჩაკრიცხვ წმინდანებში, — ხუმრობდა საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი.

ილიას საბედისწერა დაავადება თანდათან გააღიერდა, ხმა დაუსუსტდა და საქარო გამოსვლები უჭირდა. თავს მასიც არ წოგავდა, ყოველ ღონეს ხმარობდა, რომ საქმეს მისი შეუძლოდ ყოფნა არ დასტუქობოდა. მხოლოდ არ მაგალიის დავასახლებ.

ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის რედაქციის მუშაობის განმეილების რამდენიმე წინადღებთი ამიხსნა, თუ რა არის გამოთქმა

უნდოდა და მოხოვა მის მაგალითად. მეცნიერებათა აკადემიის წევარი სრულე. მაგრამ ილიას ჩემი სიტყვა არ მოეწონა; როგორც შემდეგში ამიხსნა, უველაფერი სხე არ მოიქვამს, როგორც მას სურდა. ილია იძულებული გახდა თვითონაც წამოეტყვა სიტყვა. თავს ძალა დაეძინა და მოიჯარა სარქდაქციო კელდისის მუშაობის განაუჭრობესხლად მნიშვნელოვანი ღონისძიებები შესთავაზა.

ყოფილა ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც მისი მოსაზრებების მიხედვით ჩემი გამოხვლა დამაწყაყოფილებლად მიუჩნევა.

რომ დღე მიმდინარეობდა აქადემიაში კელდისის პრობლემებისადმი მიძღვნილი ფართო სამეცნიერო სესია. მრავალი მეცნიერი და სოფლის მეურნეობის პრაქტიკული მოღვაწე, ორგანიზატორი მონაწილეობდა სესიის მუშაობაში. უველა დიდი ინტერესით ელოდა რას იტყოდა შემაქამებელ სიტყვებში პრეზიდენტი. ილიას თავისი სიტყვის თვისებები ჩამოერჩილი ჰქონდა, მაგრამ უკანასკნელ წუთებში ეველმა უღალატა და მოხოვა მისი თვისების მიხედვით სიტყვა შე შეთქვა. ამ მდგომარეობიდან როგორც უნდა გამოყოფიყო. ჩემმა გამოხვლამ დააწყაყოფიდა და სესია დამწვიდებულმა დახურა. სესიის უველა მონაწილე მიხვდა, რაც მოხდა, უველას გაძვევა ერთგვარი სევდა...

ილია საოპერაციოდ მოსკოვს გაემგზავრა. რამდენიმე კვირის შემდეგ საავადმყოფოში ეინახულე. იქდა მშვიდად და თავის ახალ მონოგრაფიაზე მუშაობდა. უველაფერი დაწერილე ბით მოწყალოდა. ისეთივე ინტერესი ჰქონდა აქადემიის საქმეებისადმი, როგორც ადრე. დაავადებაშივე წამოსვლის წინ ქალბატონმა თამარმა მისი მეურნეული ექიმი გააპყრო. მეურნელი ქალი გაციებულა იყო; რამდენი წელია ილია ნესტორის ძის მეურნეული ვარ და არ მახსოვს მას ეთიხოს ჩემთვის, თუ რა დაავადება აქვს და რას უნდა ელოდოს. ჩემს ხანგრძლივ საექიმო პრაქტიკაში ასეთი შემთხვევა ერთ არ მქონია.

სავადმყოფოდა ბშირად იწერებოდა წერილებს კონკრეტული დავალებებით. ვვთხოვედი იმასაც, რომ აქადემიის საქმიანობის ანგარიშის შედეგინისა მისთვის განსაკუთრებულე ადგილი არ მოგვეჩინა. ვაგყო, რომ აქადემიის ალექსანდრე ბარამიძის პრეზიდენტიხათვის მიემართა თხოვნით ვათავისუფლებინათ დიეტრატორის ინსტიტუტის დირექტორის თანამდებობიდან — აღმინისტრაციული სამუშაო მეცნიერულ მუშაობაში ხელს მიშლისო. ხანწრაფოდ მოგვეწერა წერილი, რომ მცირე პრეზიდენტს აქად. ა. ბარამიძის თხოვნა არ დავკმაყოფილებინა. ვცდილად ახსიათებდა ბატონ ალექსანდრეს მოღვაწეობის და ინსტიტუტის ცხოვრებაში უდიდესი მნიშვნელობის მოკლე-

საქართველო
 თბილისი

ნად შიანდა, რომ ასეთი გამოჩენილი მეცნიერი ედგა ინსტიტუტის სათავეში. ამჯერად ხასიათის წერტილებს ზნაირად ვღებულობდი. ბატონი ევგენი ხარაძე, რომელიც მას ცვლიდა, ურველთვის ცდილობდა მისი მოსაზრებები პრაქტიკულად განეზორცილებინა. ალიას, ვიდრე ცოცხალი იყო, აკადემიასთან საქმიანი კავშირი არ გაუწყვეტია.

შოხალყოფა ილიას დაბადების 70 წლისთავი და შოთა ძიძგური და მე შიხალყოფად შინ ვეახლეთ. ცოტა ხნის შემდეგ ილიას ინსტიტუტის საქართველოს ტრევიზიის მეცნიერების განყოფილების გამგე მადეა ლორთქიფანიძე ქალბატონმა მადეამ ილიას სთხოვა ზოგიერთი მასალა იუბილესთან დაკავშირებით და ბოდიშის მოხდით ვააცნო ღონისძიებები, რომელთა შესრულებასაც ტრევიზია ამირებდა. ბატონმა ილიამ უურადღება მიიქცია გამოხსენებულთა საუბარად სიას, რომელშიაც ჩვენც აღმოვჩნდით. იუბილარმა ქალბატონ მადეას სთხოვა ღონისძიებათა შემცირება და, სხვათა შორის, გამოთქვა მოსაზრება — ახლო მეგობრების გამოსვლა, ჩემი აზრით, არ არის აუცილებელი, უზერხულადაც კი მიმანიაო. — ამ დროს ილია უკვე ვეღარ ლაპარაკობდა და უველაფერი ეს ფიქალის დაფაზე დაგვიწერა.

ილიას დაბადების 70 წელთან დაკავშირებული ღონისძიებები ფართოდ ჩატარდა აკადემიაში, უნივერსიტეტში, მათემატიკურ ინს-

ტიტუტებში. მათემატიკოსები ბრებოდნენ ილია ვაკას მეცნიერული მიღწევების პროაგანდასა და უმაღლეს შეფასებებში.

ილიას უუვარდა წარსულის გახსენება, ძველი ამბების მოყვლა; იგონებდა თავის ბავშვობას, ბავშვობის მეგობრებს, შრომლებს, თავის სოფელს, თანასოფლელებს, განსაკუთრებით თედო ბაბუს.

— ბაბუაჩემი გღებოთა აქანუების მონაწილე იყო, უტუ მიქავასთან ერთად იბრძოდა; ხალხმა მას „მართალი თედო“ შეარქვაო, — სიამაყით იტყოდა ხოლმე.

ილია ნათესაების, მეგობრების დიდი მოყვარული და პატივისმცემელი იყო.

გარდაცვალებამდე რამდენიმე დღით ადრე, როდესაც სამუშაო ოთახიდან სასტუმრო ოთახში გადაშინაცვლა, თავის მეუღლეს, ქალბატონ თამარს სთხოვა:

— ჩემი მშობლების სურათი კაბინეტიდან გადაშოიტანეთ და ისე დაყოფეთ ჩემი საწოლის პირდაპირ კედელზე, რომ გამოდგებით ვუცქიროო...

გავიდა შეიდი წელი ილიას გარდაცვალებიდან და მის მიერ ავადმყოფობის პერიოდში შექმნილმა მონოგრაფიამ — „გარსთა თეორიის სხვადასხვა ვარიანტის აგების ზოგიერთი წიგნი მეთოდი“ — მიიღო სსრ კავშირის 1984 წლის სახელმწიფო პრემია.

სოლომონ ლაიპვილი

**ილია ჭავჭავაძის ბიოგრაფიის
ფურცლები**

ოც წელზე მეტი გავიდა ი. ჭავჭავაძის თხზულებათა ბოლო აკადემიური გამოცემის დამთავრებიდან, განვლულ პერიოდში სხვადასხვა მკვლევართა მიერ გამოცემული იქნა მრავალი პუბლიცისტური სტატია, კერძო წერილი და ჩანაწერი დიდი მწერლის ლიტერატურული მემკვიდრეობიდან. რევოლუციამდელი პრესის „ქართული ანალიტიკური ბიბლიოგრაფიის“ მრავალტომეულისა და „ი. ჭავჭავაძის ბიბლიოგრაფიის“ გამოცემათა შედეგებით, დადგინდა ი. ჭავჭავაძის ბევრი ახალი შემოქმედებითი და ბიოგრაფიული მომენტი ყოველივე აღნიშნულმა სამართლიანად დააყენა დღის წესრიგში XIX საუკუნის ქართული საზოგადოებრივი აზრის მამამთავრის ნაწარმოებთა ხელახალი გამოცემის საკითხი.

სათანადო ორგანიზაციები უკვე შეუდგნენ ამ სამატიო საქმის განხორციელებას. ცხადია, უფრადღების მიღმა არ უნდა დარჩეს თხზულებათა სრულ კრებულს გამორჩენილი არც ერთი შემოქმედებითი თუ საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე დოკუმენტი.

ჩვენი მიზანია გამოვამზებოთ ზოგიერთი მიუიწვებელი ფაქტი და დოკუმენტი, რაც უფრობობ, შეაყვებს ილია ჭავჭავაძის ისედაც მდიდარ საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მატთანეს.

I. ი. ჭავჭავაძის პიისტოლარული მემკვიდრეობიდან

1. 1873 წლის ივნისიდან ი. ჭავჭავაძე ხანგრძლივად იმყოფებოდა პეტერბურგსა და მოსკოვში სათავადაზნაურო ბანკის წესდების დასამტკიცებლად. 1873 წლის 12 ივლისის თარიღით მის მიერ მოსკოვიდან (შედულის ოღლა გურამიშვილისადმი) გამოგზავნილ წერილს

თან ახლავს მინაწერი რუსულ ენაზე: „ვადავცი დიმიტრის საიდუმლოდ, რომ მოლაპარაკებას კრასნოვოდსკის რაზმის თაობაზე ვაწარმოებ მოსკოვსკიე ვედომოსტის რედაქტორთან. მოლაპარაკება ჩერ არ დამთავრებულა“ (იხ. ი. ჭავჭავაძე, ტ. X, გვ. 289). ი. ჭავჭავაძის წერილების გამომცემელის პ. ინგოროყვას განმარტებით დიმიტრი ი. ჭავჭავაძის ქვისლი, ცნობილი სამხედრო და საზოგადო მოღვაწე დიმიტრი სომონის ძე სტაროსელსკია (1832-1884 წ.წ.), ხოლო რას უნდა ნიშნავდეს „კრასნოვოდსკი ოტრიად“ — ამ საკითხზე დეწლმოსოლ შეცნენერს არავითარი განმარტება არ გაუეთება.

ქ. კრასნოვოდსკი რუსეთის ხელისუფლების მიერ დაარსებულ იქნა 1869 წ. როგორც ციხე-სიმაგრე. 1873 წლის დამდეგს შუა აზიის დამორჩილების პერიოდში აქ გენერალ კუფმანის ხელმძღვანელობით ჩამოყალიბდა ოთხი სამხედრო შენაერთი: თურქესტანის, მანგიშლასკის, ორენბურგის და კრასნოვოდსკის „ოტრიადების“ სახელწოდებით.

1873 წ. თებერვლის ბოლოს რაზმებმა კოლონებად შეუტეეს ხოის სახანოს და მის დელაქაქს, რომელიც 28 მაისს აიღეს. დასახელებული ოთხი რაზმიდან ხოის აღებაში მონაწილეობა არ მიუღია მხოლოდ „კრასნოვოდსკის რაზმს“, ვინაიდან იგი შუა გზიდან დაბრუნდა უკან, რამაც რუსეთის პრესაში (მთ შორისაა გაზ. „კაკაზიუ“) მიუთქმა-მოთქმა გამოიწვია, რაზმს და მის სარდალს პოლკოვნიკ ვასილ ივანეს ძე მარკოზოვს (მარკოზაშვილს) ბრალად სდებდნენ სამხედრო ხელმძღვანელობის ბრძანების შეუსრულებლობას. გაზ. „მოსკოვსკიე ვედომოსტის“ 1873 წ. მეორე ნახევრის ნომრებიდან ჩვენი უფრადღება მიიქცია ამ მოვლენისადმი მიძღვნილმა

ორი ავვისტოს ნომერში გამოქვეყნებულმა უსათურო სტატიაში.

ზღმორეწერელ ამ გრცელ სტატიაში (საე-რთოდ, გაზ. „მოსკოვსკოე ვედომოსტნი“, როგორც ოფიციალურში, სტატიები ძირითადად ქვეყნდებოდა ანონიმურად) დაწერილებით და დაწვრილებად არის ლაპარაკი „ქრასნოვოდსკის რაზმის“ და მისი მეთაურის ე. მარკოზოვის მიერ რაზმის უკან დახვევის ობიექტურ მიზეზებზე. ყეროდ, დასახელებულია დიდი სიკვება, უწყლობა, აქლემების ნაკლებობა და სხვა. სტატიაში ხაზგასმით არის ნათქვამი, რომ რაზმს და მის მეთაურს ე. მარკოზოვს არათუ ბრალი უნდა დაედოს, არამედ მადლობა ე უნდა გამოეცხადოს წინდახეტელობისა და გმირობისათვის, რომელიც მან გამოიჩინა და თავიდან აიცილა ადამიანთა გაუმართლებელი მსხვერპლი.

ცნობილია ი. ჭავჭავაძის განსაკუთრებული, გულბილი დამოკიდებულება თავის ქვისლთან, გენერალ-ლეიტენანტ დიმიტრი სტაროსელსკისთან და აგრეთვე ისიც, თუ რაოდენ დაინტერესება იჩენდა დ. სტაროსელსკი ქართული საზოგადოებრივი ცხოვრებისადმი. ამის ნათელი დადასტურება დ. სტაროსელსკის მნიშვნელოვანი წვლილი ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წესდების უმაღლესი ხელისუფლების მიერ დამტკიცების საქმეში. 1872-76 წლებში იგი იყო ბაქოს გუბერნატორი და ზედამხედველობას უწევდა ე. წ. ბურჟუაზიის სამხედრო ოპერაციებს. მსგებ დავალებულ ქონდა გამოეცლია მიზეზები, თუ რამ განაპირობა „ქრასნოვოდსკის რაზმის“ ე. წ. მარკო. აშყარა, იგი, როგორც კავკასიის სამედიცინოს მდილი ჩინის წარმომადგენელი, მოკლებული იყო უფლებას ცენტრალურ პრესაში გამოსულიყო ე. წ. „მარკოზოვისისა და მისი რაზმის დამცველის რე-ლიში.

ბუნებრივია, უფრო მიზანშეწონილი იქნებოდა ეს მისი ეცხრა ი. ჭავჭავაძეს. „მოსკოვსკოე ვედომოსტნი“ დასახელებული სტატია უნდა მივიჩნიოთ ი. ჭავჭავაძის და დ. სტაროსელსკის ერთობლივი თანამშრომლობის შედეგად.

ვასილ მარკოზოვის (1838-1908 წ.წ.), ყარსის და დუნების შტურმების აქტიურ მონაწილეს, 1878 წლიდან ინჟანტერიის გენერალ-ლეიტენანტს, ეკუთვნის დიდტანიანი წიგნი „ქრასნოვოდსკის რაზმი და მისი თავდასაჯვალი“ (რუსულ ენაზე), რომელიც 1897 წ. გამოიცა პეტერბურგში „ქველი ქრასნოვოდსკელის“ ფსევდონიმით. ამ ნაშრომში იგი დაწერილებით ეხება მისადმი წყაენებულ პრეტენზიებს და აღწერს არსებულ ვითარებას.

2. ი. ჭავჭავაძე თავის მოღვაწეობაში სავანგებო ურთაღებებს უფობადა ერთეული მეცნიკალური ზელოვნების აღორძინება-განიეთა-

რების საქმეს, მზორველობას და განვითარებას არ აკლდება ამ სარბილზე მოღვაწეობის — ლ. აღნიშვილს, ი. რატელს, ფ. ქორიძეს და სხვებს. ამ თეალსარბისით ერთობ საინტერესოა ილიას შემდეგი უცნობი წერილი ქართული საგალობლების ცნობილი შემკრებისა და გამოცემების ვასილ კარბელაშვილისადმი (1858-1936 წ.წ.):

„მოწყალო ხელმწიფე, ვასილ გრიგორისა!

დიდ ბოდმს ვიხდი, რომ თქვენი საქმე აქანობამდე სისრულეში ვერ მოვიყვანე. მე დღეს სოფლად მოდივარ და საშობადს აქ ვიწებნი, ქალაქში. გთხოვთ ორშობადს საღამოს შეიღსა ანუ რვა საათზეთ თქვენს საქმეზედ მოვიღპარაკოთ.

თქვენი პატივისმცემელი ილია ჭავჭავაძე“ 8 სექტემბერი 1878 წ.ა

განუზომელია მოწინავე ქართველი საზოგადოების თაოსნობით 1879 წ. დაარსებულ ქართულთა შორის წ. - გამავრცელებული საზოგადოების წვლილი ერთეული მესიის ნიშნუების შეგროვებისა და გამოცემის საქმეში. ხაზგასმით ღრსია ის დიდი დახმარება, რომელსაც უწევდა აღნიშნული საზოგადოება დ. არაიშვილს, ფ. ქორიძეს, ი. კარგაჩეთელსა და ზ. ჩხიკვაძეს ამ საშვილიშვილო საქმის განხორციელების საქმეში. ვფიქრობ, მზორედ ილიას აქტიური ჩარევის შედეგი უნდა იყოს, რომ ქ. შ. წ. - კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებამ ვასილ კარბელაშვილს საგალობლთა ჩაწერისათვის 1879 წ. გამოუყო სათანადო ფულადი სახარბი.

3. ილია ჭავჭავაძე ყოველთვის სათანადო გულისხმიერებით ეკლდებოდა ქართულ თეატრს და მის მოღვაწეთა საქმიანობას. ამ შხრიდ იგი ინტერესის შემცველია მისი ხანგრძლივი ურთიერთობა ვასო აბაშიძესთან, რაც არაერთგზის გამოიხატა „ივერიის“ ფურცლებზე მის შესახებ მრავალი სტატიის, მასილუბისა და რეცენზიის გამოქვეყნებით. საილუსტრაციოდ გვიჩნდა დავიჭომოთ „ივერიის“ რედაქციის საუბილეო ადრესი, მიძღვნილი დიდი ქართველი მსახიობისა და საზოგადო მოღვაწის ვასო აბაშიძისადმი მისი სასცენო მოღვაწეობის 25 წლისათთან დაკავშირებით: „სყავარულო და შეუღარებულ ქართველო მსახიობო ბ-ნო ვასილ!

უხუცესი ქართული გაზ. „ივერია“ და მისი სელის ჩამდგმელი თანამშრომელი სემონი არიან იმისა, თუ ჩვენს საშობოლო სცენისათვის ჰეირფასი და შეუღარებელი შენი ნიჭი 25 წლის განმავლობაში, იმ თავით აქომამდე თანდათან ვით იფურჩქნებოდა, ვითარდებოდა; ან როგორ მიადლია იმ სანატრელს წამს,

არაგვის მხრიდან მოზანდენე ეკიპები, მხედრები, რომლებიც ნაპარდობდნენ თავიანთ მკვირცხლი შედარებით. სტუმრები მოდიოდნენ როგორც ცალ-ცალკე, ასევე ჩრუხებად და უპირავე ხალხით იყვებოდა გულუხვი მასპინძლის ოთახები.

აქ იყვნენ მეცნიერების წარმომადგენლები, პოეტები, სახელმწიფო მოხელენი, სამხედრო კოჩები; საქართველოს ყველა კუთხეში — კახეთში, ქართლში, იმერეთში, სამეგრელოში გამოგზავნა თავიანთი წარმომადგენლები, რომლებიც გამოცხადდნენ, რათა პარტივი ეცათ ძვირფასი ილიკოსათვის. მახლობელი სოფლების გლეხები, სამასამდე კაცის ოჯახებით, გამოწოდებოდა თავიანთ თვალწარმტაც სოფლურ კოსტუმებში შიდადგენ თავადის სახლს. მათთვის სასწრაფოდ მაღალზე და ხალიჩებზე გაიშალა საუბრე, ხოლო შემდგომ მოეწყო სადილი და მშვენიერული უმარავე ადგილობრივი ღვინით, რომელსაც ისინი შეექცეოდნენ ზომიერად. სულ მალე მათ მთელი გატაცებით წამოიწყეს სიმღერები. მღეროდა ყველა.

სადილობის დროს, როგორც განსაკუთრებულად გასართობი, გამოჩნდა სახალხო მომღერალი, მსგავსი ჩვენი კობზარისა, რომელიც მიუთაროვდა რა მასპინძელს, მომბოხებული იმპროვიზაციით შეუდგა მისი კეთილი ხასიათისა და სასახლო საქმიანობის დახასიათებას. ყველა დიდი უკრალდებით უსმენდა სიმღერას ამ უბრალო პოეტისას, ამასთან ერთად სტუმრებს ელოდათ სხვა სასიამოვნო გასართობი: გლეხებმა გამართეს ჭიდაობა, რომელიც წყვილთა შერკინებიდან გადაიზარდა საყოველთაო შერკინებად და დამთავრდა ყოველგვარი სერობილი ვართულების გარეშე.

ვეფერობთ, ე. გაბაშვილისა და ი. მანსვეტაშვილის შესანიშნავ მოგონებებით ერთად ა. პოლტავეცის შთაბეჭდილებანი მნიშვნელოვნად გაამდიდრებს ჩვენ წარმოდგენას „ილიაობაზე“.

2. ილიას უბრალოდობიდან თბილისის ჩინივზის მუშათა წარმომადგენლებამდე.

ცნობილია, რაოდენ მჭიდროდ ურთიერთობა აყვებოდა ი. ჭავჭავაძესთან ზაქარია ჭიჭინაძეს. ქვემოთ მოტანილ გამოქვეყნებულ მის მოგონებაში მოთხრობილია, თუ როგორ ჩავყარა საფუძველი ურთიერთობას ი. ჭავჭავაძესა და რკინიგზის მუშათა ერთ ჩრუხს შორის 1906 წ. შემოდგომიდან.

ზ. ჭიჭინაძეს ეს მოგონება გადაუცია ცნობილ ექიმისა და საზოგადო მოღვაწის მიხეილ გედევანიშვილისათვის, როდესაც იგი აგროვებდა მასალებს ი. ჭავჭავაძის თხოვნებითა 1911 წლის ცნობილი გამოცემისათვის. მოგონება ინახება გ. ლეონიძის სახელობის საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზე-

უმში დაცულ მ. გედევანიშვილის *გამონათქვამები* ნაშრომში. მოგონება ქვეყნდება *გამონათქვამები* შემოცლებით და ავტორის სტილის დაცვით.

„...პირველი სახელმწიფო სათათბიროს გათავების შემდეგ ი. ჭავჭავაძე თბილისში დაბრუნდა, მოსვლისთანავე მას რაღაც სწულეება გაუჩნდა, ეს სწულეება მას ისე გაუძნელდა, რომ მალე ოპერაცია უყვეს. ამის შემდეგ იგი ნელ-ნელა უფრო ზღებოდა, რამდენიმე ხნის შემდეგ მორბა კიდევ ისე, რომ თავისუფლად ლაპარაკი დაიწყო და მნახველებმა მიღებაზე ვიყავ მასთან და მიწოდდა ნახვა იმ დროს, როცა იგი ავად იყო. ოპერაცია ახლად აქნდა ნაშენარი...“

ჩემს წინედ ქრისტეფორე მამაცაშვილი მისუდიყო. ეს გამოვიდა და მეც შეველი. ილიას უყვე ტანსაცმელი ჩაეცო და ტახტზე იყო ჩამოშვადი და დამინახა თუ არა, მაშინვე დამიძახა ასე: „ოპ, ზაქარია, მობრძანდი, მობრძანდი... მესიამოვნა შენი ნახვა და შენთან ლაპარაკი მინდა. მე აღარ დავაძალე ლაპარაკი და მაღლობა უთხარი და მასთან განუცხადე ჩემი სიხარული და სიამოვნება, რომ ოპერაცია ასე ადვილად აიტანა...“

ჰო, ესე. ახლა კი დავიწყეთ ლაპარაკი... სხვა როგორ ხარ, როგორ ცხოვრობ, ესხა რას ბეჭდავ? მე უნებ ზოგი რამ ცნობები მწიგნობრობის შესახებ... მე რე ვილაპარაკეთ ქართულ მამალიანებზე, შემდეგ ქართულ მწიგნობრობაზეც და უკანასკნელად გადაეცედით ქართულ მუშებზედ. ილიამ იკითხა ეს საგანი ასე:

როგორ არიან ქართველი მუშები, ამა მომიყე, შენ იცი, თუ ყველაფერს მიუწყებ... არ იქნება რომ რამოდენიმე კაცი, თუნდ ერთი, ორი ან სამი მეც გაამყონ. დიდად დავიმადლებ. შენ მომიყვანე, ვთხოვე ამას, ამის მგერი ხომ არა დამივალდება რა შენთვის. გაამყანი, მომიყვანე, ნამეტურ რკინის გზის ქარხნის ქართველი მუშები მაჩვენე, ესენი მინდა ვაგვიცნო.

მე ვაცნობის პირობა მივეცა და მოვახსენე შემდეგი: დიდის სიამოვნებით, გნებავთ დღესევე საღამოს ვახლებთ. როცა კი ინებებთ ჩემი სახლის კარები ყოველთვის ღია იქნება მაგისთანა ხელოსნებისათვის. აქ ი. ჭავჭავაძემ დროც დამინიშნა მოსვლა, რომ მით არც მუშებს წაერთოდ სამუშაო დროც. ამიტომ მე ვარჩიე დღესასწაული დღეებში მოსვლა და ნახვა ანუ ხელოსან მუშების გაგზავნა.

წასვლაზედ ბევრს რამეზე ვილაპარაკედ. მალე გამოვეშველობე და წაველ. წასვლისას კიდევ უთხარი შემდეგი: ამ ერთ კვირის განმავლობაში თქვენ უსათუოდ ვაიცნობთ ჩვენებურ შეგნებულ მუშებს.

ამა შენ იცი, მარბათ მოიქცეო და მშვიდობით იყავ. ეს იყო უკანასკნელი მისი სიტყვა მე ვა-

მოვემწიფობე და წამოველ.

ერთი ყირის განმავლობაში მე ვნახე რკინის გზის რამოდენიმე ხელოსანი მუშები და ამის შესახებ მოველაპარაკე. ბოლოს, რომელსაც კარგად ვიცნობდი, რომელიც უფრო შევნიშნული იყო, დავავლე მას რამდენიმე მუშის არჩევა და წასვლა ილიასთან. ეს ხელოსანი იყო მიხეილ ქველოშვილი, კავთისბეველი. ამას დიდად ესიამოვნა ესეთი დავალება, მაღლე იშვინა ამხანაგი მუშები და დანიშნულს დროს წაიღინენ ილიასთან. მე არ გავეყვი, ასე ვამუშობინე. მეორე დღეს ვნახე ეს ხელოსანი და ვკოხზე ამბავი, მან გადმომცა შემდეგი: მაღლობელი ვართ, რომ თქვენ გავკავაზავეთ, წუხელის სიამოვნებით მიგვიღო, დიდად გაეხარა ჩვენი გაცნობა. ძალიან ესიამოვნა, ბევრს რამეზეც ვილაპარაკე. სწორედ ცოლდა არის, რომ ჩვენი მუშები მას პირადად არ იცნობენ. ეს ჩვენ არ გვეპატიება. ოო, რა შესანიშნავი კაცი ყოფილა.

ამ მიხეილ ქველოშვილის ნაამბობს მოკლედ ვკრი. ამ ხელოსანს და მის ამხანაგებს მასთან სიარული არც შემდეგ მოუსპია. როცა დრო ჰქონდათ, მაშინ ისინი სიამოვნებით მიდიოდნენ და ილია ჭკვევაძეც სიამოვნებით იღებდა ხოლმე მათ. ერთი ამ მუშათაგანი გლეხი ჭკვევაძეც ყოფილა, ზელობით სლესარი, ვისი გაცნობა ილია ჭკვევაძეს დიდად სიამოვნებია. გლეხი ჭკვევაძეები ქართლში მრავლად არიან თურმე, ეს მეც არ ვიციდი. რამოდენიმე ხნის შემდეგ მე შემთხვევით ვნახე ილია და სიტყვა ჩამოვარდა ჩვენ საქმეებზედ. სხვათა შორის ხელოსნების გაცნობის გამო მაღლობა მითხრა. სთქვა შემდეგი: ვინაიერო მუშები ყოფილან, სინატრელია რომ

მათი მგზავნი მრავლად გაჩნდნენ და სხვა რამ ენობები მე ამ ხელოსანებისაგან არა შემიტყვია რა, როცა მინახავს და მილაპარაკებია, მაშინ ამ ხელოსნების აღტაცებას საზღვარი აღარ ჰქონია. საჭირო კი არის რომ თვით ამ ხელოსნებმა დასაწერონ ის შთაბეჭდილება, რაც მათ ნახეს და ილაპარაკეს ჭკვევაძესთან. ამ ხელოსნების მასთან მისვლა-მოსვლას საზღვარი დაუდო ილიას მკვლელობამ*...

აქ მოკემულ მოგონებას სანდობას ანიჭებს და აკონკრეტებს მასში მოხსენიებულ მუშის მიხეილ ქველოშვილის მოგონება, რომელიც მას 1965 წელს ჩაუბარებია ი. ჭკვევაძის საზღ-მუნეუმიისათვის თბილისში.

ეს ორი დოკუმენტი არსებითად ავსებს ერთმანეთს და საშუალებას გვაძლევს წარმოდგინა ვიქონიოთ ი. ჭკვევაძის სიცოცხლის უკანასკნელ პერიოდის ბიოგრაფიის ერთ საყურადღებო ეპიზოდზე.

როგორც დავინახეთ, განხილული ზუთი დოკუმენტიდან სამი ვანეუთენება ი. ჭკვევაძის ეპისტოლარულ შემკვიდრებობას, ხოლო ორი მემუარული ხასიათისაა. მათი წყალობით ჩვენთვის ცნობილი ხდება ი. ჭკვევაძის დღემდის უცნობი კორესპონდენტები: ვ. კარბელი-შვილი, ა. პოლტავეცი, შ. ქველოშვილი. გარკვეული ინტერესის შემცველია ი. ჭკვევაძის ლაქლი ე. მარკოზაშვილისა და მისი რაზმის დაუმსახურებლად შეღავთული ავტორიტეტის რეზილიტაციის საქმეში და სხვ. ეფექტობთ, მოტანილი წერილობითი მასალები ერთგვარად შუქს ჰფენენ ი. ჭკვევაძის დიდ საზოგადოებრივ მოღვაწეობას და ხელს უწყობენ მის შემდგომ შესწავლის საქმეს.

ვახტანგ გორგასლის ოჯახური ქრონოლოგია

ფარნავაზიანთა სამეფო სახლის ქრონოლოგია ქართული ისტორიოგრაფიის ერთი ნაგებობად შესწავლილი საკითხთაგანია. არადა ფარნავაზიანთა სამეფო დინასტიის მეფეთა ქრონოლოგიის ზუსტ განსაზღვრას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქართლის სამეფოს პოლიტიკური ისტორიის გასაშართავად.

ფარნავაზიანთა სამეფო სახლის მეფეთა ქრონოლოგიით პირველად ვახუშტი ბაგრატიონი დაინტერესდა. მან ქართლის ახალი სახელმწიფოს შემქმნელისა და ფარნავაზიანთა დინასტიის ფუძემდებლის — ფარნავაზიან (ძვ. წ. IV. III სს.) მოკიდებული, ქართლში მეფობის ვაუქმებად (ვახუშტის ქრონოლოგიით ქართლში მეფობა 568 წ. ვაუქმეს ირანელმა). ფარნავაზიანთა სახლის უველა მეფის ზეობის წლები მიუთითა.

ფარნავაზიანთა სამეფო სახლის მეფეთა ზეობის წლების ვახუშტისეული დათარიღება კარგა ხანს სრულყოფილად ითვლებოდა. XIX ს-ის შუახანებიდან დაიწეს მისი გადასინჯვა. შემდეგში, თბილისის უნივერსიტეტში შექმნილმა მძღვარმა ქართველოლოგიურმა კერამ ახალ საფეხურზე აიყვანა საქართველოს ისტორიის კვლევა. ძველი ბერძენი, რომაული და სომეხი ავტორების თხზულებებში, ასევე მცხეთა-არმაზში არქეოლოგიური გათხრებისას აღმოჩენილი ანტიკური ხანის ეპიგრაფიული ძეგლების მასალებში ქართლის მეფეთა შესახებ არაერთი ახალი ცნობა გამოვლინდა. 1908-1910 წწ. ახალი ცნობებისა და მონაცემების გაანალიზების საფუძველზე შექმნა პავლე ინგოროვამ დიდი მნიშვნელობის ადგილი დაწვრილი ნაშრომი — „ძველი ქართული მატრიონი“ მოქცევა ქართლისა“ და ანტიკური ხანის ბერძენი მეფეთა სია“ (საქართველოს სახელმ. „მნათობი“, № 4.

მეფო მუზეუმის მოამბე, ტ. XI, — B, 1941 შემდეგში ეს ნაშრომი პ. ინგოროვას თხზულებათა IV ტომში შევიდა). დასაბუთებულ ნაშრომში, ფარნავაზიან მოყოლებული ქართლის პირველი ქრისტიანი მეფის მირიანის მამის — რვე (ლევ) II-ის ჩათვლით, ფარნავაზიანთა სახლის მეფეთა რიგისა და მეფეთა დიდი ნაწილის ზეობის მიახლოებითი წლების დადგენის ცდაა მოცემული.

პ. ინგოროვას გამოკვლევა მეტად მნიშვნელოვანი იყო ქართლის სამეფოს ქრონოლოგიისა და პოლიტიკური ისტორიის გასაშართავად. მაგრამ, როგორც აღნიშნული, ნაშრომში, ვარდა იმისა, რომ მხოლოდ ფარნავაზიანთა სამეფო სახლის წარმართი მეფეების ქრონოლოგია არის განხილული, ზოგიერთი მეფის ზეობის წლებზე საერთოდ არაფერია ნათქვამი. სწორედ აღნიშნული ხარვეზის შევსების ისახედა მიზნად აყად. გ. მელიქიშვილის 1958 წელს გამოქვეყნებული მრავალმხრივ საინტერესო გამოკვლევა — „ქართლის (იბერიის) სამეფოს ისტორიის ქრონოლოგიის საკითხისათვის“ (ისტ. ინ-ტის შრომები, ტ. IV, ნაკვ. I). დასაბუთებულ ნაშრომში გ. მელიქიშვილმა, ვარდა იმისა, რომ ფარნავაზიანთა მოყოლებული ქართლის წარმართი და ქრისტიანი (მირიან III-დან — ვახტანგ გორგასლის ჩათვლით) მეფეების ზეობის წლების დადგენა სცადა, არაერთი შესწორება შეიტანა პ. ინგოროვას მიერ დადგენილ ფარნავაზიანთა სახლის წარმართი მეფეების რიგისა და ქრონოლოგიაში (1978 წ. გ. მელიქიშვილი კვლავ შეეხო ფარ-

1 ვახტანგ გორგასლის შთამომავალ ქართლის მეფეთა ზეობის წლები დღემდე სპეციალურად არაა უცვლელი.

ნავაზიანთა სამეფო სახლის კრონოლოგიის საკითხებს. იხ. „ქართლის (იბერიის) მეფეთა სიგეში არსებული ხარვეზების შესახებ“. „მაცნე“ ისტორიის... სერია, 1978, № 3).

ფარნავაზიანთა დინასტიის მეფეთა კრონოლოგიის დანახვევად ახალი დიდი სამუშაოების ჩატარების მიუხედავად, დღემდე ფარნავაზიანთა სახლის თითქმის არც ერთი მეფის ზეობის ზუსტი თარიღი არ ვიცით. ამის საშუალებას საქართველოს ძველი ისტორიის შესახებ არსებული ქართული და უცხოენოვანი საისტორიო წყაროების მწირი და ურთიერთსაწინააღმდეგო მონაცემები არ იძლეოდა. ამ ბოლო დრომდე ფარნავაზიანთა სახლის რომელიმე მეფის ოქახური კრონოლოგიის დადგენაზე ფიქრიც კი ზედმეტი იყო. ამ მხრივ განაღობებული არ ყოფილა კრონოლოგიური მითითებებით ისეთი მდიდარი საისტორიო თხზულებაც კი, როგორც „ვახტანგ გორგასლის ცხოვრება“. უფრო მეტიც, ამ ბოლო ხანებამდე დასაბუთებული თხზულება თვით ვახტანგ გორგასლის მეფობის ზუსტი თარიღის დაადგენ მასალასაც არ იძლეოდა. ამ თხზულების ცნობათა გაანალიზების შემდეგ დასკვნა ერთი იყო: „იგი ზღაპარს უფრო ჰგავს, ვიდრე ისტორიას“ (ივ. ჭავჭავაძე). ამიტომ იყო, რომ, ვახტანგის ზეობის წლების დასადგენად „ცხოვრების“ ცნობათა გაანალიზების შემდეგ, ლ. ჭავჭავაძე საერთოდ უარი თქვა ვახტანგ გორგასლის მეფობის რაიმე კონკრეტული თარიღის მითითებაზე და აღნიშნა: „...ჩვენს ხელთ არსებული ცნობები საშუალებას არ იძლევიან ზუსტად დავათარილოთ ვახტანგ გორგასლის მეფობა. ჩერ-ქერობით უნდა დავკმაყოფილდეთ მხოლოდ იმის აღნიშვნით, რომ ვახტანგის მეფობა მოდიოდა V ს. მეორე ნახევარზე“ (იხ. მისი, ლაშარ ფარშაპეტის ცნობებში საქართველოს შესახებ, თბ., 1962, გვ. 163-168; შტრ., საქართველოს ისტ. ნარკვევები, II, თბ., 1972, გვ. 105-106).

„ვახტანგ გორგასლის ცხოვრებაში“ არსებული ყველა კრონოლოგიური მითითება, როგორც ივ. ჭავჭავაძე აღნიშნავდა, „ერთ საფუძველზე“ — ეყრდნობა, ვახტანგის დაბადების თარიღზე არის დამყარებული. ამიტომ, საქმრის იყო ვახტანგ გორგასლის დაბადების ზუსტი თარიღის მოძებნა (ჩვენი გამოკვლევების თანახმად, ვახტანგე 481 წ. დაბადებულია და 491 წ. გარდაცვლილა. დაწვრილებით იხ. „ვახტანგ გორგასალი და მისი ისტორიკოსი“, „მნათობი“, 1983, № 11), რომ „ცხოვრებაში“ ძველი ქართული საისტორიო ლიტერატურის უმნიშვნელოვანესი ძეგლისა და მწყობრი საისტორიო წყაროს შინაარსი მიიღო.

„ცხოვრებაში“ არსებული კრონოლოგიური მითითებანი საშუალებას გვაძლევს არა მარტო V ს-ის საქართველოსა და მისი მეზობელი ქვეყნების (ბიზანტია, ირანი და სხვ.) არაერთი

კრონოლოგიური საკითხი დაზუსტებული, ლეგონად აქნას გაზრებული, ამავე ვახტანგის ოქახის წევრთა კრონოლოგიის ზოგიერთი თარიღიც გავარკვეოთ.

ვახტანგ გორგასლის ოქახური კრონოლოგიის საკითხების გარკვევა ჩვენ გვიწევს ვახტანგის მამის — ქართლის მეფე მირდატის გარდაცვალების თარიღის დადგენით დაიწყოთ. ვახტანგი მირდატის გარდაცვალებას 486 წლით ათარიღებს. გ. შელიაშვილი მირდატის (იგივე მირდატე VII) მეფობას V ს-ის შუახანებში ვარაუდობს (ქსე, ტ. VI, სტ. მითრიდატე VII, შტრ., მისივე ნაშრომი, ისტ. ინსტის შრომებში, ტ. IV, გვ. 170); ლ. ჭავჭავაძის თანახმად, მირდატის მეფობა V ს-ის 80-90-იან წლებზე უნდა მოდიოდეს (საქართველოს ისტ. ნარკვევები, II, გვ. 84). ზოგი მკვლევარი ვახტანგის გამეფებას 486 წლით ათარიღებს. ივარაუდება, რომ ამ წელს ქართლის ტახტი ვახტანგმა მამის გარდაცვალების შემდეგ დაიკავა, მაგრამ როგორც ლ. ჭავჭავაძე აჩვენა, დღემდე ვახტანგის ზეობის არც ერთი თარიღი შეარქმევია რაიმე ნადავზე არ იყო დამყარებული მათ შორის ვახტანგის გამეფებისა 486 წელს.

როგორც მირდატის, ისე ვახტანგის ოქახის სხვა წევრთა დაბადება-გარდაცვალების წლების გარკვევისას ვახტანგის დაბადების თარიღად ჩვენს მიერ მიღებულია 481 წლიდან ათწლით კრონოლოგიას დავყურდებით.

„ცხოვრებაში“ მითითებულია, რომ, როცა ვახტანგე 7 წლისა გახდა, გარდაცვალოდა ვახტანგის მამა — ქართლის მეფე მირდატი. 481 წელს დაბადებული ვახტანგი 7 წლისა 488 წელს იქნებოდა. მირდატის გარდაცვალება ამ მითითების საფუძველზე 488 წელს მოკვდება.

მირდატის გარდაცვალების თარიღად ჩვენს მიერ მიღებული 488 წლის საზუსტეს, უფიქრობთ, კვებომოტანილმა მასალამაც უნდა დადასტუროს.

როგორც „ცხოვრებიდან“ ვიცით, მირდატე ვახტანგის ვარდა სხვა ძე არ ჰყავდა. ამიტომ ქართლის ტახტი 488 წელს 7 წლის ვახტანგმა დაიკავა. მაგრამ, ვახტანგის მცირეწლოვნობის გამო, სამეფოს ვახტანგის დედა — რანქართლის მარშალის ბარზაბაძის ასული საგულბტე განაგებდა. დედოფალს, რა თქმა უნდა, არ შეეძლო ის სამშედრო ვალდებულებანი შეეზრულებინა, რაც ქართლის მეფეებს ირანის შაჰებისა და რანქართლის მარშალისთან განაღობდა. ამ სამხედრო ვალდებულებებიდან უმთავრესი ჩრდ. კავკასიაში მომთაბარე მუნთურქებისათვის დარიალის ზეგარის ჩაქტვა იყო.

უმთავრესწილის შემდეგ სულ სხვა მისი. ველობას იძენს V ს-ის სომეხი ისტორიკოსის ლაშარ ფარშაპეტის ცნობა 488 წლის წინა ხა.

სტრუქტურული

ნებში ქართლის მარზპანად სომეხი დიდებულის ვასაკ სიენელის დანიშვნის შესახებ. აღნიშნული ცნობის საფუძველზე აჟდ. ს. ერემიანი ვასაკის ქართლში მარზპანობა დაახლოებით 429-448 წწ. ათარიღებს (ლ. ჯანაშია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 181).

დაახლ. 439 წ. (ილბათ, უფრო სწორი იქნება 438 წელი). ვასაკ სიენელის ქართლის მარზპანად დანიშვნა სწორედ ვახტანგის მცირეწლოვანობით უნდა ყოფილიყო გამოწვეული. ლაზარ ფარპეტის ცნობით, იედიგერდ II-მ ვასაკი როცა ქართლის მარზპანად დანიშნა, ვას ალანთა კარის დაცვა დააქონა. ჩვენი მარადული, ბარზაბოდის გარდაცვალების (დაახლოებით 442 წ.) შემდეგ მისმა ძემ და მეკვიდრემ, ვახტანგის ბიძამ, რან-ქართლის მარზპანა ვარაზ-ბაკურმა ვასაკ სიენელის ქართლში მარზპანობა შედგებოდნენ. 448 წ. ვასაკი უკვე სომხეთის მარზპანად ჩანს. ქართლში სასანაანთა ბატონობის მიერ მანძილზე ეს ერთადერთი შემთხვევა იყო, როცა ქართლის აბაიანული წარმოშობის მარზპანი გაწავიდა.

მოტანილი მასალის საფუძველზე მირდატის გარდაცვალება 438 წლით უნდა დათარიღდეს. ამავე წელს ავიდა ქართლის ტახტზე ვახტანგ გორგასალი და 58 წელი იმეფა.

ვახტანგის დაბადების თარიღის ცოდნა და „ცხოვრებაში“ არსებული მითითებანი საშუალებას გვაძლევს ვახტანგის დების დაბადების შესახებ თარიღიც დავადგინოთ.

„ცხოვრებაში“ არსებული მითითებით, ვახტანგის მშობლებს — მირდატსა და საგდუბტს პირველად ასული შეეძინათ. „მოუღვა დედოფალი საგდუბტ, — ნათქვამია „ცხოვრებაში“, — და შვა ასული, და უწოდა სახელი მისი ზურაანძე“. იქვე აღნიშნულია, „რუაღად ევიდრებოდეს ღმერთსა მეფე მირდატ და დედოფალი საგდუბტ, რათა მოსცეს ძე და შემდეგ მოად ომისისა წლისა საგდუბტ მიუღვა და შვა ძე, და უწოდა სახელი...ვახტანგ“ (გვ. 148).

შემომოტანილი ცნობიდან გამომდინარე, რადგან ვახტანგი ზურაანძეს დაბადებიდან ოთხ წლის შემდეგ დაიბადა — ზურაანძე დაბადების თარიღი 427 წლით უნდა განისაზღვროს.

„ცხოვრებაში“ შემდეგმ ნათქვამია, რომ ვახტანგის დაბადებიდან „შემდეგ მოად... შეიქუსესა წელსა, შვა საგდუბტ ასული სხუა, და უწოდა სახელი მისი მირანდუბტ“ (გვ. 148). ე. ი. ვახტანგის უმცროსი და მირანდუბტის დაბადების თარიღი 427 წელს, დაბადებულა. მირანდუბტის დაბადებამდე მითითების შემდეგ „ცხოვრებაში“ ნათქვამია, რომ „შემდეგ მოად ამისსა წელს მერობა, მოყუდა

მეფე მირდატ და დარჩა ვახტანგ მუქსა წელსა სა ურმა“ (გვ. 148). 427 წელს დაბადებული მირანდუბტის დაბადებიდან „შემდეგ მოად მერობა წელი“ 428 წელია — ამ წელზეც ეს ახალი მითითება ვახტანგის მამის — მირდატის გარდაცვალების შესახებ. როგორც „ცხოვრებაში“ ნათქვამი, ამ დროს ვახტანგი „შვიდისა წლისა ურმა“ დარჩა. 431 წელს დაბადებული ვახტანგი 438 წელს — მირდატის გარდაცვალებისას, მართლაც 7 წლისა იქნებოდა.

მის შემდეგ „ცხოვრების“ ავტორი ვახტანგის ოქახური ქრონოლოგიის მითითებისას ოდნავ უზუსტობას უშვებს, რადგან აღნიშნავს: „ვითარ იქმნა ვახტანგ წლისა ათისა, გარდა მოვიდეს ოცსნი სანაი ურიცხუნი... და წარიუყანეს დაა ვახტანგისი მირანდუბტ, სამისა წლისა ქალა“ (გვ. 145) 427 წელს დაბადებული მირანდუბტი 441 წელს, როცა ვახტანგი „წლისა ათისა იქმნა“, 4 წლისა იქნებოდა (ეს მცირე უზუსტობა იმხანად წლის განსხვავებული დასაწყისით უნდა იყოს გამოწვეული).

ახლა რაც შეეხება ვახტანგის შვილების დაბადების ქრონოლოგიას. „ცხოვრებაში“ არსებული მითითებანი საშუალებას გვაძლევს მიახლოებით განვსაზღვროთ როდის შეიერთა ვახტანგმა ცოლად ირანის შაჰის ასული ბაღენდუბტი. უნებურად დავადგინოთ ვახტანგის პირველი ძის — დარჩისა და მისი ტყუპისცალი დის („ცხოვრების“ ავტორი მის სახელს არ უთითებს) დაბადებისა და ბაღენდუბტის გარდაცვალების თარიღები.

დარჩისა და მის დის დაბადების თარიღის დასადგენად „ცხოვრებაში“ არსებული ცნობები უშუალო კავშირშია ბიზანტიის წინააღმდეგ დაწყებული ომისა და, ირანის შაჰთან ერთად, ვახტანგის ჰუნების წინააღმდეგ სალაშქროდ წასვლის წლებთან. მათზე კვეთით მოკლედ შევეჩრდებოთ.

„ცხოვრებაში“ არსებული ცნობით, ბიზანტიის წინააღმდეგ ომის დაწყების ვახტანგ 22 წლისა იყო (გვ. 159). ამ მითითების საფუძველზე, ომის დასაწყის თარიღად 436 წ. უნდა ჩათვალოს. ვახტანგისა და მისი ბიძის რან-ქართლის მარზპანის ვარაზ-ბაკურის მიერ ბიზანტიის წინააღმდეგ წამოწყებული ეს ომი, ქართლზე შეიჭრათა მიერ სამარტლანად არის მიჩნეული ბიზანტია-ირანის ომად. რაც მოავარია, მისი დამთავრება 456 წელს, როგორც ჩვენ ადრე ვაჩვენეთ, ბიზანტიელი ისტორიკოსისა და დიპლომატის პრიუსის პანიელიის ცნობით დასტურდება (იხ. ჩვენი შემოდასახელებული წერილი „ვახტანგ გორგასალი და მისი ისტორიკოსი“).

ბიზანტიათან ომის დამთავრების (456 წ.) შემდეგ ვახტანგ გორგასალი „ვითარ... მოვიდა ქალაქად თჳსად მცხეთად“, ნათქვამია „ცხოვრებაში“, „უშვნა ცოლმან ძე და ასული მარჩიავად, და მოყუდა შობასა შინა ბაღენდუბტ

დედოფალი, ასული მეფისა" (გვ. 178), ე. ი. დაი და მისი ტუპისცალი დაი 456 წლის წინა ხანებში დაბადებულა, ხოლო ბაღენდუბტი მშობიარობას გადაყოლია; მაგრამ ეგრძელ რამელ წელს მოხდა ეს?

„ცხოვრებაში“ ნათქვამია, რომ ბიზანტიასთან ომის დასაფარვის (456 წ.) შემდეგ, როცა ირანის შაჰმა ვახტანგის ბიზანტიელთა მხარეზე გადასვლის ამბავი შეიტყო, „შეიქცა სპარსეთად და მოყუდა“ (გვ. 178). ამ ცნობის თანახმად ვაშლის, რომ ირანის შაჰი 456 წლის შემდეგ ჩქარა ვარდაიკვალა. როგორც ამჟამად ცნობილია, ივლიდგერდ II შართლაც 456-ის მომდევნო — 457 წელს ვარდაიკვალა. ველიკრომი, სავტორ არ უნდა იყოს „ცხოვრებაში“ სწორედ ივლიდგერდ II-ის ვარდაიკვალბაზე რომა მითითება. ვარდაიკვლილი შაჰი, „ცხოვრების“ ავტორის ცნობით, ხომ ვახტანგის სიმამრი — ბაღენდუბტი დედოფლის შამა იყო.

ამის შემდეგ „ცხოვრებაში“ ნათქვამია, რომ ვარდაიკვლილი შაჰის ნაცვლიდ ირანის ტახტზე ასულმა ახალმა მცირეწლოვანმა შაჰმა მხოლოდ 3 წლის შემდეგ შეძლო ვახტანგის წინააღმდეგ გაოლაშქრება (გვ. 178). ქართლში ირანელთა ეს ღაშქრობა რადგან ივლიდგერდ II-ის ვარდაიკვალბიდან 3 წლის შემდეგ ხდებდა — 460 წელს მოვა (სავტორი, ამ ღაშქრობისას მცხეთა-თბილისისთან გამართული ბრძოლები „ცხოვრებაში“ ისეთი სიზუსტითაა აღწერილი, აშკარად ჩანს, აღმწერი ამ ბრძოლების მოწაწილე რომ იყო).

ქართლში ირანელთა ეს ღაშქრობა, როგორც „ცხოვრებაში“ ნათქვამია, ბიზანტიელთა ჩარევის გამო ჩქარა წავით დასაფარდა და დაზავებულ ვახტანგს ირანის შაჰმა (ამჟერად პეროზი 459-484 წწ. იგულისხმება) „დაი“ სხოცვა ცოლად, თვით ვახტანგს კი — თავისი მტრების „ახაშთა და ელამთა, ბინდოთა და სინდთა წინააღმდეგ შეშწიობა“ (გვ. 184).² დაი, „ცხოვრების“ ავტორი (460 წ.), ირანის შაჰის მტრების წინააღმდეგ ხალაშქროდ მიმავალი ვახტანგის ოქვბთან გამართობების ამბავს როცა ვაშლივყვეს, წერს, რომ ვახტანგის ძე დაი ამ დროს 5 წლისა იყო (გვ. 185).

460 წელს დაი თუ 5 წლისა იყო, ერთი მხრივ, მისი და მისი ტუპუპისცალი

2 ირანის შაჰთან ერთად ვახტანგ გორგასლის ეს ღაშქრობა, „ცხოვრების“ ავტორის ცნობით, 3 წელი ვაგრძელდა (გვ. 196), ე. ი. 468 წელს დასთარბა. „ცხოვრების“ ცნობებიდან მიღებული ეს წელი ზუსტად ემთხვევა სამეცნიერო ლტერატურაში პუნებთან პეროზის ომის დასაფარვის თარიღს (იხ. ჩევინი წერილი „რომელი ქვეყანაა ვახტანგ გორგასლის ცხოვრების“ აბაშეთი?“, „მშათობი“, 1964, № 7).

დის დაბადებმა, ხოლო მხრივ, ვახტანგის პირველი მეუღლის — ბაღენდუბტის ვარდაიკვალბა 456 წელს მოვა. 456 წელს ბიზანტიის წინააღმდეგ ღაშქრობიდან დაბრუნებულ ვახტანგს დაი შართლაც ახალი დაბადებული დახედულია.

აქვე დგება ერთი საკითხი. თუ ბაღენდუბტი 456 წელს ვარდაიკვალა, 456 წელს, მცხეთაში დაბრუნებამდე, ვახტანგმა არაფერი იყო და ამის შესახებ?

რა თქმა უნდა, მეუღლის ვარდაიკვალბისა და ტუპი ქალ-ვაჟის დახედების ამბავს მეფეს მაშინვე შეატყობინებდნენ. სწორედ ამის ასახვა უნდა იყოს ბიზანტიანთა საზავო მოლაპარაკებისას, იმპერატორი თავის ასულს რომ მიჩრდებდა ვახტანგს. მიჩრდილი მეუღლის ვარდაიკვალბის შემდეგ, როგორც ჩანს, ვახტანგმა იმპერატორთან დანათესავება გადაწყვიტა, რაზედაც იმპერატორი დღიანამდღა ამ დროს მას ბაღენდუბტის ვარდაიკვალბის ამბავი რომ არ სცოდნოდა, ქრისტიანული კანონიერობა საშართლიდან გამოდინარე, იგი შეორე ცოლის შერთვას არ მოწადინებდა.

როგორც ვეფხვეთ აღვნიშნეთ, ქართლში მიბრძოლი ირანის შაჰი ბიზანტიელთა შუამდგომლობით როცა ვახტანგს დაუზავდა, ვახტანგს „დაა“ სხოცვა ცოლად. „ცხოვრებაში“ ნათქვამია, რომ ვახტანგი შაჰის ამ წინადადბას დათანხმდა და „...მისხვა სპარსთა მეფესა და მისი... ცოლად, რომელსა ერქუა შირანდუბტი. რომელი წარტუენულ იყო ოსთაგან და გამოცხნა ვახტანგს. ზუარანძე ამისთვის არა მისცა, რამეთუ დაწინდებულ იყო სომეხთა პატარასა“ (გვ. 185). ეს ამბავი, როგორც ვთქვით, 460 წელს ხდება და ამ დროისათვის ზუარანძე უკვე დაწინდული უყოფილა, ამიტომ შაჰისათვის უმცროსი და შირანდუბტი მიუთხოვებია. შირანდუბტი 487 წ. დაიბადა და 460 წლისათვის იგი 23 წლისა იქნებოდა. ერთი შეხედვით, იმ დროისათვის 23 წლის ქალშვილი ვასათოვარი აღარ უნდა უყოფილიყო, მაგრამ „ცხოვრების“ ავტორი, ალბათ, არც ამჟერად ცდებდა.

როდის უნდა შეერთო ვახტანგს ცოლად ირანის შაჰის ასული ბაღენდუბტი?

447 წელს იოსელი ღაშქრობიდან დაბრუნებულმა ვახტანგმა ირანის შაჰს დიდი ძღვენი ვაუჭყავნა „და ითხოვა სპარსთა მეფესაგან ასული... ცოლად, ხოლო სპარსთა მეფემან მოსცა ახული მისი ცოლად, რომელსა ერქუა ბაღენდუბტი“ (გვ. 185). მაგრამ, როგორც ჩანს, იმხანად შაჰს თავისი ასული ქართლში არ გამოუჭყავნია, რადგან შაჰმა ვახტანგს „მოუწოდა ბრძოლა ბერძენთა ზედა“. ბიზანტიელთა წინააღმდეგ ამ ბრძოლის დაწყებისთანავე, 453 წელს, ვახტანგი უკვე 22 წლისა იყო, ბაღენდუბტი მას 456 წელს უნდა შეერთო, 456 წელს

კი, როგორც ზემოთ ვაჩვენეთ, ბაღდადში მშობიარობას გადასვა.

რადის უნდა შეერთო ვახტანგს მეორე ცოლი?

ქვრ კიდევ 466 წელს, ბიზანტიასთან საზავო მოლაპარაკებისას, შეპირდა ვახტანგს იმპერატორი თავის ასულს, მაგრამ ვახტანგმა მისი ქართლში მოყვანა დიდხანს ვერ მოახერხა, თუმცა ვახტანგი მას, როგორც ეს „ცხოვრებიდან“ ჩანს, თავის ცოლად თვლიდა. ამიტომ იყო, რომ, როცა 468 წელს ირანიდან მომავალ ვახტანგს შამხა ცოლად შესთავაზა „თხოვანა მზეთია“ (ე. ი. სასანიანთა საჯავო-გრიდოს ქალი), ვახტანგმა უპასუხა: „არა ქვრ არს ჩემგან ორთა ცოლთა პერსობა, რამეთუ მვიც მუ ცოლი ასული კეისრისა“ (გვ. 196).

ირანიდან ურმაში (ეფესო, ახლანდ. ქ. ურფა თურქეთში) მოსულ ვახტანგს იერუსალიმიდან მობრუნებული ზუარანძე და დედა — საგდუხტი (ე. ი. 468 წელს საგდუხტი ისევ ცოცხალი იყო, ამის შემდეგ „ცხოვრებაში“ იგი აღარ იხსენიება) დახვდნენ და როცა მოადგნენ გზას „გასაყოფელსა ბერძენთასა და სომეხთას“ (გვ. 196), ვახტანგმა „წარადინა მოციქული წარმოყვანებად ცოლისა მისისა“ (გვ. 196). და იმპერატორმაც მისცა „ასული თვისი, სახელთ ელენე“ (გვ. 196). ამ ცნობის საფუძველზე, ელენეს ქართლში მოყვანა დაახლოებით 469 წელს ივარაუდება.

ელენე დედოფალსა და ვახტანგს, „ცხოვრებაში“ არსებული ერთი ცნობით, სამი ძე და ორი ასული შეეძინათ (გვ. 199), მაგრამ შემდეგში ორ ძეზე — ლეონზე და მირდატზე — და ერთ ასულზეა მითითება (გვ. 204; „ვახტანგის ცხოვრების“ ძველ სომხურ თარგმანში აღნიშნულია: „...ელენემ შვა ვახთანგისგან სამი ვაჟი და ერთი ქალი“, გვ. 183).

რადის დაიბადნენ ვახტანგის ძეები — ლეონი და მირდატი — და ასული, „ცხოვრებაში“ არავითარი მითითება არ არის, მაგრამ არამარადპირი მონაცემებით, მიახლოებით განსაზღვრა მაინც ზერხდება (მესამე ძეზე, რომელიც სომხურ თარგმანში იხსენიება, არაფრის თქმა არ შეგვიძლია, შეიძლება იგი ვახტანგის უმცროსი ძე იყო და ადრე გარდაიცვალა).

468 წელს ირანიდან დაბრუნებული ვახტანგის სააღმშენებლო საქმიანობის აღწერის შემდეგ, „ცხოვრების“ ავტორი გააშუქვცემს: „ეთთავაჲ წარქდეს ამას შინა ეჰმნი რაოდენიმე“ ირანის ტახტზე ახლი შამხ ავიდაო, რომელმაც „მოუვლინა გორგასალსა მოციქული“ და სობოვა ასული მიეტა ცოლად და თან ბიზანტიის წინააღმდეგ საომრად წაუძოლოდა (გვ. 199-200).

როცა აღნიშნული სათხოვართ შამხს მოციქული ქართლში მოვიდა, „ვახტანგ აუნებდა ქალაქსა ტფილისისსა და საფუძველ

ოდენ დაედა“. „მაშინ ვახტანგს დაედა მშენებნულ იყო ვითარ სამოცისა წლებს“ (გვ. 199).

ვახტანგმა ირანის შამხ შემონათვალზე უარი უთხრა, რის გამოც ბიზანტიის წინააღმდეგ საომრად წამოსული ირანის შამხ 491 წელს ქართლში შემოვიდა. გააღმწვევტი ბრძოლა „ირსა ზედა“ მოხდა, ბრძოლაში ვახტანგი სასიკვდილოდ დაიჭრა და მალევე გარდაიცვალა.

ამ ელჩობისა და ბრძოლის თარიღი ჩვენ ვახტანგის ძეებისა და ასულის დაბადების თარიღების განსაზღვრად გვიანტერესებს. „ცხოვრების“ მონაცემებიდან ჩანს, რომ ვახტანგის ასული, რომელსაც შამხ ცოლად სობოვა, ლეონსა და მირდატზე უმცროსი იყო და იგი 490-491 წლისათვის გასათხოვარი წლოვანებისა იყო.

ვახტანგმა ელენე, როგორც ზემოთ ვაჩვენეთ, დაახლოებით 469 წელს ჩამოიყვანა ქართლში. ვახტანგის უფროსი ძის ლეონის დაბადებამს თუ 470 წლისათვის ვახტანგის შვიბთ, მომდევნო ძის — მირდატისას — 472 წლით, მაშინ ვახტანგის ქალიშვილი დაახლოებით 474 წელს უნდა დაბადებულყო და 490-491 წლისათვის, იგი 16-17 წლისა იქნებოდა. ასე რომ, „ცხოვრების“ ავტორის ცნობები ამტკიცებენ მისაღებია.

„ცხოვრებაში“ ვახტანგის სიმამრად ლეონი არის დასახელებული (გვ. 203). თუ ამ შემთხვევაში წუარო არ ცდება, მაშინ გამოდის, რომ ვახტანგს, საქართველოში უძველესი დროიდან არსებული ტრადიციისამებრ, თავისი ძეებისათვის სიმამრისა და მამის სახელები დაურქმევია.

491 წელს დაჩის ტყუპისცალი დაი ცოცხალი აღარ უყოფილა. რადგან ირანელთა ქართლში დაშრობის წინ მხოლოდ დაჩისა და მისი დისწულის კახეთში, ლაპოტის ხევიში გახიზნავენაჲ არის მითითება (გვ. 200).

491 წელს, ვახტანგის გარდაცვალების შემდეგ, ქართლის ტახტზე დაჩი ავიდა, დაჩის გამეფებიდან ცოტა ხნის შემდეგ (491 წლიდან დედოფალი ელენე და მისი ორი ძე ვახტანგისგან მიცემულ „დასავლთს ქართლისასს“ ფლობდნენ. ზღუდულობით — წუნდაჲ, ზამთრობით ორბის იუენე) ელენეს უფროსი ვაჟი — ლეონი გარდაიცვალა (გვ. 206). რაც

3 რადგან 456 წელს, ბიზანტიასთან საზავო მოლაპარაკებისას, მოხდა ვახტანგის ელენეზე დანიშვნა, დედოფალი ელენე იმპერატორ მარკიანის (450-457) ასულად უფრო უნდა იქნას მიჩნეული, ვიდრე ამ ზავის შემდეგ, 457 წ. ტახტზე ასული ლეონისა. მითუმეტეს ბიზანტიური წყაროებში ლეონის მხოლოდ ერთი ასული — არიანა (იგი იმპერატორ ზენონს ჰყავდა ცოლად) არის ცნობილი.

შეებება მირდატს, მას დაიბნევა ვახტანგისაგან მიღებული სამფლობელოს მაგიერ მისცა „ვახტანგი ურავნიოვან მტკურამდე“. ამ აქტით მირდატის სამფლობელო მოიცავდა ტერიტორიას „ურავნიოვან და ტახისკრითგან ვიდრე ზღუამდე სპერასა“ (გვ. 205). იგი როდის გარდაიცვალა, არ ვიცით, მაგრამ ზვენ გვგონია, რომ VI ს-ის ბიზანტიელი ისტორიკოსის პროკოპიოს კესარიელის მიერ ქართლის შეფედ დასახელებული გურგენი, რომელიც 523 წლის აქანუების შემდეგ თავისი ცოლ-შვილით ბიზანტიაში გადასახლდა, მირდატის შთამომავალი იყო (დაწვრილებით იხ. ჩვენი საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი, „ქართლის პოლიტიკური განვითარება VI ს-ის დამდეგიდან VII ს-ის 30-იანი წწ. დასასრულამდე“, თბ., 1978, რუსულ ენაზე).

რაც შეეხება დაიხს ვარდაცვალების თარიღს რადგან ვახტანგ გორგასლის ვარდაცვალების თარიღად ქართულ ისტორიოგრაფიაში 502 წელი იყო მიღებული, თავისთავად ავულისხმებოდა, რომ დაიხს 502 წელს უნდა ასულიყო ქართლის ტახტზე. ამიტომ, რომ ქართულ ენციკლოპედიაში (ტ. 3, სტ. დ ა რ ი) მისი მეფობა: VI ს-ის დამდეგითაა განსაზღვრული.

ვახტანგი დაიხს მეფობის ხანგრძლივობას 15 წელს ანგარიშობს (გვ. 115). „ქართლის ცხოვრებაზე“ არსებული ერთი მინაწერით დაიხს 14 წელი იმეფა. აჟად. ს. ჭანაშვიას ვარაუდით, „დაიხს მეფობა მეფობი-შეეცხვე საუწყუნების მიჯნაზე მოდის“ (იხ. მისი, „შრომები, I, თბ., 1949, გვ. 12).

დაიხს მეფობა არ უნდა უოფილიყო ხანგრძლივი. ტახტზე ასვლიდან მან თუ მართლა 14 ან 15 წელი იმეფა, მაშინ იგი 505-6 წელს უნდა გარდაცვლილიყო. ამ ქრონოლოგიით მას დაახლოებით 50 წელი უცოცხლია. თავის მეფობის დროს დაიხს „განსრულნა ზღუდენი ტფილისისანი, და, ვითარ ებრძანა ვახტანგს, იგი შექმნა სახლად სამეფოდ“ (გვ. 205). ე. ი. 491 წელს, როცა ვახტანგი გარდაიცვალა, იგი „აშენებდა ქალაქს ტფილისისასა და საფუძველი ოდენ დაედგა“. თბილისის ქართლის დედაქალაქად გადაქცევა დაიხს მეფობაში 491-505 წლებში მოხდა, მაგრამ როდის დაიწყო ვახტანგმა შშენებლობა?

498 წელს, როცა ვახტანგი ირანიდან ძღვე-

ვამოსილი დაბრუნდა, მართალია, შშენებლობითი საქმიანობა წამოიწყო, მაგრამ ამ დროს თბილისის შშენებლობის დაწყებაზე „ცხოვრებაში“ არაფერია ნათქვამი. თანაც ვახტანგს თბილისის შშენებლობა 488 წლიდანვე რომ დაეწყო, 491 წლისათვის, როცა იგი გარდაიცვალა, „საფუძველი ოდენ“ არ ექნებოდა დადებული. უძველესი, შშენებლობა თბილისის ქართლის დედაქალაქად გადასაქცევად მან 482-484 წწ. ანტიირანული აქანუების შემდეგ დაიწყო.

ეს აქანუება, როგორც ცნობილია, ვახტანგმა წამოიწყო, მას აღბანები და სომხებაც მიემხრნენ, მაგრამ აქანუება დამარცხდა, 484 წელსვე ირანის შაჰი პეროზი ეტალიტებთან ბრძოლაში დაიღუპა, ქართლში შოკთი ირანელი სარდალი ზარმირა მანარავუბტი ირანში გაიწვიეს. ირანის ტახტზე ასული ახალი შაჰი ვალარში (484-485), ძველი სომხები ავტორების ცნობით, სომხეთისა და აღბანეთის მიმართ მნიშვნელოვან დამოხმებზე წავიდა. ასეთი დამოხმობა ქართლის მიმართ შეტი უნდა უოფილიყო. რადგან აქანუებას ვახტანგი მეთაურობდა, თანაც ამიერკავკასიის არც ერთ ქვეყანაში მის გარდა შეფედ აღარ იყო. რა თქმა უნდა, ასეთი პიროვნების კვლავ განაწევნებას ვალარში მოეროდებოდა და ქართლს აღბანეთისომხეთზე მეტ შედევთებს მისცემდა. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, 484 წლიდან თბილისში აღარც ირანელთა გარნიზონი იქნებოდა. ასე რომ, თბილისის ქართლის დედაქალაქად გადასაქცევი შშენებლობის დასაწყის თარიღად 485 წელი უნდა იქნეს მიჩნეული, რის გამოც 491 წლისათვის „საფუძველი ოდენ“ იყო დადებული. „იორსა ზედა“ ბრძოლის შემდეგ კავად I-მა ქართლში ირანელთა ბატონობა ძველი ფორმით აღადგინა და, სავარაუდებელია, ვახტანგის ასულიც წაიყვანა.

ზემოაღნიშნული, ვფიქრობთ, კიდევ ერთი დადასტურებაა თ. გორდანიას მოსაზრებისა — „ვახტანგ გორგასლის ცხოვრება“. თვითმხილველის მიერ რომ უნდა იქნეს შედგენილი „ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა“ და, მასში არსებული მდიდარი ქრონოლოგიური, პოლიტიკური და სხვა სახის მითითებებითა გამო, აღრვშუასაუწყუნების ქართული საისტორიო ლიტერატურის უდიდეს ძეგლად გვესახება.

უღევი ფყარო

„საისტორიო მოამბის“ ეს ვაგერთიანებულ ნომერი ძირითადად ეძღვნება საქართველოსა და რუსეთს შორის დადებულ მეგობრულ კავშირს — „გეორგიევსკის ტრაქტატს“. ნომერი იწყება გ. პაიჭაძის წერილით — „საეტაპო მნიშვნელობის ხელშეკრულება — გეორგიევსკის ტრაქტატის დადების ისტორიის მასალები“, შას მოსდევს ნ. თარხნიშვილის „დადი მეგობრობის ფურცლები“, თ. ტრეაძის — „რუსული ორიენტაციის გზით (შოსკოვის ქართული კოლონიის ისტორიის მასალები XVIII ს. მეორე ნახევრისა)“, გ. ვაზუნიას — „გენიალური მწერლისადმი პატივისცემის გრძნობით (ლევ ტოლსტოისთან ქართველი ახალგაზრდობის ურთიერთობიდან)“, ს. ლეკოშვილის — „აკაკი წერეთელი და რუსული საზოგადოებრიობა“, ფ. ლომაშვილის — „ილია ჭავჭავაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ახალი დოკუმენტები“, ი. ბერძის — „თბილისის კომუნალური მეურნეობა 1921-1940 წლებში“.

დასახელებული წერილები უკვე საკმარისია, რომ წარმოგვანა შეგვექმნეს ნომერში მოთავსებულ მასალებზე. მართალია იმ დღეებში, რომელთაც „საისტორიო მოამბის“ ეს ნომერი ეძღვნება, დიდი ხანია გაიარეს, მაგრამ სიახლე და აქტუალურობა გამოქვეყნებულ სიახლეებშია უფრო მეტი მიმზიდველი იქნება.

სახელმწიფოთა შორის დადებული ხელშეკრულებანი ყველანი საეტაპონი არიან, მაგრამ 1783 წლის ხელშეკრულება მაინც საქართველოსათვის უფელაზე მნიშვნელოვანია. ეს მნიშვნელობა მაშინვე ისეთი ეფექტური არ იყო, როგორც მან შემდეგ, XIX საუკუნის დამდევიდანვე შეიძინა, მაგრამ იგი მაინც საქართველოს პოლიტიკური ორიენტაციის შემობრუნების მიხედვებელი ვახდა — მან აღკვეთა სხვადასხვა ხალხთა, ბრბოებისა თუ სამხედრო ძალების თავდასხმები ჩვენს ქვეყანაზე, რომელთაც წინა საუკუნეების მანძილზე გამანადგურებლად იმოქმედეს ჩვენი ქვეყნის სახელმწიფოებრივ სტრუქტურასა და ეკონომიკაზე საერთოდ.

„საისტორიო მოამბე“, № 47-48. „შვენიერება“. 1958.

სახელშეკრულებო მასალებს წინ უძღვის ვიოტრი პაიჭაძის პატარა წერილი, დეკავშირებული მასალის პუბლიკაციასთან, რომელიც გეამცნობს, რომ აქ წარმოდგენილია „პაიჭაძის პოტიომკინის ის პატაეები, სადაც ასახულია გეორგიევსკის ტრაქტატის ხელმოწერის ისტორია“. სულ გამოქვეყნებულია ოცდაათი საბუთი, შინაარსითა და ხასიათით მუტად საინტერესონი, რადგან ისინი გეაცნობენ ურთიერთობათა იმ მხარეს, რომელიც საერთოდ არ ჩანს ხელდაიხრებ და გინეკუთვნება დიპლომატიურ ურთიერთობას და სხვადასხვა არხებს. გ. პაიჭაძის პუბლიკაციებში გვიჩვენებენ, იმ მიწერ-მოწერას, რაც ვამართული იყო მეფე ერეკლესა და მეზობელ სახანოთა მმართველებთან (იბრაჰიმ ხანი, სოლეიმან ფაშა, ფათალი ხანი...), დიდ რუს მოხელეებთან, სოლომონ პირველთან, სომეხთა კათალიკოსთან და სხვ. ამ საბუთთა გაცნობა წარმოგვიდგენს იმ დახლართულ და რთულ ვითარებას, რაშიც მოქცეული იყო მეფე ერეკლე. მართლაც, დიდი სიფხზილ და გამჭრიახობა იქნებოდა საჭირო იმ რთულ ვითარებაში მართებული ორიენტაციის მოსაძებნად! ჩახლართული ვითარებანი ზოგჯერ რადინირებული მომენტებით იცვლებოდა, არს საბუთებიც აგრეთვე მორთაილია წიგნის ამ ნაწილში. ესენია საზეიმო შეხვედრები, რთული დიპლომატიური ურთიერთობებისათვის დამახასიათებელი ცერემონიალები, გეორგიევსკი ქართველ დიპლომატთა მიღება, გვიოლ პოტიომკინის მოხსენებანი, რომლებიც აღწერენ ტრაქტატის დადებისა და მისი რატიფიკაციისადმი მიძღვნილ ზეიმებს თბილისში 1783 და 1784 წლებში.

წინო თარხნიშვილის მომზადებული პუბლიკაციებიც გეორგიევსკის ხელშეკრულებასთანა დაკავშირებული. აქ არის, როგორც სსრ ცენტრალური საისტორიო არქივის, ისე სხვა მნიშვნელოვანი არქივებიდან და სხვადასხვა დროის პუბლიკაციებიდან ამოკრებილი საბუთები. აღსანიშნავია მეფე ერეკლეს წერილები ლეონ ბატონიშვილისა და აბტონ კათალიკოსის რუსეთს გამგზავრებასთან დაკავშირებით, იმავე ერეკლეს წერილი გეატრანიე მეორესთან, ერეკლეს წერილის საბუთები ცი-

ზე-სიმაგრეთა ვასამაგრებლად და ლეთა თარვის აღკვეთის შესახებ, ქართლ-კახეთ-იმერეთის ხელშეკრულება ერთობლივ თავდაცვასთან დაკავშირებით, ეკატერინე მეორის წერილი ერეკლესთან და სხვა.

თამარ ტავაძის მიერ დამუშავებული საბუთები XVII საუკუნის ამბებს შეიცავენ. მათი თარიღები მოქცეულია 1615-1696 წლებს შორის. ამ საბუთებით ეცობდებიან ისტორიული პიროვნებანი და ამბები, რომელნიც ტრაქტატის დადებამდე მომხდარ ფაქტებს წარმოადგენენ და ამ ხელშეკრულებასთან არიან დაკავშირებული: მისკივის შეფის — თევდავისაგან თეიმურაზ პირველისათვის და მისი შეილისათვის საბჭურების გამოგზავნა, მეფე ალექსი მიხეილის ძის განკარგულებანი უფლისწულ ერეკლესათვის (თეიმურაზ პირველის შეილისშვილი) ივრალის მიცემამ, უფლისწულის დედის ევფრესიასთვის წყალობის წერილის გაგზავნაზე, პეტრე პირველისა და მისი ძმის განკარგულებანი არჩილისა და მისი ამაღლისათვის ქაშივირის დანიშვნაზე და სხვ. (სულ 50 საბუთი). ეს საბუთები ილუსტრაციებია იმ ჩვენი ცოდნისა, რაც უკვე ცნობილია ოფიციალური ისტორიის მეშვეობით.

გიორგი ვაბუნიას პუბლიკაციები (სულ 25) სხვა ისტორიულ პერიოდს გვიხატავენ. აგვინალური შწერლის პატივისცემის გრძნობით — არის სათაური კრებულის ამ ნაწილისა და შეეხება მაშინდელი ქართველი ახალგაზრდობის ურთიერთობას ლევ ტოლსტოისთან. პუბლიკაციის წყაროებია სსსრ საისტორიო არქივი, ლიტერატურის მუზეუმი გ. ლეონიძის სახელობისა, ტოლსტოის თხზულებათა სრული კრებულები. ცნობილია ლ. ტოლსტოის დამოკიდებულება მის დროინდელ ხელისუფლებასა და უწმინდეს სინოდთან, რამაც გაამძვინა ამ შწერალთან მაშინდელი ახალგაზრდობის დამოკიდებულება, რომელთა შორის ბევრი იყო ქართველი. ისინია პოლიანა ახალგაზრდობის თავყანისცემის პუნქტი იყო, სინოდსაც არა მხოლოდ რუსეთის ქვეყნიდან, არამედ მთელი მსოფლიოდან მოედინებოდნენ შწერლისა და მოაზროვნის თავყანისცემლები. რამდენი ქართველი მიხატებია ისინია პოლიანას მოძღვრის, რამდენთან დღემყარებია მის მკიდრო ურთიერთობა. ამის სახვეწებლად ილია და ნინო ნაკაშიძეების ვასკენებაც კმარა. პირველი საბუთი ის ცნობილი წერილია, რომელიც შწერალმა თბილისელ ახალგაზრდა ქალაქგულს გამოგზავნა 1886 წელს. შწერალმა მიუთითა ახალგაზრდა ქალებს, თუ რა უნდა გაეკეთებინათ საერთო სასარგებლო საქმისათვის, რაში უნდა დაეხარჯათ ახალგაზრდული ძალა. სამწუხაროა, რომ არ ვიცით, ვინ იყვნენ ეს ქალები, რომელთაც მიიღეს შწერლისაგან გამოგზავნილი რჩევა და მოხდა თუ არა რეალიზაცია იმ გონიერი რჩევისა საინ-

ტერესთა კორლე იანოესის, ვასკენის ნაკაშიძის ვლო ოლქის მზრუნველის, ხაჭაბუძის ნაკაშიძის ზრდობის გონების დაცვისათვის ტოლსტოის შემოქმედების „შავენ“ გაელენისაგან. მართამ იაშვილის, თბილისელი ახალგაზრდების წერილები ლევ ტოლსტოის მიმართ, ილია ნაკაშიძის ძმის პოლიციის მოძალადეობისაგან გამომხსნისათვის ტოლსტოის ზრუნვა, პეტერბურგელი ქართველი სტუდენტის ბორის გეგიძის მილოცვა ტოლსტოისადმი, ანესალიმ (პროკლე) ტამბის წერილი ტოლსტოისადმი კუეიშში მისთვის წიგნების გამოგზავნასთან დაკავშირებით, გიორგი ჯაფარიძის წერილი, თბილისის გიმნაზიის მოწვევებს — კოტე დონდაროვის (იგი გოგელი იურისტი იყო და ამ 40-50 წლის წინ იქ მუშაობდა), გ. არღუთინსკისა და სხვების, აგრეთვე ვარლამ ბაქრაძის წერილები ტოლსტოისადმი და სხვანი შესანიშნავი საბუთებია ქართველი ახალგაზრდობის გონებრივი პორიზონტისა და ტოლსტოისთან მათი ურთიერთობისა. ამ ურთიერთობის მონაწილე ყოფილან სანდრო შანშიაშვილი, მართამ ანდრონიკაშვილი და სხვანი. ჩვენთვის ცნობილია, თუ რა აქტიური მონაწილეობა მიიღო ქართველმა სტუდენტებამ ლევ ტოლსტოის დასაფლავების ცერემონიაში 1910 წელს. ქართულ შემართულ ლიტერატურაში ფაქტი საყამოდ არის განმარტებული (გრიგოლ და ლადო ჯაფარიძეთა მოგონებები).

სოლომონ ლეიშვილის პუბლიკაციების (სულ 22) წყაროები არის საქართველოს ლიტერატურული მუზეუმი და ზოგიერთი ქართული და რუსული ვაზეთი და ეთნოლოგი. პუბლიკაციები ეხება აკაკი წერეთლისა და რუსი საზოგადოებრიობის ურთიერთობის 1891-1915 წლებში. რუსი შწერლები საფუძვლიანად ვერ იცნობდნენ აკაკი წერეთელს, მაგრამ მისი რამდენიმე რუსულად თარგმნილი თხზულება და თვით აკაკის პოეტური გარეგნობა ბევრს ეუბნებოდა აღბათ მის რუს პატივისცემულებს, რომელთაც გულწრფელი ლექსები დაუწერიათ მისთვის. პუბლიკაციებში არის ვლადიმერ გილიაროესკის, ვლადიმერ ლებედევის ლექსები, მსახიობ ლილია იაგორსკიას ადრესი, ანატოლე კრემლევის მიძღვნა, ვლადიმერ კორნეილეს ღებევა, პავლე საკოლის მილოცვა. ეს საბუთები მართლაც ახალი მიგნებულება (სულ 33 საბუთი) და ამოკრებილია საბუთთა კავშირის ოქტომბრის რევოლუციის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი და ეცული პოლიციის დეპარტამენტის მასალებიდან. ი. ჰაკაშიძის შიშავალ იუბილესთან დაკავშირებით ამ საბუთთა გამოქვეყნება, ადრე ჩვენი არქივიდან ამოკრედილ მასალასთან ერთად, მნიშვნელოვანი ფაქტია. ეს პუბლიკაცია იმის შეჩვენებულებაა, თუ ვერ კიდევ რამდენი რამ არის შესასწავლი და წსააიეთი, რაც დაკავშირებულია ი. ჰაკაშიძის სახელთან. ი. ჰაკ-

ჰეაძე რომ პოლიციის მეთვალყურეობაში იმყოფებოდა, ცნობილი ფაქტია, რაზეც მეტყველებს საქართველოში დატული მასალა და ოქტომბრის რევოლუციის არქივიდან გამოქვეყნებული ზოგიერთი დოკუმენტიც (მაგ., ავთოისელიანის მიერ 1951 წ. დაბეჭდილი). ახლად გამოქვეყნებულ ზოგიერთ ფაქტს ახსენებენ და, როცა შეიქმნება ქართული ელტურის ამ ზეკაცის ცხოვრების მართიანე (დოკუმენტირებული), ეს და ამგვარი სხვა მისალა შესაფერის ადვილს დაუჭერს მასში. ამ ტომში გამოქვეყნებული საქმეები ერთხელ კიდევ ავტოხლებს იმ ამბებს, რაც უკავშირდება პროფკატრო სერგეი დეგაევის სახელს. აღჩინდელი პუბლიკაციებით და ქართული მეშინარული ლიტერატურით ცნობილია დეგაევის „მოღვაწეობა“, მისი ორსახეობა, „საგზირი“ საქმეები. დეგაევის პროვოკაციებს ვერ ასცდებოდა ი. ჰეპკეაძეც, რომელსაც XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან სულ უფრო და უფრო ეზრდებოდა ავტორიტეტი საეროვნო მოღვაწისა. აქ გამოქვეყნებული საბუთები ზუსტად აჩვენებს, თუ როდის დაწესდა და როდის შეწყდა პოლიციის მეთვალყურეობა ი. ჰეპკეაძეზე.

ფ. ლომაშვილი საბუთებს უმძლივრებს წინასიტყვაობას, რომელშიც ახლად გამოქვეყნებული მასალა დახასიათებული. პოლიციის კარგად სცოდნია ი. ჰეპკეაძის პოლიტიკური კრედიო საქართველოს ავტონომიასთან დაკავშირებით. ასევე მერტყალებად ზუსტად ცნობენ ი. ჰეპკეაძეზე, მის მკვლევარობათა მარშრუტებზე, საზოგადოებრივ და ოჯახურ ცხოვრებაზე, რომ ი. ჰეპკეაძე გამორჩეული გონების კაცია და თავისუფლად მოაზროვნე ქართველებში დიდი სახელი აქვს, რომ მასთან იმართება კრებები, რომლებზეც ი. ჰეპკეაძე პოლიტიკური სეპარატიზმის აზრებს ავრცელებს და ახალგაზრდობას აღუვლებს. ეს საბუთები ი. ჰეპკეაძის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური განწყობილებებს დამადასტურებელნი არიან. პოლიციის აგრეთვე სხვა ქართველი ინტელიგენტების — ნიკო ნიკოლაძის, ალექსანდრე ნანეიშვილის, სტეფანე ჰრელაშვილის,

ეგნატე იოსელიანისა და სხვათა მეთვალყურეობა აღუნუსხავს, მაგ., ნ. ნიკოლაძის მეთვალყურეობა თუ რას ავითებდა იგი ამ თუ საზღვარგარეთ.

„საისტორიო მოამბის“ უკანასკნელი პუბლიკაცია ასახავს თბილისის კომუნალურ-მეტრ-ნეობას 1921-1940 წლებში. ეს საქმაოდ მოზრდილი ეტაპი იყო ჩვენი დედაქალაქის ისტორიაში; საბუთები ამოკრებილია თბილისის საქალაქო სახელმწიფო არქივიდან, გარდა ორისა, რომლებიც შესულია თბილისის საქალაქო საბჭოს აღმასკომის რეზოლუციებშია და გადაწვევითილებებში. ახალი დროის ქრონიკას ასახავს აქ გამოქვეყნებული 32 საბუთი. ძველ თბილისელებს ახსოვთ ის პერიოდი როცა ჩვენი ქალაქი ფერს იცვლიდა, როცა დაისახა პერსპექტივა უძველესი ქალაქის განახლების, შენების და ფერისცვალებისა, როცა შედგა პირველი მოკრძალებული გეგმები სახელმწიფო-ნეობისა, ქალაქის ელექტროფერირებით მოზარაგებისა, წყალსადენისა, კანალიზაციის და სხვა კომუნალური სამსახურთა განახლებისა და შენელებისა. ამ მსალეებში ბევრი ცოფარებაი, აღმნიშნეული მაინდელი ფაქტიური ვითარებისა და პერსპექტიული საუშეაოების, ძველი ქალაქის ცხოვრების გარდაქმნისა. საბუთებში მიმოხილვა და პუბლიკაცია როგორც უკვე ითქვა, ირავლი ბერაძის ეკუთვნის.

„საისტორიო მოამბის“ ეს მორავი ტომი ბევრი მნიშვნელოვანი და საინტერესო ცნობის შეშეცვლია, რაც მთავარია, ეს გამოცემა შესაძლებლობას იძლევა არა მხოლოდ წარმოედგინონ ჩვენი სამშობლოს წარსულის ეს თუ ის მოვლენა, ამბავი და ადამიანები, არამედ იგი საშუალებას ქნის კვლევა-ძიებისათვის, რაც დაინტერესებულ პირთვნებს დაეხმარება აწყოოს გასათვალისწინებლად და გასაკვებად. ამდენად ავტორებთან ერთად მადლობა ეკუთვნის სარედაქციო კოლეგიას, მთავარ რედაქტორს (ა. მანელაშვილს) და ყველა მუშაკს, ასეთი მნიშვნელოვანი და შინაარსიანი ტომის დაუშეაებისა და გამოცემისათვის.

სოლომონ ხაუთიშვილი.

ენის ისტორიის კვალდაკვალ

ქართული სალიტერატურო ენის ისტორია თანამედროვე ქართველური ენათმეცნიერების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს და ამასთან ნაკლებად შესწავილ სფეროს წარმოადგენს.

ზურაბ ხაჩვიაძე. ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შეხავალი. «განათლებლა». 1984.

დღესდღეობით ჩვენს სტუდენტ-ახალგაზრდობას არ მოუბოვება სახელმძღვანელო წიგნი აღნიშნული კერის შესასწავლად. უდიდეს სირთულეს ქნის ის გარემოება, რომ, თუმცა ძველი და თანამედროვე სალიტერატურო ქართულის გრამატიკული სტრუქტურა ძირითადად შესწავილია, მაგრამ ამას ვერ ვიტყვი ე. წ. გარდამავალი ხანის — XII-XIX

მოყოფს ბერძნულ ანბანურ ჯგუფს ასომთავრულ ანბანში (იხ. „ქართული ასომთავრული“, გვ. 101). ამასთან აღნიშნავს, რომ ქართულ ასომთავრულ ანბანში ასახულია ვოკალიზაციის ბერძნული პრინციპი.

რ. პატარიძემ ამ გამოკვლევაში დასაბუთა, რომ ასომთავრულ ანბანში ჩაქსოვილია ქართული წარმართული რწმენა; რომ ამ ანბანის შეიდი ასო-ნიშანი (ა, ბ, თ, ლ, ც, ჰ, ჟ) წარმართულ ღვთაებათა იდეოგრაფიკულ-ფონეტიკურ წარმოდგენებს; ქართული ასომთავრული ანბანის ასოთა რიცხობრივ მნიშვნელობაში, რ. პატარიძის დასკვნით, განხორციელებულია საკალდური რიცხვები, აგრეთვე შინისა და შთაბრის კალენდარული სისტემები.

ქართული ასომთავრული ანბანის წარმართულ ხანაში წარმოშობას ადასტურებს აგრეთვე მკვლევარი ელენე მაჭავარიანი. ასომთავრული ანბანის გრაფიკული საფუძვლების სტრუქტურული კვლევის შედეგად მკვლევარმა საბოლოოდ ასეთი დასკვნა გააკეთა „ასო-მონაზულთათა პალეოგრაფიული ცვალებადობის საფუძველზე ადრეული განვითარების ხანგრძლივობის გათვალისწინება და ასევე გრაფიკული წყობის ძველ არქიტექტურულ ფორმებთან შესაბამისობა შესაძლებლობას გვაძლევს ქართული ასომთავრული გრაფიკული სტრუქტურის შემქნა ქრისტიანობამდე ხანის დავუკავშიროთ“ (ფერნ. „სახეობათა ზელოვნება“, 1977, № 10).

მეორე მნიშვნელოვანი პრობლემა, რომელსაც უნდა შევხებით, ეს არის ქართული სალიტერატურო ენის პერიოდიზაცია.

სარკვევნიო ნაშრომში განხილულია რამდენიმე თვალსაზრისი ქართული სალიტერატურო ენის პერიოდიზაციის შესახებ, კერძოდ, ა. შანიძის მოსაზრება სამი პერიოდის — ძველის, საშუალოსა და ახალი სალიტერატურო ენის — გამოყოფის შესახებ; აგრეთვე ძველი ქართული ენის სამ მიკროპერიოდად — ხან-მეტურად, პემეტურად და ხანარევიად დაყოფის შესახებ. მეორე მხრივ, ავტორი ვკავშირებს ა. ჩიქობავას თვალსაზრისს ქართული სალიტერატურო ენის ორ პერიოდად, ძველ და ახალ ქართულად, დაყოფის შესახებ. ზ. სარჯველიძე კრიტიკულად განიხილავს თითოეული პერიოდიზაციის მეცნიერულ არგუმენტაციას და საბოლოოდ არც ერთს არ მიიჩნევს დამაკმაყოფილებლად.

ზ. სარჯველიძის მეორე ზემოთ განხილული ორივე პერიოდიზაციის საწინააღმდეგოდ წარმოდგენილი არგუმენტაცია უდაოდ საინტერესოა და გასათვალისწინებელი, მაგრამ წინააღმდეგობა არ ჩანს, თუ რა საფუძველზე არ იზიარებს იგი მოსაზრებას საშუალო ქართლის დამოუკიდებელ პერიოდად გამოყოფის შესახებ. ცხადია, საშუალო ქართული ჯერჯერობით არაა შესწავლილი ძველი და თანამე-

დროვე ქართლის დონეზე, მაგრამ ხოლო წინააღმდეგობა გამოქვეყნდა რამდენიმე წინააღმდეგობა ქართული სალიტერატურო ენის გამოკვლევა, რომელიც შექმნის საშუალო ქართლის როგორც დამოუკიდებელი პერიოდის ენობრივი სტრუქტურის სპეციფიკას. მზედველობაში ვკავშს უპირატესად უკოლისა ი. ქავთარაძის ფუნდამენტური ნაშრომი „ქართული ენის ისტორიისათვის“ (თსუ გამოც., თბ., 1964), რომელშიც მდლდარი დოკუმენტური მასალის საფუძველზე განაღობებულია XII-XVIII საუკუნეების სალიტერატურო ქართლის ფონემატური სტრუქტურის თავისებურებანი. ი. ქავთარაძის დასკვნა ასეთია: „XII და მომდევნო საუკუნეების ქართული ეს არის ახალი ეტაპი ქართული ენის ისტორიაში, ეს პერიოდი გრძელდება XVIII საუკუნემამდე“ (გვ. 379). „XII-XVIII სს. ქართული არის ხანგრძლივი მოსამზადებელი პერიოდი, რომელსაც შეიძლება ეწოდოს საშუალო ქართული“ (იქვე, გვ. 380).

სარკვევნიო წიგნის 272-ე გვერდზე ზ. სარჯველიძე სრულად სამართლიანად მიუთითებს: „XII-XVIII საუკუნეთა ძველები თემატურად მრავალფეროვანია. ვკავშს სასულიეროსა და საერო მწერლობის თხზულებანი, საისტორიო ფანრის ნაწარმოებები, საისტორიო დოკუმენტები, იურიდიული ხასიათის ძველები. შესაბამისად მრავალფეროვანია სალიტერატურო ენის სტილიტიკური შესაძლებლობანიც. ცხადია, ყველა წერილობითი ძეგლის ჩვენება ერთნაირად ფასეული ვერ იქნება სალიტერატურო ენის ისტორიისათვის“. ავტორი ჩამოთვლის ექვს ფაქტორს, რომელთა გათვალისწინება აუცილებელია XII-XVIII საუკუნეთა სალიტერატურო ქართლის შესწავლისას.

- 1) ნაწარმოების ფანრის გათვალისწინება; 2) ძველის ორიგინალობის საკითხი; 3) თუ როგორია ძველი მოღწეული ჩვენამდე, პირვანდელი სახით თუ შეცვლილად; 4) რომელი კუთხის წარმომადგენელია ავტორი; 5) მნიშვნელოვანია ავტორის ენობრივი პოზიცია ცოცხალი მეტყველებისადმი დამოკიდებულების საკითხში; 6) რომელ სალიტერატურო სკოლას მიეკუთვნება მწერალი.

უნდა შევინიშნოთ, რომ, ჯერ ერთი, საშუალო ქართლის დამამთავრებელ ეტაპად ვერ მივიჩნევთ XVIII საუკუნის დასასრულს, რადგან XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ჯერ კიდევ მძლავრად იგრძნობა XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის საწერლობო ქართლისათვის ნაშანდობლივი მოვლენები — ანტონ კათალიკოსის საენათმეცნიერო მოძღვრებისა და მისივე თხზულებათა ენის გავლენის შედეგად დამკვიდრებული ზელოვნურად გაატიკულიებული გრამატიკული ფორმები და სინტაქსური კონსტრუქციები.

მეორეც, თვით საშუალო ქართლის ფარგლებში შეინიშნება ისეთი მნიშვნელოვანი თა-

ვისებურებანი, რომელთა ერთობლიობაც განსაზღვრავს მისი როგორც დამოუკიდებელი საფეხურის ფონებულად მიგვაჩნია ზ. სარჯველაძის სტრუქტურის სპეციფიკას.

საშუალო ქართლის გრამატიკული სტრუქტურის საფუძვლიანი შესწავლა უფროდ მრავალ სპეციფიკურ თავისებურებას წარმოაჩენს. საესეზო მართებულად მიგვაჩნია ზ. სარჯველაძის დასკვნა იმის შესახებ, რომ „ქართული სალიტერატურო ენის პერიოდიზაციის პრობლემა საბოლოოდ შეიძლება გადაწყდეს ენის ისტორიის დეტალური შესწავლის შემდეგ“.

შენი შენიშვნები ემსახურებენ ქართული ენის ისტორიის საკითხთა შემდგომი შეფასების საქმეს. ზ. სარჯველაძის წიგნის სახით ჩვენს წინაშეა მნიშვნელოვანი გამოკვლევა, უმდიდრესი დოკუმენტური მასალის შემკული ფუნდამენტური ნაშრომი ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიისა და ძველი ქართული ენის ისტორიული გრამატიკის საკითხებზე, რომელიც უდავოდ საიმედოდ დასაყრდენი იქნება ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის სახელმძღვანელოს შექმნის პროცესში.

ნორა კიბინიძე.

უკანასკნელი წიგნის გადლი

სამართლის ცნება, როგორც ცნობილია, რთული ისტორიული ფენომენია. იგი სახელმწიფოებრიობის უმნიშვნელოვანესი ნიშანთაგანია. მაგრამ დროისა და ეპოქის ეს ნაყოფი, როგორც ზედნაშენი, თვით ატანს ზემოქმედებას საზოგადოების განვითარებაზე.

ყოველი მოცემული ეპოქის სამართალი, როგორც საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მოწყობის საშუალება, საზოგადოებისა და სახელმწიფოებრიობის განსაზღვრულ ისტორიულ ეტაპზე პროგრესული მოვლენა და გონივრული ინსტიტუტია. პროგრესული ის სამართლებრივი სისტემა, რომელსაც ზურგს უმაგრებს ისტორიული გამოცდილება და ამავე დროს ისტორიული აუცილებლობა.

არც ერთ სამართლებრივ სისტემას არა აქვს აბსოლუტური და საბოლოო მნიშვნელობა. მაგრამ, ცხადია, განვითარების ყოველი ახალი საფეხური შემდგომისათვის აუცილებელი და მტკიცე საძირკველია. ამიტომაც ვაღიბებუნე ვართ დაეფასოთ წინაპართა ღვაწლი ამ საქმეში.

ქართული სამართლის ისტორიის შესწავლისათვის მნიშვნელოვანმა წყაროებმა ჩვენამდე შედარებით მცირე რაოდენობით მოაღწია. აღბათ ესეც იყო მიზეზი, რომ უცხოელ ქართველოლოგთა შორის ჩვენი საუკუნის პირველ ნახევარში გავრცელდა შეხედულება, რომ ფეოდალური საქართველოს სამართლებრივი განვითარების დონე რამდენადმე ჩამორჩებოდა ლიტერატურულ-კულტურული განვითარების ისტორიულ დონეს.

ამასთან დაკავშირებით მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის გარემოება, რომ სხვა სახის

ქმნილებათა მსგავსად ქართული საერთო სამართლის ძეგლები ვაკეისთა-მონასტრებში არ ინახებოდა და ამიტომაც ამ სახის საბუთები უფრო მეტად განადგურდა. ამავე დროს ჩვენს ხელთ არსებული წყაროებიც სათანადოდ არ იყო გამოცემული და მეცნიერულად შესწავლილი.

თუ გერმანიაში, ინგლისში, საფრანგეთსა და რუსეთში სამართლის წიგნების გამოცემაზე ფილოლოგების, ისტორიკოსების და ნაწილობრივ სამართლის ისტორიკოსების არაერთი თაობა მუშაობდა, საქართველოში სულ სხვა ვითარება იყო. ქართული სამართლის ისტორიის შესწავლისათვის ძალიან მნიშვნელოვანი ძეგლები გამოქვეყნება დაჯვიანდა. ამიტომ ქართველმა მეცნიერებმა ხელი მოჰკიდეს ქართული სამართლის ძეგლების გამოცემის საქმეს, რამაც მოითხოვა სერიოზული ისტორიულ-ფილოლოგიური სამუშაოს შესრულება.

ქართული სამართლის ძეგლების კლექავში დიდი წვლილი შეიტანა აწ განსვენებულმა პროფესორმა ივანე სურგულაძემ, მან სხვადასხვა დროს გამოსცა იოანე ბატონიშვილის „სჯულდება“, ოპიზის სიგელი, გიორგი მესამის სიგელი, ქსნის ერისთავის სიგელი, სიმონ მეფის სიგელი სამარავეთქმებლო სასამართლოს შესახებ და ა. შ.

1970 წელს დაიბეჭდა ივ. სურგულაძის ნაშრომი „ქართული სამართლის ძეგლები“. ამ წიგნში აერთოს განხილული აქვს ქართული სახელმწიფო სამართლის ორი უმნიშვნელოვანესი ძეგლი — „ხელმწიფის კარის გარიგება“ და „დასტურამალი“. გამოკვლევასთან ერთად აქ ზემოხსენებული ძეგლების ტექსტთა ახალი გამოცემა აბის განხორციელებულია. ამასთან ერთად, ნაშრომში მოცემულია „ხელმწიფის კარის გარიგების“ რუსული თარგმანიც. მეცნიერს განზრახული ჰქონდა „დასტურა-

ივ. სურგულაძე. ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები. „საბჭოთა საქართველო“. 1984.

მალს" რუსულ ენაზე თარგმანი, მაგრამ ვერ მოასწრო.

ივ. სურგულაძეს შესწავლილი ჰქონდა „დესტრუქტორების“ თხემთმეტი ხელნაწერი, რომელთა საერთო მოცულობა სამი ათას გვერდზე მეტია. ავტორს დადგენილი აქვს, რომ „დესტრუქტორების“ წარმოადგენს სხვადასხვა მეფეთა დროს შედგენილ გარიგებათა კრებულს. ევროპოდ, მასში გამოვლენილია ადრინდელი ფენები რომელთა გვიანდელი რედაქციაც ვახტანგ მეექვსეს ეკუთვნის. ივ. სურგულაძემ შესწავლა აკად. ნ. მარის და ე. თაყაიშვილის არქივი, მიიღო იქ „ხელშეწყობის კარის გარიგების“ მარისეული თარგმანის ფრაგმენტებს და გაითვალისწინა ის თავის გამოცემაში. აკად. ნ. მარის და ე. თაყაიშვილს ერთად უნდა გამოეცათ „ხელშეწყობის კარის გარიგების“ რუსული თარგმანი, მაგრამ ეს განზრახვა ვერ განახორციელეს. რამდენადაც ივ. სურგულაძეს ხელთ ჰქონდა „ხელშეწყობის კარის გარიგების“ ე. თაყაიშვილისეული რუსული თარგმანი, მან ის თავისი თარგმანის პარალელურად გამოსცა ზემოხსენებულ „ქართული სამართლის ძეგლებში“ 1970 წელს.

„ხელშეწყობის კარის გარიგების“ ჩვენამდე მოღწეული ერთადერთი ნუსხა ნაკლებია, აქვს ნახევარზე მეტი. ამასთან ერთად თვით ტექსტის აღვილებიც არეულია. ამის გამო ძეგლის ტექსტის დადგენა და სწორად გაგება მნიშვნელოვანი შეცნობარული ამოცანაა. თარგმანის პროცესში უეჭველად დედნის ტექსტის გაგების საკითხი წამოიჭრება. ამიტომაც ნ. მარის შიგრ შესრულებულ თარგმანის ფრაგმენტებს, ე. თაყაიშვილის და ივ. სურგულაძისეულ რუსულ თარგმანებს დიდი მნიშვნელობა აქვთ „გარიგების“ გაგებისათვის. აი ამ მუშაობის შედეგებიცაა შეყავებული სარეცენზიო წიგნში. ამრიგად, ქართული სამართლის მნიშვნელოვანი ძეგლები ივ. სურგულაძეს უკვე გამოცემული ჰქონდა, როდესაც მან განიზრახა ცალკე წიგნად გამოეცა „ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები“. ეს ნაშრომი უკვე ავტორის გარდაცვალების შემდეგ გამოქვეყნდა.

ავტორს აქ ცალ-ცალკე აქვს განხილული ქართული სამართლის ისტორიის შესწავლისათვის ისეთი მნიშვნელოვანი ძეგლები, როგორცაა XI საუკუნის ცნობილი ძეგლი — ოპიზის სიგელი, დავით აღმაშენებლის ანდერძი, გიორგი მესამის 1170 წლის სიგელი, გრიგოლ კახისთავთერისთავის 1248 წლის „დაწერილი“, ება თორგობის 1259 წლის შეწირულები „დაწერილი“, „ხელშეწყობის კარის გარიგება“, „წესი და განგება მეფეთა კურთხევისა“, „ძეგლი ერისთავთა“, გიორგი ბრწყინვალის „ძეგლის-ღება“, XIV ს. მესხეთში შედგენილი ბეჭაბა და აღბუღის სამართლის წიგნი, ქანის ერისთავის 1470 წლის სიგელი, სვიმონ მეფის

1590 წლის განწესება მეკობაძეებისეული სიგელი, სასამართლოს განაჩენი გიორგი საყაძისა და ქაიხოსრო ჯავახიშვილის საქმის გამო 1620 წლისა, სასამართლოს განაჩენი მანუჩარ და პაპუნა ციციშვილების საქმეზე, გიორგი მეფეთაშემტრის სიგელი, ვახტანგ მეექვსის განკარგულებით შედგენილი სამართლის წიგნთა კრებულთ.

ავტორს ცალკე აქვს განხილული ქართული საეკლესიო სამართლის შესწავლისათვის ისეთი მნიშვნელოვანი ძეგლები, როგორცაა მცირე და დიდი სკულის კანონები, მონასტრის ტიპიკონები, რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების „ძეგლის წერა“, სამთავისის სამწყსოს საკანონო წიგნი, „მუნება სასჯულოა“, „ეთაღიკოსთა სამართალი“, „მბიჭინთის იადგარი“ და სხვ.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ წიგნში მთლიანად მინც არ არის თავმოყრილი ქართული სამართლის ძეგლები.

ქართული სამართლის ისტორიის შესწავლისათვის ისეთი მნიშვნელოვანი წყაროები, როგორცაა „მუშინიკის მარტვილობა“, „ეკლესიათი მცხეთელის მარტვილობა“, „აბოზის წიგნა“, „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“, სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრება“, „ქართლის ცხოვრება“ მთელი მისი რთული სხვადასხვა შემაღვენილი ნაწილებით, მინდატურთუხუცესის სიგელი შიომღვიმის მონასტრისადმი, თამარ მეფის წყალობის სიგელი, კახეთის საბაჟის გარიგება 1750-1760 წლებსა, 1765 წლის დადგენილება ტყვეობიდან გამოქცეული გლეხების შესახებ, ერეკლე მეორისა და ანტონ I-ის განჩინება, კანონი მორიგე ქარის შესახებ, ვახტანგ ირაკლის ძის განჩინება 1782 წლისა და მრავალი სხვა განხილულია ავტორის მიერ 1952 წელს გამოცემულ წიგნში, მაგრამ ნაშრომის მოცულობის შეზღუდულობის გამო არ არის 1984 წელს გამოცემულ სარეცენზიო თხზულებაში.

1952 წელს გამოცემულ წიგნში ავტორმა ცალკე თავები მიუძღვნა სტრაბონის გეოგრაფიაში, პროკოფი, კეისარელისა და ალფარკიის თხზულებებში დაეცულ ცნობებს საქართველოს შესახებ, 1940 წელს აღმოჩენილ არმაზის ობიექტთან წარწერას და ა. შ. ამიტომაც, მან, ვინც ივ. სურგულაძის წიგნს — „ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები“ ზღუდა აიღებს წასაკითხად, უნდა გაითვალისწინოს ზემოხსენებული გარემოება.

გარდა ამისა, უნდა ადვილით, რომ ქართული სამართლისთვის ძვირფას ცნობებს ვიძულებოდა გიორგი მთაწმიდელის „იოვანესა და ეკვთიმეს სიხარებაში“, საეკლესიო კრების 1702 წლის განჩინებაში „სამონასტრო წესისა და რივის თაობაზე“, ვახტანგ მეექვსის სამეგვიდრეო კანონში“, 1748 წლის საეკლესიო კრების კანონებში, 1762 წლის საეკლესიო

კრების დადგენილებებში საეპისკოპოსოთა მართვის შესახებ, ანტონ პირველის „სამწყსოს საქმეთა განწესებაში“, „მცნებაში მღვდელთათვის“, სოლომონ პირველის 1761 წლის განწესებაში და შრავალ სხვა ძეგლში.

მართალია, მკითხველი პროფ. ივ. სურგულაძის წიგნში ქართული სამართლის ისტორიის ყველა წყაროს შესახებ ამოწურავ ინფორმაციას ვერ იპოვის, მაგრამ მიუხედავად ამისა, იმ ნაშრომის გამოქვეყნება უფოლდ სისარგებლო საქმეა. მასში ქართული სამართლის ისტორიის შესწავლისათვის აუცილებელი მნიშვნელოვანი წყაროები მაღალ მეცნიერულ დონეზე არის განხილული.

ავტორმა ყურადღება მიამჯობა იმ ვარაუდებს, რომ უკვე XI საუკუნის მეორე ნახევარში ქართული იურიდიული ტერმინოლოგია იმდენად ყოფილა სრულყოფილი, რომ ის სუბიექტურ და ობიექტურ სამართალს ვარაუდულად ანსხვავებდა ერთმანეთისაგან. ცნობილია, რომ დღესაც კი ენების დიდ უმრავლესობას მხოლოდ აღწერილობითი ზერხით თუ შეუძლია მათი ერთმანეთისაგან გამოჩენა.

XI საუკუნის ქართულ სამოქალაქო სამართალში ეხედებით ქონების სრული საკუთრების უფლებით გადასვლის კლასიკურს „ხელშეწყობითა სრულითა და შეუძრავითა უფლ-

ბითა“. ესეც სამოქალაქო სამართალში მკვლევარების მაღალ დონეზე მივიჩნევთ. იმდენად შრივე გვინდა დავუმატოთ, რომ XII საუკუნეში საქართველოში არსებობდა ტერმინი „პატრონობა“, რომელიც საკმაო სიკბალით გამოხატავდა საკუთრების ცნებას იმ სახით, როგორც ის მაშინ ესმოდათ. „პატრონობა“ მოგვიანებით საბოლოოდ დამკვიდრებული „საკუთრების“ წინამორბედი იყო. ქართული სამართლის ისტორიის საკითხების შესახებ აგრეთვე სხვა შრავალი საინტერესო დაკვირვება მოცემული ივ. სურგულაძის აღნიშნულ ნაშრომში.

„ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები“ — ღვაწლმოსილი მეცნიერის უცანასკნელი წიგნი — მართლაც კარგი შენაძენია მკითხველთა დართო აღუდიტორიისათვის; და ჩვენც გემართებას, რომ კეთილი სიტყვით მოვიგონოთ მისი ავტორი.

აქვე უნდა დავსინიშოთ, რომ, როგორც მკითხველი ჩვენი მკითერ წერილის წაკითხვითაც იგრძნობდა, ძალზე სისარგებლო საქმე იქნებოდა ივანე სურგულაძის მნიშვნელოვანი გამოკვლევების თავმოყრა და ერთ ვრცელ კრებულად გამოცემა.

გიორგი ნაგაჩიანიძე.

კალმოსილება მართალი სიტყვისა

ბოლო წლებში თვალსაჩინოა ქართული მთარგმნელობითი ლიტერატურის აღმავლობა. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ანტიკური ცივილიზაციის ლიტერატურული ძეგლების ჩვენს ენაზე თარგმნასაც. ამ მხრივ მოდელზე შემოქმედდა შორის გამოირჩევა შვედარი და პოეტი-მთარგმნელი, ელნისტი გიგლა სარიშვილი, რომელმაც ქართულად აამეტყველა ეზოპეს, პელიოტორეს, ანტიკური ლირიკის კორიფეების, ევრიპიდესა თუ სხვათა ნაწარმოებები, მაგრამ მის ნაღაწეს, უწინარეს ყოვლისა, ამშვენებს ესკილეს ტრაგედიების პირველი (და ჯერჯერობით ერთადერთი) სრული ქართული თარგმანი. ახლახანს კი მკითხველი ვაქცნო გიგლა სარიშვილის ახალ ნაშუშევარს — სახელთვანი ბერძენი ორატორის დემოსთენეს „ფილაიკების“ თარგმანს (მთარგმნელისავე წინასიტყვაობითა და შენიშვნებით).

დემოსთენე, ფილაიკები, თარგმანი ძველი ბერძნულიდან, მხატვრული თარგმანისა და ლიტერატურული ურთიერთობების მთავარი საკრედიტო კოდეცია, „განათლება“, 1984.

დიდია დემოსთენეს (ძვ. წ. 384-322 წწ) დევიწლი საეცობრიო დემოკრატიული აზროვნების ისტორიაში; ბერძენი მკვერპეტყველი მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე შეუპოვარ იცავდა საზოგადოებრივი თუ პირიენული თაეისუფლების უწმინდეს იდეალებს და მსხვერპლადც შეეწირა ტირანიის წინააღმდეგ უთმობრიოს ბრძოლას.

გიგლა სარიშვილი სსურველ დონეზე თარგმნის როგორც ანტიკურ პოეზიას, ისე პროზასაც, მაგრამ დემოსთენეს სიტყვების ქართულად გადამოდებისას მთარგმნელის წინაშე ახალი ამოცანა იდგა — თარგმანში უნდა შენარჩუნებულყო ორატორული ხელოვნებით მაღლმოსილი სახელმწიფო მოღუაწის აზროვნებისა და მხატვრულ-პუბლიცისტური სტილისათვის დამახასიათებელი ყველა უმთავრესი ნიუანსი თუ შტრიხი, როგორცაა, ეტყობო, აზრის სინათლე და ლოგიკური სიმწყობრე, განმეორებანი, ირონია... და, რაც მთავარია, გამობატულოყო, რომ ეს სიტყვები ორატორის არა მხოლოდ ცივი, ვამწრაობი ვონების ნაყოფია, არამედ მისი მხურვალე გულისთქმაცაა. მთარგმნელი მაქსიმალურად ცდილობდა დედ-

ნისეულ ტექსტისათვის ნიშანდობლივი თვისებების შენარჩუნებას, რაც მეტად რთულ პრაქტიკულ წარმოადგენდა. ჩვენი აზრით, ქართულ თარგმანში ყველა სიმნივე ძირითადად დამტყუანდა, რის დისტორიაციაც იკმარება ორატორის „მესამე ოლინთოსური“ სიტყვის თუნდაც ერთი ფრაგმენტის, სადაც დემოსთენეს ხალხისადმი უანგარო და უმჭიკვლო ერთგულების ნიმუშად აქვს ნახსენები არისტიდეს, მილტიადესა თუ სხვა მთადართა ცხოვრება და გულსტიკიელი ამბობს:

„...სახელმწიფო მოღვაწეობით გამდიდრებას კი არ ღამობდა ეს ხალხი, არამედ საერთო დოვლათის გაზრდას ესწრაფოდა ყოველი მათგანი... სამართლიანი მმართველობით იმსახურებდნენ და იხვეჭდნენ ისინი კეთილსეულებს... მაგრამ ახლა როგორღა მისდით საქმენი ჩვენს კეთილშობილთ? რამდენადმე წინანდებურად მანაც?.. ზოგი მათგანი მათხოვარი იყო და მდიდარი ხაზად, უსახელო იყო და სახელი ვაგდო, ზოგმა კიდევ საზოგადოებრივ სასახლეებზე დიდებული ბინები წამოიკიმა. იმდენადვე ვუაზრესდა სახელმწიფოს მდგომარეობა, რამდენადვე გაუმეომბესდა მათ...“

ანტიკურ ხანაში წარმოთქმულ სიტყვებს რომ ჩვენი ეპოქის თარგმანშიც სიტყვების ელფერი დაკრავდეს, მთარგმნელი ალავალავ მიმართავს ლექსიკონს თუ სტილისტიკონს არქაიზებს, რითაც უმრავლეს შემთხვევაში მიზანს აღწევს. ერთი სიტყვით, დემოსთენეს „ფილიპეები“ ქართულად ეროვნული მკვირვებრველების საუკეთესო ნიმუშთა პუნბლიცისტურ-ლიტერატურული ენის სიმღლეზეა თარგმნილი.

„ფილიპეები“ შეიცავს ორატორის სიტყვებს, წარმოთქმულ სხვადასხვა დროს მაკედონიის მეფის, ფილიპ მეორის (ძვ. წ. 359-336 წწ) — ალექსანდრე მაკედონელის მამის — წინააღმდეგ იმ დროს ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე ისეთი პოლიტიკური ვითარება მოქმდა, რომ ერთადერთი სერიოზული ძალა, რომელსაც ჯერ კიდევ შეეძლო წინ აღდგომოდა ფილიპეს დამპყრობლურ ზარბეზებს, ათენის დემოკრატიული სახელმწიფო იყო, როგორც სამბერძნეთის უპირველესი და უძლიერესი მხარე. აი, ამ ფონზე იშლება ვითარება და ძირითადად მოაერდება კიდევ დემოსთენეს მოღვაწეობა.

ზერმენი ორატორი მაკედონელ მეფეს ებრძვის, უპირველეს ყოვლისა, იმიტომ, რომ ფილიპეს მოქმედება არ მიაჩნია სამართლიანად, რადგანაც მაკედონელმა დამპყრობელმა ტყუილს, სიტყვა-ფიცის გატეხისა და მახვილის გზით მიადგინა ძალმოსილებას, რაც ყოველთვის დროებითი და სწრაფარმხვედრა, ვინაიდან უსამართლო, ცრუ, მ. ი. არაკვიდრ საფუძველს ეყარება. დე-

მოსთენე იმის გამო უპერს მხარს უჭერს წინააღმდეგ მებრძოლთ, რომ ვერცა... „...ომს ეწვეიან... არა დიდებისა ან შიშებისათვის, არამედ იმისთვის, რომ ახსნან სამშობლო განადგურებისა და დამონებისაგან...“ (პირველი ოლინთოსური“ სიტყვა).

მაშულის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა დემოსთენეს ცნობიერებასა და მოღვაწეობაში განუყოფლადაა გადაჭაბული დემოკრატიისათვის ბრძოლისთან, რადგან ტრანია სამშობლოს, საზოგადოებისა თუ პიროვნების, საბოლოო ანგარიშით — ყველასა და ყოველივეს დაქვეითება-დამონების უმთავრესი წყაროა...

დემოსთენე, ცხადია, თავისი პოლიტიკის შემუშავებისა და არჩეული ეურსის ცხოვრებაში გატარებისას, კარგად ითვალისწინებდა იმდროინდელ საშინაო თუ საგარეო-საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ვითარებას და ხედავდა, რომ ათენური დემოკრატიის კრიზისი უფრო შინაგანი მიზეზებით (კონფლიქტები კლასთა შორის, მეკრთამეობა-მომხვეველობის სენი, დაქირავებული ჯარი...) იყო განპირობებული, ვიდრე გარეგანი ფაქტორების შემოქმედებით. დიდი ორატორი მთელს თავის ნიუსს, ძალასა და ენერჯიას არ იშურებდა, რათა დემოკრატიული სამშობლო კარსიმღვარი კატასტროფისაგან ეხსნა.

მაგრამ „რადგან ფუმი და ფშურტა ყოველი სიტყვა, თუ მის საქმე არ ახლავს“ (დემოსთენე, „მეორე ოლინთოსური“), გაიხსენით, თუ რა მოკვება შედეგად ორატორის ცეცხლოვან გამოცდებს ფილიპეს წინააღმდეგ: კვლე შეიქმნა გარი ათენელ მოქალაქეთაგან; ძვ. წ. 340 წელს ათენის ფლოტმა პელესპონტთან სასტიკად დაამარცხა მაკედონელთა საზღვაო ძალები; ძვ. წ. 338 წელს სამბერძნეთის ქალაქ-სახელმწიფოთა კოალიციამ ათენის მეთაურობით ხერმონთან ბრძოლა გაუმართა ფილიპეს. ეს უკანასკნელი შეტაკება გადამწყვეტი აღმოჩნდა ელადის (და არა მარტო ელადის) ისტორიაში: მაკედონელებმა სრული გამარჯვება მოიპოვეს, რითაც წერტილი დაუსვეს ათენური დემოკრატიის არსებობას და საფუძველი ჩაუყარეს თავიანთ შემდგომ ძლევამოსილ წინსვლას, რაც სულ მოკლე ხანში ალექსანდრე დიდის უზარმაზარი იმპერიის შექმნის დავიარებდა.

და თუმცა დემოსთენე ჯერ ფილიპეს მოკვლას, ხოლო შემდეგ კი მისი სახელოვანი ვაჟის უტყარი გარდაცვალებასაც მოესწრო, მაინც ვერ მიაღწია საჩადელს; თავისუფლების მოყვარი ორატორი ვერ შეურთგდა სანუყარი იდეალთა მსხვერველს და თავი მოიწამლა. მთარგმნელის თქმით, „...დემოსთენეს სიკვდილთან ერთად ჩაესვენა ელენური დემოკრატიის მშვენიერება, მაგრამ მზე არა კვდება. პირველად ელადში ამბარწყინებულმა თავისუფლების მშემ დროთა განმავლობაში მონობით დაბ-

წლებული თითქმის მთელი მსოფლიო გაანათა და ამ შუას ერტი ჩაუქრობელი სხივთაგანი დე მოს თ ე ნ ე ა*.

დემოსთენეს ხმა დაუდნობლად ჰაახშეს, ოლონდ — მზოლოდ დროებით, რადგან ყოველთვის, როდესაც კი დემოკრატიას იმპერიული საფრთხე მოეძალდება, თავისუფლების მომხრენი ტირანიის წინააღმდეგ ბრძოლაში მიმართავენ დაღ წინაპართა, მათ შორის, დემოსთენეს მემკვიდრეობასაც. ასე იყო, მაგალითად, როცა ანტიკური სამყაროს მეორე უდიდესმა ორატორმა ციცერონმა ანტონინუსის სამხილებლად წარმოთქმულ სიტყვებს „ფილიპიკები“ უწოდა სახელად, ბერძენ ოქროპირთან სულერი თანაზიარობისა და მისი ხსოვნისადმი უსაზღვრო პატივისცემის ნიშნად. დემოსთენეს სიტყვათა ტექსტებს ტრადიციულად კრისტიანული ეპოქის რიტორის, ბერძენი მკვირვებულის თხზულებათა ერთერთი გამოცემლის, ანტიოქიელი ლიბანიოსის (314-399 წწ) მცირე წინათქმებითურთ თარგმნიან. ქართული მთარგმნელიც ამგვარად მოქცეულა და სავსებით მართებულადაც, რადგან ლიბანიოსისეულ წინასიტყვაობაში მოკ-

ლედ და ამომწურავადა განმარტებულა და მოსთენეს სათანადო გამოსვლის ტექსტის და პირობები. ვარდა ამისა, გიგლა სარიშვილმა საჭიროდ ჩათვალა, „ფილიპიკებისათვის“ ბოლოს დაერთო ფილიპეს წერილის თარგმანიც, რითაც ვეცნობით მაკედონელი მეფის პოზიციას ათენელებთან სადავო საკითხების ირგვლივ.

რაც შეეხება მთარგმნელისეულ წინასიტყვაობასა და კომენტარებს, აღსანიშნავია, რომ გიგლა სარიშვილი ამჟერადაც ესწრაფვის მისთვის ჩვეულ ლაკონიურობას, მაგრამ წინამდებარე წიგნი თანამიმ დევრული და გააზრებული და უფრო სრული შენიშვნების დართვით მეტ სამსახურს გაუწევდა მკითხველს.

და ბოლოს, ეს მცირე წერილი გვინდა ერთი სურვილით დავასრულოთ: კარგი იქნება, თუკი მთარგმნელი კვლავაც განაგრძობს დაწყებულ საქმეს და მკითხველს მაწოდებს დემოსთენეს სიტყვების პირველ სრულ ქართულ თარგმანს.

ზაზა სინაბურლიძე.

● რედაქციის მისამართი:
თბილისი, რუსთაველის პარკი, № 12.

● ტელეფონები: რედაქტორის — 98-55-11,
მთ. რედ. მოადგილის — 98-56-18, 3/მე. მღოვ-
ნის და განყოფილებების — 98-55-15; 98-55-17,
98-56-20.

საქ. კ. ცკ-ის გამომცემლობა, 1985.

ვადაცა ასაწყობად 14. 03. 85 წ. ზელმოწერი-
ლია დასაბეჭდად 25. 03. 85 წ. ანაწყობის ზომა
7 1/4 X 12, ქალაქის ფორმატი 70 X 108, ფო-
ზიურეი ნაბეჭდი ფურცელი 11, პირობითი ნა-
ბეჭდი ფურცელი 15,5. სააღრ.-საგამომცემლო
თაბახი 16,58.

უე 05425. ტირაჟი 35.000. შვკვ. 455. საქარ-
თველოს კ. ცკ-ის გამომცემლობის სტამბა,
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

3360 80 333.

0603360
0603360
76128

661/50

«М Н А Т О Б И»

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ